

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOLOŠKI FAKULTET

Nataša Ž. Ristivojević-Rajković

**LEKSIČKO-SEMANTIČKA ANALIZA
GLAGOLA SA OSNOVNIM
ZNAČENJEM 'UDARITI' U
NORVEŠKOM I SRPSKOM JEZIKU:
KONTRASTIVNA ANALIZA**

doktorska disertacija

Beograd, 2017.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Nataša Ž. Ristivojević-Rajković

**LEXICAL-SEMANTIC ANALYSIS OF
VERBS OF HITTING IN NORWEGIAN
AND SERBIAN: A CONTRASTIVE
ANALYSIS**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2017

БЕЛГРАДСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Наташа Ж. Ристивоевич-Райкович

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ
АНАЛИЗ ГЛАГОЛОВ С ОСНОВНЫМ
ЗНАЧЕНИЕМ 'УДАРИТЬ'
В НОРВЕЖСКОМ И СЕРБСКОМ
ЯЗЫКАХ: КОНТРАСТИВНЫЙ АНАЛИЗ**

докторская диссертация

Белград, 2017

Mentor:

dr Zorica Kovačević, docent, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

Članovi komisije za odbranu:

1. dr Zorica Kovačević, docent, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet
2. dr Rajna Dragičević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet
3. dr Zorka Kašić, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
4. dr Sofija Bilandžija, docent, Univerzitet u Beogradu, Filološki fakultet

Datum odbrane: _____

LEKSIČKO-SEMANTIČKA ANALIZA GLAGOLA SA OSNOVNIM ZNAČENJEM 'UDARITI' U NORVEŠKOM I SRPSKOM JEZIKU: KONTRASTIVNA ANALIZA

Sažetak

Disertacija se bavi leksičko-semantičkom analizom grupe glagola sa osnovnim značenjem 'udariti' u norveškom i srpskom jeziku, a osnovnim ciljevima istraživanja se mogu smatrati detaljan leksičko-semantički opis ove grupe glagola u pomenutim jezicima, utvrđivanje paradigmatičkih odnosa u okviru grupe, kao i međujezičko kontrastiranje rezultata analize. Sekundarni cilj rada bi bio utvrđivanje korelacija značenjskih i sintaksičkih elemenata i stepena njihove međuzavisnosti na planu semantičko-sintaksičkog interfejsa analizirane grupe glagola.

U teorijskom i metodološkom okviru rad je koncipiran na temeljima kognitivne lingvistike, pre svega na teoriji dinamike sile i pristupima proisteklim iz ovog shvatanja, teoriji prototipa, kao i na analizi semantičkih uloga. Istraživanje je sprovedeno na građi prikupljenoj iz elektronskih korpusa norveškog i srpskog jezika, jednojezičnih rečnika oba jezika, kao i iz rečnika sinonima.

Kao prvi korak u analizi nametnulo se bliže određenje samog pojma *glagola udaranja* i pokušaj razgraničavanja grupe glagola udaranja u odnosu na susedne, odn. srodne grupe glagola. Budući da leksičko-semantičku grupu glagola shvatamo kao kategoriju sa stožerom u prototipnom predstavniku, najpre smo utvrdili osnovne semantičke i sintaksičke osobenosti centralnog glagola grupe u norveškom i srpskom jeziku. Detaljno smo opisali i događaj udaranja i izdvojili elemente koji su mu inherentni (izvor udarca, kretanje izvora udarca, naglost, sila, primalac udarca i kontakt ostvaren između izvora i primaoca udarca), kao i elemente koji nisu obavezno prisutni pri jezičkom kodiranju radnje udaranja (eksterno sredstvo udarca, kretanje primaoca udarca i posledica udarca). Poređenjem karakteristika svih ekscerpiranih glagola sa utvrđenim osobenostima prototipnog glagola i događaja udaranja, oformljena je leksičko-semantička grupa glagola udaranja u norveškom i srpskom jeziku. Posebna

pažnja posvećena je rubnim zonama kategorije jer smatramo da upravo analiza prepletaja elemenata koji *jesu* karakteristični za događaj udaranja, ali i onih koji *to nisu*, u semantici jednog istog glagola, može pružiti koristan uvid u konceptualizaciju udaranja kod govornika norveškog i srpskog jezika.

Svi glagoli udaranja su zatim klasifikovani prema elementima za koje se ispostavilo da se sistematski profilišu u oba jezika: sila, sredstvo, zvuk i bol.

Derivatološki kompleksna građa je izdvojena u posebno poglavlje u kom se ispituju pomaci u značenju osnovnih glagola udaranja nastali pod uticajem semantičkih karakteristika prefiksa, sufiksa i partikula sa kojima se oni kombinuju tvoreći tvorbeno kompleksne jedinice. Ovim segmentom građe u norveškom jeziku dominiraju glagoli s partikulom, dok je u okviru derivacionog gnezda glagola udaranja srpskog jezika dominantni model tvorbe prefiksacija. Kontrastirajući nalaze u norveškom i srpskom jeziku, dolazimo do zaključka da derivati glagola udaranja mahom prate iste ili slične pravce polisemantičkog širenja značenja u oba jezika. I prefiksi i partikule su, naime, poreklom predlozi, te se u semantici derivata glagola udaranja uočavaju iste ili slične metaforičke ekstenzije zasnovane na prostornom značenju predloga.

U analizi argumentske strukture glagola udaranja rasvetljavaju se odnosi između dva osnovna učesnika događaja udaranja: **izvora udarca** i **primaoca udarca**. Oni odgovaraju pojmovima *energy source* i *energy sink*, ključnim elementima događaja shvaćenog kao kauzalni lanac u teorijskom okviru dinamike sile. Izvor udarca obuhvata učesnike **agens** i **sredstvo**, dok primalac udarca obuhvata učesnike **pacijens** i **cilj**. Kao tipični izvor udarca i u norveškom i u srpskom jeziku izdvaja se ljudsko biće, a njegovo delovanje se tipično povezuje s namerom da primaocu udarca nanese bol. Neanimatni izvor udarca predstavlja kontinuum između agensa i sredstva, a od prototipičnog, ljudskog agensa, razlikuje se u manjem stepenu ili potpunom nedostatku kontrole nad vršenjem radnje. U ispitivanju primaoca udarca težište je na njegovim tipovima kodiranja i utvrđivanju stepena pacijentivnosti ovog učesnika. U međujezičkim istraživanjima o tranzitivnosti utvrđeno je da je kategorija animatnosti presudna u ovom smislu i da se u mnogim jezicima živi primalac sile kodira na mesto direktnog objekta, dok se neživi primalac udarca pojavljuje isključivo u formi predloške konstrukcije. Uvid u relevantnu građu norveškog i srpskog jezika pokazuje da je situacija ipak složenija. Ukazuje se na činjenicu da stepen pogođenosti primaoca udarca ne predstavlja binarnu

opoziciju, već se kreće na skali od potpune do nulte pogođenosti, kao i na činjenicu da animatnost nije jedini parametar za određivanje stepena pogođenosti primaoca udara. Neophodno je uzeti u obzir čitav situativni okvir, kao i odnos drugog učesnika sa agensom. Dokazuje se da su namera agensa i jačina sile udaranja parametri od odlučujućeg značaja za kodiranje primaoca udara.

Ključne reči: glagoli udaranja, konceptualizacija, jezički događaj, dinamika sile, semantičke uloge, teorija prototipa, agens, pacijens, norveški jezik, srpski jezik

Naučna oblast: Lingvistika

Uža naučna oblast: Semantika

UDK broj: 81'37+81'373]:81'367.625:[811.113.5+811.163.41](043.3)

81'36-116

LEXICAL-SEMANTIC ANALYSIS OF “HITTING” VERBS IN NORWEGIAN AND SERBIAN LANGUAGE: CONTRASTIVE ANALYSIS

Abstract

Central topic of the dissertation is lexical-semantic analysis of verbal group with “hitting” as a basic meaning in Norwegian and Serbian language. Primary goals of the study are a detailed lexical-semantic description of this verbal group in Norwegian and Serbian, establishing paradigmatic relations inside the group, as well as inter-language comparison of the results. Establishing correlations of meaning and syntax elements, as well as level of their interdependence in the semantic-syntax interface of the relevant verbal group can be considered as the secondary goal of our research.

The study is based in cognitive linguistics: theory of force dynamics, as well as approaches coming from this theory; theory of prototype, as well as semantic roles. The research is done on data from electronic corpora of Norwegian and Serbian language, and monolingual dictionaries of both languages.

As a first step in our research, a closer definition of the term *hitting verbs* has been imposed, as well as defining hitting verbs in relation to neighboring, i.e. related verbal groups. A lexical-semantic verbal group is considered as a category with center in its prototypical representative, so it was necessary to establish basic semantic and syntax characteristics of the central verb of the group in Norwegian and Serbian. We have described the event of hitting, defined the elements necessary in the event (source of hitting, hitting source motion, sudden movement, force, recipient of the force and contact between the energy source and recipient), as well as elements that are not obligatory present in the linguistic coding of hitting event (external means of hitting, motion of the recipient and consequence of the action). By comparing characteristics of excerpted verbs with defined characteristics of the prototypical verb and hitting event, we formed the lexical-semantic group of hitting verbs in Norwegian and Serbian. Special attention is paid to border zones of the category as we believe that analysis of combination of elements that *are* typical for hitting event, but also those that *aren't*, in the semantics of one verb, can give useful insight in conceptualization of hitting in Norwegian and Serbian.

All hitting verbs are, then, classified according to elements that are systematically present in both languages: force, means, sound and pain.

Derivatively complex material has been put in a separate chapter in which we examine shifts in the meaning of basic hitting verbs caused by influence of semantic characteristics of prefixes, suffixes, and particles with which they are combined, making derivatively complex units. Verbs with particle are dominant in Norwegian language, whereas prefixation is the dominant model in the derivation of Serbian hitting verbs. Comparing findings in Norwegian and Serbian language, we conclude that the derivatives of hitting verbs are largely following the same or similar paths of polysemantic meaning in both languages. Both prefixes and particles are, namely, prepositions by their origin. Therefore, same or similar metaphoric extensions based on special meaning of preposition are seen in the semantic of hitting verbs derivatives.

In the analysis of argument structure of hitting verbs, relations between two main elements of hitting events: **hitting source and hitting recipient** are explained. They correspond to notion of *energy source* and *energy sink*, the key elements of the event that is understood as a causal chain in theoretical framework of the force dynamic. Hitting source encompass participants **Agent** and **Means**, whereas hitting recipient encompass participants **Patient** and **Goal**. As a typical hitting source, both in Norwegian and Serbian language, a human being is exposed and its action is typically connected with intent to cause pain to the recipient. Non-animate hitting source makes continuum between Agent and Means, which differs from prototypic, human Agent, by lower level or complete absence of control over the action. In examining recipient of hitting energy, the accent is on its coding and establishing the level of affectedness of this element. In interlingual exploration of transitivity, it has been found that the category of animateness is crucial in this sense and that the living force recipient is coded in the place of direct object, while non-animate hitting recipient is found solely in the form of preposition construct in many languages. Insight in relevant material of Norwegian and Serbian language shows that the situation is somewhat more complex. It can be concluded that the level of impact on the recipient is not a binary opposition, but it is moving on the scale between total to no impact. Also, animateness is not sole parameter to estimate level of impact on hitting recipient. It is necessary to take into consideration the whole situation, as well as the relation of the second participant with

the Agent. It is being proved that the intent of the Agent and the level of hitting force are crucial parameters for coding of recipient of hitting.

Key words: hitting verbs, conceptualization, linguistic event, force dynamic, semantic roles, theory of prototype, Agent, Patient, Norwegian language, Serbian language

Field of study: Linguistics

Subfield: Semantic

UDC number: 81'37+81'373]:81'367.625:[811.113.5+811.163.41](043.3)

81'36-116

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ГЛАГОЛОВ С ОСНОВНЫМ ЗНАЧЕНИЕМ 'УДАРИТЬ' В НОРВЕЖСКОМ И СЕРБСКОМ ЯЗЫКАХ: КОНТРАСТИВНЫЙ АНАЛИЗ

Аннотация

Диссертация посвящена лексико-семантическому анализу группы глаголов с основным значением 'ударить' в норвежском и сербском языках, а главная цель исследования – детальное лексико-семантическое описание данной группы глаголов в упомянутых языках, установление парадигматических связей в границах группы, а также межъязыковое сопоставление результатов проведенного анализа. Второстепенной целью работы является установление корреляции семантических и синтаксических элементов и степень их взаимозависимости в плане семантико-синтаксического интерфейса данной группы глаголов.

Теоретической и методологической базой исследований послужили теории когнитивной лингвистики, прежде всего теория силового взаимодействия и, вытекающие из нее, подходы, теории прототипов, а также анализ семантических ролей. Исследование было проведено на материале, отобранном из электронного корпуса норвежского и сербского языков, одноязычных словарей обоих языков, а также из словарей синонимов.

На первом этапе проведения анализа возникла потребность дать определение самого понятия *глаголы со значением 'ударить'* и попытаться разграничить глаголы со значением 'ударить' от соседних, то есть сродных групп глаголов. Учитывая, что лексико-семантическую группу глаголов понимаем как категорию с ядром в прототипическом репрезентанте, прежде всего мы определили основные семантические и синтаксические особенности центрального глагола группы в норвежском и сербском языках. Мы детально описали и событие нанесения удара и выделили присущие ему элементы (источник удара, движение источника удара, внезапность, сила, получатель удара и контакт между источником и получателем удара), а также и элементы, которые не обязательно присутствуют при языковом кодировании действия нанесения удара (наружное средство нанесения удара, движение получателя удара и последствие удара). С

помощью сравнения характеристик всех рассматриваемых глаголов с установленными особенностями прототипического глагола и события нанесения удара, была установлена лексико-семантическая группа глаголов со значением 'ударить' в норвежском и сербском языках. Особое внимание мы уделили периферийным зонам категории, поскольку считаем, что именно анализ переплетения как *характерных*, так и *нехарактерных* для события нанесения удара элементов в семантике одного глагола может дать интересное понимание концептуализации акта нанесения удара в норвежском и сербском языках.

Затем все глаголы со значением «ударить» были сгруппированы в соответствии с элементами, которые систематически проявлялись в обоих языках: сила, средство, звук и боль.

Словообразовательный комплексный материал представлен в отдельном разделе, в котором исследованы сдвиги в значении основных глаголов группы 'ударить', возникшие под влиянием семантических характеристик приставок, суффиксов и частиц, присоединяющихся к глаголам и образующих словообразовательные комплексные единицы. В норвежском языке преобладают глаголы с частицами, а в словообразовательном гнезде глаголов со значением 'ударить' в сербском языке доминирует словообразовательная модель префиксации. Сравнивая проанализированный материал из норвежского и сербского языков, приходим к выводу, что для дериватов глаголов со значением 'ударить' в обоих языках почти всегда характерно похожее или одинаковое полисемантическое расширение значения. Ведь и приставки, и частицы происходят от предлогов, поэтому в семантике дериватов глаголов со значением 'ударить' заметны одинаковое или похожее метафорическое расширение смысла, основанное на пространственном значении предлогов.

В анализе аргументной структуры глаголов со значением 'ударить' определяются отношения между двумя главными участниками события нанесения удара: **источником удара** и **получателем удара**. Они соответствуют понятиям *energy source* и *energy sink*, ключевым элементам события, который понимаем как причинную цепочку в теории силового взаимодействия. Источник удара охватывает участников **агенса** и **средства**, тогда как получатель удара охватывает участников **пациенса** и **цели**. Типичным источником удара и в норвежском, и в

сербском зыках выступает человек, а его действия обычно связаны с целью нанесения боли получателю удара. Неодушевленный источник удара представляет континуум между агенсом и средством, а от прототипического, одушевленного агенса отличается меньшим контролем над осуществлением действия или его полным отсутствием. В изучении получателя удара акцент на типах его кодирования и определении степени пациенсности этого участника. В межъязыковых исследованиях переходности установлено, что категория одушевленности является определяющей в этом смысле, и что во многих языках одушевленный получатель силы кодируется на место прямого дополнения, тогда как неодушевленный получатель удара выступает только в форме конструкций с предлогом. Обзор материала норвежского и сербского языков все-таки демонстрирует сложность ситуации. И указывает на то, что степень воздействия на получателя удара не представляет бинарной оппозиции, а движется по шкале от полного воздействия до нуля, а также на то, что одушевленность – не единственный параметр определения степени воздействия на получателя удара. Необходимо принимать во внимание всю ситуацию, а также отношения второго участника ситуации с агенсом. Доказывается, что намерение агенса и сила удара – важнейшие параметры для кодирования получателя удара.

Ключевые слова: глаголы со значением 'ударить', концептуализация, языковое событие, силовое взаимодействие, семантические роли, агенс, пациенс, норвежский язык, сербский язык.

Научная область: Языкознание

Научная специализация: Семантика

УДК: 81'37+81'373]:81'367.625:[811.113.5+811.163.41](043.3)

81'36-116

Sadržaj

1.	UVOD	1
1.1.	Tema rada	1
1.2.	Ciljevi rada	2
1.3.	Prikupljanje građe	3
1.4.	Teorijski okvir rada	8
2.	PRETHODNA ISTRAŽIVANJA	13
2.1	Semantičko-sintaksička istraživanja	14
2.2	Semantička istraživanja.....	17
2.3	Problemi u prethodnim pristupima.....	20
3.	DOGAĐAJ UDARANJA I LEKSIČKO-SEMANTIČKA GRUPA GLAGOLA UDARANJA	21
3.1.	Događaj udaranja.....	22
3.1.1.	Kretanje	25
3.1.2.	Sila.....	26
3.1.3.	Kontakt	32
3.1.4.	Rezultat.....	33
3.1.4.1.	Zvuk	39
3.1.4.2.	Bol i povređivanje.....	42
3.1.4.3.	Iskazivanje osećanja i neverbalna komunikacija	46
3.1.4.4.	Kretanje.....	50
3.1.4.5.	Modifikacija površine	52
3.1.4.6.	Ubijanje.....	53
3.1.4.7.	Uništavanje	54
3.2.	Leksičko-semantička grupa glagola udaranja	54
3.2.1.	Semantičko-sintaksička skica prototipa GU	58

3.2.2. Omeđavanje leksičko-semantičke grupe GU	69
3.2.3. Klasifikacija GU u norveškom i srpskom jeziku	83
3.2.3.1. Parametar sile.....	84
3.2.3.2. Parametar sredstva	91
3.2.3.3. Parametar zvuka.....	105
3.2.4. Odlike leksičko-semantičke grupe GU u norveškom i srpskom jeziku ...	145
3.2.5. Morfološki kompleksni GU norveškog i srpskog jezika.....	147
3.2.5.1. Morfološki kompleksni GU norveškog jezika.....	147
3.2.5.1.1. Sufiksacija.....	153
3.2.5.1.2. Prefiksacija	153
3.2.5.1.3. Tvorba sa partikulom	154
3.2.5.2. Morfološke odlike grupe GU u srpskom jeziku	174
3.2.5.2.1. Sufiksacija.....	174
3.2.5.2.2. Prefiksacija	180
3.2.6. Zaključak	194
4. Argumentaska struktura događaja udaranja	196
4.1. Učesnici glagolske situacije udaranja	197
4.1.1. Izvor udarca.....	202
4.1.1.1. Agens	202
4.1.1.1.1. Agens je živo biće.....	203
4.1.1.1.2. Agens je neanimatni entitet	212
4.1.1.2. Sredstvo	228
4.1.1.3. Zaključak	239
4.1.2. Primalac udarca.....	241
4.1.2.1. Pacijens	242
4.1.2.1.1. Pacijens realizovan kao direktni objekat	255

4.1.2.1.2.Pacijens realizovan kao predložko-imenička konstrukcija	269
4.1.2.2.Cilj	279
4.1.2.3.Zaključak	282
5.ZAKLJUČAK.....	284
LITERATURA	290

1. UVOD

1.1. Tema rada

Predmet ove teze je leksičko-semantička analiza glagola sa osnovnim značenjem 'udariti' u norveškom i srpskom jeziku. Interesovanje za ovu temu proisteklo je iz paradoksa sadržanog u činjenici da su glagoli udaranja (nadalje GU) relativno neistražena grupa glagola uprkos prilično velikom broju radova koji se njima bave. Predmet ispitivanja je najčešće samo centralni član grupe, a uz to i ne postoje jasni kriterijumi za omeđavanje čitave grupe u odnosu na druge grupe glagola. To je delimično objašnjeno činjenicom da većina pomenutih studija i nema za cilj istraživanje paradigmatiskih odnosa u okviru ove tematske grupe, već prati trag Fillmoreovog teksta "The Grammar of hitting and breaking" koji se fokusira na problematiku sintaksičkog kodiranja učesnika karakterističnih za događaj udaranja (Fillmore 1970). Smatramo ipak da bi i tu vrstu istraživanje trebalo produbiti i proširiti na sve članove grupe, kako bi teza o uticaju određenih (gramatički relevantnih) značenjskih elemenata glagola na argumentsku realizaciju dobila konkretnije potkrepljenje¹. Za razliku od glagola kretanja, govorenja, percepcije, kojima je posvećena velika pažnja u semantičkim istraživanjima, GU u lingvističkoj literaturi nemaju čak ni jedinstven naziv. Javljaju se pod čak 5 naziva: *hitting verbs* (najčešće), *verbs of contact by impact* (naziv potiče iz Levin 1993, ali se koristi i u drugim radovima), *verbs of impact* (Fillmore 1970, Jackendoff 1992), *surface-contact verbs* (Fillmore 1970), *collision verbs* (Richardson 1983).

Dalje, glagol *udariti* je često prisutan u lingvističkoj literaturi ne kao poseban predmet istraživanja, već kao primer korišćen pri rasvetljavanju drugih lingvističkih problema, pre svega tranzitivnosti i definisanja uloge pacijensa. Zanimljivo je da ga deo autora koristi kao jedan od dobrih primera kanoničkih prelaznih glagola (Givón 2001:130, Lakoff 1977:244, DuBois 2003:20), ali mu se to svojstvo oduzima u

¹ Ideja o dvokomponentnom značenju glagola prisutna u kognitivnolingvističkoj literaturi (Pinker 1989, Levin & Rappaport Hovav 2005, Kemmerer 2003) podrazumeva da je jedan deo semantike glagola gramatički relevantan i određuje da li je dati glagol kompatibilan sa pojedinim konstrukcijama, dok je drugi deo idiosinkratički i razdvaja ga od drugih glagola iz iste tematske grupe.

radovima posvećenim upravo tranzitivnosti (Tsunoda 1985, Beavers 2002, 2011, Levin & Rapaport-Hovav 2005) jer se primalac udarača ne tumači kao pacijens: "Note that, according to our definition, the verb hit is not a prototypical transitive verb, although it is often used in the discussions of transitivity [...]. Unlike kill, destroy, etc., verbs such as hit, kick, etc. do not always imply a change in the patient." (Tsunoda 1985:387).

Osim toga, u poređenju sa semantičkom analizom imenica, opis semantičkog lika glagola deluje kao kompleksniji i izazovniji zadatak jer značenje glagola u mnogo većoj meri zavisi od situacije nego što je slučaj sa imenicama i neminovno uključuje i sintaksičko ponašanje datog glagola (Dragičević 2007:173). Iako je glagol prema verbocentričnim teorijama nukleus čitavog događaja, a na sintaksičkom planu zauzima najvažnije mesto u rečničnoj hijerarhiji, ne može se analizirati nezavisno od svojih satelita. U tom smislu je pristup građi u ovom radu kontekstualno orijentisan i značenje glagola se posmatra u odnosu na njegovo sintagmatsko okruženje.

1.2. Ciljevi rada

Primarni cilj teze jeste kako iscrpna analiza leksičkog značenja predstavnika ove grupe glagola u norveškom i srpskom jeziku, tako i identifikacija paradigmatičkih odnosa između njenih članova i utvrđivanje onih semantičkih i sintaksičkih osobenosti koji ih drže na okupu, ali i suptilnijih značenjskih elemenata koji doprinose razgraničavanju značenja pojedinih glagola u okviru grupe.

Sekundarni cilj teze jeste poređenje semantičke i sintaksičke strukture ove grupe glagola u srpskom i norveškom jeziku i uočavanje sličnosti i razlika između ova dva jezika. Osim toga, cilj nam je i utvrđivanje korelacija značenjskih i sintaksičkih elemenata i stepena njihove međuzavisnosti na planu semantičko-sintaksičkog interfejsa analizirane grupe glagola.

1.3. Prikupljanje građe

Pošto je jedan od primarnih ciljeva rada iscrpna leksičko-semantička analiza glagola udaranja, trebalo je prikupiti što bogatiju i raznovrsniju građu. Uvidom u literaturu koja se bavi pomenutom grupom glagola utvrđeno je da do sada nije bilo obimnijih i detaljnih istraživanja na ovu temu i da ni sam pojam glagola udaranja nije definisan, te da nije sasvim jasno koji bi glagoli ušli u ovu grupu.

Prvi korak u prikupljanju građe je bio zapisivanje svih potencijalnih GU norveškog i srpskog jezika na osnovu spiska engleskih glagola „silovitog kontakta” (*verbs of contact by impact*) zabeleženih u knjizi Beth Levin *English Verb Classes and Verb alternations* (Levin 1993:150–53) i spiska srpskih GU navedenih u radu Jovanke Milošević (Milošević 2012). Naredni korak je podrazumevao dopunu ove početne liste sinonimima tih glagola, bilo ekscerpiranim iz rečnika sinonima oba jezika ili iz definicija pomenutih glagola pronađenih u jednojezičnim rečnicima norveškog i srpskog jezika². Lista je dopunjena pretraživanjem elektronskih verzija *Bokmålsordboka* i *Rečnika Matice srpske* (skenirano izdanje iz 1990. godine), ovog puta sistemom pretrage rečničkih definicija, a ne odrednica. Tragali smo za definicijama koje sadrže leksemu *slå*, tj. srpski ekvivalent *udariti/udarati*. Na taj način smo u norveškom jeziku došli do 31, a u srpskom jeziku do 39 novih glagola udaranja koji se nisu pojavili u prethodnim fazama prikupljanja građe. Tokom procesa ekscerpције građe nametnulo se pitanje ocrtavanja tvorbenog profila glagola udaranja, tačnije nedoumica da li u građu uključiti samo proste glagole ili i izvedene i složene glagole. Prvi impuls nam je bio da ovde povučemo granicu i da tvorbeno kompleksniji deo građe ne uključimo u ukupni materijal pošto je postojeći spisak već sadržao 136 glagola srpskog i 87 glagola norveškog jezika, što nam se činilo kao dovoljan osnov za detaljnu analizu i ostvarenje ciljeva postavljenih na početku rada. Uz to, sufiksacija i prefiksacija glagola dodatno usložnjava analizu kombinovanjem značenja motivnog glagola sa značenjem sufiksa ili prefiksa, a krajnji rezultat nije uvek jednostavno povezati sa semantikom osnovnog glagola zbog izrazito difuzne prirode značenja derivacionih morfema. Ipak, tokom prikupljanja građe se ispostavilo da je u nekim slučajevima neophodno uključiti prefiksovani glagol da bi

² Spisak upotrebljenih rečnika nalazi se na kraju rada, u spisku literature.

se poštovala doslednost u zastupljenosti svršenog i nesvršenog oblika glagola u srpskom jeziku (npr *biti/prebiti, tući/istući, lemati/izlemati*), a uz to smo pregledanjem ovog segmenta građe uočili mnoge leksičke i semantičke zanimljivosti za koje nam se učinilo da bi predstavljale vredan doprinos planiranoj analizi. Povrh toga, poznato je da se analizom derivata može doći do dragocenih podataka o elementima značenja polazne lekseme koji nam mogu pomoći pri rasvetljavanju puteva njenog polisemantičkog proširivanja. U udžbeniku *Leksikologija* Rajna Dragičević ističe analizu derivacionog gnezda neke lekseme kao obavezan segment detaljnog istraživanja semantike date lekseme ili tematske grupe kojoj ona pripada: „Porediti semantičke sadržaje dveju ili više leksema znači paralelno procenjivati i njihova derivaciona gnezda, a ne samo njihove polisemantičke strukture ili, što je još nepouzdanije, samo njihova primarna značenja ili njihovu zamenljivost u istom kontekstu. Derivacija je posledica i uzrok semantičkih svojstava lekseme, pa je zbog toga ni ne treba odvajati iz leksikoloških ispitivanja i davati joj preširoku autonomnost“ (Dragičević 2007:206). Kao krajnji argument koji je pretegao u prilog uključivanju derivatološki složenih leksema u materijal za analizu jeste sama tema istraživanja i ciljevi teze – smatrali smo, naime, da u jednoj leksičko-semantičkoj analizi formalni argument ne treba da igra odlučujuću ulogu. Na taj način smo oformili građu od 324 glagola srpskog jezika i 208 glagola norveškog jezika³. Derivaciona gnezda ekscerpiranih glagola ćemo predstaviti u posebnom poglavlju.

Primeri u kojima se pojavljuju ovi glagoli prikupljeni su iz različitih izvora: iz rečnika iz kojih su ekscerpirani glagoli, iz elektronskih korpusa norveškog i srpskog jezika – *NoWac*, *Oslo korpus av taggede norske tekster* i *Elektronski korpus srpskog jezika* i sa interneta pretragom pretraživača Google. Korpusi norveškog jezika predstavljaju korpus pisanog jezika. *NoWac* sadrži 700 miliona reči ekscerpiranih iz svih dokumenata sa interneta sa domenom .no iz perioda 2009–2010, dok je obim drugog korpusa norveškog jezika manji (18,5 miliona reči), ali je žanrovski raznovrsniji jer se bazira na novinskim tekstovima, lepoj književnosti i javnim dokumentima. Korpus srpskog jezika sa 122 miliona reči je jedini elektronski korpus

³ Napomenuli bismo da u ovaj broj ulaze i glagoli za koje nismo sasvim sigurni da li pripadaju grupi GU ili ne. U ovoj fazi smo u građu uvrstili sve glagole do kojih smo došli ekscerpiranjem iz rečnika i radova drugih autora na načine koje smo opisali u ovom poglavlju. Detaljnija analiza i omeđavanje grupe GU sledi u poglavlju 3.2. posvećenom osobenostima leksičko-semantičke grupe glagola udaranja.

srpskog jezika. Smatramo da smo problem neravnoteže između korpusa norveškog i srpskog jezika prevazišli uključivanjem interneta kao izvora relevantnih jezičkih podataka.

Pretragu korpusa smo vršili po svim gramatičkim oblicima ispitivanih glagola. Osim osnovnog oblika, tj. oblika infinitiva, u pretragu smo uključili i oblike prezenta i futura za sva lica, kao i sve oblike radnog glagolskog prideva kada je reč o srpskom jeziku, tj. oblike prezenta, preterita i participa prošlog kad je reč o norveškom jeziku. S obzirom na to da se broj rečenica u kojima se pojavljuju GU razlikuje kako od glagola do glagola, tako i od jezika do jezika (i zbog prirode samog jezika, a i zbog obima i prirode korpusa), odlučili smo da reprezentativnim uzorkom smatramo maksimalno 500 rečenica u kojima se pojavljuje određeni glagol. Ukoliko je korpus pokazivao više od 500 pogodaka, birali smo 500 rečenica sistemom slučajnog uzorka. Jedini izuzetak je centralni glagol grupe, za koji smo prikupili korpus od po 1000 primera za svaki ispitivani jezik. Svaki set primera ekscerpiran iz korpusa smo dopunjavali sa po prvih 50 primera sakupljenih sa interneta pretragom na www.google.rs i www.google.no isključujući primere koji se ponavljaju. U slučajevima kada je glagol udaranja predstavljao predikat odnosne rečenice, odnosni veznik smo u analizi posmatrali kao jednog od učesnika događaja udaranja, a njegovu semantiku analizirali u odnosu na korelat. Empirijske podatke dobijene na ovaj način proveravali smo uz pomoć sopstvene jezičke intuicije kao maternjeg govornika srpskog jezika, kao i intuicije ispitanika koji govore norveški ili srpski jezik kao maternji.

Svaki od navedenih izvora ima svoja ograničenja i dobre strane: rečnici i korpusi su ograničene veličine, dok internet predstavlja nepregledno polje. U rečnicima su značenja reči sistematizovana, a primeri pregledno izlistani uz svako pojedinačno značenje, pa istraživaču preostaje samo zadatak analize, a neprocenjivu korist u tom zadatku mu predstavljaju i leksikografska intuicija i znanje autora rečnika. Korpus, pak, sadrži mnogo veći broj primera, ali je materijal nesistematizovan i tek ga treba kategorizovati, analizirati i obraditi. Korpus kao izvor podataka suočava istraživača i sa onim aspektima jezičkih pojava koje mu se nisu ukazale u pređašnjem radu i primorava ga da ne zanemari ni retke obrasce koje bi možda prevideo oslanjajući se samo na jezičku intuiciju ili rečnik. Na taj način se obezbeđuje veća objektivnost

istraživanja jer je ispitivani uzorak daleko širi i razuđeniji od onog koji bi pojedinac bio u stanju da oformi samostalno, a osim toga istraživač teže gubi iz vida netipične obrasce ponašanja pojave koju ispituje. S druge strane, može se dogoditi da u korpusu, zbog njegovog ograničenog obima, nisu posvedočena sva značenja i upotrebe lekseme, te on stoga ne sme predstavljati jedini izvor građe. Podaci iz rečnika, korpusa i sa interneta predstavljaju prirodnu upotrebu jezika i ne postoji opasnost od uticaja istraživača na nastajanje jezičkog materijala, što se može dogoditi pri radu sa izmišljenim rečenicama ili tokom izvođenja jezičkih eksperimenata sa ispitanicima. Upravo ova karakteristika korpusnog modela ga čini idealnim oruđem u kognitivnolingvističkim istraživanjima: "Language does provide a complex and subtle, even if imperfect window to the mind. It is certainly the best single window available to us. Being natural rather than manipulated, corpora are in that respect closer to reality." (Chafe 1992:88). Još jedna prednost korpusnog pristupa veoma značajna za ovaj rad tiče se kontrastivne dimenzije rada. Naime, korpus jezika koji istraživaču nije maternji zapravo i omogućava samu kontrastivnu analizu jer je introspekcija u slučaju stranog jezika isključena. Korpus istraživača opskrbljuje neophodnom građom koja potiče od maternjih govornika datog jezika i koja je nastala kao rezultat prirodne upotrebe jezika. Zajednička prednost korpusa i rečnika jesu informacije o vremenu citata i osnovne informacije (eksplicitne ili implicitne) o govorniku od kog primer potiče. Google nam, s druge strane, često ne pruža nikakve podatke o govorniku, a korišćenje Googla ima i drugih nedostatnosti: dobijaju se rezultati i sa govornih područja susednih jezika, u našem slučaju danskog i švedskog kad je ciljani jezik pretrage norveški, a bošnjačkog i hrvatskog pri traganju za primerima srpskog jezika. Osim toga, često se pojavljuju iste rečenice i tekstovi, pa je potrebno dosta vremena da bi se došlo do raznovrsnog materijala. Druga manjkavost se ogleda u tome što se može dobiti sasvim drugačija slika situacije ako se pretraživanje ponovi posle izvesnog vremena, a to se ne dešava zbog toga što je u jeziku došlo do neke realne promene, već zbog prirode interneta kao najvećeg medija. Piše se o onome što je aktuelno u tom trenutku, a svi izvori prenose mahom iste vesti u gotovo identičnom obliku. Kad je reč o glagolima udaranja, primeri sa interneta su se uglavnom svodili na vesti o saobraćajnim nesrećama ili tučama i nasilju u koji su umešane poznate ličnosti. Ipak, zbog svog obima i značaja

u ljudskoj komunikaciji, internet i Google su nezaobilazni izvori jezičkog materijala jer omogućavaju uvid u jednu „necenzurisanu savremenu upotrebu jezika“ (Bouveret & Sweetser 2009:3) koja nije ograničena ni registrom, ni dijalektom, ni godinama, ni polom govornika.

Poentu ovakvog kombinovanog pristupa je možda najbolje definisao Čarls Filmor u svom članku "Computer linguistics" or "Computer-aided armchair linguistics": "I have two main observations to make. The first is that I don't think there can be any corpora, however large, that contain information about all of the areas of English lexicon and grammar that I want to explore; all that I have seen are inadequate. The second observation is that every corpus that I've had a chance to examine, however small, has taught me facts that I couldn't imagine finding out about in any other way. My conclusion is that the two kinds of linguists need each other. Or better, that the two kinds of linguists wherever possible, should exist in the same body" (Fillmore 1992:35).

U korpus nismo uključili posebno markirane lekseme, npr. žargonizme, arhaizme, dijalektizme i regionalizme, kao ni funkcionalno i upotrebno obeležene lekseme pošto nam je cilj istraživanje GU u okviru savremenog standardnog norveškog i srpskog jezika. Na ovom mestu treba skrenuti pažnju na činjenicu da norveški jezik poseduje dva standardna varijeteta: bukmol (*bokmål*) i ninošk (*nynorsk*). Zbog daleko boljeg poznavanja bukmola, kao i zbog njegove veće geografske raširenosti i sveukupne dominantne pozicije u norveškom društvu, građa na norveškom jeziku obuhvata samo ovaj varijetet.

1.4. Teorijski okvir rada

Analiza je smeštena u okvire kognitivne lingvistike i polazi od temeljnog kognitivnolingvističkog načela o konceptualnoj prirodi značenja. Ono je čvrsto ukorenjeno u konceptualnim strukturama posredstvom kojih spoznajemo svet oko sebe i koje nisu jednostavna kopija ili odraz spoljnog sveta. Zasnovane na perspektivi iz koje se posmatra stvarnost, što znači da se jedna ista situacija može konceptualizovati na različite načine. Kognitivna lingvistika insistira i na tome da je značenje dinamički konstrukt koji reaguje na promene u unutarjezičkom i vanjezičkom okruženju, tj. izrazito je zavisno od konteksta i upotrebe. Značenje viđeno kao konstrukt višedimenzionalna je kategorija osetljiva na različite stupnjeve granulacije, promene perspektive i fokusa. Rečenice *Kiša lije* i *Kiša pljušti* npr. opisuju isti događaj, ali je u prvoj kiša predstavljena kao svojevrsan slap, homogena količina vode koja pada s neba i fokus je postavljen na čitavu njenu „dužinu“, dok je u drugoj rečenici centar interesovanja pomeren na tačku kontakta između kišnih kapi i tla i na silinu kojom kapi udaraju u zemlju.

Budući da je udaranje radnja sa čvrstom motoričkom i perceptivnom podlogom, za naš rad je bitno pomenuti i hipotezu o telesnoj zasnovanosti jezika (*embodiment hypothesis*), prema kojoj se sveukupno saznanje, a indirektno i jezik, temelje na konkretnom, telesnom, iskustvu zajedničkom za sve ljude: “The embodied-mind hypothesis therefore radically undercuts the perception/conception distinction. In an embodied mind, it is conceivable that the same neural system engaged in perception (or in bodily movement) plays a central role in conception. That is, it is possible that the very mechanisms responsible for perception, movements, and object manipulation could be responsible for conceptualization and reasoning.” (Lakoff & Johnson 1999: 37–38). Neki autori čak povlače direktnu vezu između telesnog iskustva i jezičkih formi izražavanja određenog sadržaja, pa tako Hong Gao tvrdi da su rečenični obrasci u kojima se pojavljuju glagoli fizičke akcije neposredno povezani sa mogućnostima ljudskog tela u vršenju radnji koje ti glagoli opisuju: “General knowledge based as well as corpus based analysis has verified the assumption that the behavior of a physical action verb is to a large extent determined

by the physical flexibility of the bodypart that performs the action.“ (Hong Gao 2001:126).

Budući u stalnoj sprezi sa fizičkim i kulturnim okruženjem jedne jezičke zajednice, jezik nam sveukupnošću svojih semantičkih i gramatičkih elemenata predstavlja svojevrsan uvid u načine organizovanja utisaka koje primamo iz vanjezičke stvarnosti.

Proces konstruisanja značenja angažuje više ljudskih kognitivnih sposobnosti, a pre svega percepciju i kategorizaciju. Stanovište kognitivnih lingvista jeste da smo okruženi haotičnim stimulusima koje uz pomoć fokusiranja, odabiranja i kategorizacije organizujemo u smislene celine, geštalte, zasnovane na prostornim i uzročno-posledičnim odnosima. Odnosi u njima su organizovani u skladu s **teorijom prototipa**, nastalom sedamdesetih godina prošlog veka. Ova teorija, potekla iz psiholoških krugova (počeci se vezuju za psihološka istraživanja Elinor Roš (Eleanor Rosch)), vrlo brzo je našla svoje mesto u kognitivnoj lingvistici i prožima sve vrste jezičkih istraživanja (Geeraerts 2006, Evans 2007, Geeraerts & Cuyckens 2007 između ostalog). Shvatanjem kategorija kao dinamičnih i fleksibilnih struktura prevazišla je probleme klasične teorije kategorizacije u utvrđivanju neophodnih i dovoljnih uslova za pripadnost kategoriji. Ključni pojam u ovom novom viđenju kategorizacije jeste pojam prototipa, koji predstavlja stožer određene kategorije i nalazi se u njenom centru. Prototip se definiše kao najbolji predstavnik kategorije, nosilac najrelevantnijih osobina za datu kategoriju i funkcioniše kao posebna kognitivna referentna tačka. On je istovremeno konceptualno najjednostavniji, najrelevantniji (*salient*) i najbliži čovekovom neposrednom iskustvu (Tuđman-Vuković 2009:143). Ustrojstvo čitave kategorije i pripadnost drugih članova kategoriji zavisi od njihovog odnosa prema prototipu, tj. sličnosti sa njim. Članovi sličniji prototipu konceptualno su mu i bliži, dok se na periferiji nalaze članovi čija je sličnost s prototipom manja, a čitava kategorija je shvaćena kao kontinuum sa neodređenim i zamagljenim granicama. Budući da članstvo u kategoriji nije apsolutno, već stepenovano, periferni članovi mogu postati i predmet rasprave o pripadnosti određenoj kategoriji (npr. dilema da li glagoli poput *lepetati* i *lepršati* pripadaju glagolima udaranja jer nema vidljive površine o koju se udara ili da li je glagol *tandrakati* glagol kretanja, udaranja ili odavanja zvuka), a često se dve ili više

kategorija međusobno preklapaju, pa su neki pojmovi članovi jedne kategorije na osnovu jednog svojstva, a članovi druge na osnovu drugog svojstva (glagoli tipa *kovati*, *klepati* i sl. pripadaju glagolima stvaranja i oblikovanja po rezultatu radnje, a glagolima udaranja po načinu na koji se određeni predmet oblikuje; glagoli *kucati*, *lupati*, *šljapkati* pripadaju glagolima emitovanja zvuka po efektu izvršene radnje, a glagolima udaranja po načinu na koji se taj zvuk stvara).

U našem radu se ovaj pristup pokazao vrlo korisnim na više nivoa, kako pri omeđavanju leksičko-semantičke grupe glagola udaranja, tako i u opisu semantičko-sintaksičkog interfejsa ispitivanih glagola.

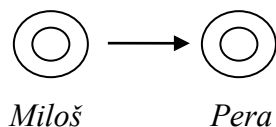
Budući da je predmet istraživanja glagolska semantika, smatrali smo da je najsvrsishodnije početi od analize događaja udaranja (*event*). Lingvistički termin **dogadjaj** upućuje na segmente na koje govornici dele neprekidni niz dešavanja u svetu oko nas (Rappaport Hovav et al. 2010:1). I dok se iskustvena realnost odlikuje mnogobrojnim detaljima, jezička predstava događaja kao relevantne detektuje samo neke od njih, koji, organizovani u shematske komplekse, predstavljaju **strukturu dogadjaja** (Croft 1990, Rappaport Hovav et al. 2010, Pinker 1989 itd.): "In sum, it 's not what possibly or typically goes on in an event that matters; it 's what the verb's semantic representation is choosy about in that event that matters." (Pinker 2013:108). Bazirali smo se na predstavi događaja koja odnose u njemu posmatra kao uzročno-posledični sled nastao prenosom energije duž kauzalnog lanca (*causal chain*) (Croft 1991, 1994, 1998, DeLancey 1985, Talmy 1976.)⁴ po modelu bilijske kugle (*billiard-ball model*) predstavljenom u radovima Ronalda Langakera (Langacker 1991, 2008): "We think of our world as being populated by discrete physical objects. These objects are capable of moving about through space and making contact with one another. Motion is driven by energy, which some objects draw from internal resources and others receive from the exterior. When motion results in forceful physical contact, energy is transmitted from the mover to the impacted object, which may thereby be set in motion to participate in further interactions." (Langacker 1991:13). Kauzalni pristup konceptualizaciji događaja i Langakerov kognitivni model, kao jedna od njegovih instanci, inspirisani su načelima dinamike sile Leonarda Talmija (Talmy 1976, 2000), gde se detaljno

⁴ Langaker za isti fenomen koristi termin **akcioni lanac** (*action chain*) (Langacker 1990: 215; 1991: 283).

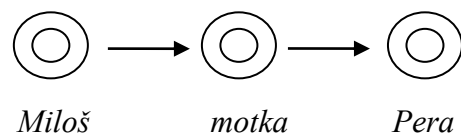
definišu odnosi snaga između izvora i primaoca sile. Ovaj model postulira da jezičko strukturisanje uzročnih odnosa počiva na inherentnim tendencijama svih entiteta ka akciji ili pasivnosti (u Talmijevoj postavci se koriste termini **kretanje** (*motion*) i **mirovanje** (*rest*)). U centru pažnje je Agonist (primalac sile), koji uspeva ili ne uspeva da zadrži svoju tendenciju u zavisnosti od jačine sile kojom na njega deluje Antagonist (izvor sile). Dinamika sile, po Talmiju, jedan je od osnovnih konceptualnih shematskih sistema pored konfiguracione strukture, perspektive i distribucije pažnje (Talmy 2003:16). Odnosi sila se smatraju ključnim u jezičkoj organizaciji, te ovaj konceptualni okvir, pored akcionog polja delovanja, koje ulazi u tradicionalni opseg pojma uzročnosti, obuhvata i odnose dopuštanja, sprečavanja, podsticanja itd. i primenljiv je takođe na statične glagolske situacije i na aktivnosti na mentalnom nivou.

Prema Kroftu, svaki glagol profilise određeni segment kauzalnog lanca (Croft 1991:173) ograničen subjektom i objektom, tj. **glavom** i **repom** datog segmenta (Langacker 1990:217), a u zavisnosti od toga šta je profilisano kao glava ili rep i da li su oni u neposrednom kontaktu ili između njih postoji još karika, dobijamo kauzalne lance različite dužine:

(1) a. *Miloš je udario Peru.*

b. *Miloš je motkom udario Peru.*

Model kauzalnog lanca je pogodan za predstavljanje događaja kao što je udaranje, gde okosnicu radnje čini asimetrični prenos energije od jednog učesnika do drugog, međutim njegova dvodimenzionalna priroda i jasno ograničena struktura ne dopuštaju uvid u dubinu događaja, pa ćemo ovaj model proširiti pojmom **okvira**

dogadaja (*event frame*) u duhu Talmijeovog shvatanja ovog termina (Talmy 2000a:259)⁵. Elemente poput naglosti, sile, kretanja mi, doduše, možemo smestiti i u model kauzalnog lanca kao karakteristike učesnika koji figurira na poziciji izvora sile, međutim, ne možemo objasniti pojavu isticanja pojedinih elemenata u prvi plan i povlačenja nekih drugih u pozadinski deo strukture. Događaj predstavlja složenu strukturu i nikad nije moguće posvetiti podjednaku pažnju svim njegovim elementima – upotrebom različitih leksema vezanih za određeno parče iskustva konceptualizovano u formi kognitivnog modela govornik se uvek fokusira na samo jedan deo strukture, profilisani deo. Ostali delovi okvira su prisutni kao pozadina geštalta i u nekoj drugoj govornoj situaciji mogu i sami doći u fokus interesovanja. Značenjski element zvuka je, na primer, prisutan samo kao pozadinska informacija u semantičkom sadržaju glagola *udariti*, ali je u rečenici: *Nemoguće je da ga je tako jako udario da je puklo kao petarda*, izvučen u prednji plan. Pri izboru onomatopejskih GU za opis događaja udaranja ovaj element uvek pripada profilisanom delu strukture. Naglašavamo da u leksičkom značenju reči učestvuju i profilisani i pozadinski deo.

Glagol, dakle, predstavlja nukleus događaja, međutim važno je napomenuti da jezički opis nekog događaja pored glagola uključuje i njegove argumente i modifikatore. Konačne semantičke karakteristike događaja predstavljaju kompleksnu interakciju između leksičke semantike glagola, odlika argumenata i njihovog morfosintaksičkog izraza, te karakteristika raznih vrsta modifikatora (Rappaport Hovav et al. (eds.) 2010:2). U tom smislu se semantika glagola ne može ispitivati nezavisno od njegovog kontekstualnog okruženja budući da imenice iz glave i repa glagolskog segmenta u velikoj meri diktiraju razumevanje radnje izražene glagolom. Kod glagola akcione semantike to se posebno odnosi na argumente koji predstavljaju **upijač energije** (*energy sink*) (Langacker 1991:292–293) u kauzalnom lancu pošto je delovanje na te učesnike zapravo i cilj vršenja radnje: ”...les représentations d'action sont avant tout activées par les objets de la situation et leur construction mentale est

⁵ Predstava o situativnom okviru samo je jedno od brojnih teorijskih viđenja interakcije između leksičkog značenja i širih sazajnih struktura, što se smatra jednim od najrelevantnijih rezultata kognitivne lingvistike (Taylor Taylor 2003:31). Drugi autori sazajne okvire na kojima se temelji leksičko značenje nazivaju **domenima**, **idealizovanim kognitivnim modelima**, **scenama** i sl. (Lakoff 1987, Langacker 1987, Croft 1993).

contrainte par la tâche en cours et le but courant, ce qui correspond aux intentions des agents. Les verbes interviennent alors comme des propriétés relationnelles entre les objets pour indiquer les transformations opérées, ou à opérer, sur les objets” (Tijus & Zibetti 2001:1)⁶.

Učesnike glagolske situacije ne posmatramo samo na mikro-nivou događaja udaranja, kao „udarača“, „udareno“ i sl. već iz šire perspektive semantičkih uloga. Cilj nam je da o ponašanju argumenata glagola udaranja govorimo na način koji će imati zajednički imenilac sa prirodom i realizacijom argumenata nekih drugih, susednih, grupa glagola, i tako omogućimo kontrastiranje zaključaka i širi spektar važenja. Iako veoma koristan alat u semantičkoj analizi glagola, semantičke ili tematske uloge predstavljaju koncept oko kog nema saglasja među lingvistima, kako oko inventara uloga, tako ni kad je reč o njihovom semantičkom sadržaju i kodiranju na sintaksičkom nivou. Mi ćemo ove termine koristiti u relacionom smislu, kao oznake koje ukazuju na odnose među učesnicima događaja, a ne u apsolutnom smislu kao entitete koji nužno ispunjavaju određene uslove. Smatramo da se semantičke uloge mogu definisati tek sagledavanjem glagolske situacije u celini i da ih treba posmatrati isključivo kao zavisne od događaja (*event dependent* – Dowty 1991), a ne u funkciji vanjezičkih situacija. U skladu sa teorijom prototipa semantičke uloge definišemo kao kontinuum koji se ne može razdvojiti jasnim i čvrstim granicama (up. Comrie 1989:59, Dowty 1991, DeLancey 1991, Næss 2007), a u radu ćemo se detaljnije baviti samo onim ulogama koje su relevantne za događaj udaranja, tačnije: agensom, pacijensom, sredstvom i ciljem.

2. DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

Prethodna istraživanja o glagolima sa osnovnim značenjem 'udariti' mogu se podeliti u dve velike grupe: semantička istraživanja, koja se koncentrišu na analizu polisemantičke strukture glagola udaranja, i daleko brojnija, semantičko-sintaksička

⁶ „... predstave radnje su aktivirane prvenstveno pomoću objekta glagolske situacije i njihov mentalni konstrukt je ograničen aktuelnim zadatkom i trenutnim ciljem, što odgovara namerama agensa. Glagoli, dakle, imaju posredničku ulogu u vidu uspostavljanja odnosa između objekata kako bi ukazali na transformacije koje su se odvijale, ili će se odvijati na tim objektima.”

istraživanja, u kojima je fokus postavljen na semantičko-sintaksički interfejs ovih glagola.

2.1. Semantičko-sintaksička istraživanja

Talas interesovanja lingvista za glagole udaranja pokrenuo je Čarls Fillmor (Charles Fillmore) radom *Grammar of hitting and breaking* iz 1970. godine. Produbljujući istraživanja o teoriji dubinskih padeža i odnosu leksičkog značenja i sintaksičke strukture, autor je čitav članak posvetio analizi glagola udaranja i lomljenja poredeći njihove argumentske strukture. Cilj ove analize nije bilo nijansiranje semantičkih razlika između samih glagola udaranja, već identifikacija sintaksički relevantnih sličnosti i razlika koje drže glagole jedne tematske grupe na okupu (Fillmore 1970:124) tj. s jedne strane imaju koheziono dejstvo na članove određene grupe, dok ih s druge strane jasno odvajaju od drugih grupa. Ključna karakteristika obe grupe ispitivanih glagola prema Filmoru jeste stanje predmeta koji trpi radnju udaranja tj. lomljenja pre i posle izvršene radnje. Kod glagola lomljenja se podrazumeva da entitet koji trpi radnju prolazi kroz nekakvu promenu stanja: “The verbs we chose to associate with *break* assert that the object identified by the X element is understood as essentially different after the event symbolized by the verb has “happened” to it” (Fillmore 1970:130). Ove glagole on naziva **glagolima promene stanja** (*change-of-state verbs*). Za glagole udaranja pak, koje naziva **glagolima kontakta sa površinom** (*surface-contact verbs*) ili **glagolima udara** (*verbs of impact*), karakterističan je fizički kontakt između dva entiteta, ali se suštinska promena entiteta koji prima udarac ne podrazumeva iako je moguća (Fillmore 1970:130.) U fusnoti, doduše, priznaje da objekat ovih glagola prolazi kroz neku vrstu promene stanja, ali samo u apstraktnom smislu (ošamareni obraz nije isti pre i posle šamara) i poredi ovu situaciju sa leksemama tipa *kopile* ili *udovica* koje ukazuju na osobine entiteta koje nisu inherentne samom tom entitetu, već pripadaju njihovoj „istoriji”. Ipak zaključuje da ova činjenica nije relevantna za razlikovanje grupe glagola udaranja od glagola lomljenja (Fillmore 1970:130).

Matrica prisutna u citiranom Filmorovom članku je poslužila kao uzor mnogim potonjim istraživačima glagola udaranja (Pinker 1989, Dowty 1991, Levin 2012a,

2012b, Levin & Rappaport Hovav 2005, Erteschic Shir & Rappoport 2010 itd.), te većina njih razrađuje probleme načete kod Filmora, a to su argumentska realizacija učesnika u glagolskim situacijama udaranja i lomljenja i definisanje njihovih semantičkih uloga. Najveći doprinos ovoj temi u poslednje dve decenije svakako je dala Bet Levin (Beth Levin), koja se u brojnim radovima, samostalno ili u koautorstvu s Malkom Rapaport Hovav (Malka Rappaport Hovav), bavila ovom temom sistematično i uporno, isprva samo na materijalu engleskog jezika, a kasnije proširivši spektar na još 15 jezika različitih tipoloških i genetskih osobenosti (Levin 2012b).

Levinova polazi od konstatacije da se gotovo ista glagolska situacija može opisati i glagolima lomljenja i glagolima udaranja:

(2) a) *The vandal broke the windshield with a rock.*

b) *The vandal hit the windshield with a rock.*

Ipak, postoje izvesne razlike. Rečenicom (a) se tvrdi da je vetrobran pretrpeo štetu (polomljen je), ali se ništa ne govori o načinu na koji se to dogodilo. Rečenica (b) nam, pak, daje informaciju o tome da je došlo do kontakta između vetrobrana i kamena (kamen je udario u vetrobran), ali se ne podrazumeva da je vetrobran oštećen iako je to vrlo verovatno pošto je reč o radnji koja najčešće rezultuje promenom stanja. Na osnovu opsežnih istraživanja Levinova je utvrdila da je ovaj tip razlike prisutan i kod mnogih drugih grupa glagola, pa glagole engleskog jezika deli na one koji izražavaju način i one koji izražavaju rezultat (*manner verbs* vs. *result verbs*). Ova dihotomija se poklapa sa Filmorovom podelom na glagole kontakta s površinom i glagole promene stanja, s tim što Levinova ovu razliku vidi kao još značajniju, kao rascep koji čitav glagolski sistem engleskog jezika deli na dve strane i smatra da svaki glagol pripada jednoj od njih (Levin 2012a:3).

Iako ove grupe imaju komplementarnu distribuciju i glagoli mogu leksikalizovati⁷ samo jednu od pomenute dve komponente (Rappaport Hovav &

⁷ Leksikalizacija prema ovim autorkama podrazumeva one značenjske elemente koji su prisutni u (gotovo) svim upotrebama glagola, za razliku od elemenata koji se mogu naći samo u specifičnim kontekstima (Rappaport Hovav & Levin 2010:5).

Levin 2010), maternji govornici intuitivno povezuju u parove mnoge glagole koji pripadaju „suprotnim” stranama jer se načini tj. rezultati koje oni leksikalizuju obično međusobno povezuju: *počistiti* npr. leksikalizuje stanje koje nastaje kao rezultat uklanjanja prljavštine s neke površine na način koji nije bliže određen, dok *brisati/ribati* leksikalizuje način – kontakt s površinom i određeni pokret, što obično rezultuje uklanjanjem prljavštine sa date površine. Važno je napomenuti da način leksikalizovan u jednom članu para ipak ne implicira rezultat leksikalizovan u drugom članu para i obrnuto, koliko god se njihova veza u situacijama označenim datim glagolima smatra uobičajenom.

Levinova i Rapaport Hovav uzrok ove dihotomije vide u fenomenu nazvanom **skalarna promena** (*scalar change*) (Rappaport Hovav 2008, Levin 2012a, 2012b), koji podrazumeva da neki entitet prolazi kroz promenu koja se može iskazati uz pomoć stupnjeva na određenoj skali. To je slučaj sa glagolima koji izražavaju rezultat, dok glagoli kojima se izražava način specifikuju neskalarnu promenu. Smatraju da se razlog za ovo odsustvo stepenovanog izražavanja promene nalazi u kompleksnosti situacije označene ovim tipom glagola jer podrazumevaju više promena odjednom, pa je stoga nemoguće okarakterisati ih samo jednim atributom (ribanje npr. podrazumeva specifičan obrazac kretanja ruke u kontaktu sa površinom, koji se ponavlja nebrojen broj puta) (Levin 2012a:4). Ova dihotomija po njihovom mišljenju sistematski utiče na obrasce argumentske realizacije obe grupe glagola, pre svega u smislu da veća raznovrsnost obrazaca postoji kod glagola koji izražavaju način, kao i na tumačenje uloge primaoca sile i na njegovu sintaksičku realizaciju. Učesnik koji prima udarac, prema mišljenju pomenutih autora, ne može biti pacijens jer se kod njega ne podrazumeva potpuna i trajna promena stanja nakon delovanja radnje iskazane glagolom, za razliku od primaoca sile u glagolskoj situaciji lomljenja:

- (3) a) *The rock hit the windshield, but luckily it wasn't damaged.*
b) **The rock broke the windshield, but luckily it wasn't damaged.*

Sličan stav nalazimo i u mnogim drugim radovima delimično ili u celosti posvećenim glagolima udaranja (Beavers 2011, Lundquist & Ramchand 2012, Fillmore 1970, Comrie 1989).

Lundquist i Ramchand se najozbiljnije bave ovom problematikom u okviru lingvističke skandinavistike. Na materijalu švedskog, nemačkog i engleskog jezika ispituju uticaj kategorije animatnosti na sintaksičku realizaciju primaoca udarca i zaključuju da su u švedskom jeziku konstrukcije sa direktnim objektom moguće samo ako je reč o živom biću, dok se učesnik koji referiše na neživi entitet mora realizovati kao predložko-imenička sintagma. Ostali skandinavski autori koji se dotiču glagolske situacije udaranja to čine u radovima posvećenim drugim temama, pa su stoga i opaske o karakteristikama glagola udaranja štire i u funkciji glavnog toka istraživanja. Jedino relevantno za naš rad jeste razmatranje aspekatskih karakteristika glagola *slå* 'udariti' i *sparke* 'šutnuti' u radu Maj Elin Tungset (Mai Ellin Tungseth) posvećenom glagolskim predlozima u norveškom jeziku. Autorka smatra da kombinovanje ovih semelfaktivnih glagola sa predložkim objektom uvedenim predlogom *til* rezultuje idejom o vršenju radnje samo jednom, dok njihovo kombinovanje sa direktnim objektom bez predloga može dovesti do dvojakog tumačenja: teličnog i ateličnog (Tungseth 2006:168–173).

2.2. Semantička istraživanja

Za razliku od prethodno navedenih lingvista, koji istražuju uticaj značenja lekseme na njeno sintaksičko ponašanje i okruženje, ima radova koji problematici glagola udaranja prilaze iz ugla analize polisemantičke strukture lekseme i osnovnih principa polisemije. Pošto istraživanje polisemije u okviru tematske grupe GU premašuje obim našeg rada, samo ćemo se kratko osvrnuti na radove predstavnika ove struje relevantne za norveški i srpski jezik.

Ovaj pristup problemu nije toliko raširen u anglosaksonskoj literaturi posvećenoj našoj temi, ali je dominantan u okviru srbističke i skandinavističke lingvistike. Ovde pre svega treba istaći švedskog lingvistu Oke Viberga (Åke Viberg) i njegove višedecenijske napore u sistematizaciji švedskog glagolskog sistema. Poslednjih

godina je posebnu pažnju posvetio glagolima fizičke akcije, a naročito glagolima udaranja kao njihovom tipičnom predstavniku. U svojim radovima obrađuje problem polisemije glagola i međusobne povezanosti značenja jednog glagola. Primenjujući model mreže na proučavanje polisemije i leksikona uopšte, došao je do zaključka da se uz pomoć određenih modifikacija osnovne semantičke strukture glagola može dokazati da sekundarna značenja nisu izolovana svako za sebe, već da imaju veliki broj zajedničkih elemenata i da dele zajedničke delove mreže (Viberg 1993:290). Činjenica od značaja za ovaj rad jeste Vibergova analiza značenja švedskog glagola *slå* u kombinacijama sa različitim glagolskim partikulama. Smatra da partikule unose značenje rezultata različite vrste u semantičku strukturu glagola *slå*, kao i da su semantičke ekstenzije svih glagola, pa i ovog, u kompleksnoj interakciji sa sintaksičkim okvirom glagola (Viberg 1994:210). Treba istaći i autorov pokušaj klasifikacije sekundarnih značenja glagola udaranja, što se gotovo nigde ne sreće u studijama posvećenim glagolima udaranja. Izdvojeno je 12 tipova značenja organizovanih u 6 grupa, ali i sam autor tvrdi da ovo nije konačna slika polisemantičke strukture švedskog glagola *slå*, već samo izbor najznačajnijih tipova sekundarnih značenja ovog glagola (Viberg 1993:288).

U srbističkoj lingvistici se pitanju glagola udaranja pristupa samo u tri rada, koliko je nama poznato: u dijahronoj semasiološkoj studiji Jasne Vlajić-Popović (Vlajić-Popović 2002) i u člancima Jovanke Milošević (Milošević 2012, 2013). Jasna Vlajić-Popović oblikuje profile šest odabranih glagola udaranja zabeleženih u savremeno i praslavensko doba s ciljem stvaranja modela semasiološkog rečnika. Analiza je izuzetno detaljna i urađena na pažljivo oformljenom korpusu, ali za naš rad nije naročito relevantna jer je dijahronog karaktera. Od značaja su nam bila razmatranja o samoj prirodi radnje udaranja i o njenim elementima, a sama jezička analiza bi, iako sprovedena u dijahronijskim okvirima, bila korisnija u istraživanju polisemantičke strukture GU nego u našem istraživanju, koje se zadržava na analizi primarnih značenja GU i semantičko-sintaksičkog interfejsa ovih glagola.

Jovanka Milošević u dva rada (Milošević 2012, 2013) obrađuje glagole udaranja iz savremenog srpskog jezika i iako u radu posvećenom semantičkoj strukturi GU sa značenjem 'udarati uopšte' analizira veliki broj glagola (84), analizu bazira samo na primerima iz rečnika srpskog jezika (Milošević 2012). U prikupljenoj građi čiji je

jedini izvor rečnik uočava se prisustvo izvesnog broja glagolskih leksema koje govornici savremenog srpskog jezika procenjuju kao zastarele, npr. *ključiti*, *zvrcati*, *klocati*, kao i pojavljivanje nekih leksema koje govornici ne prepoznaju u navedenom značenju: kao primarno značenje glagola *zvocati* i *zvocnuti* navedeno je 'udarati zubima jednim u druge od hladnoće', što se ne poklapa sa mišljenjem informanata, koji primarnim značenjem smatraju 'govoriti koješta, brbljati', iako je ono u rečniku navedeno kao sekundarno. S druge strane, na spisku ispitivanih glagola se ne nalazi leksema *cvokotati*, prema izjavama informanata jedina koju upotrebljavaju u značenju 'udarati zubima jednim u druge od hladnoće'. Autorka je u nekim slučajevima vršila korekcije u smislu davanja prednosti upotrebnom aspektu nad leksikografskom informacijom, pa je tako u građu uvrstila glagole *mlatiti* i *makljati*, koji prema primarnim značenjima navedenim u rečniku ne ispunjavaju kriterijume za klasifikaciju kao GU (Milošević 2012:156).

Osim toga rad se odlikuje veoma sistematičnim pristupom analizi značenja GU sa jasno omeđenim kriterijumima za podelu glagola, što je retkost u literaturi o ovoj grupi glagola. Zasnivajući istraživanje na teoriji komponencijalne analize, autorka kao arhisemu zajedničku čitavoj grupi navodi semu 'dodirnuti', a kao diferencijalne seme važne za semantičku strukturu GU: 'agens', 'sredstvo', 'modifikacija', 'sila', 'pokret' i 'zvuk' (Milošević 2012:154). Razlike u značenju pojedinih članova grupe tumači različitim hijerarhijskim statusom diferencijalnih sema. Iako je naše istraživanje zasnovano na drugačijim teorijskim postavkama, rad Jovanke Milošević nam je bio koristan ne samo kao početna tačka za sastavljanje spiska GU srpskog jezika, već i kao neka vrsta etalona za proveru sopstvenih zaključaka.

Drugi rad posvećen GU (Milošević 2013) analizira nekoliko pravaca semantičke ekstenzije unutar grupe GU, te nije u tolikoj meri relevantan za naše istraživanje.

Za razliku od radova koji ispituju semantičko-sintaksički interfejs glagola udaranja, ova druga grupa radova je izrazito heterogena po ciljevima i metodama i svaka studija je svet za sebe, bez direktnog uzora i pozivanja na zaključke drugih lingvista.

2.3. Problemi u prethodnim pristupima

Iako površni pregled naslova posvećenih glagolima udaranja iz bilo koje perspektive ukazuje na veliko interesovanje za ovu temu, veoma mali broj radova zaista i obrađuje glagole udaranja u celini, već daje prednost ispitivanju centralnog glagola grupe i njegovog semantičko-sintaksičkog interfejsa. Pominje se eventualno i glagol *šutnuti*, zanimljiv zbog toga što leksikalizuje udarac izvršen nogom za razliku od prototipičnog udarca rukom, koji je karakterističan za većinu glagola udaranja. Zaključci se uopštavaju na sve GU bez prethodne provere da li zaista važe na teritoriji čitave grupe i bez interesovanja za problem granica same grupe, makar i difuznih. Naša analiza će obuhvatiti i ostale GU, što podrazumeva i pokušaj omeđavanja same grupe, kao i definisanje osnovnih karakteristika članova grupe. Budući da se oslanjamo na shvatanje po kom se članovi određene kategorije okupljaju oko prototipa prema sličnosti sa njim ili sa drugim članovima grupe, određivanje članstva u grupi GU će funkcionisati po principu „više/manje“, pa samim tim ne pretendujemo na postavljanje jasnih granica oko GU. Namera nam je ipak da posebnu pažnju posvetimo perifernim oblastima kategorije radi što preciznijeg utvrđivanja konačnog spiska glagola koje ćemo smatrati glagolima udaranja, ali i stoga što verujemo da ispitivanje upravo onih članova koji se nalaze u graničnom pojasu može da izoštri sliku čitave kategorije. Pokušaćemo da utvrdimo leksička obeležja i zakonitosti u okviru semantičko-sintaksičkog interfejsa svih predstavnika GU, a ne samo prototipa. Cilj nam je i da ispitamo organizaciju grupe GU i da dobijene nalaze kontrastiramo sa zaključcima O. Viberga i J. Milošević, jedinih autora nama dostupne literature koji su se bavili ovim pitanjem. Iako različito metodološki orijentisani, dolaze do sličnih zaključaka o centrima oko kojih se grupišu grozdovi glagola u okviru ove grupe: deo tela kojim se vrši udarac, zvuk proizveden udaranjem i intenzitet sile kojom se udara. Mi ćemo ovaj vid analize produbiti i odrediti faktore koji glagole u okviru ovih podgrupa drže na okupu, kao i semantičke i sintaksičke nijanse koji ih razdvajaju. Na taj način ćemo GU opisati na tri nivoa: na makro nivou, definisanjem same grupe, na srednjem nivou, utvrđivanjem njenog ustrojstva i elemenata događaja koji predstavljaju polazište za

formiranje podgrupa, kao i na mikro nivou, analizom kako zajedničkih, tako i idiosinkratičkih osobnosti članova svake od podgrupa.

Metodološki su gotovo sve studije uniformne u korišćenju introspekcije i oslanjanju na sopstveni jezički osećaj kao metode prikupljanja i analize materijala, a solidnije utemeljenje imaju samo predstavnici semantički orijentisane grupe istraživanja, koji građu prikupljaju ili iz rečnika ili iz korpusa (Vlajić-Popović 2002, Milošević 2012, 2013), dakle sistematičnije i u širem zamahu. Nedostaci korišćenja introspekcije kao jedinog oruđa mogu biti: (1) nedovoljno iznijansirana slika glagolskog lika, kao tvrdnja Lundkvista i Ramčand da direktni objekat švedskog glagola *slå* može biti isključivo imenica sa značenjem živog bića (Lundquist & Ramchand 2012), dok pretraga korpusa daje drugačije rezultate, (2) proglašavanje nalaza koji se tiču prototipa karakteristikama čitave grupe GU (autori pomenuti u odeljku o semantičko-sintaksičkom interfejsu GU) samo na osnovu nekoliko primera koji to potvrđuju. U pokušaju da izbegnemo ovakve nedoslednosti, odlučili smo se za korpusni metod uz oslanjanje na dodatne izvore građe i metode analize prikupljenih glagola: rečnici norveškog i srpskog jezika, introspekcija, upitnici i razgovor sa informantima. Sve pomenute metode smo detaljnije opisali u poglavlju 1.3. posvećenom prikupljanju građe.

3. DOGAĐAJ UDARANJA I LEKSIČKO-SEMANTIČKA GRUPA GLAGOLA UDARANJA

Udaranje predstavlja jednu od osnovnih ljudskih radnji zajedno sa kretanjem, govorenjem i opažanjem, te bi proučavanje jezičkih sredstava koje govornici jednog jezika koriste pri opisivanju radnje udaranja svakako dalo značajan uvid u načine na koji određena govorna zajednica konceptualizuje ovaj deo ljudskog iskustva. Jasna Vlajić-Popović u svojoj etimološkoj studiji o glagolima udaranja ističe udaranje kao jednu od bazičnih radnji, i u prirodi i u čovekovoju sferi (Vlajić-Popović 2002:13). Naglašava da je udaranje radnja bazičnija i od sečenja i rezanja, a oni se često smatraju polaznim značenjima: „Po svojoj prirodi udaranje je jednostavnije: ono

obuhvata razne vrste delovanja jednog tela na drugo, dok sečenje podrazumeva samo jedno, specifično, dvodimenzionalno prodiranje jednog tela u drugo. Za rezanje je potrebno oruđe, koje se i samo dobija udaranjem [...]. Za udaranje je u početku dovoljna ljudska ruka, zatim motka koja se nađe, ili grana koja se otkine, odlomi. Udarcem se nešto *gurne* tako da ono *padne*, pa se *razbije* (odn. *slomi*) ili *prсне* (odn. *pukne*). Udaranjem se nešto *deformiše uopšte*, konkretno se *savija*, a u krajnjoj liniji se *odseca* tako da *otpada* itd. Iz prethodnih primera jasno je da udaranje izaziva višestruke efekte, pa su glagoli koji ga opisuju predodređeni da pokazuju semantički sinkretizam.“ (Vlajić-Popović 2002:25).

3.1. Događaj udaranja

Prema kognitivnoj lingvistici raznolikost iskustva udaranja na koju upućuje prehodni citat pretače se kroz proces konceptualizacije u sazajne strukture, šire situativne okvire događaja, koji služe kao pozadinska scenografija na osnovu koje razumemo značenje leksema.

Šta sve čini širi situativni okvir udaranja? Analizirajući ekscerpirane primere iz korpusa i rečničke definicije GU norveškog i srpskog jezika, pokušali smo da utvrdimo njegove osnovne elemente. Kao inherentni, tj. oni koji čine samu suštinu radnje udaranja, izdvojili su se: **učesnik koji zadaje udarac**, **kretanje** tog učesnika ili nekog njegovog dela, **naglost** njegovog pokreta, **sila** kojom on deluje na drugi entitet, **primaoca udarca**, na koji prenosi deo energije i **kontakt** ostvaren između ove dve površine. Svi pomenuti elementi su neophodni u vršenju radnje udaranja i izostanak nekog od njih vodi ili u nemoguću situaciju (udaranje je nemoguće izvršiti ukoliko se agens ne pokrene ili ne pokrene neki svoj deo tela npr.) ili u opis neke druge radnje (nepostojanje primaoca udarca i izostanak kontakta se ne percipira kao udaranje, već kao kretanje). Elementi koje nalazimo izvan jezgrene zone koncepta udaranja nisu od suštinske važnosti za konstruisanje okvira udaranja, ali činjenica da su leksikalizovani u nekim od GU svedoči o tome da nisu potpuno nevažni. To su: **eksterno sredstvo** kojim je udarac izvršen, **cilj** ka kome se kreće udarena površina i **posledica** udarca koja može biti raznolika: bol, zvuk, pokretanje ili modifikacija

udarene površine. Element zvuka je donekle problematičan u ovom smislu jer je stalni pratilac udaranja – svako udaranje rezultuje nekakvim zvukom, i zbog toga smo razmatrali mogućnost da ga uključimo u nukleus radnje udaranja. S druge strane, uočili smo da je ovaj značenjski element često potisnut dalje ka pozadini geštalta prisustvom nekog drugog tipa rezultativnog elementa: *sparke* tj. *šutirati* (kretanje), *banke (opp)* 'pretući', *odalamiti*, *mlatiti* (nanošenje bola, povređivanje), *spikre*, *hamre* odn. *zakucati*, *čekićati*, *kovati* (modifikacija udarene površine). Toliki stepen varijacije u prisutnosti i kvalitetu svakako nije svojstven inherentnim elementima glagolske situacije, te smo zvuk ipak pridružili sekundarnom sloju strukture događaja. Svi dosad pomenuti elementi lako se izdvajaju i jednostavnim pregledom leksikografskih definicija GU, međutim, postoje i „skriveniji“ elementi koji se prikazuju samo pažljivim iščitavanjem šireg semantičkog sadržaja primera iz korpusa. Upadljiv je doživljaj udaranja kao nečeg negativnog i nepoželjnog, verovatno zbog toga što je ono najčešće povezano sa nasiljem, kažnjavanjem i borbom:

- (4) a. *Det er alkoholens skyld at mange menn **pryler** kjerringene sine...* 'Alkohol je kriv što mnogi muškarci tuku svoje žene...'
- b. ... *ser Tor Erling Staff ut som manageren til Bobbysocks der han står og **dasker** Joachim i ansiktet mens han støter ut nasale neandertalerbrøl.* '... Tur Erling Straf izgleda kao menadžer Bobisoksa dok udara Joakima po licu i ispušta nazalne krike poput neandertalca.'
- c. ... *ti si ga nečim izazvao i on je uzeo da te **mlati** štapom.*

Uz udaranje se vezuju i odlike kao što su nepredviđenost, neplaniranost, nekadašak i nasumičnost:

- (5) a. *Men plutselig bare rablet det for meg, og jeg begynte å **slå** henne helt uten grunn.* 'Ali odjednom mi se samo smračilo pred očima i počeo sam da je tučem potpuno bez razloga.'

- b. *S teškom mukom se moglo kretati među predmetima, i često bi se Buvar, ne obraćajući pažnju, lupio o kip .*
- c. *Det **banket** plutselig på døren, og vi kvapp til alle sammen. 'Odjednom se čulo **kucanje** na vratima (dosl. Odjednom je **zakucalo** na vrata...) i svi smo skočili.'*
- d. *Men kort fortalt ble to dører på bilen min **bulket** ved et uhell... 'Ali ukratko rečeno dvoja vrata na kolima su mi slučajno udarena...'*

U nastavku teksta ćemo detaljnije opisati svaki element ponaosob, što će nam kasnije pomoći pri omeđavanju grupe i klasifikaciji glagola udaranja. Podsećamo da ćemo prisustvo svakog elementa analizirati i kao komponentu leksikalizovanu u samom GU i kao informaciju koja se iščitava iz šireg rečeničnog okruženja. Fokusiraćemo se na analizu primera u kojima GU označavaju konkretno, fizičko udaranje.

3.1.1. Kretanje

Kretanje je u događaju udaranja prisutno dvojako, kao kretanje koje prethodi udarcu i kao kretanje koje je posledica udarca. U prvom slučaju se pokret može smatrati neodvojivim segmentom radnje udaranja jer bez kretanja ne bi bilo ni udaranja. Ono nije samo sebi cilj, do njega dolazi radi ostvarivanja kontakta sa primaocem udarca, koji figurira kao fizički, lokacijski cilj kretanja u događaju udaranja. Pošto su kretanje i kontakt ovde srasli u neodvojivu celinu, u literaturi je uobičajeno o njima govoriti kao o jedinstvenom kompleksu **kretanje-kontakt** “motion-contact” (Hong Gao 2001:45, Pinker 1989:109, Acevedo 2011:246, Lundquist & Ramchand 2012:18) Pokret udarača možda nije eksplicitno izražen glagolom, ali se perceptivno opaža kao segment celokupne radnje (Hong Gao 2001:45).

U drugom slučaju je reč o pokretanju primaoca udarca i ovo kretanje nije imanentno događaju udaranja, već se javlja kao jedan od mogućih rezultata same radnje. Stoga ga ovde samo pominjemo, a detaljno ćemo ga analizirati u odeljku posvećenom rezultatima udaranja. Kako ne bi dolazilo do terminoloških preklapanja, ovaj rezultativni tip kretanja nazvaćemo **indukovano kretanje** (*caused motion*), prema Goldberg (1995:152).

Rekli smo da je kretanje kao imanentno svojstvo radnje udaranja atribut izvora sile. Entitet koji udara može da se kreće ceo:

(6) a. *Sudarili su se. De støtet på hverandre.*

b. *To biler kolliderte i går. Juče su se sudarila dva automobila.*

Ili se pokreće samo neki njegov deo (ovo se odnosi na živa bića kao izvore udarca):

(7) a. *Han trommet med fingrene på bordet. Dobovao je prstima po stolu.*

b. *Han sparket ballen. Šutnuo je loptu.*

c. *Hun fiket til ham. Ošamarila ga je.*

Na osnovu priloga *naglo* i srodnih priloških izraza, koji se često javljaju uz glagole udaranja u korpusu, kao i u leksikografskom opisu ovih glagola, možemo zaključiti da je brzina kretanja izvora udarca izuzetno velika. Ona se u okviru događaja udaranja može okarakterisati kao invarijantna veličina jer ne postoje ni posredni ni neposredni dokazi u našem materijalu da su razlike u brzini kretanja izvora udarca (koje u stvarnosti svakako postoje) relevantne za jezičko kodiranje radnje udaranja.

3.1.2. *Sila*

Element sile je zanimljiv za analizu jer za razliku od ostalih segmenata situativnog okvira udaranja on nije prijemčiv našim čulima i o njemu možemo suditi samo indirektno, preko drugih parametara. O intenzitetu sile svedoči prvenstveno efekat radnje na udarenu površinu, a on, prema znanjima koje imamo o svetu, zavisi od brzine kretanja izvora udarca i njegove veličine, odnosno mase. Pošto je u događaju udaranja brzina invarijantna veličina, masa izvora udarca je od presudne važnosti za intenzitet sile, a time posredno i za efekat izvršene radnje:

(8) a. *Kvistene slo mot ansiktet. Grančice su (ga/je) udarale po licu.*

b. *Steinen slo ned som en bombe i plenen, rundt ti meter fra stuevindene.*

’Stena je kao bomba udarila u travnjak, na oko deset metara od naše dnevne sobe.’

U primeru 8a reč je o izvoru sile male mase i, shodno tome, slabom udarcu, koji dovodi samo do blage neprijatnosti kod primaoca udarca i eventualno nekoliko ogrebotina po licu. U primeru 8b efekat je daleko dramatičniji zahvaljujući jakoj sili koja potiče od velike mase izvora udarca.

Da je ovo zaista tako pokazuje i restrikcija upotrebe određenih izvora udarca uz glagole u čije je značenje utkana informacija o intenzitetu sile. Imenice koje označavaju male i lake entitete uglavnom se ne mogu kombinovati sa glagolima koji leksikalizuju jaku silu udaranja i obratno:

- (9) a. * *Kvisten smelte/dunket mot ruta.* **Grančica je tresnula/lupila o prozor.*
 b. **Steinen klasket/kakket i vinduet.* **Kamen je lupnuo o prozor.*

Izvori udarca različite mase kombinovani sa istim glagolom impliciraju različit intenzitet efekta radnje: što je izvor udarca lakši, rezultat izvršene radnje je slabiji:

- (10) a. *Svakičas bi kakva šibljika, savijena od onog što ide napred, **zviznula** po rukama ili po licu onog što ide iza.*
 b. ***Zviznuo** po očima gazda Mojsila, i onda mu pretresao džepove. Buđelar, kažu, kao glava kupusa. Gazdi je stradalo jedno oko.*
 c. *Kad ti on **zviznu** onom ručerdom po trimi - tras! - Samo se parčad razleteše.*

Kada glagole udaranja, međutim, proučavamo kao deo čovekove sfere delanja, ne smemo se zaustaviti na prosto mehanici, već u obzir moramo uzeti i mentalnu dimenziju (namera, osećanja, razmišljanja...) jer glagoli fizičke akcije svojom semantikom otelovljuju neraskidivo jedinstvo narodne fizike i narodne psihologije (Goddard & Wierzbicka 2007:89). U tom smislu se intenzitet sile udaranja koje vrši čovek određuje ukrštanjem fizičkih i psiholoških komponenti, pa bes, očajanje i druga intenzivna osećanja mogu pojačati snagu udarca:

- (11) a. *Uvek sam se pitala šta se dogodilo sa Princom i Pepeljgom. Da li joj je dosadilo da usisava i briše prašinu u onih 100 i nešto soba zamka, pa ga je **odalamila** usisivačem po glavi pobegla sa konjušarom?*
 b. *Besno je **lupala** sudovima i dalje ga grdeći.*
 c. *Lagmannsretten kom frem til at 24-åringen **slo** i redsel for at en venninne kunne skades, og at han var fysisk underlegen mannen han slåss med.*
 'Apelacioni sud je zaključio da je 24-godišnjak **udario** iz straha da će njegova prijateljica možda biti povređena, i da je fizički bio slabiji od čoveka s kojim se tukao.'
 d. *Da var jeg så eitrende forbannet og totalt mørklagt av raseri at jeg trev*

boken og slo ham i hodet med uante krefter. 'Tada sam se tako strašno naljutio i totalno pomračen besom, zgrabio sam knjige i **udario** ga u glavu neslućenom snagom.'

- e. *Han løftet øksen og slo av all sin kraft, kløvde kubben så flisene føyk og smalt i veggene når de traff. Urettferdigheten gjorde ham sint, rasende!*
'Podigao je sekiru i **udario** svom snagom, rapolutio cepanicu tako da je iverje letelo i udaralo u zidove. Nepravda ga je naljutila, razbesnela!

Sila je vektorska veličina koju pored intenziteta odlikuju i pravac i smer delovanja. U događaju udaranja sila može delovati duž vodoravne i uspravne ose i to u oba smera na svakoj osi:

(12) a. *Pia sparket opp ballen.* 'Pia je **šutnula** loptu uvis.'

- b. *Etter en god natts søvn, kun avbrutt av vekten utenfor som blåste i fløyte og slo i bakken med stokk noen timers tid, kunne vi endelig konstatere at vi var sånn omtrentelig uthvilte, og stå opp.* 'Nakon dobrog celonoćnog sna, koji je prekidao samo čuvar spolja duvajući u pištaljku i **udarajući** štapom o zemlju tokom nekoliko sati, konačno smo mogli da konstatujemo da smo se koliko-toliko odmorili i da ustanemo.'

- c. *Jeg reiste meg. Og enda en gang falt jeg. Ansiktet mitt klasket ned i et grønt, klorstinkende linoleumsgulv...* 'Ustao sam. A onda sam još jednom pao. Lice mi je **lupilo** (dosl. **pljusnulo** dole) o zeleni linoleum koji je smrdeo na hlor...

Pravac i smer sile može biti i leksikalizovan u glagolu:

↕ *klappe/klapre med tennene* odn. *cvokotati*

⇒ *slå seg* odn. *udariti se*, *banke seg* odn. *lupiti se* (povratni glagoli)

↓ *trampe* odn. *tabati, tapkati*

↕ slå, klaske, banke.../ udariti, lupiti, tresnuti... (većina GU)

Videli smo da se radnja udaranja ne vrši uvek istom snagom (*lupiti, tresnuti, opaučiti, odalapati* prema *lupnuti, kucnuti* itd.), ali se možemo zapitati da li postoji granica njenih minimalnih i maksimalnih vrednosti iza kojih više nije reč o udaranju. Naročito nas zanima donja granica i mogućnost razgraničavanja u odnosu na glagole kontakta (*dodirnuti, pipnuti, dotaći...*) čije semantičko jezgro, poput glagola udaranja, podrazumeva kompleks kretanje-kontakt. Da li je događaj dodirivanja, tzv. „čistog kontakta“ (Levin 1993:156) u osnovi događaja udaranja ili se po nečemu razlikuju? Na prvi pogled deluje kao da za ostvarivanje čistog kontakta nije potrebna nikakva sila, međutim, iz istraživanja o francuskom glagolu *toucher* 'dodirnuti' saznajemo da je za vršenje ove radnje ipak potrebna određena količina sile i da dolazi do **minimalnog prenosa energije** (*transmission minimale d'énergie*) (Vandeloise 1993:115, 1996). Ove nalaze o prenošenju izvesne količine energije u događaju dodirivanja potvrđuje i letimična provera korpusnih podataka norveškog i srpskog jezika:

- (13) a. *Og han tok på ham og helbredet ham, og lot ham gå.* 'I **dodirnuo** ga je i izlečio ga je i pustio ga da ode.'
- b. *Men til tross for protestene, slappet kroppen hans av når jeg tok på ham, den ga sakte etter for utmattelsen.* 'Uprkos protestima, telo mu se opustilo kad sam ga **dotakao**, polako je popustilo pred iscrpljenošću.'
- c. *Da han rørte ved kinnnet hennes, skvatt hun til.* 'Kad joj je **dodirnuo** obraz, skočila je.'
- d. *U isto vreme, plamen je bio veoma tanak, i tamo gde je **dodirnuo** zid, istopljeno kamenje je kapalo i oticalo.*
- e. *Ako bi se beba u devetnoj nedelji intrauterinog života **dodirнула** po dlanu, njeni prstići bi se skupili u pesnicu.*

Iz ovoga se može izvući zaključak da se događaji dodirivanja i udaranja ne razlikuju kvalitativno, već samo kvantitativno, prema intenzitetu sile kojom se ostvaruje kontakt. Finija analiza naše građe, naročito materijala koji sadrži glagole

udaranja slabom silom, kao i podaci dobijeni od informanata, ipak ukazuju na to da se dodirivanje konceptualizuje drugačije od udaranja u svesti govornika norveškog i srpskog jezika i da bez dvoumljenja povlače granicu između glagola dodirivanja i i glagola udaranja, čak i onih koji označavaju udaranje slabom silom. Očigledno je da postoji tačka na kontinuumu sile koja više ne pripada području dodirivanja, već udaranja i da se ona nalazi odmah iza tačke na kojoj se vrši minimalan prenos energije, tj. da je količina sile potrebna da bi se nešto nazvalo udarcem samo za stupanj veća od one koja je potrebna za ostvarivanje generičkog kontakta, odnosno dodira. Osim toga, udaranje slabom silom nije čvrsto utemeljena kategorija jer je leksikalizovano u veoma malom broju glagolskih korenova. Rečnici srpskog jezika navode samo nekoliko glagola koji označavaju slabo udaranje: glagol *ključiti*⁸, koji nismo uvrstili u materijal jer ni u elektronskom korpusu ni na internetu nismo uspjeli da pronađemo primere njegove upotrebe, i glagol *tapšati*. Svi ostali glagoli koji označavaju vršenje udaranja slabom silom zapravo su derivati osnovnih glagola uz pomoć sufiksa za deminutivno značenje *-nu* i *-ka* (*lupnuti*, *kuckati* i sl.). U norveškom jeziku se, prema informacijama iz rečnika, kao GU slabe sile izdvajaju samo glagoli *snerte* (koji je većina informanata svrstala u glagol sa srednjim intenzitetom sile jer je u pitanju udarac jednom vrstom tanke šibe, biča), *kakke* 'lupnuti', *klappe* 'potapšati, pogladiti' i *pikke* 'kucnuti'. U prilog razlici između dodirivanja i udaranja idu još i brojni primeri tipa: *Samo sam ga pipnuo, nisam ga udario.* ili *Nisam ga ni pipnuo...* (a kamoli udario):

- (14) a. *Bhatti beklager hvis Emerci følte seg truet: "Men jeg slo ikke. Jeg rørte ved kinnnet hans, noe som i vår kultur er godt ment.* '[Poslanik] Bhati žali što se [poslanik] Emerdži osetio ugroženim: „Ali nisam **udario**. Dodirnuo sam ga po obrazu, što u našoj kulturi označava dobru nameru’.
- b. *Na pitanje tužioca da li su otmičari **tukli** Nikolića na našoj obali i za vreme vožnje čamcem preko Drine, okrivljeni Branko Stupar i Željko Mitrović izjavili su da ga niko nije ni pipnuo.*

⁸ **ključiti** 1. a. *darnuti, dodirnuti, dotaći lako udarivši, lako udariti*

Poređenjem primera iz oba jezika dobijenim pretragom minimalnih parova konstrukcija koje se razlikuju samo po upotrebljenom glagolu (*dodirnuti* prema *udariti*), uočili smo da je prenos energije u primerima sa dodirivanjem daleko češće dvosmeran nego kad je reč o udaranju:

- (15) a. *Ja sam pogledao prema radiatoru, a Jovan ga je **dodirnuo** rukom .
„Vrlo topao“, rekao je .*
- b. *Den fargen vi forbinder med komposisjonsmaling er falu rød, som var
brukt på alle uthus frem til 50-60 tallet. Når du **tok på** veggen ble du
rød, eller på klærne hvis du kom borti.* 'Boja koju vezujemo za
kompoziciono slikanje je falunska crvena, kojom su se farbale šupe sve
do 50-60-ih godina. Kada bi **dodirnuo** zid, ostajala bi ti crvena boja na
koži, ili na odeći ako bi se očešao o zid.
- c. *Njemu niču zubi. Plakao je cele noći, a ujutru sam **pipnuo** i osetio oštro
ispupčenje u ustima, dole. To je bio zub .*
- d. *Nå var hun død, og den som **rørte ved** et lik, ble også uren.* 'Sada je bila
mrtva, a svako ko bi **dodirnuo** leš, postajao bi nečist.'

Izgleda da kontakt ostvaren dodirivanjem ima za cilj ne samo prenošenje energije drugim ljudima (u vidu osećanja, misli i poruka) ili predmetima, već isto tako i njihovo ispitivanje, što podrazumeva i povratnu informaciju. U događaju udaranja sila se takođe može kretati unazad, od primaoca udarca ka učesniku koji je udarac izvorno zadao, ali samo ukoliko otpor udarene površine, Agonista, nadjača silu udarca toliko da odbije od sebe udarača, Antagonista, ili mu nanese bol. Tada je reč o istoj vrsti energije, dok je u događaju dodirivanja povratna energija kvalitativno drugačija, najčešće perceptivnog tipa (toplota/hladnoća, boja, prljavština itd.). Na kraju, udaranje se tipično doživljava kao nepovoljna radnja, dok to nije tako često slučaj sa dodirivanjem⁹, a i kontakt ostvaren dodirom ne mora biti trenutni, što je jedna od osnovnih odlika kontakta udaranjem. Čak i ovo letimično poređenje glagola dodirivanja i udaranja ukazuje na kompleksan odnos između ove dve grupe i izvesno je da bi neka buduća dublja analiza dala veoma zanimljive rezultate.

⁹ Mada moramo napomenuti mnogo češće nego što smo očekivali.

Vratimo se pitanju intenziteta sile u događaju udaranja i njegovim maksimalnim granicama. Pokazalo se da sa ove strane snaga udarca nije ograničena i da postoji izvestan broj GU koji leksikalizuje udaranje visokim stepenom sile: *smeise* odn. *odalamiti, tresnuti, dunke* tj. *lupiti, tresnuti, pryte* odn. *tući, batinati*, svi oni koji označavaju udaranje u okviru scenarija nasilja i kažnjavanja.

Najveći broj GU ipak ostaje neutralan po pitanju jačine udarca i može se gotovo bez restrikcija kombinovati sa svim priloškim izrazima za intenzitet:

- (16) a. *Hun slo ham hardt/lett. Udarila ga je jako/lako.*
b. *Hun **banket** hardt/lett på døra. **Pokucala** je slabo/jako na vrata.*
c. *Han **dasket** hardt/lett til meg på kinnet. **Pljusno** me je snažno/blago po obrazu.*

Ovo je naročito moguće u norveškom jeziku, gde se informacija o intenzitetu sile najčešće nalazi u satelitima glagola, a ne u samom glagolu, dok su u srpskom jeziku restrikcije po pitanju modifikacije GU priložima za intenzitet strožije.

3.1.3. *Kontakt*

Kontakt se tipično ostvaruje sa nekom tvrdom površinom ili sa ljudskim telom ukoliko se radi o udaranju radi kažnjavanja ili povređivanja, ali je naša analiza pokazala da ne postoje restrikcije u pogledu tipa površine koja prima udarac. To može biti i žitka smesa ili tečnost:

- (17) a. *Udario je štapom po vodi.*
b. *... han brukte en planke som han **klasket** i vannet for å skremme fisken inn i garnet. '...iskoristio je jednu dasku koju je **pljusnuo** u vodu da bi uterao ribu u mrežu.'*
c. *Staviti puter između dva pek papira (ja sam stavila u manju kesu za zamrzivač i oklagijom **lupala** po njemu da ga stanjim)...*
d. *– Pa to je divno. – **pljesnu** Cile po kaljuzi.*

Čak se i vazduh može konceptualizovati kao površina udarca i pored toga što nema vidljivu površinu¹⁰:

- (18) a. *Jeg hørte flere vinger slå mot luften bak meg.* 'Čuo sam kako više krila **udara po vazduhu** iza mene.'
- b. *Dok se Šveđanin smejao i oduševljeno pesnicom **udarao po vazduhu**, Doković je kipteo od besa.*
- c. ... *kao kada bi hteo da sviraš klavir, a njemu su žice povadene, i ti pritiskaš dirke, a čekići **udaraju u prazno**.*
- d. *I neven hadde han en fettglinsende metallstekespade som han **dunket i luften** i takt med bongotrommene.* 'U ruci je držao metalnu špatulu sjajnu od masti kojom je **lupao po vazduhu** u taktu sa bongo bubnjevima.'

Kontakt ostvaren između izvora i primaoca udarca je uvek trenutani i dve površine se odmah posle ostvarenja kontakta razdvajaju da bi potencijalno ponovo došlo do silovitog kontakta, odnosno udarca, ukoliko je radnja iterativna.

3.1.4. *Rezultat*

O rezultatu kao elementu radnje udaranja oprečna su mišljenja. Najuticajnija je ideja koju je lansirao Fillmore još krajem šezdesetih godina XX veka, a najdetaljnije razradila Levinova, o tome da su glagoli udaranja neutralni po pitanju rezultata¹¹ (Fillmore 1970, Levin 2010, 2012a, 2012b itd.). I zaista, mnogi primeri iz našeg korpusa potvrđuju ovaj nalaz. GU u našim primerima nisu konsekventno praćeni jednim tipom rezultata, već se efekat kreće na skali od gotovo nikakvog do fatalnog:

¹⁰ Do istog zaključka su došle i Erteschik-Shir i Rapoport: "The fact that air doesn't have a *visible* surface does not change the contact interpretation of the verb. As further, interesting support for this view, consider: *Jane sprayed the air with perfume.*" (Erteschic-Shir & Rapoport 2010:72).

¹¹ To ne znači da rezultata ne može biti, već samo da ga radnja udaranja ne implicira.

- (19) a. *Stammen traff i ansiktet og siden av hodet og slo ham bevistløs.* 'Stablo ga je **pogodilo** u lice i u glavu sa strane i onesvestilo ga. (doslovno: ... udarilo ga u nesvest/onesvešćenog).'
- b. *Mads smilte og slo ham kameratslig på skulderen.* 'Mads se nasmešio i prijateljski ga **udario** po ramenu.'
- c. ... o čemu pa i može da se razmišlja kada u svakom trenutku možete da **udarite** glavom u zid, da se okliznete i polomite nogu ili ruku.
- d. *Glavom je udario u mermerni stub šanka. Kapetan se više nije ni pomerio. Samo su mu goli prsti na levoj nozi zadrhtali, kao u zaklanog pevca.*
- e. *Banket henne til hun ikke kunne reise seg igjen.* 'Tukao ju je sve dok više nije mogla da ustane.'
- f. *Elinor banket ham på ankelen, og da Arnau snudde seg og så på henne, gjorde hun tegn til ham at han skulle reise seg.* 'Elinor ga je **lupila** po gležnju, a kad se Arnau okrenuo i pogledao je, pokazala mu je da treba da ustane.'

U literaturi se upravo po ovom osnovu pravi razlika između glagola kontakta (čiji su GU tipični predstavnici) i glagola promene stanja (sa glagolima lomljenja kao predstavnicima grupe) i postojanje konkretnog rezultata vršenja radnje uzima se kao okosnica podele između tzv. načinskih i rezultativnih glagola (vidi poglavlje 2.1.).

Zbog čega je tako kada iz iskustvene realnosti znamo da udarac uvek rezultuje nekim efektom, u najmanju ruku zvučnim? Objasnjenje se može potražiti u čvrstoj perceptivno-motoričkoj podlozi udaranja, tj. u kompleksu kretanje-kontakt, koje čini samu srž koncepta udaranja. Kontakt sa primaocem udarca se doživljava kao cilj kretanja učesnika koji zadaje udarac, pa se slikovna shema udaranja poklapa sa osnovnom shemom događaja kretanja. Primalac udarca se tako konceptualizuje pre kao lokalizacija nego kao objekat, te samim tim nije ni pogodan za kodiranje rezultata – jedini tip rezultata o kom može da svedoči učesnik lokalizatorskog tipa u dinamičkom okviru jeste dostizanje cilja. Fokus na tačku kontakta i primaoca udaraca kao dvodimenzionalnu površinu toliko je snažan da u primerima tipa: *Han slo neven i bordet. Udario je pesnicom u sto* poništava značenje sadržavanja,

odnosno prodiranja u trodimenzionalni prostor, koje tipično imaju norveški predlog *i*, i srpski predlog *u* (Faarlund et al. 2002:419, Klikovac 2004:190, Šarić 2008:101–102). Slična shvatanja o lokalizatorskoj prirodi primaoca udarca nalazimo i u drugim radovima – definiše se kao *lokacija* (Fillmore 1970, Lundquist & Ramchand 2012:226 (važi samo za neanimatne učesnike)) ili kao *cilj* (Pinker 1989:57). Ovakvo stanje stvari ima uticaja na čitavu konceptualizaciju događaja: upravo stoga što se ništa ne zna o detaljima primaoca udarca jer je fokus samo na njegovoj površini, i potencijalni rezultat nam ostaje nepoznat. Kod glagola sečenja rezultat je nešto isečeno, kod glagola lomljenja rezultat je nešto polomljeno, dok kod GU nema te vrste predvidivosti. Možda bi se definicija GU izložena u knjizi *Verb Classes and Verb Alternation* Bet Levin mogla dopuniti opaskom da ovi glagoli ne samo da ne impliciraju rezultat, već da čak i kada je sasvim izvesno da ga treba očekivati, njegova priroda ostaje nepoznata. Ako čujemo rečenicu: *Grom je udario u drvo*, sva je verovatnoća da će doći do nekakve promene, ali da li će u pitanju biti požar, odlomljena grana, ili samo tinjanje i nagorela kora, ne možemo saznati samo na osnovu leksičkog značenja glagola. Ova vrsta nepredvidivosti koja vlada iza horizonta udarca u jezički kodiranim situacijama pokazala se u okviru građe srpskog jezika i kao motiv za širenje značenja u pravcu nasumičnosti, prvenstveno nasumičnog kretanja (*potucati se, biti se po svetu, mlatiti se po svetu, prebijati se od nemila do nedraga*).

S druge strane, postoje mišljenja da se događaj udaranja sa animatnim entitetom u ulozi primaoca udarca razlikuje od onog u kome se kontakt ostvaruje sa neživom površinom i da se o ovoj razlici mora voditi računa kad je reč o rezultatu. Lundkvist i Ramchand insistiraju na tome da svako udaranje živih bića rezultuje fizičkim i emotivnim bolom, na šta ukazuju i preovlađujuće forme sintaksičke realizacije animatnog i neanimatnog tipa primaoca udaraca (direktni objekat bez predloga prema predloškom izrazu). I naš materijal ukazuje na istu razliku u tretmanu animatne i neanimatne površine koja trpi udarac, mada više u smislu tendencije nego restrikcije. O ovome će biti više reči u poglavlju o argumentskoj strukturi događaja udaranja, a ovde ćemo samo napomenuti da je građa pokazala kako se implikacija štete nanete udarcem, ma koliko bila verovatna, može ublažiti ili poništiti u nastavku

rečenice, te ćemo se složiti sa stavom da GU u svom leksičkom značenju tipično ne nose informaciju o rezultatu radnje:

- (20) a. *Ona je na bini na koncertu u Lisabonu pala dok se pela uz stepenice i glavom **udarila**, ali se brzo pribrala i nastavila dalje.*
- b. *Geir Myhren gikk på baksiden, **slo** i vinduet så det nesten sprakk, skrek og ropte så høyt han kunne, men det var ingen reaksjon...* 'Geir Miren je otišao iza kuće, **udario** u prozor tako jako da je skoro pukao, vikao i dozivao što je glasnije mogao, ali nije bilo nikakve reakcije...'
- c. *Faren min **klapset** meg bak én gang, men det gjorde ikke vondt i det hele tatt.* 'Tata me je samo jednom **lupio** po dupetu, ali me uopšte nije bolelo.'
- d. *Jeg ble **knocket**. Men jeg reiste meg og gikk inn i ringen igjen...* 'Nokautirali su me. Ali sam se podigao i ponovo ušao u ring...'

Rezultat je ipak često prisutan u rečenicama koje sadrže GU, izražen sredstvima u orbiti ovih glagola, tzv. **satelitima** (Talmy 1985). U norveškom jeziku je informacija o rezultatu najčešće kodirana u partikulama koje slede glagol ili u pridevsko-priloškim dopunama (*banke opp* 'prebiti', *slå i hjel* 'ubiti', *slå bevisstløs* 'onesvestiti', dok se u srpskom jeziku rezultativnost udaranja izražava tipično prefiksima, koji po svom poreklu i značenju mahom korespondiraju sa norveškim partikulama (Svenonius 2004): *prebiti, ubiti, zabiti, izmlatiti, zakucati...*

Rezultat udaranja, za koji smo utvrdili da nije tipično leksikalizovan u samom glagolu, pokazuje kako jezik filtrira naše znanje o svetu i ne propušta neke karakteristike tog znanja koje u stvarnosti smatramo veoma bitnim. Svaki udarac zadat s namerom izvršen je radi ostvarenja nekog cilja, i onaj ko ga je zadao je veoma zainteresovan za rezultat te radnje, međutim, jezik kodira udaranje kao način, sredstvo za postizanje određenog cilja, i u glagolske lekseme koje označavaju udaranje ne „pakuje“ informaciju o rezultatu. Potencijal ostvarenja rezultata je, međutim, toliko veliki da ne možemo da zamislamo udaranje koje nema nikakav efekat. Građa to i pokazuje jer većina ekscerpiranih rečenica pruža obaveštenje o

rezultatu raznim jezičkim sredstvima van samog glagola, a kakav će rezultat biti umnogome zavisi od animatnosti primaoca udarca. Ukoliko je primalac udarca živo biće, tipični rezultat je bol ili povreda, dok je zvuk najčešći rezultat udaranja nežive površine. Sve efekte udaranja možemo podeliti na sledeći način:

Tabela 1: Vrste rezultata radnje udaranja

tip površine primaoca udarca tip rezultata	Animatni primalac udarca		Neanimatni udarca primalac
	Psihički efekat	Fizički efekat	
delimična promena – ne dolazi do potpunog uništenja materijalnog integriteta		zvuk	
	bol, povređivanje		modifikacija površine
	iskazivanje emocija		
	neverbalna komunikacija		
	kretanje		
totalna promena – dolazi do potpunog uništenja materijalnog integriteta	ubijanje		uništavanje

Podela u priloženoj tabeli inspirisana je donekle zaključcima do kojih je došao Viberg ispitujući glagole kontakta u švedskom jeziku (Viberg 2004). Sve efekte radnje udaranja deli na psihološke (pobuđivanje i povređivanje), biološke (ubijanje) i fizičke (pokretanje primaoca udarca, lomljenje primaoca udarca, zvuk i stvaranje novog predmeta). Prve dve grupe efekata su vezane za živo biće na mestu primaoca udarca, dok su fizički efekti prisutni ukoliko je primalac udarca neživi entitet (Viberg 2004:336). Budući da smo uočili da i kod animatnih i kod neanimatnih primalaca udaraca radnja udaranja može dovesti ili do potpunog prestanka postojanja ili do

delimičnog „oštećenja“, sve konkretne tipove rezultata do kojih je došao Viberg podveli smo pod dve kategorije: delimična i potpuna promena površine. Podelu po ovom kriterijumu smo ukrstili sa podelom prema animatnosti primaoca udarca jer se slažemo sa konstatacijom autora koji su se ovim pitanjem već bavili da se kod živih bića efekat udarca očitava i na psihičkom, unutrašnjem, nivou, a ne samo na fizičkom. Na tom nivou smo otkrili nove efekte radnje udaranja, koji se ne javljaju u Vibergovoj podeli: iskazivanje emocija i neverbalnu komunikaciju. Vibergovo stvaranje novog predmeta i lomljenje primaoca udarca (ukoliko je reč samo o odlomljenom delu) podveli smo, zajedno sa ostalim efektima tog tipa, npr. ulubljiivanjem, pod modifikaciju površine jer i nastajanje novih predmeta podrazumeva preoblikovanje i sklapanje već postojećih materijala.

3.1.4.1. Zvuk

Već smo govorili o tome da je zvuk stalni pratilac udaranja i da smo se dvoumili oko toga da li ga treba smatrati jezgrenim elementom događaja udaranja ili ne. Za razliku od drugih vrsta rezultata, koji su retko leksikalizovani u samom glagolu, a češće iskazani satelitskim leksemama, zvuk je bitan značenjski element mnogih GU. Reč je pre svega o glagolima onomatopejskog porekla u čijoj se osnovi nalaze uzvici-onomatopeje koji oponašaju različite zvuke udaranja: *klappe-klapp*, *dunke-dunk*, *kliss-klass*, *lup*, *tap*, *kuc*, *pljes*.....

(21) a. *Det var på vei inn til kontoret på sin første dag som finansminister den 18 oktober i 2005 at Kristin Halvorsen (SV) fikk **klasket** en bløtkake i nakken av Waagaard som en protest på at hun tiltrådte i stillingen.* 'Dok je Kristin Halvošen (SV) 18. oktobra 2005, svog prvog dana na mestu ministra finansija, išla ka kancelariji, Vogor joj je **pljesnuo** tortu u vrat u znak protesta što je stupila na dužnost.'

b. *U polusnu, njemu se čak činilo da je taj ženski korak pred njegovim ratima zastajao, da je neko lokot pipao, na njegovim vratima, pa čak i to, da je neko, tiho, **kucao**. Možda ga je sluh varao.*

- c. *Kao on sedi u trpezariji za sedam stolova, kad staklena vrata **lupiše** uz veliki tresak i unutra uđe gospođa Šoša...*
- d. *Pannen laget en dump lyd mens han **dunket** hodet mot treverket. 'Začuo se tup zvuk kad je **lupio** čelom o drvo.'*
- e. *Tresnuo ga je da je sve odzvanjalo.*

Vrsta zvuka zavisi od karakteristika površina koje dolaze u kontakt, od kog su materijala, da li su čvrste ili žitke/vlažne itd. Drvene površine mahom odaju tupe i duboke zvuke, za udaranje o metalne površine uglavnom se vezuju zvonki, reski zvuci, a za meke, vlažne i kašaste površine pljuskanje i šljapkanje:

- (22) a. *Hun hørte sine støvler **klasje** mot asfalten... 'Čula je kako joj čizme lupkaju o asfalt...'*
- b. *Čulo se kad je to **lupilo** o kuću. (o blatu u bujici)*
- c. *Poče **dobovati** prstima po dasci.*
- d. *Zveknuo je brušenu bocu nazad na noćni ormarić.*
- e. *... men rådmannen hadde allerede grepet ordførerhammeren og **banket** tungt i bordet. '... ali je gradski menadžer već dograbio gradonačelnikov čekić i jako **lupio** u sto.'*
- f. *Jeg hørte ham **klappe** på lommene sine for å sjekke at han hadde nøkler, lommebok og vekslepenger... 'Čula sam ga kako se **tapše** po džepovima i proverava da li je poneo ključeve, novčanik i sitninu...'*
- g. *Hun går mot den svære mannen og **klasker** den våte kluten i brystet hans. 'Ona prilazi krupnom muškarcu i **šljepi** ga mokrom krpom u grudi.'*
- h. *Pljesnuo ga je po obrazu.*

Ispitujući GU sa ugrađenim elementom zvuka uočili smo jednu zanimljivost, a to je da značenjski element zvuka nije podjednako dominantan u svim ispitivanim onomatopejskim GU. Dominantniji je u onim upotrebama onomatopejskih glagola u kojima se izražava udarac u neživu površinu, međutim, u situacijama u kojima se

opisuje udaranje u animatnog učesnika, zvuk se iz semantike nekih glagola gubi lakše nego kod nekih drugih. Primetili smo da glagoli koji tipično leksikalizuju udaranje u meku, žitku ili tečnu površinu (dakle, površinu koja se razlikuje od prototipičnog neanimatnog primaoca udarca – tvrde površine) uspešnji u očuvanju ovog značenjskog elementa i u netipičnim fizičkim i u metaforičkim upotrebama:

- (23) a. *Jedva dišem, kao da me je tučak **lupio** u vrh brade . Bole me vratne žile, i kost ispod uva.* (zvuk se ne čuje)
- b. *Pa me onda Bojan **tresnuo** u ruku i još me boli.* (zvuk se ne čuje)
- c. ***Pljesnuo** ga je po obrazu.* (zvuk se čuje)
- d. *Føreren stanser bilen og **dunker** hodet mot rattet et par ganger før han bestemmer seg for at det heller ikke var særlig lurt . 'Vozač zaustavlja auto i nekoliko puta lupa glavom o volan pre nego što zaključa da ni to nije baš pametno.'* (zvuk se čuje)
- e. *De **banket** ham så grundig, at han mistet hukommelsen. 'Izudarali su ga tako temeljno da je izgubio pamćenje.* (zvuk se ne čuje)
- f. *... og **klasket** ham hardt mot kinnet. '... I snažno ga šljepio po obrazu.'* (zvuk se čuje)

Uočavamo da je ovde sila udaranja od presudne važnosti. Što je sila jača, to je verovatnije da će zvuk biti potisnut u drugi plan nekim drugim rezultatom radnje. Stvar je u tome što jaka sila udarca rezultuje pre svega bolom bilo primaoca udarca ukoliko je živo biće, bilo izvora udarca ako snažno udari nekim delom tela u tvrdu površinu. Nalazi ovog tipa otvaraju zanimljivo pitanje odnosa semantičkog sadržaja uzvika kojima se oponaša zvuk udaranja u određenom jeziku i glagola izvedenih od tih onomatopeja. Iako je očigledno da su ovi glagoli najveći deo svoje semantike preuzeli od uzvika, očigledno je da njihov odnos nije uvek iste prirode. Na činjenicu da ova, do sada uglavnom neistražena problematika, može da dovede do zanimljivih rezultata uputio je Ričardson u radu posvećenom glagolima silovitog kontakta i glagolima lomljenja (Richardson 1983:214)).

O neraskidivoj vezi udaranja i stvaranja zvuka svedoče i homonimski i homografski parovi glagola koji opisuju istovetnu glagolsku situaciju, samo sa

različitim težištem, kod jednog člana para je fokus na udaranju, dok je kod drugog fokus na zvuku:

- (24) a. *zvěknuti* -. *snažno udariti, mlatnuti i zvéknuti* – *ispustiti, odati zvek, zazvečati; lupnuti o nešto proizvevši zvuk*
- b. *zvīznuti* – *jako udariti, ošinuti, fisnuti; snažno zavitlati; zvíznuti* – *proizvesti zvižduk, zazviždati*
- c. *smelle* 1. - *lyde kort og skarpt, knalle* 'odavati kratke i oštre zvuke, tresnuti, pucati' i
smelle 2 - *lage smell, slå* 'stvarati oštre i kratke zvuke, udarati'
- d. *klesse* 1 – *gi et klaskende lyd* 'odavati zvuk koji nastaje udarcem u vlažnu ili žitku površinu'
klesse 2 – *slå* 'udarati'

3.1.4.2. **Bol i povređivanje**

Najveći broj radova posvećenih udaranju posmatra ga u širem kontekstu kažnjavanja i povređivanja, a sa povređivanjem ide i izazivanje bola kao tipičan rezultat ovako koncipirane radnje. Segment udaranja koja ne pripada oblasti međuljudske komunikacije u pojedinim istraživanjima se čak potpuno zanemaruje ili mu se poklanja manje pažnje (Viberg 1994, 1999, 2004, Hong Gao 2001).

Bol i povređivanje kao rezultat udarca ne treba posmatrati samo iz pacijensove perspektive jer udaranje koje za cilj ima ovakav rezultat služi i kao kanal za prenos negativnih osećanja koje agens gaji prema pacijensu. Primalac udarca je u tom slučaju povređen i na fizičkom i na emotivnom planu. U tom smislu bi se ovaj rezultat mogao paralelno podvesti i pod kategoriju 'iskazivanje osećanja'. Bol kao rezultat udaranja rezervisan je za situacije u kojima je udaranje izvršeno jakom silom bez obzira na to da li je intenzitet sile izražen leksičkim značenjem samog glagola ili priloških izraza koji radnju bliže određuju:

- (25) a. *Udarao mu je glavu o zid. A onda svom snagom tresnuo po zubima.*

- b. ... *Gari Kasparov... **nokautiran** je na mitingu „Slobodni izbori 2008.”*
*pošto ga je napadač **udario** iz sve snage šahovskom tablom po glavi.*
- c. *Til slutt var det en tegning av Nils som gråt, fordi Einar hadde **banket***
ham. 'Na kraju je to ispao crtež Nilsa koji je plakao jer ga je Ejnar
***isprebijao.**'*

Najveći broj glagola udaranja inkarnira upravo ovaj scenario i implikacija štete je izuzetno visoka, mada uvek postoji mogućnost njenog poništavanja zbog nerezultativne prirode glagola udaranja (vidi prethodni odeljak):

- (26) a. ***Udarila** sam ga iz sve snage, ali ruke su mi bile toliko mlitave da on*
ništa nije osetio.
- b. ... *tako da nije mogao da mu se suprotstavi nijedan od Petrovićevih*
prijatelja koji su se u tom trenutku zatekli u neposrednoj blizini, a
jednog je napadač, takođe, izudarao, ali je zadobio lakše povrede.
- c. *En uke etter at hun begynte å kle seg som jente, ble hun overfalt og*
***banket opp, men hun sto ved beslutningen sin.** 'Nedelju dana nakon što je*
*počela da se oblači kao devojka, napali su je i **prebili, ali je ona ostala pri***
svojoj odluci.'
- d. *Izlazeći s broda, Frenk, drugi irski umetnik, **zveknuo se o ogradu. Bio je***
dovoljno nacvrčan da potceni bol.

Bol kao rezultat nije rezervisan samo za primaoca udarca. Ukoliko je sila kojom se Agonist suprotstavlja Antagonistu jača od sile kojom deluje Antagonist, deo energije se vraća ka vršiocu radnje i on postaje trpilac radnje:

- (27) a. *Urliknuo je i **lupio** pesnicama o kamin tako snažno da je zbog žestokog*
bola u zglavcima, jačeg nego što je osetio ikad pre, izgubio ravnotežu i
batrgajući se pao.
- b. ***Lupio** je svom snagom licem o šljunak. Kamenčići su mu se zabili u*
obraze, bradu, ruke i šake. Kada se podigao, počela je da curi krv.

- c. *Han **dunket** hodet mot noe hardt, så et lysglimt og kjente smerten eksplodere i siden.* 'Tresnuo je glavom o nešto tvrdo, video je sve zvezde i osetio kako mu bol eksplodira na jednoj strani glave.'
- d. *... og det er som å få en planke i hodet når jeg **smeller** hodet i karmen.*
'... kao da me je udarila daska u glavu kad sam **lupio** glavom o dovratak.'
- e. *Se for deg at du **dunker** hånda i bordet. Den første gangen vil du neppe få noe problemer eller skader, men gjør du det samme 20 ganger er det svært sannsynlig at du etterhvert vil få smerter.* 'Zamisli da **udaraš** rukom o sto. Prvi put je malo verovatno da ćeš imati nekih problema ili da ćeš se povrediti, ali ako uradiš isto to 20 puta, vrlo je verovatno da će te na kraju boleti.'
- f. *On je sebe povredio kad je **zveknuo** rukom o drvo.*

Scenario u kom vršilac radnje oseća bol kao rezultat udaranja uvek podrazumeva živo biće na mestu agensa, a tvrdu površinu na mestu primaoca udarca.

U situativnom okviru povređivanja udaranjem uočili smo postojanje konstrukcija tipa *gi/få juling/ris* 'dati/dobiti batine' ili u srpskom *dati/dobiti batine/čvrugu/šljagu/pljusku/šamar* itd. One ukazuju na to da se udaranje može konceptualizovati kao transfer u kom je entitet koji se prenosi zapravo sam udarac. Ovaj fenomen nije ograničen samo na norveški i srpski jezik i pominje se na više mesta u literaturi (Goldberg 1995:149, Palancar 1999). Goldbergova tumači ovu pojavu kao instancu jedne bazičnije metafore koja podrazumeva "... understanding actions that are intentionally directed to another person as being entities which are transferred to that person" (Goldberg 1995:149). Konstrukcija o kojoj je ovde reč je ditranzitivna, fokus je na predmetu transfera, koji je kodiran u obliku direktnog objekta, a udareni entitet koncipiran kao primalac, beleži malefaktivne nijanse ovog transfera (Palancar 1999:64). Ovakva konceptualizacija udaranja se potpuno uklapa u model akcionog lanca, gde se ono što se daje primaocu zapravo kreće ka njemu. Postoje i primeri u kojima imenica sa značenjem udarca nije eksplicitno izražena, a ipak je jasno da se radi o udaranju. To ide u prilog tezi da i su i konstrukcije nosioci

jedne vrste shematskog značenja nezavisno od leksičkog značenja leksema koje u njih ulaze (Goldberg 1995):

- (28) a. *Maisie fikk seg en på trynet i møtet med dronninga.* 'Mejsi je dobila [pljusku] po njušci prilikom susreta sa kraljicom.'
- b. *Hoćeš da dobiješ po guzi?*
- c. *Pomišljate u sebi: "Dobićeš svoje kad dođemo kući!" a zatim mu kupujete sladoled, usput ga prodrmate dva-tri puta, pazeći da vaš gest ne primete okolni prolaznici.*
- d. *... men siden håndball er en kampsport, er det ikke til å unngå at man kan få seg en på nesen...* '... ali pošto je rukomet žestok sport, ne možemo izbeći da nekad dobijemo po nosu...'
- e. *Daću mu po guzi ako me ne bude slušao.*
- f. *Kvinnen sto tiltalt for å ha truet en politibetjent med at hun ville "gi ham en på trynet hvis hun så ham igjen".* 'Žena je optužena da je pretila policajcu da će „mu dati po njušci ako ga ponovo vidi“.

U ovim primerima je glagol davanja/primanja obavezno praćen delom tela po kome se udara i u norveškom i u srpskom jeziku.

Gotovo svaki GU norveškog jezika može se parafrazirati ditranzitivnom konstrukcijom sa nekim od glagola iz sfere davanja: *gi/få et slag/et spark/et klask/et dunk...* (dosl. dati/dobiti udarac/šut/šljep/lup), dok je u srpskom jeziku ova konstrukcija rezervisana samo za specifične vrste udarca: šamar, šljagu, čvrgu, pljusku, zaušku i za imenicu *batine*, koja označava udaranje opšteg tipa sa ciljem povređivanja primaoca udarca. U srpskom jeziku je, za razliku od norveškog, ovu konstrukciju moguće oformiti i od glagola udaranja opštijeg značenja: *udariti/lupiti čvrgu/šamar* i sl.

3.1.4.3. Iskazivanje osećanja i neverbalna komunikacija

I pored toga što je uobičajeno povezivati udaranje sa negativnim osećanjima, mržnjom, besom i sl., ovom radnjom se mogu iskazivati i druga osećanja, koja su po pravilu pozitivna. Poruka o lepim i prijatnim osećanjima se tipično prenosi glagolima fizičkog kontakta koji ne leksikalizuju visok intenzitet sile (*dodirnuti, ljubiti, grliti, maziti* itd.), te je očekivano da GU koji rezultuju ovakvim efektom ne označavaju snažan udarac ili se intenzitet sile smanjuje sintaksičkim sredstvima. To ne mora nužno da znači da je uvek reč o slabom udarcu, ali je sila po pravilu slabija ako je primalac udarca druga osoba. U tom kontekstu je zanimljivo pratiti intenzitet sile leksikalizovan u GU u različitim okruženjima jer rezultat udarca u sferi ljudskog delanja ne zavisi samo od namere vršioca radnje, već i od toga kako ga primalac udarca tumači. Isti glagol, *dunke*, odn. *lupiti*, koji se uopšteno odlikuje jakom silom, implicira nameru agensa da nekoga povredi, ali upotrebljen u izrazu *dunke noen i skulderen*, *lupiti nekoga po ramenu* ima potpuno drugo značenje: pozdravljanje i iskazivanje srdačnosti, što inače odlikuje glagole slabe sile. Slično je i sa glagolom srpskog jezika *tresnuti* u istom izrazu s tim da u ovom slučaju značenje čitave kolokacije nije potpuno fiksirano, već u zavisnosti od konteksta može da se protumači i kao pozdravljanje i kao povređivanje:

- (29) a. *Han lo og dunket ham i skulderen.* «Hvorfor står vi egentlig her ute i pøstregnet? Bli med inn.» 'Nasmejao se i lupio ga po ramenu. „Zašto mi u stvari stojimo ovde na pljusku? Uđi.“'
- b. *Cole me je lupio po ramenu.* Nasmejao se i zadivljeno rekao: – *Ih, Gligorije, ala ti udaraš!*
- c. ... a njen Rudi je samo klimnuo glavom i srdačno me *tresnuo po ramenu.*
- d. ... kada se Akbar naglo okrenuo na petama i svojim štapom ga snažno *tresnuo po ramenu.* Agent se previjao od bola.

Karakteristično za primere ovog tipa jeste što se udaranje po ramenu kao pozdrav odigrava obavezno među prijateljima ili dobrim poznanicima. Među prijateljima postoji odnos bliskosti i poverenja, pa se i jači intenzitet sile ne mora

nužno protumačiti kao želja za povređivanjem. U situacijama u kojima određena granica bliskosti nije dosegnuta, ova kolokacija se uglavnom ne koristi jer je i vrsta pozdrava drugačija. Pronašli smo je samo u jednom primeru van konteksta prijateljstva i u njemu je eksplicitno ukazano na njenu nepodobnost:

(30) *Advokat ga je lupio po ramenu, što je izgledalo kao neprirodan i čudan gest od njega.*

Udaranje po ramenu i leđima, uglavnom iskazano pomoću GU slabe sile, ima različita značenja u zavisnosti od upotrebljenog glagola. *Lupnuti/kucnuti nekoga po ramenu* ima za cilj privlačenje pažnje primaoca udarca, a tapšanjem nekoga po ramenu ili leđima govornik šalje poruku o podršci, naklonosti, pružanju utehe ili pohvali i u tom slučaju je sila iskazana ovim glagolom manjeg intenziteta od primera gde pomenuti glagol označava udaranje dlanom o dlan. Kada glagol *tapšati* označava pljeskanje rukama, izvor udarca je istovremeno i primalac, te i sila udarca može biti jača – govornik udara sopstveni deo tela i ne mora brinuti o tome da li će jačina njegovog udarca biti pogrešno protumačena kao izraz ljutnje. Činom udaranja dlanom o dlan, što je prototipično značenje glagola *klappe* odn. *tapšati*, *pljeskati*, iskazuje se divljenje prema nečijoj izvedbi bilo u javnoj ili privatnoj sferi. Intenzitet i dužina udaranja direktno odgovaraju jačini osećanja:

- (31) a. *Juan fikk tildelt en offentlig forsvarer som pleide å **klappe ham på ryggen** og si at alt kom til å gå bra . 'Huan je dobio branioca po službenoj dužnosti koji je imao običaj da ga **potapše po leđima** i da mu kaže da će sve biti u redu.'*
- b. *Jeg har også sett gutta **klappe ham på skulderen**, fulle av beundring og dårlig skjult misunnelse.' Video sam i kako ga momci **tapšu po ramenu**, puni divljenja i loše skrivene zavisti.'*
- c. *Čestitali mu, grlili, **tapšali po ramenu**, poklonili čak i oproštajnu tortu...*
- d. *Oni su **tapšali/pljeskal** i to gromko i radovali se što amandman nije prošao.*

- e. ...i oni su svi uljudno i pristojno izdržali tu bljuvotinu, i dirigent je dirigovao, i orkestar svirao, i publika ćutala i samo malo mlako **tapšala/pljeskala**.
- f. *Søndag viste hun at hun mer enn behersker Mozarts «Halleluia», og publikum **klappet** hardt og lenge etterpå.* 'U nedelju je pokazala i više od običnog vladanja Mocartovim „Aleluja” i publika je posle toga **tapšala/pljeskala** jako i dugo.'

Zanimljivo je da su delovi tela koji funkcionišu kao tačka kontakta pri udaranju kao načinu iskazivanja osećanja i medijuma neverbalne komunikacije i u norveškom i u srpskom jeziku rame i leđa. I glagoli poput norveških *klapse* 'šljepiti', 'pljesnuti' ili *dunke* 'lupiti', kao i srpskih *lupiti* i *tresnuti*, koji u scenariju sa animatnim primaoocem udarca tipično impliciraju povređivanje pacijensa, u kolokacijama sa imenicama u značenju 'rame' ili 'leđa' najčešće ukazuju na tip rezultata koji analiziramo u ovom potpoglavlju:

- (32) a. *Til slutt skjønnte jeg at jeg måtte være slem, så jeg **klappet** ham på baken med en grein...* 'Na kraju sam shvatio da moram da budem zao, pa sam ga **šljepio** po zadnjici nekom granom...'
- b. *Hun smilte bredt og **klappet** ham på skuldrene.* 'Široko se nasmešila i **pljesnula** ga po ramenu.'
- c. *Til slutt klarte offeret å få tak i en flaske som hun **dunket** i hodet på Wild.* 'Na kraju je žrtva uspela da se dokopa neke flaše kojom je lupila Vajlda po glavi.'
- d. *Akisha og de andre stormet mot henne og hun ble klemt og **dunket** i ryggen og gleden var stor...* 'Akiša i ostali su poleteli ka njoj, grlili je, tapšali po leđima i radost je bila velika....'

Još jedan primer GU koji za rezultat ima iskazivanje prijatnih osećanja jesu norveški glagoli *puffe* i *dulte*, koji označavaju blagi udarac pesnicom u rame među prijateljima kao znak solidarnosti i podrške, dok srpski glagol *munuti*, uz iskazivanje solidarnosti i zajedništva, može da prenese i nezadovoljstvo koje agens oseća prema

nečemu što je primalac udarca uradio ili rekao. Ovaj glagol je specifičan jer se rezultat postignut njegovom upotrebom nalazi na granici između iskazivanja osećanja i neverbalne komunikacije.

Neverbalna komunikacija se od izražavanja osećanja ipak razlikuje po činjenici da je kod ovog tipa rezultata težište na udarcu kao poruci koja se tiče trenutne govorne situacije i koja zahteva reakciju od primaoca udarca. Udaranje koje služi kao kanal za iskazivanje osećanja ne zahteva nužno povratnu informaciju niti reakciju. Već pomenuti glagol *munuti* označava udaranje obično laktom u rebra kojim agens traži pažnju onoga koga je udario:

(33) **Munuo** sam Novaka: - Ustaj. Dosta si spavao. Hajde.

A može biti i signal primaocu udarca da treba da prestane da radi ili govori nešto što ne priliči datom trenutku ili funkcionisati kao neka vrsta tajnog znaka među sagovornicima u vezi sa nečim što je treća osoba u komunikaciji rekla ili uradila:

(34) a. *Ovo, po svemu sudeći, nisu bile prave reči za taj trenutak. Grima ga je **munula** u stomak .*

b. *A je li zabranjeno putovati u Hrvatsku na more bez vaučera, pitala sam kada me je prijateljica **munula** u rebra. Nisam dobila odgovor od brkate.*

c. *... je kolega u prolazu iznenada **munuo** u rebra i pokazao prema vrlo elegantno odevenom starijem gospodinu koji je skoro bezglasno razgovarao sa Arčijem.*

Glagolom *kucati* skrećemo pažnju okoline na svoje prisustvo. Slično je i sa njegovim deminutivom, *kucnuti*:

(35) a. *Vrata su bila zatvorena. **Kucnuo** sam. - Ko je? - upitala je Palaša.*

b. *...bio mu je prišao neki čovek čije lice nije video, **kucnuo** ga po ramenu i rekao Izvinite, mislim da ste ispustili tašnu.*

c. *Organizatorka mi je **kucala** na vrata. „Moramo da počnemo”, vikala je.*

Primećujemo da se u ovom paru uz animatnog primaoca udarca koristi deminutiv, koji podrazumeva slabiji intenzitet sile udaranja od uobičajenog.

Deminutiv norveškog glagola *banke* 'kucati', *småbanke*, nema tako široko polje upotrebe kao srpsko *kucnuti*. Javlja se samo u kontekstu kucanja na vrata sa implikacijom nešto slabije sile i bržeg ritma kucanja.

Glagol *cvokotati* (norveški ekvivalenti *hakke*, *klapre*) iskazuje određenu fiziološku reakciju koja može biti posledica hladnoće, šoka ili straha:

- (36) a. *Han frøs så mye at han **hakket** tenner og knærne skalv.* 'Smrzavao se toliko da su mu zubi **cvokotali**, a kolena drhtala.'
- b. *Nos i uši su joj bili ledeni i drhtala je toliko da nije mogla da progovori ni reči. **Cvokotali** su joj zubi.*
- c. *Hun var så redd at tennene **klapret** i munnen på henne.* 'Toliko se plašila da su joj zubi **cvokotali**.'

Glagoli udaranja kao sredstva neverbalne komunikacije i iskazivanja osećanja se najčešće javljaju u formi kolokacija koje, pored GU mogu sadržavati ili deo tela kojim se radnja vrši ili površinu koja prima udarac (up. i prethodne primere sa zubima, ramenom i leđima):

- (37) a. *Han slo/klasket/smelte neven i bordet. Udario/lupio je pesnicom u sto.*
(utišavanje okoline, skretanje pažnje na sebe, izražavanje odlučnosti i ljutnje)
- b. *Han trommet med fingrene (på bordet...). Dobovao je prstima (po stolu...)* (izražavanje nestrpljenja)

3.1.4.4. Kretanje

Kretanje kao rezultat udaranja nazvali smo indukovano kretanje prema Goldberg (1995). Za razliku od kretanja koje je inheretni segment događaja udaranja, ovde se pokreće primalac udaraca i to nakon što je kontakt udaranjem ostvaren. U literaturi

se dosta raspravljalo o ovoj pojavi i pod nazivom **balističko kretanje** (Geeraerts 2006, Svenonius 2002), ali nam se čini da ovaj termin previše upućuje na učesnika projektilskog tipa, a građa pokazuje da udarac može pokrenuti i razne druge vrste entiteta, te smo se odlučili za termin **indukovano kretanje**, koji je neutralan po pitanju tipa površine.

Primalac udarca koji se pokrene od siline udara zauzima posebno mesto u konstruisanju događaja udaranja jer se jedino ovaj tip primaoca udarca smatra pravim pacijensom pošto prolazi kroz promenu stanja. Goldbergova, pozivajući se na još neke izvore, tvrdi da se neki glagoli (među njima i GU) ne mogu smatrati kauzativnim glagolima van ove konstrukcije (Goldberg 1995:153):

(38) a. *Joe kicked the wall.*

b. *Joe kicked the dog into the bathroom.*

(→ He caused the dog to move into the bathroom.)

(primeri preuzeti iz Goldberg 1995:153)

Tipičan primer konstrukcije indukovano kretanja sa GU jesu primeri tipa: *Alex sparket ballen. Aleks je šutnuo loptu.* Da li će se primalac udarca pomeriti ili ne zavisi od odnosa sila između Antagonista i Agonista u okviru dinamike sile. Ukoliko tendencija ka kretanju koju ispoljava Antagonist nadjača Agonistovu tendenciju ka mirovanju, on će se pokrenuti. Pošto je reč o relativnom, a ne apsolutnom odnosu sila, koji će se tipovi entiteta naći u ulozi primaoca udarca u pomenutoj konstrukciji zavisi isključivo od sile agensa i njegove sposobnosti da primaoca udarca pokrene. Građa pokazuje da su GU koji se, pored glagola sa značenjem 'šutnuti', najfrekventnije nalaze u ovoj konstrukciji, još i glagoli čijom semantičkom strukturom dominira element odavanja zvuka udara u žitku ili tečnu površinu:

(39) a. *Klaske kake i trynet, det har jeg alltid hatt en drøm om å gjøre.* 'Da

pljesnem nekome tortu u lice, to sam oduvek želela da uradim.'

b. ... *da vidi o čemu je reč i on mu je šljusnuo benzin u glavu.*

- c. ... *sparke opp lønneblader som samler seg under store trær er en yndet høstaktivitet for meg...* '... **šutiranje uvis** javorovog lišća nagomilanog ispod visokog drveća je moja omiljena jesenja aktivnost...'
- d. *Marciano får gult kort for å sparke bort ballen når Brann skal ta frispark.* 'Marcijano dobija žuti karton zbog toga što je **šutnuo** loptu u trenutku kada je trebalo da Bran izvede slobodni udarac.'

3.1.4.5. Modifikacija površine

Pod terminom **modifikacija površine** podrazumevamo bilo koji tip vidljive promene u materijalnom integritetu neživog primaoca udarca koji nije kompletan, tj. nije uništavanje. Radi se najčešće o raznim vrstama ulegnuća i udubljenja prouzrokovanih udarcem, ili pak o promeni oblika ili o uvećavanju površine. Kao i kod većine drugih tipova rezultata, i ovaj je kodiran prvenstveno u satelitima GU, a ne u samom glagolu. Čak možda i više od drugih pošto je iz literature o **pogođenosti** (affectedness) i tranzitivnosti poznato da su promene u materijalnom integritetu argumenata nekog glagola najrelevantniji kriterijum za kvalifikovanje tog argumenta kao **pogođenog** (*affected*), a glagola kao rezultativnog (Hopper & Thompson 1980, Beavers 2002, 2011, Tsunoda 1985 između ostalih). Utvrdili smo ranije da GU leksikalizuju način vršenja neke radnje, a ne njen rezultat, pa se može očekivati i da modifikacija površine nije leksikalizovana ni u jednom GU. Pronašli smo ipak sedam glagola norveškog i dvadeset glagola srpskog jezika kod kojih je modifikacija površine bitan element semantičke strukture: *hamre* 'čekićati', 'kovati', *hamre ut* 'iskovati', *hamre inn* 'ukucati', 'zakucati', *prege* 'kovati' 'iskovati', *spikre* 'ukucati', *spikre fast* 'zakucati' *spikre sammen* 'skucati' 'sklepati' u norveškom jeziku, i *čekićati*, *začekićati*, *klepati*, *isklepati*, *sklepati*, *rasklepati*, *kovati*, *iskovati*, *prikovati*, *raskovati*, *skovati*, *olupati*, *razlupati*, *ulupati*, *otući*, *mlatiti* (*voće s drveta*), *omlatiti*, *zakucati*, *iskucati*, *prekucati*, *skucati*, *ukucati*, u srpskom jeziku:

(40) a. ... *og i den tidlige middelalders nordvestlige Europa ble det preget mynt..*

- '... i u severozapadnoj Evropi ranog srednjeg veka **kovan** je novac...'
- b. *Ulupala je šlag.*
- c. *Frankenštajna, naučnika iz ugledne ženevske familije, koji je od leševa sa lokalnog groblja uspeo da **sklepa** nešto nalik na čoveka.*
- d. *Na stolu omanji, veoma **olupan**, mesingani samovar i poslužavnik sa dve šolje.*
- e. *Han fikk tak i et lite grantre som han **spikret fast** i veggen, og pyntet litt.*
 'Nabavio je jednu malu jelku koju je **zakucao** za zid i nešto malo ukrasio.'

Zanimljivo je što su u ovoj grupi i osnovni glagoli (*prege, spikre, hamre, odn. klepati, kovati, čekićati, mlatiti, kucati (čekićem)*) nosioci informacije o modifikaciji površine, te ona ne izvire isključivo iz značenja satelita, odn. prefiksa ili partikule, koji obično doprinose rezultativnom značenju.

3.1.4.6. Ubijanje

Konačnost i nemogućnost povratka u prethodno stanje, odnosno nemogućnost poništavanja implikacije o rezultatu, svrstava ubijanje na samu periferiju kategorije rezultata radnje udaranja budući da tipičan rezultat udaranja ne implicira trajnu promenu udarenog entiteta. Nijedan morfološki prost GU ne označava ubijanje u svom primarnom značenju, pronalazimo ga samo u labavo složenom norveškom glagolu *slå i hjel*¹² i u srpskom prefiksovanom glagolu *ubiti/ubijati*. U širem rečeničnom okruženju je ovaj tip rezultata prisutniji pošto nema leksičko-gramatičkih restrikcija koje bi ga isključivale:

- (41) a. *Tukao sam ga dok nije prestao da diše.*
- b. *Lalović je majku **isprebijao do smrti** 19. decembra, a zatim pozvao Hitnu pomoć i prijavio prirodnu smrt.*
- c. *I avhør har han forklart at han **slo** og **sparket** henne til døde. 'Na saslušanju je objasnio da ju je **udarao** i **šutirao do smrti**.'*

¹² Norveški jezik značenje ubijanja upšteno (bez preciziranja načina) izražava putem još tri glagola: *avlive* 'usmrtiti', *drepe* 'ubiti' i *myrde* 'ubiti s predumišljajem'.

3.1.4.7. Uništavanje

Komentar iz prethodnog odeljka važi i kad je reč o uništavanju materijalnog integriteta predmeta udaranjem, što se ostvaruje kao lomljenje, smrskavanje, drobljenje i sl. Da se podsetimo: udaranje i lomljenje možemo sagledati kao dva različita aspekta jedne iste radnje, u prvom slučaju je fokus na načinu sprovođenja radnje, a u drugom na postignutom rezultatu (up. poglavlje o dosadašnjim istraživanjima GU). Radnje udaranja i lomljenja se mogu sagledati kao komplementarne, poput dve strane istog novčića, jer do lomljenja najčešće dolazi udaranjem, ali ne smemo zaboraviti da one ipak ne impliciraju nužno jedna drugu i da povezivanje udaranja kao načina vršenja radnje i lomljenja kao njenog rezultata proističe iz visoke frekvencije lomljenja upravo udaranjem, a ne iz neophodnosti ovakvog uzročno-posledičnog sleda. Kao što smo videli u prethodnim poglavljima, udaranje može rezultovati različitim efektima, a potpuno uništavanje materijalnog integriteta neke nežive površine može nastati i kao posledica drugih radnji i stanja: pritiskanja, mlevenja, rastezanja itd. Ranije smo utvrdili da radnja udaranja iskazana jezičkim sredstvima ne implicira postizanje bilo kakve vrste rezultata, te informacija o uništavanju materijalnog integriteta kao efekta udaranja očekivano nije prisutna u primarnim značenjima GU bez satelita. Pridruživanje satelita u formi prefiksa ili partikule izoštrava fokus na rezultat radnje, te više tvorbeno kompleksnih GU norveškog i srpskog jezika u svojoj primarnoj semantičkoj realizaciji označava lomljenje: *slå i stykker* 'razbiti', *slå sponder* 'razbiti' 'razlupati', 'pokvariti', *razbiti, slupati, polupati, razlupati*.

3.2. **Leksičko-semantička grupa glagola udaranja**

Pri prvom pokušaju omeđavanja leksičko-semantičke grupe sa primarnim značenjem 'udariti' pošli smo od spiska glagola navedenih u knjizi Bet Levin *English Verb Classes and Verb Alternations* iz 1993. godine i liste koju je sastavila Jovanka Milošević istražujući glagole udaranja u srpskom jeziku (Milošević 2012). Kao što smo pomenuli u uvodu, većina autora se pri analizi glagola udaranja ne bavi

problemom povlačenja granica oko grupe i koncentriše se ili na njen centralni član, glagol 'udariti' (Levin 2012a, 2012b, Lundquist & Ramchand 2012, Fillmore 1970), ili na proizvoljno izabrane grupe (Vlajić-Popović 2002, Viberg 1993, 1994), te su liste koje su sastavile Levinova za engleski jezik i Miloševićeva za srpski jezik do sada najpotpunije prema našem uvidu u literaturu. Lista Levinove sadrži 68 tzv. **glagola kontakta udarcem** (*verbs of contact by impact*), podeljenih u 4 podgrupe nazvane po svojim centralnim članovima: *hit-verbs*, *spank-verbs*, *swat-verbs* i *non-agentive verbs of contact by impact*. Čitava grupa ima zajedničko semantičko jezgro i opisuje se istim glagolskim događajem: "These verbs describe moving one entity in order to bring it into contact with another entity, but they do not necessarily entail that this contact has any effect on the second entity." (Levin 1993:150–153). Razlika između podgrupa se zasniva na nepodudarnostima u argumentskoj realizaciji i karakteristikama pojedinih učesnika događaja. Spisak glagola udaranja srpskog jezika sadrži 84 člana, uz naznaku autorke da je reč samo o glagolima udaranja koji označavaju „udaranje uopšte“ (Milošević 2012:153). Ovaj početni spisak smo revidirali i proširili ekscerpcijom novih glagola iz jednojezičnih, dvojezičnih rečnika i rečnika sinonima norveškog i srpskog jezika u skladu sa ciljevima našeg rada. U početku smo se oslonili na rečničke definicije i u korpus uvrstili sve glagole definisane uz pomoć norveškog glagola *å slå* i srpskog *udariti/udarati*, koji su se intuitivno nametnuli kao prototipični glagoli udaranja u ovim jezicima¹³. Ovakav postupak je najčešće vodio ka leksemama koje nedvosmisleno pripadaju ispitivanoj grupi i koje možemo nazvati glagolima udaranja u užem smislu:

norveški jezik: *banke, bokse, bulke, daske, denge, delje, dulte, dunke, dundre, dytte, fike, hamre, jule, kakke, klakke, klappe, klapre, klapse, klaske, klesse, klubbe, knakke, knalle, knocke, knobbe, kollidere, peise, piske, plaske, pryte, puffe, rappe, rise, skubbe, slamre, slegge, smeise, smekke, smelle, snerte, sparke, spikre, støte, tromme*

srpski jezik: *izbatinati/batinati, izbičevati/bičevati, biti, boksovati, bubnuti/bubati, bubotati, cvokotati, čaknuti/čakati, čekićati, čuknuti/čukati, čvaknuti/čvakati,*

¹³ To su potvrdili i objektivni kriterijumi kao što su: učestalost javljanja, odnosno najveći broj primera u korpusima, razgranatost polisemantičke strukture lekseme i njenog derivacionog gnezda, kao i broj i raznovrsnost konstrukcija u koje ulazi.

čvoknuti/čvokati, čvrgnuti/čvrgati, čvrknuti/čvrkati, ćušiti/ćušnuti/ćuškati, depiti/depati, dernuti, izdevetati/devetati, dobovati, fljasnuti, fljisnuti, fljusnuti, grunuti, kandžijati, kijačiti, klepati, klepiti, klopiti, koknuti, kvrcnuti, izlemati/lemati, pokucati/kucati lupiti/lupati, makljati, mlatnuti/mlatiti, mlaviti, munuti, odalamiti, opaučiti, opendrečiti/pendrečiti, pesničiti, piknuti/pikati, pljesnuti/pljeskati, pljusnuti/pljsukati, ošinuti/šinuti/šibati, šišnuti, šljapiti, šljepiti, šljisnuti/šljiskati, šopiti/šopati, šupiti/šupati, šutnuti/šutirati, švićnuti/švićkati, istabati/tabati, istamburati/tamburati, potapšati/tapšati, tapkati, toljagati, tresnuti, tucati, istući/tući, tupnuti/tupkati, zaušiti, zveknuti, zviznuti¹⁴

Međutim, rezultati kao što su npr. glagoli *bakke* (*slå bakk*)¹⁵, *nubbe* (*slå nubber i*)¹⁶, *rote* (*slå rot – om plantene*)¹⁷, *rotfeste* (*slå rot – metaforisk*)¹⁸ ili *napasti* (1.a. izvršiti oružani napad, *udariti* (na neprijatelja, neprijateljsku vojsku, položaj, državu i dr.)), definisani pomoću sekundarnih značenja glagola *udariti*, kao i značajne razlike u definisanju nekog glagola u dva različita rečnika: *denge fag. bearbeide ved slag* tehn. 'obrađivati udarcima', u *Bokmålsordboka, denge: å slå (hardt), banke, gi juling* '(jako) udariti, lupiti, prebiti' u rečniku *Lexin*, ukazali su na to da se ipak ne možemo u potpunosti osloniti na leksikografske izvore pri omeđavanju grupe GU. U prilog ovome idu i nalazi tipa *cupnuti* (1. *poskočiti (u kolu)*, *udariti, lupnuti nogom*), *hakke* (1. *slå, hogge gjentatte ganger (med skarpt redskap)*)¹⁹ *hogge/hugge (svinge, slå et skarpt redskap mot eller inn i noe)*²⁰ ili *knuse* (1. *slå, klemme, male i stykker*)²¹, *lepršati* (1.a. *leteti šumno mašući krilima; mahati, udarati krilima*), koji svi označavaju radnje koje se vrše udaranjem, ali je jasno da ono ovde nema isti značaj kao u GU u užem smislu, npr. *udariti, lupiti, tresnuti*.

¹⁴ Ovde nismo naveli svu građu koja spada u tvorbeno kompleksne GU nastale prefiksacijom i sufiksacijom motivnih glagola. Taj deo građe će biti obrađen u posebnom poglavlju jer se od tipičnih GU razlikuje ne samo po morfološkim odlikama, već i po semantičkim. U ovde navedenu listu smo uključivali tvorbeno kompleksne glagolske jedinice samo kada one predstavljaju vidskog parnjaka osnovnom svršenom ili nesvršenom glagolu.

¹⁵ *povući se (krenuti unazad)*

¹⁶ *eksirati (piti šotove, dosl. ubacivati šotove u sebe)*

¹⁷ *ukoreniti se (pustiti koren – o biljkama)*

¹⁸ *ukoreniti se (pustiti koren – metaforički)*

¹⁹ *seckati (1. udariti, seći više puta (oštrim oruđem))*

²⁰ *seći sekirom (zamahnuti, udariti oštrim oruđem o nešto ili u nešto)*

²¹ *razbiti, zdrobiti (1. udariti, stisnuti, samleti)*

Tokom analize primarnih značenja svih ekscerpiranih glagola ispostavilo se, naime, da svi glagoli koji označavaju udaranje, čak i oni koje smo bez dileme okarakterisali kao GU, zapravo leksikalizuje dve naporedne radnje, od kojih jedna, udaranje, predstavlja način vršenja neke druge radnje: *banke* odn. *kucati* (udaranjem proizvoditi kratke, oštre šumove), *prege* odn. *kovati* (udaranjem čekićem oblikovati neki metalni predmet), *pryle* odn. *tući* (udaranjem nanositi bol), *klappe* odn. *tapšati* (udaranjem iskazivati dopadanje, odobravanje i sl.), *klepati* (udaranjem oštriti (motiku, sekiru...)). U nekim slučajevima možemo čak govoriti o tri naporedne radnje: *topotati* (kretati se udarajući nogama o tlo i pritom proizvoditi zvuke), *kloparati* (kretati se udarajući tvrdim predmetima (točkovima, cipelama i sl.) o tlo i pritom proizvoditi karakterističan zvuk). Na ovu pojavu, koja nije retkost i među drugim grupama glagola (up. opaske o parentetičnosti kod glagola kretanja u Ivić 2002:20 i Bilandžija 2005:39), ukazuje i Vlajić-Popović kad konstatuje da su glagoli udaranja predodređeni da iskazuju semantički sinkretizam (Vlajić-Popović 2002:25), kao i Levinova smeštanjem glagola iz grupe kontakta udarcem u još nekoliko drugih grupa glagola²². Osnovna odlika dveju radnji leksikalizovanih glagolima udaranja jeste njihov specifičan temporalni odnos, koji se ne može s punim pravom nazvati naporednim, kao npr. u slučaju parentetičnih glagola kretanja. Radnja koja se vrši uz čin udaranja naporedna je zapravo samo sa segmentom kontakta i predstavlja cilj akcije. Ni kod nesvršenih GU ne dolazi do potpunog preklapanja jer su oni iterativne prirode, tj. označavaju ponavljanje sekvence udaranja, a ne trajnu radnju. Uočili smo još i da dve radnje nisu uvek u savršenoj ravnoteži jedna s drugom: kod nekih glagola se stiže utisak primarnosti udaranja (*hamre* odn. *čekićati*), dok je kod drugih obrnuto (*prege* 'kovati', *klepati*, *kopati*, *lepršati*, *cupnuti*, *hakke* 'seckati', *hogge* 'seći sekirom')²³.

Pitanje koje se postavilo jeste da li glagole sa udaranjem kao sekundarnom radnjom, koje možemo nazvati još i glagolima udaranja u širem smislu, uključiti u

²² Glagol *hit* prema Levinovoj ulazi u tri grupe: *verbs of throwing*, *verbs of contact by impact* i *verbs of contiguous location* (Levin 1993). I većina ostalih leksema iz grupe glagola udaranja udarcem svrstana je u bar još jednu grupu.

²³ Rečničke definicije uglavnom detektuju ove nijanse u ravnoteži uz pomoć sledećih formula: a) Primarnost udaranja: *udariti tako da se čuje zvuk/oseti bol i sl.* b) Primarnost druge radnje: *odavati zvuk/uništavati udaranjem/udarcem*. Ovaj postupak nije dosledno sproveden, čak ni u okviru jednog rečnika, a razlike su još veće kad se porede definicije iz više različitih rečnika.

korpus ili ne. Na teorijskom planu problem ne postoji jer prema teoriji prototipa nema nikakvih prepreka povlačenju propusnih granica oko kategorije GU i smeštanja ovih „problematičnih” leksema u rubne predele kategorije. U praksi je, međutim, bilo potrebno odlučiti koji će se glagoli dalje analizirati, a koji ne, pa je bilo neophodno uspostaviti određene parametre. S obzirom na to da glagole udaranja posmatramo kao kategoriju sa nejasnim granicama, organizovanu oko prototipa, naš prvi korak na putu omeđavanja GU predstavljao je opis prototipa kao centra leksičko-semantičke grupe GU.

3.2.1. *Semantičko-sintaksička skica prototipa GU*

U svom primarnom značenju i norveški i srpski prototip spadaju u glagole fizičke akcije i označavaju silovit kontakt između čoveka kao agensa ili nekog njegovog dela tela i entiteta koja može biti živo biće ili neživi entitet sa jasno omeđenom i čvrstom površinom. Radnja je trenutna i dve površine se razdvajaju odmah po ostvarenju kontakta. Udarac je tipično zadat rukom, a akcioni lanac se može produžiti dodatnom karikom u vidu svih vrsta instrumenata. Najčešće posvedočena upotreba ova dva glagola u ekscerpivanoj građi otelovljuje sâmo jezgro događaja udaranja opisanog u poglavlju 3.1. Rezultat akcije se iščitava tipično iz satelita u orbiti glagola ili iz šireg rečeničnog konteksta, dok nam primeri sa minimalnim akcionim lancem (izvor udarca, primalac udarca) ne pružaju nikakvu informaciju o efektu izvršene radnje. Kada je rezultat indukovano kretanje, krajnja karika u akcionom lancu funkcioniše kao cilj:

(42) *Han sparket ballen i mål. Šutnuo je loptu u gol.*

Jedina uočljiva razlika između norveškog i srpskog jezika tiče se intencionalnosti pripisane učesniku koji zadaje udarac. U norveškom jeziku se, naime, udaranje iskazano uz pomoć glagola *slå* najčešće tumači kao namerno ukoliko je primalac udarca živo biće, i u korpusima norveškog jezika koje smo koristili za ekscerpciju građe pronašli smo zanemarljivo mali broj primera u kojima

je udaranje iskazano glagolom *slå* konstruisano kao slučajno. Informanti, međutim, naglašavaju da je moguće glagol *slå* kombinovati sa priloškim izrazima za slučajnost (*ved et uhell* 'nesrećnim slučajem' *ikke med vilje* 'nevoljno', *å komme i skade for* 'slučajno (sa implikacijom vršenja radnje nepovoljnog karaktera)'), ali većina ocenjuje da su te kombinacije karakterističnije za usmenu upotrebu jezika nego za pismenu. To je možda i razlog što građa u korpusima ne svedoči o toj vrsti udaranja. U srpskom jeziku je sekvenca *udario/udarila nekoga slučajno* potpuno prihvatljiva i u pisanoj i u usmenoj upotrebi iako je namerno zadavanje udarca tipično tumačenje.

Oba glagola su tranzitivna i ulaze u raznovrsne obrasce sintaksičke realizacije:

Tabela 2: Sintaksičke realizacije glagola *slå* i glagola *udariti*

tip primaoca udarca sintaksička realizacija primaoca udarca	animatni udarca primalac	neanimatni udarca primalac
direktni objekat bez predloga	<i>nor. Alex slo <u>Martin</u>.</i> <i>srp. Miloš je udario <u>Peru</u>.</i>	<i>nor. Alex slo <u>bordet/veggen</u>.</i> <i>srp. Miloš je udario <u>zid</u>.</i> Konstrukcija indukovanog kretanja: <i>nor. Alex slo <u>ballen</u> i mål.</i> <i>srp. Miloš je udario <u>loptu</u> ka голу.</i>
direktni objekat + precizna lokacija	<i>nor. Alex slo <u>Martin</u> i <u>hodet/på skulderen</u>.</i> <i>Alex slo <u>seg</u> i <u>hodet</u>.</i> <i>Alex slo <u>hodet</u> i/<u>imot</u> <u>veggen</u>.</i> <i>srp. Miloš je udario <u>Peru</u> u <u>glavu/po glavi</u>.</i> <i>Miloš <u>se</u> udario <u>u</u></i>	<i>nor. /</i> <i>srp. /</i>

	<i>glavu.</i> <i>Miloš je udario glavu</i> <i>o zid.</i>	
predložko-imenička sintagma	nor. * <i>Alex slo i Martin.</i> srp: <i>Miloš je udario u</i> <i>Peru.</i>	nor: <i>Alex slo i bordet/mot</i> <i>bordet.</i> srp: <i>Miloš je udario u</i> <i>sto/po stolu.</i>
primalac udarca nije izražen	nor: <i>Alex slo.</i> srp: <i>Miloš je udario.</i>	

Iz priložene tabele možemo videti da se razlika između sintaksičkih obrazaca zasniva pre svega na različitom sintaksičkom kodiranju primaoca udarca, dok je izvor udarca uvek predstavljen u formi subjekta (u norveškom jeziku je moguća i konstrukcija sa bezličnim subjektom *det*). Ovolika raznovrsnost mogućih sintaksičkih realizacija primaoca udarca je i očekivana jer, prema hipotezi o međusobnoj povezanosti semantike glagola i njegove argumentske realizacije, neizvesnost i raznolikost efekta udaranja mora rezultovati raznolikim tipovima kodiranja ovog učesnika.

Svi norveški GU se uobičajeno javljaju i u pasivnim konstrukcijama, pa tako i glagol *slå*. Građa pokazuje tendenciju da na se na poziciji subjekta pasivnih rečenica uglavnom nalazi animatni entitet. Iako se i neanimatni entiteti poput imenica sa značenjem vozila i oni konceptualizovani kao neanimatni poput leksema sa značenjem dela tela pojavljuju kao direktni objekat glagola *slå* u aktivnim rečenicama, uočavamo da postoje određene restrikcije vezane za njihovo kodiranje u pasivnim rečenicama. Pasivna alternacija podrazumeva pomeranje fokusa na krajnju kariku u akcionom lancu, što očigledno podiže prag pogođenosti radnjom koji mora biti zadovoljen da bi se primalac udarca realizovao kao subjekat pasivne konstrukcije. Animatni entiteti, budući pogođeni radnjom i na fizičkom i na mentalnom nivou (up. Lundquist & Ramchand 2012), nalaze se iznad te granice, dok većina ostalih primalaca udarca koji prelaze prag pogođenosti neophodan za kodiranje u obliku direktnog objekta, ostaju ispod postavljene granice kad je reč o poziciji subjekta u pasivnoj rečenici.

- (43) a. *De slo ham.* → *Han ble slått.* 'Udarili su ga. → Udaren je.'
 b. *Han slo hodet.* → *Hodet ble slått.* 'Udario je glavu. → Glava je udarena.'
 c. *Han slo nesen.* → **Nesen ble slått.* 'Udario je nos. → Nos je udaren.'
 d. *En full mann slo bilen med jernstang.* → → **Bilen ble slått.* 'Neki pijani čovek je udario auto gvozdnom šipkom. Auto je udaren.'

Iste imenice koje ne mogu figurirati kao subjekat pasivne konstrukcije sa glagolom *slå* u njegovom osnovnom obliku pojavljuju se slobodnije na toj poziciji kad je glagol praćen partikulom ili dopunom lokativnog tipa:

- (44) a. *Nesen ble slått skjev.* 'Nos se **od udarca** iskrivio.' (dosl. Nos je udaren kriv/na krivo.)
 b. *Sykkelen ble slått i asfalten.* 'Bicikl je **oboren** (dosl. udaren) na asfalt.'

To je najverovatnije posledica rezultativnog semantičkog elementa koje partikula unosi u leksičko značenje glagola, što automatski povećava stepen pogodnosti primaoca udarca i omogućava mu da „se kvalifikuje“ za poziciju subjekta u pasivnoj konstrukciji. Lokativna dopuna ima sličan uticaj na status primaoca udarca jer implicira njegovo pokretanje, odn. prelazak iz jednog stanja u drugo.

I glagol *udariti* se može konstruisati pasivno i to u participskom pasivu (Piper et al. 2005:624):

- (45) a. *On je udaren tupim predmetom u predelu levog oka...*
 b. *Ruka je udarena, nije strašno, snimljeno, nema preloma.*
 c. *Skoro svaki auto je udaren, ja nisam video polovan auto iz uvoza koji nije farban...*

Za razliku od norveškog glagola *slå*, koji se i u pasivnim konstrukcijama najčešće ostvaruje u svom primarnom značenju, pojavljivanje glagola *udariti* u pasivnoj strukturi je najfrekventnije u saobraćajnom situativnom okviru, gde su vršioci radnje vozila. Subjekat pasivne konstrukcije može biti bilo koji entitet koji može figurirati kao primalac udara u situaciji udaranja u saobraćaju nezavisno od animatnosti. Napomenuli bismo da imenica sa značenjem ljudskog bića nema slobodnu distribuciju na poziciji subjekta u pasivnoj konstrukciji jer oblik trpnog glagolskog prideva, *udaren*, ima značenje 'lud', 'luckast', 'blesav', i to je dominantno tumačenje konstrukcije tipa *On/Ona je udaren/a* ukoliko se nekim dodatnim leksičkim i sintaksičkim sredstvima ne ukaže na drugačije tumačenje:

- (46) a. *Pešak je udaren na trotoaru.*
b. *Udaren je štapom/motkom/prutom/šibom...*
c. *Udaren je u nos/u lice/u oko...*

Distribucija animatnog učesnika na poziciji subjekta pasivne strukture je slobodna ukoliko je upotrebljen nesvršeni član vidskog para *udariti/udarati* pošto trpni pridev od ovog glagola ne deli metaforičko značenje sa trpnim pridevom svog svršenog parnjaka:

- (47) a. *Tokom boravka u Dretelju, kako je ispričao, udaran je više puta.*

Kad je reč o značenjima glagola *slå* i *udariti/udarati*, obe lekseme razvijaju široku lepezu sekundarnih značenja zasnovanih na izvlačenju u prvi plan mogućih rezultata radnje udaranja i njihovom metaforičkom i metonimijskom proširivanju.

U oba jezika je element zvuka važan pokretač polisemantičke disperzije:

- (48) a. *I istog časa visoki muški glas očajnički doviknu kroz muziku "Aleluja!"
To je čuveni gribojedovski džez udario tuš.*
b. *Orkestar je kao jedan udario akord...*
c. *Men jeg kan bare slå akkorder med alle fingre samtidig. 'Ali ja mogu da sviram (dosl. udaram) akorde samo svim prstima istovremeno.'*

Zvuk iskazan glagolima *slå* i *udariti/udarati* po pravilu je kratak i odsečan, ali se ponavlja u određenom ritmu, u vidu pulsiranja, te se u srpskom jeziku u ovom sekundarnom značenju pojavljuje uglavnom nesvršeni član vidskog para. Tipični izvori zvuka su srce, puls, krv, sat, zvono:

- (49) a. *Jeg kjenner hjertet/pulsen/blodet slå. Osećam kako srce/puls/krv udara.*
b. *Klokken slo midnatt. 'Sat je **otkucao** ponoć.'*
c. *Danas sat **udara** svakih četvrtinu sata i svaki sat.*
d. *Kfor je prošlog leta odobrio da manastirsko zvono udara dva puta dnevno – ujutru i predveče...*
e. *Seremonien avsluttes med at kirkeklokkene slår 9 slag. 'Ceremonija se završava time što crkvena zvona **udare/zvone** 9 puta (dosl. 9 udaraca).*

Ovde su prisutni svi osnovni elementi radnje udaranja: kretanje, kontakt između dve površine, naglost, ali zvuk dominira. U ovom značenju se glagol *slå* može zameniti onomatopejskim glagolima *banke* i *dunke*, koji označavaju odavanje jakog i mahom dubokog zvuka. U srpskom jeziku je upotreba onomatopejskih glagola u ovom kontekstu čak i češća i sam glagol *udariti/udarati* se u građi ne javlja toliko često u tipu primera kakve smo upravo naveli.

Druga velika grupa sekundarnih značenja centralnog glagola udaranja norveškog i srpskog jezika profiliše element kretanja. Pokret je uvek nagao i snažan, kao kod udarca, ali ne dolazi do kontakta između dve površine. U srpskom jeziku se ovaj tip značenja realizuje između ostalog kao kretanje ljudi kroz prostor i tipično je obeleženo nepostojanjem razrađenog plana o putanji kretanja. Radnja je trenutna i agens impulsivno, bez prethodnog razmišljanja bira put kojim će krenuti. Uvek je reč o promeni dotadašnjeg pravca kretanja. Zanimljivo je da u norveškom jeziku ova konstrukcija nije toliko uobičajena kad je reč o fizičkom kretanju i da se javlja samo uz imenice sa značenjem strana sveta. Kao i u srpskom jeziku, dolazi do promene pravca kretanja, ali nema implikacije da se to dešava nasumično. Najverovatnije zbog činjenice da je intencionalnost dominantnija u norveškom *slå* nego u srpskom *udariti*:

- (50) a. *Treći je bez razmišljanja **udario** sredinom puta, tako da su sevale zlatne varnice pod potkovicama...*
- b. *Vraćajući se jednom sa tih šetnji, oni **udariše** pored hotela Slavije.*
- c. *Bez misli; jedino preokupljen idejom da ne treba **udariti** desno.*
- d. *Fortsett å kjøre inn i Toronto, og **slå** nordover på Ontario Highway 400 til du treffer den sørlige bredden av Lake Huron. 'Nastavite da ulazite u Toronto, a zatim **skrenite/udarite** desno na auto-put Ontario 400 sve dok ne naidete na južnu obalu jezera Hjuron.'*

U sintaksičkom okviru, atipičnom za radnju udaranja, predikat sledi priloška dopuna koja pruža informaciju o pravcu kretanja. Građa na norveškom jeziku sadrži primere slične strukture, ali je značenje apstraktno, metaforički preslikano na domen rezultata neke dileme ili na domen postignuća:

- (51) a. *Men hele tiden tenkte jeg at det kunne **slå** begge veier. Hun kunne enten bli fornærmet, eller hun kunne bli begeistret. 'Ali sve vreme sam razmišljala o tome da je sve moglo da pode i na dobro i na loše (dosl. moglo udariti na oba puta). Ona je mogla da se uvredi ili da bude oduševljena.*
- b. *Den borgerlige alliansen vil trolig tape mest på nyvalg, mens for Sverigedemokraterna kan det politiske kaoset **slå** begge veier. 'Građanska alijansa će najverovatnije najviše izgubiti na narednim izborima, dok politički kaos može da ima potpuno različite posledice za Švedske demokrate.'*
- c. *Men vi kommer til kampen som underdogs og kan **slå** oppover. 'Ali mi ulazimo u utakmicu kao gubitnici i možemo da **idemo** nagore.'*

Kretanje je kao pokretač polisemije u norveškom jeziku najčešće pristuno u primerima sa delovima tela, pre svega rukama. Ruke se, kao najpokretljiviji deo tela, pojavljuju u više različitih sintaksičkih okruženja označavajući različite vrste pokreta:

- (52) a. *Når spedbarnet **slår ut med armene**, som om det er i ferd med å falle bakover, hva heter den refleksen?* 'Kad novorođenče mlatara rukama kao da će pasti, kako se zove taj refleks?'
- b. *I'm singin' in the rain, synger han og **slår armene ut**.* 'I'm singin' in the rain, peva i **pruža/širi** ruke.'
- c. *Hun **slo armene** om halsen på ham.* 'Bacila mu se oko vrata (dosl. Udarila mu je ruke oko vrata.)'
- d. *Plutselig løp han ut til siden og sprang i vill fart ut på den snødekte plenen like ved, hoppet som en gassel mens han veivet og **slo med armene**.* «Se på meg! 'Odjednom je otrčao u stranu i odjurio na livadu u blizini prekrivenu snegom, skakao kao gazela dok je mahao i **mlatarao** (dosl. udarao) **rukama**. «Gledajte me!»'
- e. *Vanessa **slo med nakken** så det lange, mørke håret hennes danset under ridehjelm.* 'Vanesa je **trgnula** (dosl. udarila) **vratom** tako da joj je duga, tamna kosa zaplesala ispod šlema za jahanje.'

Kretanje je poslužilo kao osnova i za sekundarno značenje 'zapahnuti', prisutno u oba jezika. Ovde su vršioi radnje prirodne sile, vetar, vrućina, hladnoća, talas i sl, a element kontakta, iako potisnut ka pozadini, ipak postoji. Primalac udarca je uvek ljudsko biće koje usled delovanja prirodnih sila uglavnom oseća neprijatnost:

- (53) a. *Vrata dvorane za vežbe stajahu širom otvorena, pa ipak je od mnoštva koje se onde tiskalo nove goste **udario vreo i gust vazduh**, kao dah.*
- b. ***Kulden slo** imot henne som en bølge.* 'Hladnoća ju je **udarila** kao talas.'

U srpskom jeziku se značenje blisko ovome ostvaruje u primerima tipa: *Vrućina/Krv mu je **udarila** u glavu. Vino/Pivo mu je **udarilo** u glavu.* U norveškom jeziku nema mnogo ovakvih primera, pronašli smo samo: *Jeg kjente en bølge av varme **slå** oppover halsen.* 'Osetio sam kako mi talas vrućine **udara** uz grlo.' Kontakt je ovde dominantniji nego u primerima sa značenjem 'zapahnuti', a kretanje se odvija unutar ljudskog organizma, krvotokom. Posledica ovog „udarca“ jeste neka

vrsta opijenosti, baš kao i kod stvarnog udarca u glavu. Izvor udarca može biti i apstraktniji, te u glavu nekoga mogu udariti i bogatstvo, slava, položaj u društvu i sl.

U norveškom jeziku glava može biti metaforički primalac udarca od strane misli i ideja. Sama imenica *glava* je vrlo retko eksplicitno prisutna u primerima sa ovim značenjem, ali se podrazumeva da je ona, kao centar mentalnih sposobnosti, cilj ka kom se misao kreće. Ovaj sadržaj može biti konstruisan i bezlično.

- (54) a. *Tanken slo hodet mitt som et lyn fra klar himmel.* 'Ta misao mi je udarila u glavu kao grom iz vedra neba.'
- b. *Den tanken slo meg aldri, ikke før noen sa det til meg.* 'Ta misao mi nikad nije pala na pamet (dosl. udarila me), ne pre nego što mi je neko to rekao.'
- c. *Det slo henne at ingen kom til å fortelle hva som hadde skjedd.* 'Palo joj je na pamet da niko neće ispričati šta se dogodilo.'

Srpski jezik ovo značenje iskazuje glagolom *pasti*: *Palo mi je na pamet*, dok glagol *udariti* samo sporadično realizuje ovo značenje. Zanimljivo je ipak da oba jezika dele istu metaforu iznenadnog uvida: misao konceptualizovanu kao predmet koji udara/pada u glavu.

I bolest poput srčanog i moždanog udara mogu biti konceptualizovane kao entiteti koji mogu da „udare“ čoveka i da ostave štetne posledice, pa i da izazovu smrt. I u srpskom i u norveškom jeziku ova stanja se nazivaju *udar*, odn. *slag*, a na srpskom jeziku je moguće i reći: *Udarila ga je kâp*.

Još jedan važan izvor sekundarnih značenja jeste rezultat radnje udaranja. Fokus se sa čitave radnje pomera na sam kraj, na njen rezultat, a metonimijski se izražava glagolom *slå*, odn. *udariti*, koji označava celokupan tok radnje. Rezultat može biti raznolik: nešto je zakucano, postavljeno, iskovano, posečeno, stvoreno, uništeno....

- (55) a. *Mirko udario daščicu nad vrata i ispisao: Mirko Bajić, pođonar, vrši i sve druge opravke.*
- b. ... *sazidao divne stepenice kao u dvoru, iskopao podrume čak pod ulicu, udario temelje široke kao grad...*

- c. *Det kan også være en gard som Harald Hardråde gjorde til kongsgard og der han **slå** mynt med inskripsjonen Nidarnes.* 'Možda to može da bude i imanje koje je Harald III proglasio kraljevim imanjem i tu **kovao** (dosl. udarao) novac sa natpisom Nidarnes.'
- d. *De må **slå** gress, måke snø...* 'Moraju da **kose** (dosl. udaraju) travu, da čiste sneg...'
- e. *Det har blitt **slått** to tunneller ut mot dalen.* '**Probijena** su (dosl. udarena su) dva tunela ka dolini.'
- f. *Bjørnen **slå** fem sauer.* 'Medved je ubio (dosl. udario) pet ovaca.'
- g. *Arkeologer har for eksempel funnet flintdolker som bærer spor av at skaftet har vært brukt til å **slå** ild med.* 'Arheolozi su na primer našli bodeže od kremena na kojima postoje tragovi koji svedoče da je drška korišćena za **paljenje** (dosl. udaranje) vatre.'

Takođe dobijeno metonimijskim modelom jeste sekundarno značenje 'napasti' u srpskom jeziku i njemu srodno 'pobediti' u norveškom jeziku. Značenje napada se ostvaruje uglavnom u konstrukciji *udariti na + akuzativ*, ali se sreće i u konstrukciji sa direktnim objektom:

- (56) a. *Partizani su **udarili na** neprijatelja.*
 b. ***Udarili** su neprijatelja s boka.*
 c. *Hakerska grupa Anonimusi **udarila na** Belu kuću.*

Norveški jezik glagolom *slå* može iskazati i konkretnu pobjedu nad neprijateljem u borbi, ali i metaforičku pobjedu:

- (57) a. *Temperaturen **har slått** alle rekorder.* 'Temperatura je oborila (dosl. udarila) sve rekorde.'
 b. *Hvordan **slå** tyskerne?* 'Kako da pobedimo (dosl. udarimo) Nemce?'
 c. *Fienden er **slått**.* 'Neprijatelj je **pobeden** (dosl. udaren).'

Napad može stići i od sila kao što su: glad, bolesti, prirodne nepogode i sl:

- (58) a. *Kornavlingen på østlandet sviktet i 1808 og hungersnød slo til med full kraft året etter.* 'U istočnoj Norveškoj je 1808. kukuruz slabo rodio i naredne godine je glad **udarila** punom snagom.'
- b. *Sve je počelo bolom u kostima, a onda je uz bolest **udarila** i nemaština!*
- c. *Pesten slo over hele landet og ingen ble spart.* 'Kuga je **udarila** na celu zemlju i niko nije bio pošteđen.'

Kroz sva do sada nabrojana sekundarna značenja provlači se element naglosti, ali je najizraženiji u značenju 'naglo početi nešto raditi'. U ovom značenju su iz čitavog događaja udaranja aktivni samo elementi naglosti i siline:

- (59) a. *Udariše u plač/smeh/suze/hrkanje/zevanje/nagađanje....*
- b. *Det var mange slags folk som slo seg på handel.* 'Bilo je raznih ljudi koji su se bacili na trgovinu/udarili u trgovinu.'
- c. *Han slo seg på flaska/drikken.* 'Udario je po flaši/piću.'
- d. ... a vi **udarili po** kolačima i trešnjama.

Razlike koje smo uočili između polisemantičke strukture norveškog i srpskog glagola ukazuju na razlike u konceptualizaciji udaranja u ova dva jezika. Norveški glagol *slå* se ostvaruje u brojnim sekundarnim značenjima koja se baziraju na značenjskom elementu kretanja. U svim ovim značenjima kontakt nije obavezan, ali do njega može doći: *slå sjalet rundt seg* 'uviti se u šal', *slå papiret om varene* 'uviti robu u papir', *slå armene om* 'zagrliti', *slå salto* 'izvesti salto' *slå sirkel/ring* 'opisati kružnicu/napraviti krug', *slå en knute* 'vezati čvor'. Zajedničko za sva ova značenja zasnovana na perceptivno-motoričkoj podlozi glagola *slå* jeste slika formiranja kruga ili obmotavanja. Norveški jezik inače frekventnije koristi glagol *slå* u značenju stvaranja nečega, ne samo kružnih linija, pa tako imamo i kombinaciju *slå leir* 'podići logor'. U srpskom jeziku je fokus više na naglosti i silini radnje, te srećemo sekundarna značenja tipa: *udariti po hrani i piću, udariti u plač/smeh/suze/pisanje/pevanje....* I u norveškom jeziku postoje slični primeri, ali su

malobrojni. Još jedno značenje tipično za norveški jezik jeste značenje pridruživanja: *slå lag* 'udružiti se', *slå følge* 'pridružiti se'.

Bilo bi zanimljivo istražiti pravce polisemantičke disperzije i ostalih glagola udaranja i proveriti da li će perceptivno-motorička dimenzija radnje i kod ostalih norveških GU imati toliki značaj za širenje značenja, a za srpski jezik da li silina vršenja radnje i njena naglost igraju istu ulogu kao kod centralnog glagola. Analiza polisemije glagola čitave grupe prevazilazi okvire našeg rada, pa ova linija istraživanja ostaje kao jedan od zadataka za neka buduća istraživanja na ovu temu.

3.2.2. Omeđavanje leksičko-semantičke grupe GU

Utvrđili smo ranije da svi GU nužno leksikalizuju dve radnje, ali da odnos ravnoteže između te dve radnje nije uvek isti. Radnja koju GU leksikalizuju pored udaranja ne može biti bilo koja radnja, već samo ona čije vršenje predstavlja rezultat udaranja, te ih možemo grupisati koristeći podelu rezultata udaranja na: a) stvaranje zvuka b) zadavanje bola/povređivanje c) izražavanje osećanja i neverbalna komunikacija d) stvaranje, popravljanje, rastavljanje ili kakvo drugo modifikovanje udarene površine e) potpuno uništavanje materijalnog integriteta primaoca udarca (ubijanje živih bića i uništavanje predmeta).

Kad su u pitanju prve dve grupe, izazivanje zvučnih efekata i zadavanje bola, utisak o vršenju dve naporedne radnje je prilično slab jer su ta dva efekta najčešći pratioci udaranja i ne „štrče“ u tolikoj meri kao neki drugi rezultati poput npr. modifikacije površine ili uništavanja. Ostale radnje koje se vrše udaranjem daleko su uočljivije, a što je njihova priroda konkretnija i perceptualno prijemčivija, to način njihovog vršenja, udaranje, više gubi na značaju i povlači se u pozadinu semantičkog sadržaja određene glagolske lekseme. Tako se radnje izražavanja osećanja ili neverbalnog komuniciranja različitim tipovima udarca doživljavaju jednako bitnim kao i sam način njihovog vršenja (*tapšati, kucati, dobovati prstima* i sl.), dok radnje izražene glagolima tipa: *cepati – udarajući nečim oštrim rastavljati na delove, komade, rascopati - jakim udarcem razbiti, razlupati* i sl. svojom rezultativnom prirodom potiskuju udaranje iz prvog plana.

Pitanje koje smo sebi postavili jeste koje glagole analizirati kao glagole udaranja, a koje izostaviti iz analize i pored perifernog članstva u kategoriji GU. Poređenjem ekscerpiranih glagola sa semantičko-sintaksičkim karakteristikama prototipa opisanim u prethodnom poglavlju, formirali smo dva kriterijuma koja su nam pomogla u konačnom oblikovanju osnove za analizu:

1. *podudarnosti i razlike između događaja udaranja i događaja opisanih datim glagolom*: da li semantička struktura datog glagola sadrži sve jezgrene elemente događaja udaranja i da li može sadržavati neke elemente koji nisu kompatibilni sa radnjom udaranja. Ključni kriterijum je mogućnost izražavanja opozicije sile između Agonista i Antagonista po Talmijevom modelu.

2. *podudarnosti i razlike između obrazaca sintaksičke realizacije određenog glagola i glagola slâ/udariti*

Većina parentetičnih glagola opisuje događaj čija se osnovna shema poklapa sa događajem udaranja: i glagoli poput *hogge* 'seći drva', *hakke* 'seckati', *cepati*, *topotati*, *rascopati* i sl. podrazumevaju ostvarivanje silovitog kontakta između dve površine od kojih se najmanje jedna kreće ka tački kontakta. Površine se razdvajaju odmah po ostvarenju kontakta da bi se čitava sekvenca eventualno ponovila u iterativnom sledu. Jedna skupina glagola čiju pripadnost grupi GU prema ovom kriterijumu možemo dovesti u pitanje jesu glagoli koji leksikalizuju pokret udovima tipičan za udaranje, nagao i silovit, ali ne i kontakt sa nekom vidljivom površinom: *baske* 'lepetati, batrgati se', *blaffe* 'vijoriti se', *blafre* 'lepetati, lepršati' *flagre* 'lepršati' *flakse* 'lepetati, mlatarati (krilima)', *kave* 'batrgati se, koprcati se', *pulsere* 'pulsirati' u norveškom jeziku i *bacakati se*, *batrgati se*, *koprcati se*, *lepetati*, *lepršati*, *pulsirati*, *praćakati (se)/praćaknuti (se)*, *i ritati (se)/ritnuti (se)* u srpskom jeziku. Rečnici norveškog i srpskog jezika ih definišu uz pomoć glagola sa značenjem 'udariti' ili ih sa njima povezuju putem sinonimskih nizova: **flakse** - *slâ*, *bakse med vingene*²⁴; **baske** - *daske*, *kave*, *flakse med vingene*²⁵; **flagre** - *flakse*,

²⁴ *lepetati* – *udarati*, *mlatarati krilima*

²⁵ *batrgati se*, *lepetati* – *udarati*, *mlatarati*, *lepetati krilima*

*blafre*²⁶; **lepetati** – 1.a. *proizvoditi, odavati lepet udarajući, mašući krilima i sl.*; **pulsirati** – *kucati, udarati, lupati (o srcu, o arterijama)*. Većina se može parafrazirati izrazom koji sadrži glagol u značenju 'udariti': **ritati (se)** – *udarati nogama*, glagoli sa značenjem batrganja i koprcanja – *udarati rukama i nogama*, glagoli tipa **lepetati** i **lepršati** – *udarati krilima*. Pažljivom analizom korpusa došli smo do zaključka da značenje nekih od ovih glagola ipak nosi informaciju o primaocu udarca i o suprotstavljanju sila između dve površine. Element zvuka, izrazito prisutan u semantičkom sadržaju mnogih od ovih glagola, nagoveštava da se neka vrsta kontakta ipak ostvaruje. Kod glagola *pulsere* odn. *pulsirati* reč je o kontaktu krvi sa unutrašnjom stranom organa krvotoka, a kod ostalih je najčešće u pitanju kontakt sa vazduhom:

- (60) a. *Da den flakset med vingene, hørtes det seriøst ut som en gressklipper eller noe.* 'Kada je **lepetala** krilima, ozbiljno se čulo kao da je skakavac ili tako nešto.'
- b. *Pred njim je, međutim, bila samo ptica koja je glasno lepetala probijajući se kroz lišće i granje.*

A nekada je površina s kojom se ostvaruje kontakt i eksplicitno iskazana:

- (61) a. *... og så det jeg først trodde var ei forvirra høne som flakset i vinduet på innsida av hønehuset.* '... i video ono za šta sam prvo pomislio da je zbunjena kokoška koja je **lepetala** o prozor kokošinjca.'
- b. *... vaša krv pulsira o aortin luk.*

U kolikoj meri su vazduh i krvni sudovi u značenju ovih glagola konceptualizovani kao površine koje primaju udarce i da li se oni mogu smatrati glagolima kontakta možemo zaključiti analizom njihovog tipičnog sintagmatskog okruženja i pokušajem supstitucije ovih glagola leksemama iz centralnog prostora kategorije GU.

²⁶ *lepršati* – *lepetati, vijoriti se*

Lekseme *lepetati* i *lepršati* se pojavljuju u sledećim tipovima sintaksičkog okruženja:

- (62) a. *lepetati/lepršati (u)naokolo; lepetati/lepršati krilima; *lepetati/lepršati kroz šumu*
b. *Kliktala je i lepetala/lepršala po/u vazduhu ogromnim, prugastim krilima, a zatim opet uzletela, nošena vetrom.*
c. *... lepetala/*lepršala krilima o mrežu koja ih je razdvajala.*

Uočavamo da je značenje kontakta sa nekom čvrstom površinom moguće ostvariti samo u primerima sa glagolom *lepetati*, dok je kod oba glagola vazduh pre konceptualizovan kao medijum kretanja (*po/u vazduhu, kroz vazduh*). Drugo, lepršanje krilima je nužno povezano sa kretanjem kroz prostor, dok to nije uvek slučaj kad se krilima lepeće: ... *ptica je širila krila i lepetala njima u mestu, Ptice u kavezu za Kulu senki graktale su i lepetale krilima...*, ... *ptica je širila krila i lepetala njima u mestu*²⁷. *Udarati*, kao glagol široke semantike, može se ostvariti u svim navedenim kontekstima, ali u okruženjima karakterističnim za *lepršati* ne pojavljuje se uz svoje uobičajene vršioce radnje (*Vetar udara kroz prozor*), a element kontakta se potiskuje na račun kretanja. Druga mogućnost je da konstrukciji da drugačije značenje od onog koje ona ima sa leksemama *lepetati/lepršati*: *udarati po vazduhu* (nema dislokacije izvora sile) – *lepetati/lepršati po vazduhu* (dislokacija izvora sile). S druge strane, *lepršati* se nikada ne kombinuje sa predloškim konstrukcijama tipa *u/o sto*, tipičnim za GU u scenariju udaranja u neživu površinu.

Slično je i sa norveškim glagolima u značenju 'mahati krilima', 'vijoriti se'. Za razliku od glagola sa značenjem 'udariti', *baske, blaffe, blafre, flagre, flakse* i *kave* se ne javljaju uz predloge *på* i *mot*, karakteristične za konceptualni okvir opozicije sile dve površine u silovitom kontaktu: *slå på/mot bordet* 'udariti o sto/po stolu'. Ukoliko se neki od njih i kombinuju sa frazom *mot*+imenica, ta fraza uglavnom označava cilj kretanja: *flagre/flakse mot bakken* – 'lepetati/lepršati prema tlu'. Zanimljivo je da se glagol *baske* u ovoj konstrukciji uvek upotrebljava uz imenice poput *vind* 'vetar',

²⁷ Ovde poredimo primarna značenja glagola *lepetati* i *lepršati*, 'mahati šumno krilima', kod kojih se kao izvor udarca podrazumeva ptica. U primerima u kojima su ovi glagoli upotrebljeni sa drugim, atipičnim, izvorima udarca, nepostojanje dislokacije izvora udarca je daleko uobičajenija pojava.

storm 'oluja', *bølge* 'talas', koje označavaju prepreku kretanju, i u tom smislu se direkionalnoj frazi *mot*+imenica u primerima sa ovim glagolom dodaje i značenje opozicije sile. Kombinacija *i*+imenica, uobičajena uz norveške GU u kontekstu udaranja u neživu površinu, uz glagole koje ovde analiziramo sistematski označava medijum kretanja, a ne površinu s kojom se ostvaruje kontakt. Razlikuju se samo vrste staza po kojima se vrši kretanje, pa se tako *baske* i *kave* vezuju za tlo i to pre svega za sneg i blato, medijume koji otežavaju kretanje, dok su glagoli sa značenjem mahanja krilima, *flagre* i *flakse*, kao i glagoli vijorenja *blaffe* i *blafre*, vezani za vazduh.

Srpski glagoli sa značenjem snažnih i brzih pokreta rukama i nogama uglavnom se javljaju u povratnom obliku nesvršenog vida i time se udaljavaju od tipičnog glagola udaranja koji ulazi u dvoaktantne konstrukcije sa jasno odvojenim izvorom sile i primaocem udarca i najčešće je svršenog glagolskog vida. Iako se i GU u užem smislu mogu javiti u povratnom obliku i u jednom učesniku spojiti vršioca radnje i primaoca udarca, *udariti se*, *lupiti se* i sl., tačka kontakta je i dalje jasno određena, dok to nije slučaj kod glagola koprcanja jer povratna zamenica tu ne ukazuje na vraćanje sile na vršioca radnje. Kao i njihovi norveški ekvivalenti, i srpski glagoli koprcanja pre svega profilišu stazu kretanja: *koprcati se/batrgati se po vodi/snegu*, a informacija o kontaktu se javlja samo u primerima sa *ritati* i to pre svega u obliku svršenog vida:

(63) ... *konj [je] ritnu u stomak.*

Pulsere i *pulsirati* pokazuju isto ponašanje i u norveškom i srpskom jeziku i od svih predložkih dopuna karakterističnih za primere sa GU najčešće se pojavljuju uz izraze *i*+imenica odnosno *u*+lokativ sa značenjem prostora kretanja: *blodet pulserer i kroppen/krv pulsira u telu*. Sa značenjem niza udaraca u određenom ritmu, ova leksema deli deo semantičkog prostora sa norveškim glagolom *banke* 'lupati' i srpskim glagolom *kucati*, s kojima se može gotovo uvek zameniti u okviru domena fiziologije ljudskog tela: *hjertet/pulsen banker/pulserer; srce/bilo kuca/pulsira*. Periferni značaj kontakta u njenoj semantičkoj strukturi je kroz metaforičke ekstenzije vodi u domene kojima dominiraju nematerijalni entiteti kao što su:

energija, strah, život, svetlost, misao, dok se *kucati*, kao GU u užem smislu, sa izraženim elementom kontakta, s takvim vršiocima radnje kombinuje samo u izrazu *kucati na vrata: Strah/Svetlost itd. kuca na vrata*. Osim toga, *pulsirati* se ni u norveškom ni u srpskom jeziku ne može javiti u konstrukciji sa instrumentom, karakterističnom za domen udaranja, što važi i za glagole *blaffe* i *blafre*.

Pretražujući deo materijala sa ovim glagolima, primetili smo da se element kontakta, iako sporedan u osnovnom značenju analiziranih glagola i retko prisutan u njihovoj osnovnoj sferi upotrebe, na neki način oživljava i dobija na važnosti pri pomaku od tipičnog okruženja:

- (64) a. *Jedan mu se časak pričini da razabire nekakvu crnu tačku kako puže uz najdalji greben, a jezikom je oštro **lepetao** o zube oponašajući svirku....*
- b. *Rub njegove košulje visio je i **lepetao** o gole noge dok je prekoračivao zaspale ljude oko sebe, od kojih su neki ležali zamotani u svoje ogrtače usred poda...*
- c. *Andre dager var den så sterk at den fikk det løse tøyet i klærne mine til å **blafre** og smelle mot huden.* 'Drugih dana je bio toliko snažan [vetar] da mi je od njega labavo platno na odeći udaralo i lepetalo po koži.
- d. *Hun sukker og snur hodet og jeg ser øyevippene **flagre** mot det bleke kinnet.* 'Uzdahne i okrene glavu, i vidim kako joj trepavice lupkaju o blede obraz.'
- e. *... å imponere besøkende med luftbårne lydbølger som får buksebena til å **blafre** mot bleke legger.* '... zadiviti posetioce zvučnim talasima koje nosi vazduh i zbog kojih nogavice trepere o blede cevanice.'

Kontrastiranjem sintagmatskog okruženja karakterističnog za GU i glagole koje smo ovde ispitivali utvrdili smo da po svojim semantičkim i sintaksičkim odlikama pripadaju periferiji kategorije udaranja jer je kod većine element kontakta sporedan u odnosu na elemente kretanja i sile. Značaj ostvarivanja kontakta silovitim i brzim kretanjem u okviru ove skupine glagola može se odrediti po sistemu manje ili više i u okviru same skupine (npr. *lepetati*, *ritnuti* i *flagre/flakse* više nego drugi) i prema domenima upotrebe (u situacijama kada se vršilac radnje izmešta u prostoru manje

nego kad se kreće u mestu). U našu građu ćemo uključiti norveške lekseme *flagre* i *flakse* i srpske *lepetati* i *ritnuti* jer ispunjavaju oba postavljena kriterijuma. Struktura situacije koju označavaju se umnogome poklapa sa strukturom događaja udaranja: siloviti pokret dela tela rezultuje zvukom i potencijalno kontaktom sa nekom površinom tako da se ostvaruje značenje opozicije sile. Pomenute lekseme se u svom primarnom značenju mogu javiti u sintaksičkim konstrukcijama karakterističnim za glagole udaranja, *lepetati o nešto*, *ritnuti nekoga/nešto* i *lepetati krilima*, *ritnuti nogama*.

Druga skupina glagola koja prema prvom kriterijumu ne pripada grupi GU svojim značenjem obuhvata sve bitne elemente semantike udaranja, ali sadrži i elemente koji su s njom nekompatibilni. Reč je o rezultativnim glagolima kao što su: *smadre* 'smrskati', *knuse* 'razbiti', *splinte* 'skrhati', 'odvaliti', *hakke* 'seckati', *hogge* 'seći sekirom, odrubiti' (1. *svinge, slå et skarpt redskap mot eller inn i noe*)²⁸, *stikke* 'ubosti' (1. *føre, drive spisst redskap inn i noe(n)*)²⁹, *bore* 'bušiti' (1. *lage eller utvide et hull med bor eller lignende*)³⁰, *lomiti/polomiti*, *odvaliti/odvaljivati*, *probosti*, *proseći* (1.a. *udarivši čim oštrim preseći, raseći*) *rascopati*, *slomiti*, *smrskati* (1. *smrviti, zdrobiti*), *zdrobiti* (*razbiti, slomiti u sitne deliće, u paramparčad, smrskati*), *razbiti* (dobijen prefiksacijom og GU *biti*), *ubiti* (dobijen prefiksacijom og GU *biti*). Većina je u rečnicima definisana pomoću glagola *slå*, odnosno *udariti/udarati*: *knuse* - *slå, klemme, male i stykker*³¹; *splinte* - *slå i splinter*³², *hakke 1 slå, hogge gjentatte ganger (med skarpt redskap)*³³; *rascopati* - **1. jakim udarcem razbiti, razlupati, slomiti** - **1. a. upotrebom sile (udaranjem, pritiskom) odvojiti deo ili delove čega krug od celine, skhrati, razbiti** i sl. Svi pobrojani glagoli sadrže u svojoj semantičkoj strukturi elemente karakteristične za udaranje: silu, kontakt i pokret koji mu prethodi, ali najdominantnije mesto zauzima rezultat radnje, dok je u okviru događaja udaranja on smešten na periferiju. Podsetićemo da su GU u više radova određeni upravo kao grupa glagolskih leksema kojoj rezultat nije inherentni element, te se rezultat izvučen u prvi plan semantike

²⁸ 1. *zamahnuti, udariti oštrim oruđem o nešto ili u nešto*

²⁹ 1. *zariti, zabosti oštro oruđe u nešto ili nekoga*

³⁰ 1. *napraviti ili proširiti rupu bušilicom ili nečim sličnim*

³¹ **razbiti** – *smrviti udaranjem, gnječenjem, samleti*

³² **skrhati** – *razbiti udaranjem na krhotine*

³³ **seckati** – 1. *udariti, seći više puta (oštrim predmetom)*

jednog glagola može smatrati nekompatibilnim sa nukleusom događaja udaranja. Ukoliko uporedimo primere tipične za GU u užem smislu i rečenice u kojima se uobičajeno javljaju pomenuti glagoli, primećujemo razliku u fokusiranju na različite segmente akcionog lanca. Kod glagola GU pažnja je uglavnom usmerena na čitav kompleks kretanje-kontakt, dok je kod rezultativnih glagola prvenstveno na primaocu sile i na posledicama promene stanja ovog učesnika. O tome svedoči i njihova sposobnost dekauzativne alternacije:

- (65) a. ... *hun hadde mistet den i gulvet, og glasset **smadret*** '... ispustila ga je na pod i staklo se polomilo'
b. *Da mobilen min på 141 gram traff kameraet **knuste** LCD skjermen ved et uhell...* 'Kada je moj mobilni težak 141 gram pogodio foto aparat, LCD ekran se slučajno razbio...'
c. *Razbila sam čašu. → Čaša se razbila.*

To ne znači da deo akcionog lanca koji prethodi kontaktu nije prisutan u jezičkoj predstavi radnje označene navedenim glagolima, kao što ni rezultat nije potpuno odsutan iz jezički uobličenog događaja udaranja, ali je jasna tendencija ka fokusiranju na različite krajeve akcionog lanca u događaju udaranja i događaju razbijanja, sečenja, bušenja i sl.. Ta tendencija je u norveškom jeziku vidljiva na sintaksičkom planu u tom smislu što se rezultativni glagoli o kojima ovde diskutujemo daleko češće pojavljuju u pasivnim konstrukcijama u odnosu na glagole udaranja. Pored toga, za razliku od GU konstruisanih pasivno, glagoli koje ovde analiziramo u pasivu ne mogu imati rezultativnu dopunu (up. poglavlje 3.2.1. o skici prototipa).

Prevaga aktivnog, odnosno pasivnog principa uočljiva je i među primerima dobijenim pretragom korpusa po oblicima participa perfekta i participa prezenta poređenih glagola u funkciji odredbenog dela imeničke sintagme. Participi perfekta mnogih GU se uglavnom ne mogu naći na ovoj poziciji: **slått hode* 'udarena glava' **jult/rist barn* 'tučeno dete' iako se uobičajeno sreću u pasivnim konstrukcijama sa istim primaocima udarca. Particip perfekta glagola lomljenja i sečenja u imeničkim sintagmama je, pak, uobičajena i česta pojava u korpusu: *smadret telefon* 'smrskan

telefon', *smadret hode* 'smrskana glava', *hogget tre* 'posečeno drvo' itd. Ova vrsta restrikcije u okviru grupe GU je svakako povezana sa nužnošću rezultativne ili lokativne dopune u slučajevima kada su oni konstruisani pasivno. Izuzetak su imenice, najčešće *ball* 'lopta', koje sa GU ulaze u konstrukciju indukovanog kretanja. Pošto se dislokacija u prostoru smatra jednim tipom rezultata vršenja određene radnje, pomenuta konstrukcija se može okarakterisati kao rezultativna, što potvrđuje i mogućnost imenica kao što je *ball* da se pojavljuju u strukturama atipičnim za GU, a uobičajenim za rezultativne glagole: *slått ball* 'udarena lopta'. Donekle sličnu situaciju opažamo i u srpskom jeziku. Trpni glagolski pridevi GU (koji po svom gramatičkom značenju grubo odgovaraju participu perfekta norveškog glagola) retko se pojavljuju kao odredba u imeničkim sintagmama: *?tučeno dete*, *?udarena ruka*, **bijen čovek*. Čak i kada se nađu u toj funkciji, značenjski se udaljavaju od primarnog domena, fizičkog nasilnog kontakta, i označavaju ludog, luckastog čoveka koji je pomerio pameću: *udaren/čušnut/čuknut čovek*. Poput norveških GU koji u pasivnim konstrukcijama uglavnom zahtevaju rezultativnu dopunu, i srpski GU se u odgovarajućem gramatičkom kontekstu pojavljuju pre svega u svojim prefiksovanim oblicima: *istučeno dete*, *prebijen čovek*, *Čovek je prebijen* prema *?Čovek je bijen* i sl. Prefiksi, pored aspektualne komponente, u značenje motivnog glagola unose i informaciju o efektu izvršene radnje i u tom smislu se mnogi prefiksovani GU mogu s punim pravom uvrstiti među rezultativne glagole. O ovome će biti više reči u narednom poglavlju.

Pri poređenju norveških GU i glagola lomljenja i sečenja u obliku participa prezenta, na prvi pogled nema razlike iako smo očekivali da će se GU, sa fokusom na prednji, aktivni, deo akcionog lanca češće ostvariti u ovom obliku u odnosu na drugu grupu glagola, kod koje je pažnja usmerena na drugi, pasivni, kraj uzročno-posledičnog lanca. Analizom semantičkog sadržaja ovog glagolskog oblika u prikupljenim primerima ustanovili smo da razlika ipak postoji, a tiče se značenja glagola upotrebljenog u ovom obliku. GU mahom čuvaju svoje osnovno značenje, dok se grupa rezultativnih glagola pojavljuje uglavnom u metaforičkim značenjima:

- (66) a. *Skritt mot målet ditt med den foten som er på samme side som din slående hånd.* 'Korakni ka cilju nogom sa iste strane tela s koje je i ruka **kojom udaraš** (dosl. udarajuća ruka).'
- b. *Som regel hadde de vinger, en lang piskende hale og lange horn.* 'Po pravilu su imali krila, dug rep **kojim su šibali** naokolo (dosl. dug, bičevajući rep) i duge rogove.'
- c. *...problemer med kø-gåing, køståing og daskende vesker og bæreposer sånn rett over hodet?* '... problemi sa ulaskom u red, stajanjem u njemu i torbama i kesama **koje vam lupkaju** (dosl. lupkajućim torbama i kesama) odmah iznad glave?'
- d. *Min far var en gammel offiser med en smadrende oppførsel.* 'Otac mi je bio stari oficir veoma **strogog** ponašanja (dosl. smrskavajućeg ponašanja).'
- e. *Nå får de knusende kritikk for sin manglende dømmekraft.* 'Sada su dobili **oštru** kritiku (dosl. koja lomi, razbijajuću) svoje manjkave moći rasuđivanja.'

Osim već navedenih semantičkih i sintaksičkih nepoklapanja između glagola lomljenja, sečenja i bušenja i glagola koji su tema našeg rada, može se zapaziti i gotovo potpuno nepoklapanje sintaksičkog izraza u sferi kontakta sa neživom površinom. GU u tom slučaju dozvoljavaju više mogućnosti realizacije primaoca udarca, primarno u formi predloških sintagmi. Rezultativni glagoli primaoca sile uvek ostvaruju u formi imenice (u srpskom jeziku u akuzativu) bez predloga. Supstitucija glagola u minimalnim konstrukcijskim parovima je gotovo nemoguća:

- (67) a. *smadre/knuse glasset/bordet smrskati/razbiti čašu/sto*
*slå/banke *glasset/?bordet udariti/lupiti *čašu/?sto*
- b. *slå/banke i/på glasset/bordet udariti/lupiti u čašu/u, o sto*
**smadre/*knuse i/på glasset/bordet *smrskati/*razbiti u čašu/u, o sto*

Osnovni uzrok svih navedenih značenjskih i strukturnih razlika počiva, po našem mišljenju, u razlici u konceptualizaciji primaoca sile u događaju udaranja, s

jedne strane, i u događajima koji profilisu element rezultata s druge strane. Već smo zaključili da je pojam o primaocu udarca prisutan u svesti govornika kao dvodimenzionalna površina, ili čak kao tačka, cilj kretanja dela tela vršioca radnje ili eksternog instrumenta kojim se zadaje udarac. I kada je reč o živom biću ili nekoj drugoj vrsti entiteta koji postoje u tri dimenzije, u događaju udaranja je profilisana samo njihova površina, odnosno tačka na površini u kojoj se ostvaruje kontakt sa vršiocem radnje/sredstvom. Zahvaljujući znanju o svetu koji nas okružuje, mi o njima ne razmišljamo kao o površinama, ali proces pretakanja konceptualnog sadržaja u jezički oblikovane strukture radnje udaranja kroz svoje filtere propušta samo tu njihovu karakteristiku, pa je izbor konkretnog glagola udaranja u određenoj rečenici uglavnom uslovljen time da li je površina u koju se udara čvrsta, meka, tečna ili žitka: **pljesnuti drvo, *tresnuti po vodi* i sl. U događajima sa dominantnim elementom rezultata situacija je obratna. Primalac sile konceptualizovan je kao entitet sa volumenom u čiju se unutrašnjost može prodreti: *seći hleb, smrskati lobanju, bušiti/kopati zemlju*. On je stoga i teleološki podoban za promenu stanja, što se u literaturi navodi kao suštinski parametar pacijentivnosti (za detaljniju diskusiju pogledati poglavlje o argumentskoj realizaciji GU). Ideja o tački ili dvodimenzionalnoj površini, kako je konceptualizovan primalac udarca, nije kompatibilna sa promenama u materijalnom integritetu, što primaoca udarca vuče ka periferiji kategorije pacijentivnosti. U terminima **slikovnih shema** (*image schema*) događaj udaranja bismo mogli predstaviti shemom usmerenog kretanja ka cilju, a događaje razbijanja, sečenja i bušenja shemom sadržavanja. I pored toga što su udaranja s jedne strane i lomljenje, sečenje, bušenje s druge strane gotovo organski povezani činjenicom da su te radnje veoma često samo dve strane istog novčića: *Udario u staklo i razbio ga, udario sekirom i posekao drvo* i sl., pripadnost različitim konceptualnim shemama ih razdvaja. Osim toga, ne smemo izgubiti iz vida i činjenicu da, iako udaranja može biti najčešći ili očekivani način postizanja rezultata o kojima ovde raspravljamo, nije i jedini, pa se i lomljenje i kopanje i sečenje može ostvariti produženim kontaktom između dve površine, koji ne odlikuje ni silovitost ni naglost: *Kopao je nos prstima; Iskopao je glistu iz zemlje štapom, Zubar je dugo bušio zub, Čaša se prevrnula i razbila...*

Treća grupa glagola koju je trebalo „prečistiti“ jesu glagoli odavanja zvuka nastalog kontaktom. Među ekscerpiranim glagolima ova grupa je najbrojnija, a čine je mahom lekseme onomatopejskog porekla. Predstavljaju kontinuum u kome su elementi zvuka i izvora sile obrnuto proporcionalni, te su jedinice sa profilisanim vršiocem radnje bliže tipičnim GU i lakše napuštaju zvučni prostor u različitim sferama upotrebe: *banke* 'kucati, lupiti', *dunke* 'lupiti, biti', *lupiti*, *tresnuti*, dok glagoli sa fokusom na zvuku bez jasno izraženog agensa zauzimaju periferne zone kategorije udaranja: *zvecnuti*, *klopotati*, *skramle* 'čangrljati', 'zveckati', *skrangle* 'zvecnuti', 'zveckati', *klirre* 'zveketati' i sl. Prvi se ostvaruju u svim sintaksičkim strukturama karakterističnim za GU i njih smo bez ikakve dileme svrstali u GU u užem smislu:

- (68) a. *La ut video etter at kjæresten **banket/slått** henne.* 'Postavila na internet video pošto ju je dečko pretukao/udario.'
- b. ***banke/slå** i bordet* 'kucnuti u drvo (dosl. kucnuti/udariti u sto)' ***banke/slå på bordet*** 'lupiti/udariti po stolu'
- c. ... *kao da me je tučak **lupio/udario** u vrh brade.*
- d. ... *kad si **tresnuo/udario** kutijom u ogledalo.*

Druga skupina, u kojoj je zvuk profilisan na račun vršioća radnje ili se tipični vršilac razlikuje od uobičajenog vršioća radnje udaranja, u manjoj ili većoj meri ulazi u strukturu GU, ali se pojavljuje i u neprelaznim konstrukcijama sa jednim učesnikom, što je u suprotnosti sa tranzitivnom prirodom radnje udaranja:

- (69) a. *Det **skramlet** i koppene.* 'Šolje su **čangrljale**. (dosl. Čangrljalo je u šoljama.)'
- b. *Bilen ristet og **skranglet** på den humpete veien.* 'Auto se tresao i **tandrkao** po neravnom putu.'
- c. *Koppen **skranglet** mot asjetten...* 'Šolja je **uz čangrljanje** udarila o tanjirić/tacnu...'
- d. *U ulici kojom danas često prolazimo nastala je Srpska akademija nauke i umetnosti, **klopotao** je jedan od prvih tramvaja...*

e. *Topoću čekići.*

f. *Det smalt, så rutene klirret.* 'Puklo je, pa su stakla na prozorima **zazvečala.**'

Većina glagola sa dominantnim elementom zvuka u jednoaktantnim konstrukcijama opisuje zvuk nastao kontaktom sa stazom po kojoj se entitet kreće: *ramle* 'klopotati', 'štropotati', *skrangle* 'tandrkatati', *skramle* 'čangrljati' klopotati', *klopotati*, *tandrkatati*. U tom smislu su bliski, ili se preklapaju sa leksemama koje bismo mogli nazvati glagolima kretanja, a čije značenje podrazumeva kretanje koje se vrši u formi udaraca praćenih zvukom: *hoppe* 'skočiti' *stampe* 'tabati', 'topotati', *trampe* 'truparati', 'trupkatati', *trække* 'zgaziti', *cupnuti/cupkati*, *pocupkivati*, *gaziti/zgaziti*, *topotati*, *tabati*, *tabanati*, *traparati*, *truparati*, *trupnuti/trupkati*. Iako je ideja o opoziciji sile između vršioca radnje i staze po kojoj se kreće konceptualizaciono utkana u sve događaje opisane datim glagolima, ovaj koncept u mnogima od njih ne igra ključnu ulogu kao u samom događaju udaranja, već je propratnog karaktera i služi za karakterizaciju centralnog pojma, a to je kretanje. O tome svedoče i primeri sa nabrojanim glagolima u konstrukcijama atipičnim za udaranje:

(70) a. *Pored njega trčkara pas, a za njima **traparaju** ovce..*

b. ***Tabanao** je Vračarom.*

c. *Påskelørdag kommer påskeharen og hopper og **tramper** i butikken.* 'U subotu pred Uskrs dolazi uskršnji zeka i skakuće i **trupka** po prodavnici.'

d. *Jeg skulle virkelig ha vært så ulykkelig om jeg sto og **stampet** på et og samme sted år inn og år ut!* 'Stvarno bih bio tako nesrećan ako bih godinama stajao i **tabanao** na istom mestu.'

Primećujemo da je koncept opozicije sile aktivniji i prisutniji u semantičkoj strukturi onih glagola koji označavaju kretanje u mestu u odnosu na one koji se češće koriste u značenju usmerenog kretanja, pa se ti glagoli u građi javljaju i u okruženju

tipičnom za GU, čak i sa animatnim primaocima udarca, što je npr. nemoguće kad su u pitanju glagoli koji primarno leksikalizuju zvuk, npr. *klopotati*, *tandrakati* i sl.

- (71) a. ... *en tyrkisk statsborger bosatt i Danmark trampet på hodet til en kvinne så hun fikk hjerneblødning...* '... jedan turski državljaniin sa prebivalištem u Danskoj **gazio** je po glavi jedne žene koja je od toga dobila krvarenje u mozgu...'
- b. ... *og følelsen av føttene mine som trampet mot bakken, føltes riktig og ekte.* '... a osećaj mojih nogu koje su **trupkale** o tlo bio je ispravan i stvaran.'
- c. *Momci su tabanali bosim nogama takvom silinom kao da nameravaju da raspolute našu planetu.*
- d. *Teške vojničke čizme tabale su puteve, nabijale nasute drumove...*
- e. ... *Serhio Buskets mu je prišao i zgazio mu glavu.*
- f. *Konji su kopitima topotali o zemlju...*

Na osnovu poređenja semantičkih i sintaksičkih struktura analiziranih glagola sa strukturama tipičnim za prototipične GU norveškog i srpskog jezika, u gradu za dalju analizu uvrstili smo samo norveški glagol *trampe* i srpski *tabati* i *topotali* jer se tlo s kojim se ostvaruje kontakt nogama može konceptualizovati kao Agonist i shodno tome izraziti nekim od sintaksičkih formi neanimatnog primaoca udarca. Od glagola u čijoj semantici zvuk dominira nad elementom silovitog kontakta jedino norveški glagol *klirre* 'zvecnuti', *skramle* 'čangrljati', 'zveckati', *skrangle* 'zvecnuti' i srpski glagoli *zvecnuti/zveckati* i *kloparati* imaju strukturu koja se može izraziti dvoaktantnom konstrukcijom sa značenjem opozicije sile. Kod ostalih glagola nije moguće oformiti tranzitivnu konstrukciju karakterističnu za GU jer ili izvor i primalac udarca nisu jasno odvojeni (*klopotali*) ili se površina udara konceptualizuje kao staza kretanja, a ne kao primalac udarca (*tandrakati*).

Listu glagola ćemo dopuniti glagolima udaranja u širem smislu:

norveški: *flagre, flakse, klinke, klirre, skramle, skrangle, trampe*

srpski: *drombuljati, kloparati, lepetati, ritnuti, tabati, tamburati, topotali,*

Još jedna okolnost s kojom smo se susreli prilikom omeđavanja grupe GU jeste razlika u starosti i varijetetskom obuhvatu građe između norveških i srpskih jednojezičnih rečnika. Pojedine lekseme ekscerpirane iz Rečnika SANU i šestotomnog izdanja Rečnika Matice srpske, npr: *odadreti*, *opahnuti*, *ototanjiti*, i sl. ni informanti ni elektronski korpus srpskog jezika ne prepoznaju kao savremeni leksički materijal, te ih, smatrajući aktuelnu i prirodnu upotrebu jezika najvažnijim i najrelevantnijim kriterijumom, nismo uvrstili među ispitivane glagole bez obzira na to što su u rečniku navedene bez ikakvog leksikografskog markera. U građu smo, nasuprot tome, uključili glagole *mlatiti* i *makljati*, kod kojih rečnici značenje udaranja navode tek kao sekundarno³⁴, međutim, oni u svesti govornika srpskog jezika ipak figuriraju kao glagoli udaranja (up. Milošević 2012:156). Ovakvih nepodudarnosti između informacija dobijenih iz rečnika s jedne strane, i od informanata i elektronskog korpusa s druge strane, daleko je manje u jednotomnom izdanju Matičinog rečnika iz 2007. godine, svakako zbog višestruko smanjenog obima rečnika i ažuriranja leksikografskog materijala (up. Vujanić i dr. 2007:7–10). Odgovarajuća provera prikupljenih norveških glagola udaranja pokazala je da je većina ekscerpiranih odrednica u aktivnoj upotrebi, što je verovatno posledica češćeg ažuriranja leksikografskih izdanja posvećenih norveškom jeziku.

3.2.3. Klasifikacija GU u norveškom i srpskom jeziku

Leksičko-semantička grupa GU se može klasifikovati prema više parametara. Način klasifikacije se sam nametnuo već tokom ekscerpcije materijala jer rečničke definicije GU oba jezika sistematski profilišu određene elemente događaja udaranja: silu, sredstvo, zvuk i bol.

³⁴ U jednotomnom Rečniku srpskoga jezika značenje glagola *mlatiti* definisano je kao 1.a. *udarajući mlatilom, motkom i sl. izbijati zrnavlje iz klasa, odvajati zrna od mahune i sl. ; motkom i sl. stresati plodove sa grana drveća, voćaka*, a značenje *snažno, jako tući, udarati, premlaćivati* navedeno je tek kao drugo značenje. Leksema *makljati* takođe ne označava udaranje u primarnom značenju prema rečničkoj definiciji, već: 1. *deljati, tesati makljom, deljalicom*. Značenje udaranja je takođe navedeno kao sekundarno.

3.2.3.1. Parametar sile

Prema ovom parametru glagole možemo klasifikovati na one koji izražavaju udaranje neutralnom, jakom ili slabom silom. Intenzitet sile smo određivali pre svega na osnovu šireg rečeničnog konteksta u primerima iz korpusa (mogućnost kombinovanja sa odrednicama tipa 'jako', 'slabo' i sl., tip rezultata udaranja izraženog određenim glagolom, postojanje/nepostojanje restrikcije po pitanju izbora agensa), a u ovom zadatku su nam pomogle i odrednice u rečničkim definicijama glagola koje element sile uglavnom identifikuju intenzifikatorima *jako*, *snažno*, *lako*, *slabo* ili dodacima tipa *zadajući/nanoseći bol*.

Klasifikaciju je, naravno, teško sprovesti bez ostatka jer značenje glagola zavisi od govorne situacije, pa se tako sila ne može uvek nedvosmisleno odrediti kao jaka ili slaba. Ako je udarac zadat rukom, sila će biti slabija od udarca zadatog nekim teškim predmetom, a mali i slabi vršioc i radnje će radnju iskazanu istim glagolom obavljati slabijom silom od većih i masivnijih izvora sile:

(72) a. *Kapljice su udarale o staklo prozora i tražile pažnju.*

b. *Samo sam ga nekoliko puta malo udario uzicom po njušci, da se podseti, i to je sve.*

c. *Udario me je lako po glavi.*

d. *...zgrabio strašnog tirana Dehaka za vrat, i kako ga je snažno udario kovačkim čekićem po glavi, pa tako okončao njegovu hiljadugodišnju ž strahovladu...*

Glagole smo stoga klasifikovali samo okvirno, određujući silu kao jaku ili slabu tamo gde je situacija jasna, a sve glagole široke semantike, koji u primarnom značenju mogu opisivati udaranje različitim sredstvima i po različitim površinama smestili smo u kolonu „neutralno“. Kao glagole jake sile odredili smo sve one GU koji se u korpusu ne mogu kombinovati sa modifikatorima tipa 'slabo', 'lako'. Mogućnost kombinovanja sa modifikatorima suprotnog značenja, 'jako', 'snažno' nije kriterijalna u ovom slučaju pošto se skoro svi glagoli u našoj građi mogu

kvalifikovati ovim tipom modifikatora. Glagole koji u nekim od svojih značenja leksikalizuju slabu silu, a u nekima silu srednjeg intenziteta, svrstali smo u skupinu „neutralno“. Ovde ne mislimo na značenja dobijena metaforizacijom, već samo na značenja fizičkog, konkretnog udaranja: npr. glagol *tapšati* leksikalizuje silu srednjeg intenziteta u primeru *Publika je tapšala izvođaču*, a slabu silu u *Tapšao ga je po ruci*. I u okviru grupe glagola koje smo označili kao neutralne po pitanju sile postoje izvesne razlike u intenzitetu vršenja radnje:

(73) *I mine øyne er det forskjell på å slå og klaske. Om hun ga han et klask på baken for å vekke han litt, så syns jeg ikke at det hørtes videre farlig ut.* 'U mojim očima postoji razlika između **udariti** i **šljepiti**. Ako ga je malo šljepila po zadnjici da bi ga dozvala k sebi, ne mislim da je to nešto jako opasno.'

Tabela 3: Klasifikacija GU norveškog i srpskog jezika prema parametru sile

	norveški jezik	srpski jezik
neutralna sila	<p><i>daske</i> 'udariti', <i>dulte</i> 'munuti', <i>dytte</i> 'gurnuti', <i>flagre</i> 'lepršati', <i>flakse</i> 'lepetati', <i>kakke</i> 'čuknuti', <i>klakke</i> 'klepetati', <i>klappe</i> 'tapšati', 'potapšati', <i>knakke</i> 'čuknuti', <i>klapre</i> 'kucnuti', 'čukati', <i>klaske</i> 'pljesnuti', 'fljusnuti', <i>klesse</i> 'lupiti', 'klepiti', <i>klinke</i> 'kucnuti se', <i>klirre</i> 'zveckati' <i>knubbe</i> 'gurnuti' <i>plaske</i> 'pljuskati', <i>puffe</i> 'munuti', <i>rappe</i> 'udariti', <i>skramle</i> 'čangrljati', <i>skrangle</i> 'tandrkatati', <i>slå</i> 'udariti', <i>skubbe</i> 'gurnuti', <i>smekke</i> 'pljesnuti', <i>snerte</i> 'okrznuti', 'švićnuti', <i>sparke</i> 'šutnuti', <i>støte</i> 'gurnuti' <i>tromme</i> 'dobovati'</p>	<p><i>bubnjati</i>, <i>bućkati</i>, <i>klepetati</i>, <i>kucati</i>, <i>čuknuti/čukati</i>, <i>čvaknuti/čvakati</i>, <i>čvoknuti/čvokati</i>, <i>čvrgnuti/čvrgati</i>, <i>čušiti</i>, <i>dobovati</i>, <i>klepiti</i>, <i>kloparati</i>, <i>lepetati</i>, <i>munuti</i>, <i>obosti/obadati</i>, <i>piknuti/pikati</i>, <i>pljesnuti/pljeskati</i>, <i>pljusnuti/pljuskati</i>, <i>praćakati</i>, <i>šljapiti</i>, <i>šljepiti</i>, <i>šljisnuti/šljiskati</i>, <i>šopiti/šopati</i>, <i>šutnuti/šutirati</i>, <i>tabati</i>, <i>tamburati</i>, <i>tapšati</i>, <i>topotati</i>, <i>udariti/udarati</i>, <i>zvecnuti</i>, <i>zveknuti</i></p>
jaka sila	<p><i>banke</i> 'lupiti', <i>bokse</i> 'boksovati', <i>denge</i> 'batinati' <i>dundre</i> 'grmeti', <i>dunke</i> 'lupiti',</p>	<p><i>batinati</i>, <i>izbičevati/bičevati</i>, <i>biti/prebiti</i>, <i>boksovati</i>, <i>bubati/bubnuti</i>, <i>bubotati</i>,</p>

	<i>fike</i> 'ošamariti', <i>hamre</i> 'čekićati' 'tući', <i>jule</i> 'tući', <i>klubbe</i> 'udarati toljagom ili sudijskim čekićem', <i>knalle</i> 'tresnuti', <i>knocke</i> 'nokautirati', <i>peise</i> 'šibati', <i>piske</i> 'bičevati', <i>pryle</i> 'tući', <i>rise</i> 'tući', 'devetati', <i>slegge</i> 'udarati maljem/macolom', <i>slamre</i> 'tresnuti', 'zalupiti', <i>smeise</i> 'zviznuti', <i>smelle</i> 'tresnuti', <i>spikre</i> 'zakucati', <i>trampe</i> 'gaziti'	<i>čekićati</i> , <i>depiti/depati</i> , <i>izdevetati/devetati</i> , <i>iskandžijati/kandžijati</i> , <i>kijačiti</i> , <i>klepati</i> , <i>izlemati/lemati</i> , <i>lupiti/lupati</i> , <i>mlatnuti/mlatiti</i> , <i>makljati</i> , <i>mlaviti</i> , <i>nokautirati</i> , <i>odalamiti</i> , <i>odrapiti</i> , <i>opaučiti</i> , <i>pendrečiti</i> , <i>pesničiti</i> , <i>ritnuti</i> , <i>šamarati/ošamariti</i> , <i>šibati</i> , <i>šinuti</i> , <i>toljagati</i> , <i>tresnuti</i> , <i>tući/istučići</i> , <i>zaušiti</i> , <i>zveknuti</i> , <i>zviznuti</i>
slaba sila	<i>klapse</i> 'lako udariti'	<i>cvokotati</i> , <i>kvrcnuti</i> , <i>čvrknuti/čvrkati</i>

Iz tabele možemo videti da je najmanje glagola koji ukazuju na udaranje slabom silom, što je i očekivano pošto su snažan zamah i silovit kontakt suštinski elementi radnje udaranja (up. poglavlje 3.1.2). Glagola koji leksikalizuju jaku silu i onih koji su neutralni po tom pitanju ima otprilike podjednako: 27 neutralnih, a 21 jakih u norveškom jeziku (procentualno 55% neutralnih i 43% jakih) a u srpskom 43 neutralna glagola 44 jaka (procentualno 47% odn. 48%). Budući da je sila delovanja jedan od važnih elemenata događaja udaranja, očekivali smo više glagola koji leksikalizuju jaku silu. Možda su ovakva očekivanja podstaknuta tipičnim doživljavanjem udaranja kao radnje koja za cilj ima nanošenje povrede (većina glagola sa značenjem jake sile označava upravo ovu vrstu udaranja), dok se udaranje

zapravo vrši radi postizanja raznolikih ciljeva koji ne zahtevaju primenu jake sile. Ovde bi trebalo napomenuti da smo jačinu sile procenjivali u okviru koordinatnog sistema udaranja, gde je sila već jača od sile prisutne kod većine drugih glagola kontakta (glagoli dodirivanja, pritiskanja i sl.). Verujemo da bi analiza ovog parametra u okviru šire grupe glagola fizičkog kontakta dovela do zaključka o sili jačoj od uobičajene u okviru grupe GU.

Podsećamo da je intenzitet sile u najvećem broju slučajeva teško odrediti za glagolsku leksemu izdvojenu iz sintagmatskog okruženja, ali je u semantičkom sadržaju nekih glagola sila ipak dominantan element i u tom slučaju postoje restrikcije po pitanju izvora udarca (up. poglavlje 3.2.1. o značenjskom elementu sile). Naše određenje intenziteta sile se u nekim slučajevima ne podudara sa određenjem sile GU u radu Jovanke Milošević (Milošević 2012). Glagoli: *biti*, *bubati/bubnuti*, *opaučiti i tući/istući*, koji su se u našoj klasifikaciji našli u skupini GU jake sile, u ovom radu su klasifikovani kao neutralni po pitanju sile. Pretpostavljamo da je ovo razilaženje posledica metodoloških razlika jer se zaključci J. Milošević o semantičkoj prirodi GU srpskog jezika zasnivaju na podacima iz jednojezičnih rečnika srpskog jezika, dok je naša analiza korpusno orijentisana.

Glagoli koji označavaju udaranje slabom silom po pravilu ne ulaze u situativni okvir borbe i povređivanja i mahom su rezervisani za specifične situacije: norveški glagol *klapse* za lako udaranje po ramenu ili leđima u znak prijateljske podrške ili po obrazu u pokušaju osveščivanja ili buđenja primaoca udarca, a srpski glagol *cvokotati* samo za udaranje donjim zubima o gornje zbog hladnoće ili šoka. Glagoli koji leksikalizuju udaranje jakim silom tipično zahtevaju animatnog primaoca udarca, a iz šireg rečeničnog okruženja se saznaje da je rezultat vršenja radnje izazivanje bola i povređivanje drugog bića:

(74) a. *Om pappa fant glasskår et sted, og ingen innrømte hvem det var som knuste noe, pekte han meg ut, og **julte** meg deretter foran alle sammen....*

‘Ako bi tata negde našao komadiće stakla, a niko ne bi priznao ko je to uradio, izvukao bi mene i onda me **tukao** pred svima...’

b. *U drugom poluvremenu me je jedan rival, ne znam mu ni ime, tako **odalamio** da mi je pao mrak.*

Od njih se norveški glagoli *jule*, *rise* i u nešto manjoj meri *pryle*, naročito često koriste u privatnoj sferi da označe kažnjavanje dece ili žena, odnosno udaranje u „vaspitne” svrhe. Brutalnije nasilje sa ozbiljnijim posledicama uglavnom je iskazano norveškim glagolom *pryle* ’tući’, ’pretući’, tipično korišćenim za opisivanje nasilja nad ljudima u javnoj sferi, i labavo složenim glagolom *jule opp*, čiji bi srpski ekvivalent bio prefiksovani glagol *prebiti* ili *pretući*:

(75) a. ... *har dømt til fengsel [...] fire tidligere politifolk som for 25 år siden **prylte** deltakerne i en protestdemonstrasjon.* ’... je osudio na kaznu zatvora [...] četvoricu bivših policajaca koji su pre 25 godina **tukli** učesnike na jednom protestu.’

b. *De dro offeret ut av boligen hans, rev ham i klærne og **julte** ham opp.*

’Izvukli su žrtvu iz njenog stana, vukli ga za odeću i **pretukli** ga.’

Za kažnjavanje udaranjem u okviru porodice u srpskom jeziku se paralelno koriste glagoli *biti*, *izdevetati/devetati*, *izlemati/lemati*, *tući*:

(76) a. *Ja svoju ćerku **izdevetam** kad slaže....*

b. *Prestala sam da **bijem/tučem** dete.*

c. *Na kraju mi došlo da je dobro **izlemam**, pa bar da ima zbog čega da plače.*

d. *Stariji brat me je stalno **makljao**.*

U kontekstima koji su vezani za javnu sferu (vlast, policija i sl.) najviše se koristi glagol *tući* i to prvenstveno u svom prefiksovanom obliku *pretući*. U istom kontekstu se, mada ređe, pojavljuju i glagoli *biti/prebiti*, *mlatiti/izmlatiti*, *lemati/izlemati*:

(77) *Policajci **pretukli/prebili/izmlatili/izlemali** mladića.*

Norveški glagoli *bokse* i *knocke*, kao i srpski glagoli *boksovati* i *nokautirati* tipično se javljaju u okviru boksovanja kao sporta i tada se mogu smatrati ekvivalentima. Van ovog okvira se upotrebe pomenutih glagola potpuno razlikuju u norveškom i srpskom jeziku. Norveško *bokse* se veoma često sreće izvan bokserskog ringa i to za opisivanje snažnog udaranja lopte pesnicom u fudbalu:

(78) *Roma keeper Doni, kaster seg ut men istedenfor å bokse bort ballen prøver han å holde den.* 'Golman Rome, Doni, baca se za loptom, ali umesto da je **udari** od sebe, on pokušava da je zadrži.'

dok je srpsko *boksovati* rezervisano za boksersku borbu. Potpuno suprotnu sliku daju *knocke* i *nokautirati*, gde se norveški glagol upotrebljava gotovo isključivo za zadavanje odlučujućeg udarca u boks, dok je *nokautirati* proširilo sferu upotrebe i na situacije iz svakodnevnog života:

(79) *Dečak nokautirao devojčicu u školi u Arilju.*

Ova dva glagola se od ranije pomenutih *jule*, *pryle*, *biti*, *tući*, *lemati*, *makljati* i sl. razlikuju i po tome što leksikalizuju sredstvo udarca, pesnicu, isto kao i norveško *fiste* i srpski glagoli *bubotati* i *pesničiti*. Primećujemo da je više takvih glagola u podgrupi GU jake sile i to pre svega onih nastalih morfološkom derivacijom od imenice koja označava predmet namenjen udaranju nor. *klubbe*, *peise*, *piske*, srp: *batinati*, *bičevati*, *kandžijati*, *kijačiti*, *toljagati*, *šibati*, *šinuti*.

Poređenjem argumentske realizacije glagola neutralne i jake sile uočavamo da postoje izvesne sistematske razlike. Najveći deo glagola jake sile, oni koje možemo nazvati glagolima povređivanja, pripadaju kategoriji glagola fizičke akcije, te zahtevaju animatnog vršioća radnje i najčešće i animatnog trpioća radnje. Za razliku od prototipa i od GU koji leksikalizuju neutralnu silu, ne mogu ući u strukture u kojima je primalac udarca iskazan predložkom konstrukcijom:

(80) a. *De slo i veggen.* **De julte/prylte i veggen.* 'Udarili su u zid. ***Prebili su/Pretukli** su u zid.'

b. *Udarili su u zid. *Makljali/Lemali/Mlatili/Devetali/Odalamili... su u zid.*

To polazi za rukom samo glagolima šire semantike, koji su po mogućnostima kombinovanja sa različitim izvorima i primaocima udarca bliži prototipu: *banke* 'lupiti', 'kucati', *smeise* 'tući', 'lupiti', *smelle* 'tresnuti', *biti, tući, lupiti i tresnuti*.

3.2.3.2. Parametar sredstva

Pod sredstvom podrazumevamo deo tela kojim je izvršena radnja udaranja ili eksterno sredstvo, tj. instrument koji u akcionom lancu figurira kao karika između izvora udarca i primaoca udarca. U skladu s tim možemo klasifikovati GU na glagole direktnog kontakta, glagole kontakta sa instrumentom i na glagole čija je semantika neutralna po ovom pitanju.

Tabela 4: Klasifikacija GU norveškog i srpskog jezika prema parametru sredstva

	norveški jezik	srpski jezik
glagoli neutralni po pitanju sredstva za ostvarivanje kontakta	<p><i>banke</i> 'kucati, tući', <i>daske</i> 'šljepiti, klepiti', <i>dulte</i> 'gurnuti (prijateljski)', <i>dunke</i> 'lupiti, tresnuti', <i>dundre</i> 'lupiti', 'grmeti' <i>slå</i> 'udariti', <i>kakke</i> 'čvoknuti', <i>klakke</i> 'klepetati', <i>klapre</i> 'čukati', 'cvokotati', <i>klaske</i> 'šljepiti, pljusnuti', <i>knakke</i> 'kucnuti', 'čuknuti', <i>slamre</i> 'tresnuti', <i>smekke</i> 'pljesnuti', <i>smeise</i> 'pljusnuti', 'zviznuti', <i>smelle</i> 'lupiti', <i>snerte</i> 'okrznuti', 'švićnuti', <i>støte</i> 'naleteti, natrčati' <i>tromme</i> 'bubnjati', 'dobovati'</p>	<p><i>biti, bubnuti, bubnjati,</i> <i>čukati/čuknuti,</i> <i>depiti/depati,</i> <i>izdevetati/devetati,</i> <i>dobovati, fljasnuti,</i> <i>fljisnuti, fljusnuti, klepiti,</i> <i>kucati/kucnuti,</i> <i>izlemati/lemati,</i> <i>lupiti/lupati, makljati,</i> <i>mlatiti/mlatnuti, mlaviti,</i> <i>odalamiti, opaučiti,</i> <i>šopiti/šopati, tamburati,</i> <i>tresnuti, tući,</i> <i>udariti/udarati, zveknuti,</i> <i>zviznuti</i></p>
glagoli direktnog kontakta	<p><i>bokse</i> 'boksovati, udariti', <i>fike</i> 'ošamariti', <i>klappe</i> 'tapšati', <i>klapse</i> 'lako udariti', <i>sparke</i> 'šutnuti', <i>plaske</i> 'pljusnuti', 'bućnuti',</p>	<p><i>boksovati, bubati/bubnuti,</i> <i>bubotati,, čušiti/čuškati,</i> <i>čvakati čvoknuti/čvokati,</i> <i>čvrgnuti/čvrgati,</i> <i>čvrknuti/čvrkati, kvrcnuti,</i> <i>lepetati, munuti, pesničiti,</i> <i>pikati/piknuti,</i></p>

	<i>flakse</i> 'lepetati'	<i>pljesnuti/pljeskati</i> , <i>pljusnuti/pljuskati</i> , <i>ritnuti</i> , <i>cvokotati šamarati</i> , <i>šljapiti</i> , <i>šljepiti</i> , <i>šutnuti/šutirati</i> , <i>tabati</i> , <i>tapnuti</i> , <i>potapšati/tapšati</i> , <i>topotati</i> , <i>zaušiti</i>
glagoli kontakta sa instrumentom	<i>hamre</i> 'čekićati, udarati čekićem', <i>klinke</i> 'kucnuti se čašama', <i>klirre</i> 'zveckati' <i>klubbe</i> 'udarati manjim čekiće', o sudijama i sl., <i>peise</i> 'šibati', <i>piske</i> 'bičevati', <i>rise</i> 'tući prutom', <i>slegge</i> 'udarati maljem, macolom' <i>spikre</i> 'zakucavati'	<i>batinati</i> , <i>bičevati</i> , <i>čekićati</i> , <i>kandžijati</i> , <i>klepati</i> , <i>kloparati</i> , <i>obosti/obadati</i> , <i>pendrečiti/opendrečiti</i> , <i>šinuti</i> , <i>šibnuti/šibati</i> (<i>ošinuti</i> , <i>šićnuti</i>), <i>šljisnuti/šljiskati</i> , <i>toljagati</i> , <i>tucnuti/tucati</i> , <i>zvecnuti/zveckati</i>

Najveći broj GU okarakterisanih kao glagoli kontakta sa instrumentom predstavljaju specifičnu podgrupu koju možemo nazvati *instrumentalnim glagolima* jer su nastali morfološkom derivacijom od imenice koja označava predmet kojim se udara:

nor: *hamre* (*hammer* čekić), *slegge* (*slegge* macola), *klubbe* (*klubbe* sudijski čekić; *toljaga*), *peise* (*peis* bič napravljen od penisa bika), *piske* (*pisk* bič), *rise* (*ris* šiba, prut)

srp. *batinati* (od imenice *batina*), *bičevati* (od imenice *bič*), *čekićati* (od imenice *čekić*),

kandžijati (od imenice *kandžija*), *pendrečiti* (od imenice *pendrek*) *šibati*,
šinuti,
ošinuti, *šićnuti* (od imenice *šiba*),
toljagati (od imenice *toljaga*).

- (81) a. *Hvordan å hamre en spiker?* 'Kako **zakucati** ekser?' (dosl. začekićati)
b. *Noen av de gjenmurte gangene var slegget opp.* 'Neki od zazidanih prolaza su **probijeni**.' (dosl. udarani macolom)
c. *Kada bi uhvatili lopova u Sparti, žestoko bi ga bičevali.*
d. *I USA arbeidet slavene på bommulsplantasjer og ble pisket støtt og stadig.* 'U SAD su robovi radili na plantažama pamuka i neprestano su ih **bičevali**.' (dosl. bili neprestano bičevani)

Prema funkciji oruđa u osnovi ovih glagola sve instrumentalne glagole možemo podeliti na glagole kažnjavanja i nanošenja bola i na glagole stvaranja i popravljanja. Ova podela važi i za ostale glagole iz grupe kontakta sa instrumentom.

Iz priložene tabele možemo videti da je eksterno sredstvo udaranja prisutno u semantičkoj strukturi glagola kažnjavanja uvek predmet namenjen isključivo udaranju (bič, šiba, kandžija), pa je stoga udaranje iskazano ovim glagolima konceptualizovano pre svega kao udaranje s namerom i sa jasnim ciljem agensa da povredi primaoca udarca. Karakteristično za glagole kontakta sa instrumentom, što ih razlikuje od većine drugih GU sa značenjem nasilja, jeste vezanost za domen iskazivanja moći. Njihovo primarno značenje angažuje one delove okvira koji svedoče o neravnoteži moći između izvora i primaoca udarca, a cilj koji agens želi da postigne vršenjem ove radnje nije jednostavno fizičko povređivanje trpioca radnje, već i uspostavljanje dominacije nad udarenom osobom ili životinjom. Bičevanje, šibanje, kandžijanje najčešće predstavlja udaranje sankcionisano od društvene zajednice (kao kazna za prestup ili način da se podređeni primoraju na veće zalaganje, pre svega u kontekstu robovlasništva) radi očuvanja hijerarhije u društvu i porodici i svi glagoli ove grupe imaju isto značenjsko jezgro:

- (82) a. *Kozaci bičevali članice benda „Pusi rajot“ i zasuli ih suzavcem.*

- b. *Šibali* su je do nesvesti ispred džamije zbog preteranog zblizavanja sa jednim muškarcem!
- c. Frode trodde de to reisende var savnet, og han snudde seg for å *peise* på hesten. 'Frode je verovao da su dva putnika nestala i okrenuo se da *ošine* konja.'
- d. De *pisket*, slo og stumpet sigarettneiper i ansiktet på Jonny Andre Risvik. 'Jonija Andrea Risvika su *bičevali*, tukli i gasili opuške na njegovom licu.'
- e. Ivanovića i Brkovića *batinali* članovi policijskih specijalaca.
- f. ...damenes drøm var å bli *klubbet* i hodet og dratt inn i hulen. '...san žena je bio da ih *lupe toljagom* po glavi i uvuku ih u pećinu.'

I pored toga što su ovi glagoli u norveškom i srpskom jeziku morfološki „parnjaci“ jer su nastali derivacijom od imenica koje označavaju iste predmete (bič, kandžija, šiba itd.), veoma se razlikuju po domenima upotrebe. Glagoli koji leksikalizuju udarac dugačkim, tankim i elastičnim predmetima proširuju domen svoje upotrebe i na delovanje atmosferalija zahvaljujući sličnosti po efektu udarca (tanke, vlažne pruge kao posledica kiše koja *šiba* po licu podsećaju na rane istog oblika koje su posledica udarca prutom ili šibom), po silini kretanja i karakterističnom zvuku koji nastaje pri zamahu biča, šibe i sl.

- (83) a. U toploj sobi, uz tek pečenu pitu, rakiju i ceđen sir, brzo zaboravljamo na vetar koji nas je *šibao* u lice dok smo se kozjom stazom probijali do njihovog imanja.
- b. ... kad god bismo zamakli za ugao, ledeni vetar bi nas *ošinuo* gotovo pakosno.
- c. Kiša je *bičevala* mračne zgrade a munje povremeno cepale tamu...
- d. Regnet *pisket* mot vinduene, og Isak orket ikke å stå opp for å fyre i peisen. 'Kiša je šibala po prozorima, a Isaka je mrzelo da ustane i upali vatru u kaminu.'
- e. Vinden *pisket* ham i ansiktet. 'Vetar ga je šibao po licu.'

Od norveških instrumentalnih GU u ovom tipu situacija je moguće iskoristiti samo glagol *piske*, dok srpski jezik u tom smislu nudi glagole *šibati* i *ošinuti*, nastale od imenice *šiba*, i glagol *bičevati*. Glagolski derivati imenice *šiba* su ovde ipak prvi izbor jer je glagol *bičevati* vezan prvenstveno za domen kažnjavanja, pa zbog jake konotacije na nasilje uglavnom ostaje zatvoren u svojoj primarnoj upotrebi. Glagolske lekseme izvedene od imenice *šiba* su i inače najfrekventnije u našem korpusu i imaju najširi domen upotrebe u odnosu na sve ostale instrumentalne GU srpskog jezika. Dok se ostali glagoli iz ove grupe ostvaruju samo u svom osnovnom obliku, *bičevati*, *kandžijati*, *batinati*, i u obliku za iskazivanje svršene radnje, *izbičevati*, *iskandžijati*, *izbatinati*, glagola sa osnovom u leksemi *šiba* ima nekoliko: *šibati*, *išibati*, *ošinuti*, *šinuti*, *šićnuti*, *prošibati*. Tome je verovatno uzrok relativna semantička neodređenost imenice *šiba* po pitanju materijala i izgleda predmeta na koji se odnosi: zna se samo da je to dugačak, tanak i elastičan predmet, najčešće odlomljena grana, ali može biti i od drugih materijala, različitih debljina i veličina. Šiba je po tome slična prutu, dok je bič instrument posebno osmišljen i napravljen za brutalno kažnjavanje udaranjem, te mu je funkcija dominantniji element u značenjskoj strukturi nego što je to slučaj sa šibom. U norveškom jeziku stvari stoje malo drugačije jer se prototipom instrumentalnih GU može smatrati glagol *piske* u čijoj je osnovi imenica *pisk* 'bič', a ne glagol *rise* sa osnovom u imenici *ris* 'šiba, prut', koji se koristi samo u značenju 'tući u vaspitne svrhe'. Ako pogledamo semantičku strukturu imenica u osnovi ova dva glagola, možemo videti da je kod imenice *pisk* oblik među dominantnim elementima značenja (drugo značenje je 'pletunica'), dok se značenja imenice *ris* šire u pravcu materijala od kog je predmet napravljen (drugo značenje je 'snop prutova'). Zbog izraženog značaja oblika u semantičkoj strukturi imenice *pisk*, njen glagolski derivat se lakše značenjski „odvaja“ od funkcije ovog predmeta i u svojim različitim upotrebama označava udaranje nečim dugačkim i tankim poput biča: varjača, mutilica miksera, voda u formi tankog mlaza, pramenovi kose:

(84) a. *Jeg ristet så heftig på hodet at håret pisket rundt ansiktet mitt.* 'Tako sam snažno protresla glavom da me je kosa ošinula po licu.'

- b. *Jeg stelte meg under dusjhodet og kjente at vannet **pisket** meg hardt i ryggen.* 'Namestila sam se ispod tuša i osetila kako mi mlaz vode **udara** jako u leđa.'
- c. ***Pisk** en krem med maskin, og en krem med hånd. 'Umutite* jedan krem mašinom i jedan rukom.' (dosl. Izbičujte jedan krem...)
- d. *Det fungerer fint, men ikke om du skal **piske** eggehviter.* 'To funkcioniše dobro, ali ne ako treba da **ulupate/umutite** belanca.'

Vratimo se atmosferalijama. Videli smo da se neki instrumentalni GU i norveškog i srpskog jezika mogu koristiti da označe silovit kontakt između kiše, vetra i sl. i neke druge površine. U ovoj upotrebi se obrasci sintaksičke realizacije glagola u potpunosti poklapaju sa obrascima koje on ostvaruje u svom prototipičnom značenju, ali najfrekventnija upotreba ovih glagola uz nazive atmosferalija na mestu subjekta jeste metonimijska, u kojoj je element kontakta gotovo potpuno izbledeo, a primat preuzeo element kretanja. Pomenuti glagoli oba jezika sistematski šire značenje u ovom pravcu i ostvaruju se u jednoaktantnoj strukturi tipičnoj za glagole kretanja:

- (85) a. *Olujni vetar **šiba** bez pauze, a dr Nada Macura tim povodom dala je osam moćnih saveta koji će svima pomoći da prežive nalete hladnog strujanja vazduha!*
- b. *Vinden **pisket** forbi dem, og den salte sjøluften ga farge til de slitne, bleke og dratte fjesene.* 'Vetar je **šibao** pored njih, a slani morski vazduh je bojio njihova umorna, bleđa i iznurena lica.'

Pomenuti glagoli se u ovom značenju mogu kombinovati i sa drugim vršiocima radnje, npr. ljudskim bićima, projektilima i ostalim entitetima koje odlikuje sposobnost samostalnog kretanja.

Preostali instrumentalni GU povređivanja nemaju ni tako razgranatu polisemantičku strukturu kao *piske* i *šibati* niti se mogu porediti po frekvenciji upotrebe. Po učestalosti u korpusu srpskog jezika sledi glagol *batinati* koji označava

brutalno udaranje teškim predmetom radi uspostavljanja (ili održavanja) dominacije u odnosu sa primaocem udarca:

(86) ... *i dodao da je policija **batinala** i maltretirala mladiće.*

Za njim sledi *toljagati*, koji se delimično poklapa sa značenjem norveškog *klubbe*. Kontekst u kom se upotrebljavaju *klubbe* odn. *toljagati* ili imenica *toljaga* uglavnom je vezan za popularnu predstavu o pećinskim ljudima, a u kontekstima smeštenim u današnje vreme imaju snažnu konotaciju zaostalosti i nazadnosti:

- (87) a. *Hadde det ikke vært for kristendommen, hadde vi fortsatt løpt rundt og **klubbet** hverandre ned her i landet. 'Da nije hrišćanstva, još uvek bismo trčali okolo i **udarali se toljagama** po glavi ovde u Norveškoj.'* (dosl. *toljagati*)
- b. *Zar nam nije bilo bolje dok smo kao plemena, horde divljaka, elegantno tumarali opakim pejzazima i **toljagali** se...*

Klubbe je ipak daleko frekventnije u značenju 'udarati sudijskim čekićem' i, osim fizičkog kontakta između čekića i stola radi postizanja mira na zasedanjima suda i državne uprave ili signaliziranja da je presuda/odluka doneta, svoju semantiku metonimijski širi na efekte postignute vršenjem radnje udaranja:

- (88) a. *Så **klubbet** hun [dommeren] hammeren i bordet og reiste seg. 'Onda je [sudija] **lupila čekićem** o sto i ustala.'*
- b. *Massemorderen Anders Behring Breivik hadde forberedt et innlegg da han i mørk dress møtte i retten mandag. Men dommeren **klubbet** ham flere ganger og ga ham som ventet åtte nye uker i varetekt. 'Masovni ubica Andeš Bering Brejvik se pripremio da održi govor kada se u ponedeljak pojavio na sudu u elegantnom tamnom odelu. Ali sudija ga je više puta **prekinuo** (dosl. Udario sudijskim čekićem) i dao mu, kao što je i očekivano, osam dodatnih nedelja pritvora.'*
- c. ... *deltakerne måtte jo bli utmattet før den endelige avgjørelsen ble*

klubbet igjennom. '...učesnici su sigurno bili iscrpljeni pre nego što je **doneta** konačna odluka (dosl. konačna odluka „pročekićana“).'

Norveški glagol *peise* sa značenjem udaranja specijalnim bičem napravljenim od penisa bika veoma se retko pronalazi u okviru domena fizičkog udaranja. Najčešće se pojavljuje u svom labavo-složenom obliku *peise på* koje je karakteristično za apstraktna značenja sa ishodištem u značenjskom elementu snažnog i energičnog vršenja radnje:

- (89) a. *Jeg er egentlig ganske sjenert men **peiset på** med spørsmål så vi skulle slippe "ubehagelig stillhet".* 'Ja sam inače prilično stidljiv, ali sam **navalio** s pitanjima kako bismo izbegli „neugodnu tišinu“.'
- b. *Vi tok av på rute, og **peiset nordøstover**.* 'Skrenuli smo s puta i **dali gas** ka severoistoku.'

Instrumentalnih GU stvaranja i popravljanja ima manje i svi označavaju pravljenje ili popravljanje metalnih predmeta udaranjem čekićem ili sličnim teškim predmetom.

Najzanimljiviji nalaz, po našem mišljenju, jeste poređenje glagola *hamre* (nastao derivacijom od imenice *hammer* 'čekić') i *čekićati*. Na primeru ovog para glagola se može videti kako fokus na različite elemente značenja u dve govorne zajednice vodi lekseme sa istim primarnim značenjem različitim putevima. *Čekićati* se u savremenom srpskom jeziku koristi prilično retko i nema razvijenu polisemantičku strukturu, dok je glagol *hamre* jedan od frekventnijih glagola u norveškom korpusu sa izraženim elementom zvuka i jake sile:

- (90) a. *Det hørtes som om noen **hamret** på et vindu.* 'Čulo se kao da neko **kuca** na neki prozor.'
- b. *Bare lyden av regndråper som **hamret** mot tregulvet var å høre.* 'Mogao se čuti samo zvuk kišnih kapi koje su **udarale** po drvenom podu.'
- c. *... da FBI **hamret** på døren til hans eksklusive leilighet på Manhattan.*

'...kada je FBI **zalupao** na vrata njegovog ekskluzivnog stana na Menhetnu.'

d. ... *bøyde seg over ham og **hamret** ham ytterligere to ganger i hodet.*

'...nagnuo se nad njega i **tresnuo** ga još dva puta u glavu.'

Koristi se i u svom primarnom značenju, 'udariti čekićem', ali je ova upotreba toliko retka u odnosu na ostale, da je informacija o oruđu u osnovi samog glagola potisnuta u pozadinu njegove značenjske strukture, te nije neobično videti:

(91) ... *og **hamret** på døra med en hammer.* '... i lupao (dosl. čekićao) je na vrata čekićem.'

Svi instrumentalni glagoli se mogu rastaviti na sintagmu *udariti+sredstvo*; *čekićati* – udariti čekićem, *toljagati* – udariti toljagom, *šibati* – udarati šibom itd. Kod nekih glagola je distribucija upotrebe parafraze i glagolske lekseme ravnomerno raspoređena, npr. *bičevati* - udarati bičem, ali je u nekim slučajevima prednost na strani sintagme, i tada glagol ima restriktivnu upotrebu. *Toljagati* se npr. koristi veoma retko u odnosu na *udariti toljagom* i to najčešće u povratnim konstrukcijama, dok je konstrukcija sa direktnim objektom rezervisana za sintagmu. I glagol *čekićati* se retko sreće u korpusu za razliku od odgovarajuće sintagme, dok je situacija obrnuta kod *šibati*, *piske* i donekle *bičevati*.

Sintaksički obrasci realizacije se razlikuju u zavisnosti od toga da li je reč o glagolima kažnjavanja i povređivanja ili o glagolima stvaranja i popravljanja, ali su zajednički za sve lekseme u okviru jedne podgrupe. I norveški i srpski glagoli mogu biti praćeni direktnim objektom uz dodatnu lokalizaciju tačke kontakta:

(92) *De **pisket/peiset/klubbet/hamret** ham (i hodet, armene...)*

***Šibali/Bičevali/Ošinuli/Čekićali/Toljagali/Batinali/Klepali** su ga (po glavi, rukama....)*

Svi glagoli koji ne označavaju kažnjavanje mogu se naći i u konstrukcijama bez direktnog objekta, samo uz predloškom sintagmom sa informacijom o preciznoj tački kontakta:

(93) *De klubbet/hamret i bordet. Čekićali su po stolu.*

U poređenju sa sintaksičkim matricama prototipa uočavamo veće razlike u srpskom delu korpusa. Nijedan GU kontakta instrumentom ne može se kombinovati sa površinom kontakta u formi *u/o*+akuzativ:

(94) **Šibali/Bičevali/Ošinuli/Čekićali/Toljagali/Batinali/Klepali su u/o njega/konja/sto/zid...*

Ova forma se tipično vezuje za udaranje kao slučajnu radnju, što je nespojivo sa događajem iskazanim instrumentalnim GU jer upotreba instrumenta namenjenog udaranju implicira i nameru agensa da taj instrument upotrebi.

U norveškom jeziku pomenuta implikacija nije vezana za bilo koji sintaksički obrazac, te se glagoli *hamre* i *klubbe* (u značenju udaranja sudijskim čekićem) lakše kombinuju sa predloškim sintagmama raznih vrsta. Ovo ne važi za glagole kažnjavanja koji zahtevaju direktni objekat sa značenjem živog bića.

Sredstvo udaranja može biti i deo tela, ali tu je situacija donekle komplikovanija jer se deo tela kao sredstvo podrazumeva u svim glagolima. Ipak, neki glagoli isključuju mogućnost korišćenja eksternog sredstva ili leksikalizuju udaranje vršeno isključivo jednim delom tela, te smo ih izdvojili u posebnu skupinu, **glagole direktnog kontakta**. Jedan deo čine morfološke izvedenice imenica sa značenjem dela tela kojim se vrši udarac: *pesničiti*, *nogatati*, *tabati*, i sl, dok kod ostalih informaciju o tome kojim delom tela se radnja vrši izvlačimo ili iz vrste udarca koja je poslužila kao motivna osnova za građenje glagola (*fike* 'šamarati', *šamarati*, *bubotati*, *čvrgati*...) ili iz znanja o svetu koji nas okružuje (*klappe* 'tapšati', *bokse* 'boksovati', *tapšati*, *pljusnuti*). Pošto se u prototipičnom scenariju udarac izvodi rukom, ona se smatra nemarkiranim sredstvom u onim situacijama kada za jezički opis događaja udaranja nije bitno da li je sam kontakt ostvaren dlanom, pesnicom,

laktom ili nekim drugim delom ruke. Kada je, međutim, u značenju nekog GU zabeležena informacija o delu ruke kojim se ostvaruje siloviti kontakt, sredstvo je markirano i ovaj značenjski element dobija na važnosti u odnosu na svoj tipični status u semantičkoj strukturi GU. Skupina glagola u kojima je deo tela kao sredstvo vršenja radnje udaranja markiran obuhvata:

pesnica: *boksovati, bubotati, bokse* 'boksovati', *knocke* 'nokautirati'

dlan: *ćušiti, ošamariti/šamarati, zaušiti, fike* 'šamarati'

zglob prsta: *čvrgnuti/čvrgati, čvoknuti/čvokati*

noga: *kopitati, nogatati, pikati/piknuti, ritnuti/ritati, tabati, topotati, šutnuti/šutirati, sparke* 'šutirati', *trampe* 'gaziti'

dlanovi (jedan o drugi): *pljeskati, tapšati, klappe* 'tapšati'

zubi: *cvokotati* (norveški jezik u ovom značenju koristi glagole *klapre* i *klappe*, ali oni podrazumevaju udaranje uopšte, a imenica 'zubi' se nalazi na poziciji subjekta ili instrumenta)

krila: *lepetati, flagre* 'lepršati', *flakse* 'lepetati'

Pobrojani glagoli su okupljeni samo po morfološkoj srodnosti i ne pripadaju istom domenu upotrebe. Pošto je informacija o delu tela ugrađena u njihovo značenje, očekivali smo da se ne iskazuje u rečenici osim u slučajevima kad je okarakterisan nekim atributom, tipa **Ritnuo ga je nogom/Ritnuo ga je zadnjom nogom*. To međutim nije uvek slučaj i iskazivanje sredstva u sintaksičkoj strukturi nekih GU direktnog kontakta nije potpuno neuobičajeno:

(95) a. *On je novinara tada šutnuo nogom, izvredao, ispsovao...*

b. *... personen som satt fremst sparket med foten.*

c. *Krojač je cvokotao zubima, a u sebi se bogu molio.*

d. *I zaista, jedna poveća ptica je lepetala krilima kao da se utrkuje sa njima.*

Posebnu pažnju ćemo posvetiti glagolima sa značenjem udaranja nogom pošto su najbrojniji u okviru ove grupe. Kao najfrekventniji se izdvajaju *sparke* i *šutnuti/šutirati*, a ujedno su i lekseme koje u okviru grupe imaju i najrazgranatiju

polisemantičku strukturu. Oba pomenuta glagola se najčešće sreću u konstrukcijama indukovanog kretanja, a površina kontakta je tipično lopta:

(96) *Han sparket ballen (i mål). Šutnuo je loptu (u go).*

U ovom tipu konstrukcije, kada je rezultat udaranja pokretanje primaoca udarca, glagol je uvek praćen direktnim objektom sa mogućnošću proširenja konstrukcije priloškom odredbom za cilj. Ukoliko se primalac udarca ne pokrene, norveški jezik će površinu kontakta tipično izraziti predložkom sintagmom, dok u srpskom konstrukcija ostaje ista kao i u prethodnom slučaju:

(97) *Han sparket i døra. Šutnuo je vrata.*

Živo biće kao površina kontakta uvek je realizovano u formi direktnog objekta:

(98) *Han sparket medspilleren sin/hunden. Šutnuo je saigrača/psa.*

Razlika u realizaciji nežive površine koja se ne pokreće pod uticajem šutiranja u norveškom i srpskom jeziku uslovljena je različitim uticajem koje konstrukcija indukovanog kretanja, tipična za ova dva glagola, ostvaruje na čitav spektar njegove sintaksičke realizacije. U srpskom jeziku je taj uticaj veći nego u norveškom, pa se tako i neživi primalac udarca šutiranjem bez restrikcija ostvaruje kao direktni objekat. Da je u pitanju uticaj specifičnog, strukturno realizovanog značenja, a ne razlika u nivoima pogođenosti neophodnim za realizaciju učesnika centralnim sredstvima tranzitivnosti, svedoči činjenica da je ovo jedini GU srpskog jezika koji s takvom lakoćom prihvata neanimatnog učesnika na poziciji direktnog objekta. Ovome u prilog ide i podatak o pravcima širenja značenja glagola *sparke* i *šutnuti*, a koji su svi zasnovani na situaciji kretanja pacijensa:

(99) a. *...og rett etter sendte de ut en pressemelding der de sparket meg fra jobben.*

?... i odmah zatim su dali izjavu za štampu u kojoj su mi **dali**

otkaz/šutnuli me s pola.’

b. **Šutnuli** ga iz reprezentacije.

c. **Išutirala** ga je iz stana...

d. *I ytterste konsekvens kan landet bli **sparket ut** av IMF...* ’U krajnjem slučaju zemlja može biti **izbačena** iz MMF-a...’

U oba jezika su ova značenja deo kolokvijalnog registra, čak se može govoriti i o žargonizmima kada je reč o srpskom jeziku. Posvedočena su u rečnicima norveškog jezika, dok se u okviru srpske leksikografske literature pominju samo u rečnicima žargona (Gerzić i Gerzić 2002:109). U poslednja dva primera je značenje (metaforičkog) kretanja primaoca udarca pojačano prefiksom *iz-* i partikulom *ut*, koji se okvirno mogu proglasiti ekvivalentima prema primarnom značenju kretanja iz nekakvog sadržaoa. Upravo ovaj tip kretanja, izlazak iz sadržaoa, i to prisilni, predstavlja semantičku osnovu metaforičkih upotreba glagola *sparke* odn. *šutnuti/šutirati*. Zanimljivo je što u prototipičnoj, bazičnoj situaciji indukovanog kretanja šutiranjem, koja profiliše poslednju kariku u akcionom lancu, cilj kretanja, kao najvažniji element: **Šutnuo je loptu u go**, koncept sadržaoa i prelazak njegovih granica ne figurira kao dominantni element, a prisutan je u većem delu semantičke mreže pomenutih glagola.

U srpskom jeziku postoji još glagola koji označavaju udaranje nogom, ali su daleko užih semantičkih i sintaksičkih mogućnosti. Leksema *pikati* se upotrebljava isključivo u domenu fudbala, te sintagma *pikati loptu*, pored opisivanja konkretne radnje može da znači i ’baviti se fudbalom, igrati fudbal’. Njegov svršeni oblik, *piknuti*, ima nešto širi domen upotrebe:

(100) a. *...jedna [buba] me je tako **piknula** u list noge, da se nadulo, i svrbi kao da je mravinjak unutra:))....*

b. *Ja sam **piknuo** nekoliko puta po prekidču vazdušne sirene i time dao do znanja da sam u toku...*

Leksema *ritnuti* označava snažno udaranje nogom i kontakt uglavnom sa animatnim primaocem udarca:

(101) a. **Ritnuo** ga konj u glavu na vašaru.

Glagol *nogatnuti* pronašli smo samo u rečniku, te ga nismo uvrstili u građu, kao ni nesvršene parnjake navedenih glagola, *ritati* i *nogatati*, kod kojih element kretanja dominira značenjskom strukturom, dok ostvarivanje kontakta sasvim gubi na značaju.

Norveški jezik ovaj tip udaranja nogama, bez ostvarivanja kontakta sa površinom, iskazuje glagolom *sparket* u izrazu *sparket i lufta* 'šutirati u vazduh':

(102) *Bjørnen kastet seg på rygg og sparket i lufta*. 'Medved se bacio na leđa i **bacakao se.**'

3.2.3.3. Parametar zvuka

Stvaranje zvuka smo okarakterisali kao jedini izvestan rezultat svakog izvršenog udaranja, te ne čudi što mnogi GU i norveškog i srpskog jezika profilišu upravo ovaj element. Sve GU možemo u ovom smislu klasifikovati na one kod kojih značenjski element zvuka daje glavnu nijansu semantičkoj strukturi i na one kod kojih je zvuk prisutan u pozadinskom sloju značenjskog polja. Zvuk kao rezultat udaranja tipično nastaje ostvarivanjem silovitog kontakta sa neživom površinom. Udaranje živih bića rezultuje pre svega bolom, a element zvuka može sporadično isplivati na površinu u svojstvu pokazatelja intenziteta sile, pa tako posredno i intenziteta bola prouzrokovanog udarcem.

Tabela 5: Klasifikacija GU norveškog i srpskog jezika prema parametru zvuka

	norveški jezik	srpski jezik
<p>glagoli sa dominantnim elementom emitovanja zvuka</p>	<p><i>banke</i> 'kucati', 'lupiti', <i>daske</i> 'udariti', <i>dunke</i> 'lupiti', 'tresnuti', <i>dundre</i> 'lupati', 'grmeti', <i>flakse</i> 'lepetati', <i>hamre</i> 'čekićati', <i>klakke</i> 'klepetati', <i>klappe</i> 'tapšati', <i>klapre</i> 'kucati', 'čukati', <i>klapse</i> 'lako udariti', <i>klaske</i> 'pljesnuti', <i>klesse</i> 'tresnuti', <i>klirre</i> 'zveckati', <i>klinke</i> 'kucati se čašama', <i>knakke</i> 'kucnuti', 'čuknuti', <i>plaske</i> 'pljusnuti', <i>smelle</i> 'tresnuti', <i>skramle</i> 'čangrljati', <i>skrangle</i> 'tandrkatati', <i>slamre</i> 'tresnuti', 'zalupiti', <i>smekke</i> 'pljesnuti', <i>tromme</i> 'dobovati'</p>	<p><i>bubnjati</i>, <i>cvokotati</i>, <i>čukati/čuknuti</i>, <i>čvaknuti/čvakati</i>, <i>čvokati/čvoknuti</i>, <i>dobovati</i>, <i>drombuljati</i>, <i>fljasnuti</i>, <i>fljisljnuti</i>, <i>fljusnuti</i>, <i>kucati/kucnuti</i>, <i>lupiti/lupati</i>, <i>klepetati</i>, <i>kloparati</i>, <i>kvrcnuti</i>, <i>pljesnuti</i>, <i>pljusnuti</i>, <i>šljapiti</i>, <i>šljepiti</i>, <i>šljisljnuti</i>, <i>šopiti/šopati</i>, <i>švićnuti</i> <i>tresnuti</i>, <i>tucati</i>, <i>tabati</i>, <i>potapšati/tapšati</i> <i>tamburati</i>, <i>topotati</i>, <i>tupnuti/tupiti/tupkati</i>, <i>zvecnuti/zveckati</i></p>
<p>glagoli sa elementom zvuka u pozadini semantičke strukture</p>	<p><i>bokse</i> 'boksovati', <i>bulke</i> 'sudariti se', <i>denge</i> 'batinati', <i>dulte</i> 'munuti', <i>dytte</i> 'gurnuti', <i>fike</i> 'ošamariti', <i>jule</i> 'tući', <i>kakke</i> 'čvoknuti', <i>klubbe</i> 'udarati toljagom</p>	<p><i>batinati</i>, <i>bičevati</i>, <i>biti</i>, <i>bubnuti/bubati</i>, <i>bubotati</i>, <i>depiti/depati</i>, <i>dernuti</i>, <i>izdevetati/devetati</i>, <i>čušiti/čuškati</i>, <i>čekićati</i>, <i>čvrknuti/čvrkati</i>, <i>čvrgnuti/čvrgati</i>, <i>grnuti</i>,</p>

	ili sudijskim čekićem', <i>knalle</i> 'tresnuti' <i>knocke</i> 'nokautirati', <i>piske</i> 'bičevati', <i>pryle</i> 'tući', <i>peise</i> 'šibati', <i>plaske</i> 'pljusnuti', <i>puffe</i> 'munuti', <i>rise</i> 'tući', <i>slegge</i> 'udarati maljem/macolom', <i>slå</i> 'udariti', <i>smeise</i> 'zviznuti', <i>snerte</i> 'okrznuti', 'švićnuti', <i>sparke</i> 'šutnuti', <i>spikre</i> 'zakucati čekićem', <i>støte</i> 'naleteti na', 'sudariti se'	<i>kandžijati, kijačiti,</i> <i>klepati, klepiti,</i> <i>izlemati/lemati, makljati,</i> <i>izmlatiti/mlatiti, mlaviti,</i> <i>munuti, odalamiti,</i> <i>opaučiti,</i> <i>opendrečiti/pendrečiti,</i> <i>pesničiti, piknuti/pikati,</i> <i>ritnuti,</i> <i>ošamariti/šamarati,</i> <i>ošinuti/šinuti/šibati,</i> <i>šutnuti/šutirati, tabati,</i> <i>toljagati, tući/istući,</i> <i>udariti/udarati, zveknuti,</i> <i>zviznuti</i>
--	---	---

Najveći broj glagola sa dominantnim elementom zvuka onomatopejskog je porekla i tvorbeno povezan sa onomatopeičnim leksemama karakterističnim za udaranje: *klap – klappe, dunk – dunke, klask – klaske / lup – lupiti, tres – tresnuti, kuc – kucnuti, buć - bućkati*. Zvuk leksikalizovan u GU rezultat je udara površine o površinu, jedino glagol *švićnuti* leksikalizuje zvuk nastao kretanjem instrumenta u onom segmentu radnje koji prethodi kontaktu. Specifičan slučaj predstavljaju glagoli srpskog jezika *zveknuti* i *zviznuti*, kod kojih je vidljivo onomatopejsko poreklo, ali element zvuka nije dominantan u njihovoj strukturi. Glagol *zvèknuti* je morfološki vezan za leksemu *zvèk*, u rečniku RMS definisanu kao: 1. *zvuk koji se čuje prilikom udara o neki metalni i sl. predmet*, ali se element zvuka ne pominje u rečničkoj definiciji ovog glagola, a u korpusu se sreće samo u situacijama kad je primalac udarca neanimatan. Slično je i sa glagolima *pljùsnuti/pljùskati*. U rečniku su definisani bez upućivanja na element odavanja zvuka i jasno su razdvojene od para *pljúsuti/pljúskati*, na čiju se zvučnu prirodu upućuje u definiciji: 1. *udarati nečim po vodi; zapljuskivati*, ali se iz naše građe vidi da se element zvuka ipak ne nalazi na

samoj periferiji značenjske strukture ovog glagolskog para. Njihova upotreba je ograničena na udaranje obraza, koji predstavlja vrstu meke površine, a udaranje u meke i tečne površine izraženije rezultuje odavanjem zvuka od udaranja u čvrste površine. Donekle je različit status glagolske lekseme *zvižnuti*. Ni njegova rečnička definicija, a ni definicija lekseme *zviž* - *uzvik kojim se označava snažan udarac*, ne sadrži značenjski element zvuka, niti se on pojavljuje u primerima iz korpusa iako su i glagol i uzvik morfološki povezani sa leksemama sa značenjem zviždanja: *zvižduk*, *zviždanje*, *zvižnuti*, *zviždati*.

Upotreba svakog od glagola iz grupe sa dominantnim elementom zvuka vezana je za određeni tip površine, pa tako glagoli koji označavaju udaranje uz odavanje dubokog, potmulog i tupog zvuka uvek ukazuju na kontakt sa površinom od čvrstog materijala, a često je ta površina samo profilisani deo trodimenzionalnog entiteta, neke vrste sadržaoca, čija unutrašnjost upravo i omogućava „šuplji“ kvalitet zvuka (nor. *banke*, *dunke*, *dundre*, *hamre*, *tromme*; srp. *lupiti*, *bubnuti*, *bubnjati*, *bupnuti*):

- (103) a. Noe **banket** mot en trestamme, en stor kropp flyttet seg ikke langt unna ham og brakk en gren. 'Nešto je **lupilo** o stablo, neko veliko telo se pomerilo nedaleko od njega i slomilo jednu granu.'
- b. Han hørte dem bråke foran seg, det **dunket** mot metall og betong, tilfeldige ville hyl og skrik.... 'Čuo ih je kako prave buku dok hodaju, čula se **lupa** (dosl. kako lupa) o metal i beton, povremeni divlji urlici i krici...
- c. Danas sam glavom **lupila** o vrata kola...
- d. Više nije **bubnjao** po kutijama.
- e. Han **dundret** på døren til leiligheten og gikk inn. 'Zalupao je na vrata stana i ušao.'

Vrsta i kvalitet zvuka nastalog udaranjem zavise i od siline udarca, pa se tup udarac najčešće povezuje sa vršenjem radnje udaranja jakom silom jer ovakvu vrstu zvuka mogu izazvati samo teški i snažni entiteti:

- (104) a. *En diger kar med lyst, noe tynt hår, og flygerjakke **dundret** plutselig neven i bardisken. 'Jedan krupni tip svetle, nešto istanjene kose, obučen u pilotsku jaknu odjednom je **lupio** pesnicom o barski pult.'*
- b. *Hun knyttet neven og **dunket** hardt på døren. 'Stisnula je pesnicu i snažno lupila u vrata.'*
- c. *Neko je **lupio** o zemlju nečim teškim, a onda se jasno moglo razabrati kako su poletele čaše i kako se tanjiri razbijaju u komade ,*
- d. *Mens han [drosjesjåføren] ringte etter hjelp fra lensmannen, **hamret** og slet 55- åringen i bildøren. 'Dok je on [taksista] zvao telefonom šerifa u pomoć, 55-godišnjak je **lupao** u vrata auta i razbijao ih.'*

Isto važi za tresak, drugi tip zvuka kojim udaranje može rezultovati. Ovaj zvuk je reskiji i oštrij od prethodnog, ali podjednako snažan. Tipično pojavljivanje ovog tipa zvuka je u situaciji treskanja vratima:

- (105) a. *„Laku noć“, rekao je Vukašin i kao da oseća očevo prisustvo, utrčao u baštu i **tresnuo** kapijom da je Aćimu dugo zvečalo u glavi.*
- b. *...gav henne intens lyst til å **smelle** døren igjen før nesen på Matthew... 'intenzivno je poželela da Metjuu **zalupi** vrata pred nosom...'*

Treći tip zvuka stvoren udaranjem jeste zvuk udarca u meku ili žitku/tečnu površinu. GU koji leksikalizuju ovaj tip zvuka ne iskazuju nužno kojim intenzitetom sile je udaranje izvršeno pošto ovakav zvuk mogu proizvesti i sitni i krupni entiteti, jedino distinktivno obeležje im je mekoća barem jedne od površina kontakta:

- (106) a. *Da li iko od vas može da kaže da vas roditelji nikada nisu **pljesnuli** po guzi...*
- b. *I dag fant jeg en våt 50 lapp på en parkeringsplass. Den lå der ensom og forlatt på den våte bakken, mens regnet **dasket** på den. 'Danas sam pronašla mokru novčanicu od 50 kruna na parkingu. Ležala je usamljena i napuštena na mokrom tlu dok je kiša **pljuštala** po njoj.'*

- c. *Deset minuta kasnije, nevesto ali i postojano, **bućkao** je po površini vode.*
- d. ... ***klasket** han skjea i suppen... '...**bućnuo** je kašiku u supu...'*
- e. ... *jeg ville **smekke** en husflue som surra i vinduet. '...hteo sam da pljesnem jednu muvu koja je zujala na prozoru.'*
- f. ... *dok su putnici podvriskivali i **tapšali** dlanovima u ritmu muzike.*

Kao efekat udaranja mogu se pojaviti i oštri, kratki zvuci oličeni u glagolima *klakke* 'lupkati', *klapre* 'kucati', 'kloparati', *knakke* 'kucnuti', 'čuknuti', *kakke* 'čuknuti' i *dobovati*, *čukati*, *klepetati*, *kucati*:

- (107) a. *Hestehover **klakket** mot brosteinene.* 'Potkovice su **lupkale** o kaldrmu.'
- b. *Iz susednih stanova smo vikali na zid, **čukali** po njiemu i na veliko zadovoljstvo ništa nismo čuli...*
- c. *Karl **kakket** fingertuppene hissig i bordplaten.* 'Karl je uzrujano **dobovao** prstima po površini stola/stolu.'
- d. ... *dok su joj klompe **klepetale** po pločniku...*

Uočili smo da glagoli iz ove poslednje grupe predstavljaju suprotnost po pitanju glagolskog vida grupi GU sa značenjem zvuka nastalim upotrebom jake sile. Kod njih dominiraju nesvršeni oblici glagola i uglavnom je reč o nizu udaraca koji se ponavljaju, dok su kod glagola sa značenjem snažnog udarca dominantne svršene forme koje ukazuju na zadavanje samo jednog udarca. Ovo pre svega važi za srpski jezik u kom se kategorija glagolskog vida najčešće iskazuje morfološkim sredstvima, ali smo na osnovu šireg rečeničnog okruženja primera iz norveškog dela korpusa zaključili da i u tom jeziku postoji slična tendencija.

Peti tip su mekši, ali ipak tupi zvuci dobijeni udarcem slabijom silom:

- (108) a. ***Potapšao/Tapšao** ga je po ramenu. Han **klappet** ham på skulderen.*

Poređenjem konstrukcija u kojima se javljaju glagoli sa dominantnim elementom zvuka zaključili smo da glagoli sa značenjem udaranja jakom silom imaju manje restrikcija po pitanju sintaksičkih obrazaca u kojima se javljaju i da su u tom smislu bliži prototipu. Ne samo što su prijemčiviji za animatne učesnike na mestu primaoca udarca u odnosu na glagole koji leksikalizuju slabiju silu, već se neki od njih i u okviru događaja udaranja u neživu površinu slobodnije kombinuju sa različitim predloškim konstrukcijama:

(109) a. *banke/dunke/hamre/dundre noen (i brystet);*

lupiti/bubnuti/tresnuti/zviznuti nekoga (u glavu)

b. **knakke/klapre/klakke noen; *čukati/klepetati nekoga; ?kucati nekoga*

c. *banke mot/i/på noen/noe; klapre mot/*i/*på noen/noe; lupiti, tresnuti u nešto/o nešto/po nečemu; kucati u drvo/na vrata/po stolu, zidu...*

tapšati/pljesnuti, šljepiti,

tupnuti po nečemu

Jedna bitna karakteristika GU sa dominantnim elementom zvuka, koja ovog puta važi za čitavu grupu i izdvaja je od GU u kojima zvuk nije prominentni deo značenjskog geštalta, jeste opšta mogućnost dekauzativnog tumačenja i dekauzativna alternacija kod nekih glagola³⁵:

(110) a. *...jeg **klapret** på kastanjettene 'lupala sam u kastanjete.' Kastanjettene*

***klapret** ganske sikkert også der. 'Poprilično je izvesno da su i tamo*

***lupale** kastanjete.'*

b. ***Lupili/Tresnuli** smo vratima. Vrata su **lupila/tresnula**.*

c. ***Udarili** smo po stolu. *Sto je **udario**.*

Ova alternacija po pravilu nije dostupna glagolima udaranja, kao ni načinskim glagolima uopšte, i tvrdi se da je mogu ostvariti samo rezultativni glagoli (up. Fillmore 1970, Levin 1993:148–150, Levin 2012a, 2012b). U literaturi se, doduše, pominje polje preseka skupova glagola kontakta i glagola emitovanja zvuka kao

³⁵ O preciznijem određenju termina dekauzativ u Bilandžija 2014:208-212 i Alanović 2010:297.

jedno od izvorišta dekauzativnih glagolskih leksema (Levin & Rappaport Hovav 1995:318), ali se istovremeno mogućnost dekauzativne alternacije odriče glagolima silovitog kontakta i taj podatak se navodi kao jedan od parametara razlikovanja GU od njihovih rezultativnih parnjaka, glagola lomljenja (Levin 2012b, Fillmore 1970:127–128):

(111) a. *The boy hit the window./*The window hit.*

b. *The boy broke the window./The window broke.*

(Levin 2012b:2)

Naš nalaz ne menja suštinski opseg važenja prethodno navedenog zaključka jer među GU sa elementom zvuka dekauzativna alternacija nije sistematska pojava, a kauzativno i dekauzativno konstruisane situacije uglavnom pripadaju različitim domenima upotrebe od primarnog, ali svedoči o snazi rezultativne implikacije koju nosi zvuk kao element značenja GU i baca novo svetlo na mogućnosti argumentske realizacije ovih glagola.

Primećujemo da kod srpskih GU sa emitovanjem zvuka nije reč o tipičnoj dekauzativnoj alternaciji, kod koje se učesnik sa mesta direktnog objekta „podizhe“ na poziciju subjekta, već o njenom perifernijem obliku jer se u netranzitivnoj upotrebi kao subjekat javlja instrumentalni učesnik tranzitivne, odnosno kauzativne konstrukcije: *lupati/tresnuti vratima – vrata su lupila/tresnula, klepetati nanulama – nanule klepeću* itd. Ovaj instrument, iako objektivno zaista sprovodnik energije udaranja do površine koja funkcioniše kao primalac udarca (***lupati** vratima o dovratak*), u jezičkim situacijama se konceptualizuje kao veoma blizak pacijensu jer je interesovanje usmereno na rezultat njegovog primanja energije od izvora sile, a ne na ponašanje krajnje karike u lancu, koja najčešće nije formalno izražena u sintaksičkoj strukturi: *klepetati loncima i šerpama (o sudoperu)*. Ovaj tip kauzativno-dekauzativnih parova rečenica postoji i u norveškom jeziku (***klakke** med skoene (mot asfalten) – skoene **klakker***), mada norveški GU sa emitovanjem zvuka kao rezultatom češće ostvaruju tipičnu formu dekauzativne alternacije u odnosu na srpski jezik:

(112) a. *smelle dōra igjen/smelle med dōra – dōra smeller*

b. *måka klasket et egg på scenegulvet – et egg klasket på scenegulvet*

Mogućnost dekauzativnog tumačenja zavisi od toga da li se odvijanje radnje u datoj situaciji može interpretirati kao spontano ili ne, tj. da li je reč o spoljašnjoj ili unutrašnjoj kauzaciji (Levin & Rappaport Hovav 1995:117). Tako na mestu subjekta dekauzativne, netranzitivne konstrukcije, mora biti leksema koja svojom denotacijom obuhvata entitete teleološki podobne za obavljanje određene radnje (Folley & Harley 2008:192). To znači da oni svojim inherentnim svojstvima omogućavaju vršenje radnje od početka do kraja bez uticaja spoljašnjeg kauzatora:

(113) a. *Čuo sam da je lupio prozor.*

b. *Hjertet banket i brystet. 'Srce je lupalo u grudima.'*

Glagoli udaranja svojom semantikom tipično profilišu ceo segment kauzativnog lanca od izvora energije do karike koja je upija i pažnja je usmerena na kompleks kretanje-kontakt, a ne isključivo na kontakt. Koncept eksternog kauzatora je stoga važan element jezičke situacije udaranja i ne može se lako „skloniti sa scene“. To je moguće jedino u situacijama kada radnja udaranja rezultuje zvukom, za čije stvaranje nije neophodan animatni agens.

Druga karakteristika glagola ove grupe koja ih približava rezultativnim glagolima jeste značenje imenice tvorbeno povezane sa glagolskom leksemom. Ona po pravilu označava rezultat vršenja radnje: nor: *klask* 'pljes', *smell* 'tres', *smekk* 'pljes', 'šljep', *knakk* 'čuk', *dunk* 'lup', srp: *lupa*, *tresak*, *pljesak*, *klepet*, *cvokot*³⁶, *kucaj*, što se u literaturi navodi kao obeležje imenica izvedenih od osnove

³⁶ U radu posvećenom onomatopejskim imenicama sa elementom -t u sufiksu, Rajna Dragičević dolazi do zaključka da ove imenice onomatopejnost ne vuku iz glagola, već da je stiču kombinovanjem sufiksa sa jednosložnim onomatopejskim tvorbenim osnovama (Dragičević, 1998). U rečničkom članku posvećenom sufiksima -at, -et i -ot, Skok upozorava da pravac izvođenja nije uvek isti. U pojedinim slučajevima imenice su izvedene od glagola: „klepet od klepati, trepet, treset od tresti, zyeket od zvecati” (Skok, 1971-1974:267), dok su neki onomatopejski glagoli izvedeni od imenica: „Onomatopejsko značenje imaju i glagoli na -et + -ati: ceretati, blebetali, susketali, pucketati itd. Za njih nije uvijek potvrđena imenica od koje potjece kao u klepetati, tfePETati, tako da je -etati postao samostalan glagolski sufiks.” (Skok, 1971-1974:267).

rezultativnih glagola³⁷. Odgovarajuće imenice izvedene od načinskih glagola (u koje inače spadaju i GU) ne mogu imati rezultativnu interpretaciju, već se odnose na samo vršenje radnje, a ne na njen fizički rezultat (Levin 2012a:5): *slag* 'udarac', *klaps* 'laki udarac', *dult* 'prijateljsko gurkanje', *smeis* 'šljaga', *pryl* 'batine' itd. odnosno *udar(ac)*, *tuča*, *šut*. Zanimljivo je što srpski glagoli udaranja čiji je ukupan semantički opseg nedvosmisleno vezan za okvir povređivanja nemaju u svom derivacionom gnezdu imenice ovog tipa, već samo one koje označavaju vršenje radnje: *lemanje*, *makljanje*, *mlavljenje*, *mlačenje*, *bijenje*. Imenice ovakve akcione interpretacije nalaze se u derivacionom gnezdu svih ispitivanih glagola, pa u tom smislu ne predstavljaju distinktivno obeležje bilo koje grupe glagola.

Međujezičko poređenje glagola emitovanja zvuka udaranjem ukazuje na veće razlike između norveškog i srpskog jezika nego što je utvrđeno analizom GU sa dominantnim elementom sredstva u značenjskoj strukturi. I norveški i srpski glagoli obrađeni u prethodnom poglavlju, posvećenom parametru sredstva, dele sličnu strukturu i ista osnovna značenja, pre svega zahvaljujući činjenici da su im u značenjskoj osnovi ista oruđa i delovi tela. Kad je reč o GU sa dominantnim elementom zvuka, uočavaju se značajne razlike u strukturi grupe i teže je povući paralele i pored toga što su onomatopeje u korenu većine ovde ispitanih glagola mahom vezane za slične situacije (udaranje na vrata, pulsiranje srca i telesnih tečnosti, udaranje o tečnu/žitku površinu i sl.). Tipovi zvuka u primarnim leksikalizacijama ispitivanih glagola poslužili su nam kao osnova za grupisanje GU sa dominantnim elementom zvuka, pa tako možemo izdvojiti:

1. GU sa značenjem jakog tupog zvuka
2. GU sa značenjem jakog praskavog zvuka
3. GU sa značenjem zvuka udara u meku, žitku ili tečnu površinu
4. GU sa značenjem kratkog i oštrog zvuka
5. GU sa značenjem slabijeg tupog zvuka

³⁷ U literaturi se u ovom smislu pominju imenice nastale konverzijom od glagola (*zero-related nominals*) (Levin 2012a:5), ali ovaj tip tvorbe imenica nije u tolikoj meri zastupljen u norveškom jeziku, a još manje u srpskom, pa smo u razmatranje uzeli sve imenice iz derivacionog gnezda ispitivanih glagola.

1. GU sa značenjem jakog tupog zvuka

Ovu grupu norveških glagola na okupu drži zajedničko značenjsko i upotrebno jezgro koje obuhvata neke od upravo navedenih situacija kada je zvuk nastao udaranjem: kucanje na vrata i udaranje srca, pulsa i ostalih telesnih tečnosti koje se kreću u ritmu srca:

(114) a. *banke/dundre/dunke/hamre på døra* 'lupati na vrata'

b. *hjertet/blodet banker/dunker/dunderer/hamrer* 'srce/krv bije/tuče....'

Svi glagoli se mogu sresti i u tranzitivnom (kauzativnom) i netranzitivnom (dekauzativnom) okruženju, ali se centrom grupe ipak može smatrati glagol *banke* kao najslobodniji u ostvarivanju sintagmatskih veza sa imeničkim frazama u značenju primaoca udarca. Poredeći konstrukcije u kojima se ova četiri glagola javljaju, zaključili smo da se mogu podeliti na dva para glagola srodnih semantičkih i sintaksičkih obeležja. *Banke* i *hamre* se češće sreću „u društvu“ direktnog objekta, dok je netranzitivna konstrukcija preovlađujuća kod *dunke* i *dundre*. To je i očekivano s obzirom na činjenicu da je element zvuka prominentniji u značenjskoj strukturi drugog para glagola, što proizlazi iz etimologije ovih glagola: *dundre* vodi poreklo od niskonemačke imenice *dunnern* u značenju 'grmljavina', a *dunke* od norenskog glagola *duna* – 'bučati'³⁸. Ređe se upotrebljavaju u domenu povređivanja iako je to moguće, ali se zato sreću u *konstrukcijama usmerenog kretanja* (Milivojević 2010:303, Levin 1993:235, Toivonen 2002):

(115) a. *En båt dunket forbi. Den kom nærmere og nærmere, og plutselig våknet Harry.* 'Jedan brod je **tutnjao** prolazeći pored nas. Približavao se sve više i odjednom probudio Harija.'

b. *Noen dager senere dundret jeg innover E 6 retning Oslo i min stolte Chevy.* 'Nekoliko dana kasnije sam **projurio/protutnjao** ka putu E6 u pravcu Osla u mom divnom Ševiju.'

³⁸ Podaci o etimologiji preuzeti iz *Bokmålsordboka*.

Ova konstrukcija podrazumeva obavezno prisustvo predloške fraze sa značenjem staze kretanja i njeno odsustvo blokira tumačenje pomenutih glagola u kontekstu kretanja od tačke A do tačke B. Cilj kretanja nije profilisan u ovoj konstrukciji i pomenuti glagoli se gotovo nikada ne kombinuju sa direkcionalnom frazom (*dundre* samo u retkim slučajevima). Na poziciji subjekta nalaze se imenice sa značenjem motornih vozila, a glagol *dundre* ovako upotrebljen pored zvuka implicira i veliku brzinu kretanja. Analiza korpusa pokazuje da je ova leksema najprijemčivija za učešće u ovom tipu konstrukcije, a za njom glagol *hamre*, koji ovaj deo semantičke strukture povezuje sa glagolima *dunke* i *dundre*:

- (116) *Jalabert hamret forbi han før han plutselig stoppet 100 m for mål og lot tyskeren vinne etappen!* 'Žalaber je **prozujao** pored njega pre nego što se najednom zaustavio na 100 m pre cilja i pustio Nemca da pobedi u toj etapi!'

Banke i *hamre* se, s druge strane, uobičajeno javljaju u kontekstima povređivanja drugih bića, kao i svi GU jake sile, i tada je zvuk potisnut u pozadinski sloj strukture, dok se u konstrukcijama sa neživim primaozem udarca vraća u prvi plan:

- (117) a. *Hun hamret ham i pannen.* 'Lupila ga je u čelo.'
- b. *Den storvoksne 39-åringen banket den vergeløse kvinnen grundig....*
'Krupni 39- godišnjak je žestoko tukao bespomoćnu ženu...'
- c. *Klassen fniste men Ba hamret i pultlokket som tegn på at hun ville høre mer, og klassen ble derfor snart stille igjen.* 'Razred je zažagorio negodujući, ali je Ba **lupila** u sto kao znak da hoće da čuje još, pa se razred ubrzo ponovo umirio.'
- d. *Fredag kveld ble politiet oppringt av en person som klagde over at naboen bråkte og banket i veggen.* 'U petak uveče policiju pozvao neko ko se žalio da komšija pravi buku i **lupa** u zid.'

Udaranje u neživu površinu iskazano glagolima *banke* i *hamre* ne mora se odvijati stihijski, već može biti usmereno na popravljanje i stvaranje, uopšteno na modifikaciju udarene površine. Ovo naročito važi za glagol *hamre*, kome je to primarna leksikalizacija (up. poglavlje o 3.2.4.2. o paramtru sredstva):

- (118) a. *Jeg ville tatt en tynn ståltråd, **banket** den flat og...* 'Ja bih uzeo tanku čeličnu žicu, **izravnao** je čekićem i (dosl. izlupao je ravnu)...'
- b. ... *andre redskaper enn fiskekroker av brukt metallskrap, som de **hamret** til de var passende tynne.* '...druge alatke osim udica od starog metalnog otpada koji su **lupali čekićem** dok se nije dovoljno rastanjio.'

Da glagoli *hamre* i *banke* dele jedan deo značenjske strukture svedoči i glagolska sintagma *å hamre og banche*, najfrekventnija u značenju izvođenja zanatskih radova, a sporedno i sa značenjem lupanja na vrata i pulsiranja srca i bila. Udruženi u sintagmu, ova dva glagola iskazuju još intenzivnije vršenje radnje od uobičajenog:

- (119) a. *Det ble **hamret og banket** på Galleri MGM på Frogner mandag.* 'U ponedeljak se u Galeriji MGM na Frogneru **majstorisalo punom parom** (dosl. Čekićalo se i lupalo se...).'
- b. *Så så jeg at en kvinne sto og **hamret og banket** på de lukkede dørene i Bedlam-bygningen.* 'Onda sam video jednu ženu kako iz **sve snage lupa** na zatvorena vrata zgrade Bedlam.'
- c. *Det **hamret og banket** i tinningene.* 'Osećao je **jako pulsiranje** u slepoočnicama (dosl. Lupalo je i bubnjalo u slepoočnicama).'

U intransitivnim konstrukcijama tipični subjekat je *srce*, zatim *krv* i *glava*, ali su još češće konstrukcije sa bezličnim subjektom *det*:

- (120) a. *Kjærlighet får hjertet til å **banke** hurtigere og sterkere.* 'Od ljubavi srce **bije** brže i jače.'

- b. *Det hamret og dunket i skallen på ham. 'U glavi mu je pulsiralo i bučalo.'*
- c. *Jeg kjente pulsen dundre i vei men klarte å holde meg rolig! 'Osetila sam kako mi puls bije iz sve snage, ali sam uspela da ostanem mirna!'*

Bezlična konstrukcija sa formalnim subjektom *det* je veoma česta i u drugim situacijama:

- (121) a. *Det banker på døra. Neko kuca na vrata.*
 b. *Det banker i motoren. Nešto lupa u motoru.*

Izvor sile se tako postavlja u pozadinu situativnog okvira što nije neobično jer često nije ni izdvojen kao poseban entitet (lupanje u motoru ili u raznim mašinama). Kad je reč o kucanju na vrata, govornik uglavnom ne zna ko kuca i zvuk tako stvoren stoji u nekoj vrsti metonimijske veze sa izvorom sile. U srpskom jeziku se subjekat u tom slučaju izražava neodređenom zamenicom *neko*, a u kontekstu lupe u raznim tipovima mašina zamenicom *nešto*.

Jedna zanimljivost iz korpusa. Situacije sa značenjem 'lupati na vrata' izražene bezličnom konstrukcijom sa glagolima *hamre*, *dundre* i *dunke* gotovo uvek su smeštene u gluvo doba noći kada svi spavaju, dok je *banke* u ovom značenju nemarkirano, iskazuje udaranje slabijom silom od pomenutih glagola i nije vezano ni za kakvu specifičnu situaciju.

Među GU srpskog jezika koji leksikalizuju jak, potmuo i tup zvuk kao prateću pojavu udaranja izdvajamo glagole *lupiti/lupati*, *bubnuti*, *bubnjati*, *bupnuti* i *dobovati*. Glagolski par *lupiti/lupati* nesporno dominira grupom zbog većih mogućnosti upotrebe u odnosu na preostala četiri. Kao i svi glagoli emitovanja zvuka i *lupiti* i *lupati* mogu se ostvariti i u jednoaktantnim konstrukcijama, ali je ova mogućnost ograničena kontekstom:

- (122) a. *Vrata su lupila/lupala. Prozor je lupio/lupao.*
 b. *Nešto lupa u motoru. Svi parametri su u redu, a motor lupa.*
 c. *... znamo kad pere veš jer mu mašina lupa do iznemoglosti.*

Tranzitivne konstrukcije ipak preovlađuju u korpusnom materijalu vezanom za ovu leksemu i to i sa animatnim i neanimatnim primaoцем udarca. Već smo govorili o ovom glagolu u delu o glagolima jake sile (up. poglavlje 3.2.4.1. o parametru sile), pa ćemo sada posvetiti pažnju njegovom značenju u kontaktu sa neživom površinom. Primalac udarca je tipično realizovan u formi predloške konstrukcije, po pravilu je reč o čvrstoj površini, a konstrukcija se može proširiti instrumentalnom frazom:

- (123) a. *lupiti/tresnuti u/o zid/po zidu; lupati u zid/po zidu*
b. *Govoreći ovo lupio je još jednom batinom o zemlju.*
c. *Ja sam o nešto glavom lupio...*
d. *Trčao sam koliko me noge nose. Lupio sam na njena vrata...*

Imenice *vrata* i *prozor* imaju poseban status jer se u konstrukciju uvode i predlogom *na*, za razliku od ostalih imenica sa značenjem neživih predmeta, koje se sa glagolom *lupiti/lupati* povezuju samo predlozima *u*, *o* i *po*. Promena predloga uz imenice *vrata* i *prozor* dovodi i do delimične promene značenja. Lupanjem na vrata/prozor agens želi da signalizira svoje prisustvo i da privuče pažnju osobe s druge strane vrata ili prozora. Ovako upotrebljen glagol *lupiti/lupati* sinoniman je sa najfrekventnijom upotrebom glagola *kucati/kucnuti*, a izbor lekseme sa značenjem jakog zvuka ukazuje na vršenje radnje jačom silom, te na posebno emotivno stanje agensa koji je nestrpljiv da granicu između sebe i druge osobe u vidu vrata ili prozora ukloni što pre. Intenzitet zvuka i emocija se pojačava sa nesvršenom formom samom činjenicom da se uvećava broj udaraca. Lupanje u ili o vrata ili prozor može ukazivati bilo na slučajan događaj van kontrole agensa (važi za svršeni oblik glagola), bilo na namerno udaranje s ciljem da se prepreka uništi, sruši. Ukoliko namera postoji, ona je ista u obe konstrukcije: doći do nekoga ili nečega s druge strane prepreke, s tim što konstrukcija *na vrata* ne implicira bes i nestrpljenje koje je evidentno u konstrukciji *u vrata*. Pored toga, agens lupanjem u vrata često pokušava sâm da prodre u prostor iza njih, dok to nije tako često implicirano kada lupa na vrata.

- (124) a. *Polomio mi je tendu, ograde, separe, garnituru od vrata, **lupio u vrata** i oštetio zid na ulazu.*
- b. *Kad je moj Aleksa (bratanac) sa neke dve godine **lupio u prozor** i malo rasekao glavu...*
- c. *Negde oko ponoći neko je **lupio na prozor**.*
- d. ***Lupao** je na vrata, vikao, urlao, doživao narednika Elmera...*
- e. *...ono kad uplašiš sestru dok se kupava jer si joj istovremeno ugasio svetlo i **lupio na vrata**.*
- f. *... nekoliko ljudi je pojurilo za autobusom i počelo da **lupa u vrata** a on ih je izignoriseo...*

Glagoli *bubnjati* i *dobovati* tvorbeno su vezani za udaračke instrumente koji odaju potmule zvuke, i udaranje u bubanj, odnosno doboš navedeno je kao njihovo primarno značenje u rečnicima srpskog jezika. U dvoaktantnim konstrukcijama leksema *bubnjati* kombinuje se sa svim učesnicima koji oblikom i mogućnošću odavanja zvuka podsećaju na bubanj i ne izlazi iz konceptualne sfere muziciranja. Sama imenica *bubanj* se ne iskazuje u površinskoj strukturi osim u specifičnim situacijama (kad je kontrastirana s drugim imenicama ili dodatno okarakterisana atributivnom sintagmom):

- (125) a. ***bubnjao** po kutijama/kantama za smeće/stolici; **bubnjala** o sto*
- b. ***Bubnjali** su dvadeset minuta.*
- c. *... nisam **bubnjao** po bubnju nego po mahovini.*

Za razliku od njega, glagol *dobovati* se veoma retko koristi za opisivanje rednje udaranja u doboš, već prvenstveno za udaranje iterativnog karaktera čiji su rezultat kratki i tupi zvuci. Najčešće se javlja u frazi *dobovati prstima po stolu* i njoj srodnim varijacijama da izrazi nestrpljenje i nervozu agensa ili jednostavno praćenje ritma muzike. U svim pomenutim situacijama dobovanje prstima je konstanta, menja se samo površina po kojoj se udara:

- (126) a. *Nervozno je **dobovao** po gelenderu.*

- b. ... dok je prstima **dobovao** po stolu u ritmu muzike grupe "Bistrik" iz Beograda.

Dobovanje i bubnjanje mogu izazvati i neživi entiteti, najčešće kiša:

- (127) a. Kiša je **dobovala** po krovu kočije toliko jako da se nije čuo topot konjskih kopita-
- b. ...dok su grumeni zemlje **dobovali** o kovčeg pokojnice.
- c. Voda koja je neprestano kapala iz slavine, i **dobovala** o štokavi lavabo...

Oba glagola se mogu naći u neprelaznim konstrukcijama kojima se profilišu elementi kretanja i zvuka:

- (128) a. Srce mu je poskočilo u grudima, a krv **dobovala/bubnjala** u slepoočnicama...
- b. Iz sale za aerobik **bubnjala** je muzika...
- c. Peć je **bubnjala**...

Ovako konstruisana situacija smeštena je na samu periferiju događaja udaranja jer je kontakt potpuno van fokusa. Na osnovu našeg znanja o stvarnosti koja nas okružuje svesni smo da neka vrsta kontakta postoji (suprotstavljanje vazduha širenju zvučnih talasa, udaranje krvi o zidove krvnih sudova itd.), ali je u jezičkoj predstavi pomenutih situacija on gotovo nepostojeći. Ovaj tip sintaksičkog okruženja je sasvim uobičajen za glagol *bubnjati*, koji može ostvariti i dekauzativnu alternaciju: *Bubnjali su po bubnjevima.* – *Bubnjevi su bubnjali*, dok leksičko značenje lekseme *dobovati*, u kom su eksterni kauzator i element kontakta prominentniji u odnosu na značenjsku strukturu glagola *bubnjati*, postavlja izvesne restrikcije njegovoj netranzitivnoj upotrebi: **Peć je dobovala, ?Muzika je dobovala...* On zahteva postojanje jasno izdiferencirane površine koja će primiti energiju udarca.

Glagol *drombuljati* u značenju fizičkog udaranja ograničen je na sferu muziciranja, ali nije vezan samo za udaranje u drombulje, već može da označava

sviranje i na drugim instrumentima: *drombuljati po gitari/tamburi/klavijaturi...*
Leksemu *tamburati*, u rečniku definisanu kao *svirati na tamburi*, u korpusu nalazimo i u situativnom okviru tipičnom za događaj udaranja, sa animatnim primaocem udarca i agensom koji radnju vrši s namerom da mu zada bol: **Tamburao** *ga je poput vreće za udaranje*, ali još češće u metaforičnom značenju govorenja: ... *ovi koji su tamburali o velikim gubicima...*

Lekseme *bubnuti* i *bupnuti* su u rečniku predstavljene kao sinonimi jer pod odrednicom *bupnuti* ne stoji posebna definicija, već se upućuje na značenje lekseme *bubnuti*. Oba glagola su onomatopejskog porekla, nastala od uzvika *bub*, odnosno *bup* za *podražavanje potmulog, tupog zvuka pri padu nekog teškog predmeta ili od udarca tupim predmetom*. Oba glagola se daleko češće javljaju u svojim metaforičkim značenjima nego u značenju kontakta udarcem, a primeri u kojima označavaju konkretan, fizički kontakt uglavnom opisuju udaranje padanjem ili udaranje u masivnu površinu:

- (129) a. *Ja sam **bubnuo** o neki kamenjar, jer sam vozio sa 'jednom rukom'*.
b. *Nešto je zasmetalo, čamac je zapeo i **bubnuo** o galiju...*
c. *Svako malo je lopta **bubnula** u crkvena vrata, što je pratio nadljudski krik kako takmičara, tako i brojne publike koja je prosto odskakala...*
d. *... do trenutka kada leđima **bupneš** o zemlju.*
e. *... ponekad se sapleteš ili **bupneš** u nešto, ali ipak čitav stigneš tamo gde si pošao...*

2. GU sa značenjem jakog praskavog zvuka

U ovu grupu spadaju norveški glagoli *smelle* i *slamre* i srpski *tresnuti* i *zveknuti*. Zajedničko za sve glagole ove grupe jeste njihova tipična upotreba, a to je treskanje vratima:

- (130) a. *...gav henne intens lyst til å **smelle** døren igjen for nesen på Matthew.*

- '...jako je poželela da **zalupi vrata** Metjuu pred nosom.'
- b. *Hun gikk fra bordet og **smelte i entredøren** og gikk ut.* 'Udaljila se od stola, **tresnula ulaznim vratima** i izašla.'
- c. *Og skulle du likevel ha behov for å **slamre kjøleskapsdøren** hardt igjen, kan du glede deg over at ingen vil høre smellet.* 'A ako ipak budeš imao potrebu da **tresneš vratima frižidera**, možeš da se raduješ što niko neće čuti taj tresak.'
- d. *Han fikk **døra slamret** i ansiktet.* '**Zalupili** su mu **vrata** pred nosom' (dosl. dobio je zalupljena vrata u lice)
- e. *Čvrsto gazeći petama , vratila se u kuhinju, **tresnula** za sobom **vrata**...*
- f. *...posle svakog gosta je **zveknuo** vratima da se zatresla cela zgrada, kao da nikada u životu nije video bravu, tj. kvaku.*

Ista situacija se može konceptualizovati različito, pa imenica 'vrata' figurira i kao direktni objekat i kao instrument: *tresnuti vrata/vratima; smelle/slamre døra igjen/med døra*. Kao i u konstrukciji sa glagolom *lupiti*, vrata sprovode energiju od agensa do površine koja prima udarac, što ih čini pogodnim za ulogu instrumenta, ali istovremeno prolaze kroz promenu za koju su teleološki podobna, a to je otvaranje/zatvaranje uz odavanje zvuka koji može biti slabiji (*Døra klikket./Vrata su škljocnula*) ili jači (*Døra smalt/slamret./Vrata su lupila/tresnula*). Kretanje kao promena stanja i pasivno učešće u obavljanju radnje približavaju vrata kao učesnika radnje pacijentivnom kraju skale (Dowty 1991:572), te omogućavaju njihovu realizaciju na poziciji direktnog objekta. U norveškom jeziku, koji je restriktivniji od srpskog po pitanju neanimatnih površina u funkciji direktnog objekta (up. Poglavlje 4 o argumentskoj realizaciji događaja udaranja), imenica *dør* je u ovoj funkciji gotovo uvek praćena prilogom *igjen* 'opet, ponovo' koji unosi rezultativno značenje u konstrukciju.

Leksemu *zveknuti* smo klasifikovali kao GU sa propratnim elementom zvuka iako se u rečniku on definiše samo kao GU jake sile: *zvēknuti: snažno udariti, mlatnuti* bez pominjanja bilo koje vrste rezultata vršenja radnje. Ipak, sve lekseme u derivacionom gnezdu ovog glagola profilišu zvuk kao dominantan semantički element, pa se može pretpostaviti da se on nije bespovratno izgubio iz značenja

glagola *zvěknuti*. Osim toga, zvuk je sastavni element u definiciji njemu bliske glagolske odrednice *zvéknuti*: *ispustiti, odati zvek, zazvečati; lupnuti o nešto proizvevši zvuk*. S obzirom na to da ovi glagoli dele iste elemente semantičke strukture: kretanje, sila, kontakt i zvuk, a razlikuju se samo po njihovom rasporedu u okviru značenjskog prostora (kod glagola *zvěknuti* u prvom planu je kontakt, a kod *zvéknuti* zvuk), možemo ih povezati u komplementarni par na način sličan norveškim *parverb*. Tome u prilog ide i činjenica da im je sintaksička distribucija komplementarna, te se *zvěknuti* sreće tipično u tranzitivnom okruženju, a *zvéknuti* u netranzitivnim konstrukcijama. Uz to, naišli smo na brojne „prelazne“ primere u korpusu, u kojima je kompleks „kontakt-zvuk“ izvučen u prvi plan kao celina i gde se ne može lako razlučiti koji je element dominantniji:

- (131) a. *Iz sve snage lupio se po čelu, celom površinom dlana, začulo se da je zveknulo i mislim da ga je dobro zaboletelo.*
b. *Kofe su zveknule jedna o drugu.*
c. *... kad je odjednom zadrhtala viljuška u mojoj ruci i zveknula o tanjir.*

Kratki ogled sa maternjim govornicima srpskog jezika potvrdio je našu intuiciju o tendenciji ka stapanju ova dva glagola pošto je većina i primere sa nedvosmisleno upotrebljenim jednim ili drugim glagolom pročitati sa kratkosilaznim akcentom, kao da je sve vreme u pitanju samo jedan glagol: *zvěknuti*. Kao i kod ostalih GU jake sile, dilema oko razgraničavanja pomenutih glagola se nameće samo u primerima u kojima je primalac udarca imenica sa značenjem neživog entiteta, jer je u primerima sa animatnim primaocima udarca fokus nije na zvuku, već na bolu koji oni osećaju kao posledicu udaranja. Možemo zaključiti da glagoli *zvěknuti* i *zvéknuti* čine značenjski kontinuum u okviru komplementarnih glagolskih parova. Slična pojava se sreće kod još nekih glagola iz polja GU sa dominantnim elementom zvuka: *pljüsnuti/pljüskati* i *pljüsnuti/pljüskati* npr.

Za razliku od norveških glagola iz prethodne grupe kojima se označava isključivo lupanje na zatvorena vrata u svojstvu signaliziranja prisustva i želje da se ostvari kontakt sa osobom s druge strane vrata, glagoli *smelle* i *slamre* se ne mogu koristiti u tom kontekstu, već samo za situacije kada agens udara samim vratima o

dovratak i pri tome proizvodi jak i rezak zvuk. Poređenje srpskih glagola *lupati/lupati*, *tresnuti* i *zveknuti* po ovoj osnovi ne daje istu sliku jer se *lupati* ostvaruje u oba značenja, a *tresnuti* i *zveknuti* samo u drugom, pa se ne može povući tako jasna granica između dve grupe kao u norveškom jeziku. *Lupati* i *tresnuti* su i inače sinonimni u mnogim svojim upotrebama: *lupati/tresnuti glavom o zid*, *lupati/tresnuti štapom/motkom o zid/o zemlju* i sl. Razlikuju se prvenstveno u kvalitetu zvuka koji nastaje lupanjem i treskanjem, pa se tako radnja udaranja iskazana glagolom *tresnuti* ostvaruje pre svega na metalnim, kamenim i staklenim površinama, onima koje omogućavaju odavanje zvuka sličnog eksploziji: *tresnuti o ogledalo/po lancima/flašom o sto/činiju o pod/bokal o mozaički pod/cev na kamene ploče* itd. Isto važi i za glagol *zveknuti*: *šlem o kamen*, *čelom o metalnu pređicu na kaišu*, *čajnom kašičicom o čašu* itd. Glagol *lupati*, s druge strane, upotrebljava se u nizu kolokacija koje su mahom neprihvatljive sa glagolom *tresnuti*: *lupati dlanom o dlan* (entuzijazam zbog započinjanja nove aktivnosti, a u obliku *dok lupiš dlanom o dlan* – kratak trenutak), *lupati se prstom po čelu* (nova ideja), *lupati rukom/pesnicom/šakom o sto* (odlučnost, stišavanje okoline), *lupati nogom o pod* (nestrpljenje, ljutnja). Svim pomenutim izrazima je svojstveno značenje neverbalne komunikacije i iskazivanje osećanja agensa, što nije tipična sfera upotrebe glagola *tresnuti*.

Primeri sa glagolom *tresnuti* se u korpusu često nalaze i u značenju 'baciti ka dole' (tranzitivno) i 'pasti' (netranzitivno) i taj deo značenjskog prostora deli sa glagolom *bupnuti*:

(132) a. *Ćerka je zazvonila, ušla, skinula kecelju, tresnula torbu na krevet.*

b. ... *kada se spektakularno sapleo o filadendron i tresnuo na mermerni pod tako da mu je zadnjica glasno pljusnula pri tom.*

Svi glagoli ove grupe profilišu zvuk kao važan element značenjske strukture, te su prijemčivi za konstruisanje dekauzativnog tipa. Agens je manje ili više vidljiv u pozadinskom sloju:

(133) a. *Vrata se silovito otvoriše i tresnuše o zid. 'Ej, to su moja vrata!' viknu*

Debeli. Onda shvati ko stoji na vrhu stepeništa...

- b. *Jedna vrata **tresnuše**, baš ona levo napred, koja vode pravo u hol - neko je pustio da se sama zatvore ili ih je čak zalupio.*
- c. *Det voldsomme braket da bilene bak bussen **smalt** inn i den. 'Strašna buka kada su automobili iza autobusa tresnuli u njega.'*
- d. *... zadnja [vrata automobila] su **zveknula** u isto vreme...*

Norveški glagol *smelle* pripada tipu glagola *parverb* (upareni glagoli, od kojih je jedan član para tranzitivan, a drugi ne) i u rečniku se kauzativni i dekauzativni oblik navode kao posebne odrednice iako je oblik infinitiva isti. Kao i kod ostalih uparenih glagola, jaka promena je rezervisana za netranzitivni član para, dok se tranzitivni član menja po slaboj promeni.

3. GU sa značenjem zvuka udara u meku, žitku ili tečnu površinu

Glagoli srpskog jezika koji pripadaju ovoj grupi uglavnom su organizovani po parovima na osnovu onomatopeje u korenu glagolske lekseme. Reč je o glagolskim parovima a) *pljasnuti/pljaskati* i *pljesnuti/pljeskati*, b) *pljùsnuti/pljùskati* i *pljüsnuti/pljúsati* c) *šljepiti/šljepati* i *šljapiti/šljapati* d) *šljisnuti/šljiskati* i *šljusnuti/šljuskati* i e) *fljasnuti* i *fljusnuti*. Odnosi unutar parova su raznorodni, ali su svi glagoli povezani osnovnim značenjem odavanja zvuka kontaktom sa mekom, žitkom ili tečnom površinom. Svi svršeni oblici pomenutih glagola leksikalizuju tipičan scenario udaranja sa animatnim vršiocem radnje i animatnim primaocem udarca. U tom značenju se ostvaruju u tranzitivnim konstrukcijama sa primaocem udarca na poziciji direktnog objekta i eventualno dopunskim lokalizatorom udarca u formi predloške sintagme. Dopunska lokalizacija je najfrekventnija uz glagole sa osnovom u onomatopeji *pljus*, a najređe se sreće uz glagole *fljusnuti* i *fljasnuti*:

- (134) a. ***Fljasnula** ga je kao da je krenula da ubije roj komaraca na njegovoj faci!*
- b. *... ako je nisam danas **fljusnula** neću nikad.*

- c. *Samo, nije mi jasno zašto me je tata **šljepio** preko nosa kada sam ga pitao je l' i on vilenjak s obzirom na to da je ostao bez posla...*
- d. *Moja Mica bi me samo **šljapila** repom kada bih htela da je uslikam.*
- e. *Ako dete u vrtiću izjavi da su ga otac ili majka **pljusnuli** po guzi...*
- f. *Ko te **pljusne**, ti mu okreni i drugi obraz.*
- g. *Šta više, ponašaćeš se prema njemu potpuno isto, kao i da ga nisi **pljuskao**, već ga samo sklanjao od potencijalnih opasnosti.*

Imenice sa značenjem delova tela u funkciji perspektivizacije tačke kontakta označavaju uvek „mekši“ deo tela čijim udaranjem se proizvodi karakterističan „pljeskav“ zvuk. To su najčešće zadnjica i obraz, ređe lice, čelo i ruka. Tipični konteksti u kojima se udarac završava na zadnjici vezani su za decu (vaspitno kažnjavanje) i za žene (seksualna konotacija). Obraz je u tom smislu nemarkiran jer ne asocira ni na nekog specifičnog primaoca udarca, niti na poseban situacioni kontekst. Udarac se tipično ostvaruje direktnim kontakom, udaranjem čitavom površinom dlana, a ukoliko se radnja vrši uz pomoć eksternog instrumenta, njegova osnovna karakteristika je meka površina koja može da se ugiba. Kontakt vršioaca radnje i instrumenta je kontinuiran, tipično za događaj udaranja, a primalac udarca se konstruiše na isti način kao i u akcionom lancu bez instrumenta:

- (135) a. *Uspravio se iz dremke kada ga je žena **šljisnula** muholovkom po nogama.*
- b. *... da bi ga na kraju **fljusnuo** repom po licu konj poručnika Ljermontova.*
- c. *... **šljusnuo** je salvetom u lice.*
- d. *... ali se Izabela veselo nagnu ka Džejku i dlanom ga **šljepi** o koleno.*

Kontakt agensa sa instrumentom može biti i diskontinuiran, tj. agens baca instrument ka površini koja predstavlja poslednju kariku u akcionom lancu i u tom smislu pomenuti glagoli dele deo značenjskog prostora sa glagolima bacanja, a situacija je konstruisana kao indukovano kretanje:

- (136) a. ...*crvene farbe koju je vešt看 zamahom **fljusnuo** na središnji deo jedne slike...*
- b. ... *kao da mi je neko iz glave izvadio mozak i **fljasnuo** njime o zid.*
- c. ... *da vidi o čemu je reč i on mu je **šljusnuo** benzin u glavu.*
- d. *Napadač je pojurio ka njemu, **šljusnuo** ga benzinom i zapalio upaljačem.*
- e. ... *a **šljisnuo** je na prve redove i tri kofe vode.*
- f. *priznaj da ti je neko **fljasnuo** tortu u lice.*

Uslov koji je potrebno zadovoljiti da bi se upotrebio neki od ovih glagola jeste da bar jedna od površina koje dolaze u kontakt udarcem bude žitka, tečna ili meka sa mogućnošću ugibanja. Primećujemo da se bačeni entitet u jezički konstruisanoj situaciji može pojaviti i na poziciji direktnog objekta i na poziciji instrumenta u zavisnosti od toga kako govornik konceptualizuje čitavu situaciju i na koju od dve površine u kontaktu postavlja fokus. Ukoliko je reč o nekakvoj tečnosti ili žitkoj masi koja nije pod uticajem direktne manipulacije ljudskog bića, može se naći i na poziciji subjekta, tipičnoj za agentivni tip učesnika:

- (137) a. ... *i krv je **pljusnula** po zidu i do vratku.*
- b. *Hitro sam prebacio štap preko ivice i točak je **pljusnuo** po uzburkanoj površini jezera.*

Izlazak iz tipičnog okvira događaja udaranja u smislu nanošenja bola udarcem otkriva razlike između ispitivanih glagola. Glagoli *pljesnuti* i *pljeskati* leksikalizuju udarac dlanom bez mogućnosti uključivanja instrumenta kao posrednika u vršenju radnje, a zajedno sa glagolima *šljepiti* i *šljapiti* čine deo skupine u kojoj element zvuka ne dominira nad ostalim značenskim elementima, pa se ne javljaju u dekauzativnim, netranzitivnim konstrukcijama i uglavnom ne prihvataju nežive vršioce radnje. Glagolima *pljesnuti* i *pljeskati* može da se označava i udarac dlanom o dlan, a kolokacija *pljesnuti dlanom o dlan/dlanovima* ukazuje na udaranje s ciljem iskazivanja emocija, pre svega uzbuđenje, ili davanja određenih signala okolini:

- (138) a. *Raširila je oči od uzbuđenja i **pljesnula** dlanom o dlan.*
- b. *Minut su proveli u tišini, a kada je jedan od njih **pljesnuo** dlanovima, bio je to signal da se u tišini i razidu.*
- c. *Koreograf, sredovečan čovek, duže kose, plemenitog držanja, povremeno bi **pljesnuo** dlanovima i uzviknuo: „Sad, deco!“ Pa opet: „Ne, deco, ne valja... ”*

Upotreba svršenog i nesvršenog oblika je ovde različita. Nesvršeni oblik se češće javlja bez iskazanog sredstva na površini, a značenje takvog pljeskanja je iskazivanje divljenja umešnosti izvođača. Podrazumeva se da može označavati i sam čin fizičkog kontakta dlanovima:

- (139) a. *Da je onaj blesavi Noje samo jednom **pljesnuo** dlanovima kad su se pojavili komarci na ulazu u barku.*
- b. *... a koje je publika prepoznala i uz poznate ritmove gromoglasno **pljeskala**.*

Svi ostali glagoli upotrebljeni van okvira povređivanja izrazito profilišu element kretanja, pa se često sreću u konstrukcijama indukovanog kretanja, što je ilustrovano primerima (136) i (137). Ovaj značenjski element je još dominantniji u jednoaktantnim strukturama u kojima je informacija o kontaktu potisnuta u pozadinu okvira. Pravac kretanja je najčešće vertikalna sa smerom na dole, a na mestu subjekta je najfrekventnija imenica *kiša*, mada generalno nema restrikcija po pitanju vršioca radnje:

- (140) a. *Meni pred zoru **fljasnuo** onaj donji deo od regala, tj. sam se otvorio ka meni.*
- b. *Od ranog jutra brinem da nije **fljusnuo** s krova.*
- c. *Njih dvojica nisu uspeli da izvedu skokove do kraja, pa je svaki pojedinačno **pljusnuo** u vodu.*
- d. *... jutros kad sam krenula **fljusnula** mi voda iz auspuha.*
- e. ***Pljusnula** je kiša.*

f. ... izgubio ravnotežu, pa je **šljusnuo/šljisnuo** u baru

Dominacija kretanja nad ostalim elementima značenjskog okvira je naročito karakteristična za nesvršene oblike glagola iz ove grupe u scenariju udaranja o neživu površinu jer njihovo iterativno značenje obično podrazumeva udarce izazvane kretanjem. U ovim slučajevima je uvek profilisana staza kretanja jer upravo njena konzistencija omogućava stvaranje karakterističnih zvukova u osnovi pomenutih glagola:

(141) a. ...**šljapala** je čizmicama po lokvama na ulici.

b. ...**šljuskao** je po vodi kao da je vidra.

Neživog vršioća radnje najlakše prihvataju glagoli *pljusnuti* i *pljuskati* bez obzira na vrstu situacije, dok se kod ostalih glagola neživi vršilac radnje pojavljuje mahom samo u jednoaktantnim strukturama. Vrlo često se radnja izražava onomatopejama iz osnove glagola:

(142) a. ...napravila 3 koraka i **fljas** na patos...

b. Samo tada, i to odmah, **šljep** po guzi i prstima ima efekat.

c. Ili "Što nećeš da ćutiš", pa onda **fljus**...

d. **Pljus** po guzi ili razgovor?

Poređenje norveških i srpskih glagola ove grupe otkriva brojne sličnosti među njima. Glagoli *daske* i *klaske* se takođe koriste primarno da označe udarac po „mekom“ delu tela, obrazu i zadnjici (daleko češće):

(143) a. *Jeg fikk dratt ham inn mot land, der jeg kunne stå, og prøvde å få liv i ham. Jeg ropte og **dasket** ham i ansiktet, og etter hvert kom han til bevissthet.* 'Izvukla sam ga ka kopnu, gde sam mogla da stanem i pokušala da ga vratim u život. Vikala sam i **pljuskala** ga po licu i posle nekog vremena je došao svesti.'

- b. *Er det lov å klaske/daske barna på baken?* 'Da li je dozvoljeno šljepiti decu po guzi?'

Razlike u značenju se ispoljavaju kroz donekle različito sintagmatsko okruženje u smislu izbora tipičnog vršioca i trpioca radnje. Primeri u kojima je upotrebljen glagol *daske* mahom imaju vidljivu „vaspitnu“ notu i udaranje je neka vrsta kažnjavanja za loše ponašanje i postupke u svakom smislu:

- (144) a. *Bord og båser er fine, men resten er så epilepsifremkallende at arkitekten fortjener å bli **dasket** med et av metallrørene.* 'Sto i separei su lepi, ali sve ostalo izaziva takav napad epilepsije da arhitekta zaslužuje **batine** jednom od onih metalnih cevi.'
- b. *Jeg har blitt **dasket** på kinnet av moren min to ganger.* 'Majka me je dva puta **šljepila** po obrazu.'
- c. *Det er ikke slik at de som kaller det korrigeringsflyr og **dasker** hunden i hode med en avis.* 'Nije baš da oni koji to zovu korigovanjem idu okolo i **udaraju** pse u glavu novinama.'

Najčešći primaoci udarca su životinje, deca i žene, ali treba napomenuti da se ova vrsta udarca uglavnom ne doživljava kao nasilje, već kao društveno prihvaćen vid uticanja na ponašanje. Kada su na mestu direktnog objekta imenice sa značenjem ženskog bića, konotacija je uvek seksualna, i u ovoj upotrebi je leksema *daske* daleko frekventnija od *klaske*, kao uostalom i u svim drugim kontekstima u kojima je primalac udarca živo biće. Udaranje iskazano leksemom *klaske* spada u udarce slabijeg intenziteta, i stoga se najčešće koristi u kontekstu kažnjavanja dece, ali nije vezano samo za vaspitavanje i pokazivanje moći, što je slučaj sa leksemom *daske*, već može da se koristi i u drugim situacijama i tada je rezultat radnje neverbalna komunikacija ili iskazivanje osećanja: *klaske noen på ryggen* (prijateljski udariti nekoga u leđa), *klaske seg i panna* (udariti se po čelu u trenutku inspiracije ili kada neko iz okoline uradi nešto glupo ili smešno). *Klaske* spada u onomatopejske glagole i prijemčiviji je za označavanje „pljeskavog“ udarca uopšte, a naročito po neživim površinama.

- (145) a. *klaske fluer, mygg, vepser* 'ubijati (**pljeskati**) muve, komarce, ose...'
 b. *Regndråper klasket ned på ruta.* 'Kišne kapi su **pljuskale** po oknu.'
 c. *Han klasket igjen mappen.* 'Zatvorio (dosl. zapljeskao) je fasciklu.'
 d. *Han klasket den oljevåte luen på hodet...* 'Pljesnuo je kapu natopljenu naftom na glavu...'
 e. ... *og kastet en stein som fløy inn og klasket mot en plomme så plommekjøtt og saft sprutet.* '... i bacio kamen koji je uleteo i **fljasnuo** o šljivu tako da su i meso i sok šljive prsnuli okolo.'
 f. *Han reiste seg opp og dasket servietten i stolryggen.* 'Ustao je i **lupio** salvetom o naslon stolice.'

Gotovo svi primeri u kojima je imenica sa značenjem neživog entiteta objekat zapravo su instance konstrukcije indukovanog kretanja sa krajnjom karikom u uzročno-posledičnom lancu konceptualizovanom kao cilj kretanja:

- (146) a. *Jeg bare klasker dem rett ned i en form – ikke skal de eltes, formes eller etterheves!* 'Ja ih samo **bacim/fljusnem** pravo u pleh – nema potrebe da ih mesite, oblikujete ili pustite da narastu!'
 b. *En ape kan klaske maling på et lerret alt den vil...* 'Majmun može da **pljuska** bojom po platnu koliko god hoće...'
 c. *Han klasket labbene ned i melka og slikket på dem.* 'Pljasnuo je šape u mleko i polizao ih.'

Klaske postavlja i strože zahteve po pitanju kvaliteta površina koje dolaze u kontakt udarcem i restriktivniji je po pitanju učesnika koji se mogu naći duž akcionog lanca. Dok *daske* dozvoljava i sredstva tvrdih površina sve dok su one ravne (daska, pištolji, lepeza sl.), primeri sa glagolom *klaske* uglavnom leksikalizuju udaranje dlanom, a od instrumenata se pominju samo presavijene novine i rep životinja, dakle površine koje su i same meke i savitljive:

- (147) a. *Katten klasket med halen og tok synet mot meg igjen.* 'Mačka je

šljisnula/udarila repom i ponovo me pogledala.’

b. ... å **klaske** vepsen med en sammenrullet avis. ’...šljepiti osu savijenim novinama.’

Zanimljiv je primer rečenice *Båten klasket i husveggen*. ’Brod je lupnuo o zid kuće.’ gde nijedna od površina koje učestvuju u kontaktu udaranjem nije ni meka ni žitka, već je izbor glagola *klaske* u ovoj situaciji prouzrokovan vodom po kojoj se brod kreće i koja, i pored toga što nije iskazana sintaksičkim sredstvima, ravnopravno učestvuje u kontaktu kao treća površina.

Specifična upotreba lekseme *klaske*, u kojoj se poklapa sa glagolom *klesse*, nastalim morfološkom derivacijom od imenice *klesse* – ’lepljiva, žitka masa’, jeste udaranje koje rezultuje dodavanjem nekog materijala (najčešće tečnog ili žitkog) na površinu primaoca udarca. Uglavnom je reč o građevinskom materijalu, a ovo značenje je leksikalizovano u formi labavo složenog glagola sa partikulom *på*:

(148) a. ...fått **klesset på** litt lakk ’...nabacio malo laka.’

b. ... pusset det ned, og **klesset på** det nye gulvet. ’...renovirao ga i **udario** novi pod.’

c. *Har du bare klasket på panelplater uten å flytte på døra?* ’Da li si samo **udario** panel ploče bez pomeranja vrata?’

Klesse nije frekventna leksema u norveškom vokabularu, te se ne sreće u toliko različitih sfera upotrebe kao *klaske* i *daske*, u kombinaciji sa živim primaocem udarca označava udaranje jakom silom, a kada je kontakt ostvaren sa neživom površinom označava nanošenje neke vrste materijala na datu površinu. Ono što ovu upotrebu razlikuje od tipičnog događaja udaranja jeste činjenica da je kontakt između materijala koji se dodaje i površine koja ga prima trajan ili bar duži od trenutka koliko inače traje kontakt između izvora sile i primaoca sile. Čitava situacija je konstruisana kao instanca indukovanog kretanja, te se materijal koji se udarcem dodaje konceptualizuje kao pacijens i uvek je izražen formom direktnog objekta. U korpusu smo naišli na nekoliko primera u kojima je realizovan na poziciji instrumenta, no to su sporadični i atipični slučajevi.

Zanimljivo je što se, za razliku od većine ranije pomenutih GU sa dominantnim elementom zvuka, *klaske* i *daske* ne pojavljuju u intranzitivnim konstrukcijama. Postoje, doduše, retki primeri poput: *Seiletasket og slo*. 'Jedro je lepršalo i udaralo', koji podsećaju na neprelaznu situaciju, međutim, u pitanju je dvoaktantna situacija sa površinom (vazduh) koja nije iskazana na površini. *Klesse* pripada grupi uparenih glagola i ima svog netranzitivnog para s kojim deli oblik infinitiva, dok im se paradigma razlikuje. Netranzitivno *klesse* se gotovo uopšte ne upotrebljava i osim primera u rečniku naišli smo samo na još jedan: *han spyttet tobakk så det klass i veggen* 'pljunuo je duvan tako da je fljasnulo o zid'.

Smekke, još jedan glagol norveškog jezika koji označava udaranje ne naročito jakim silom uz karakterističan zvuk nečeg spljeskanog ima nešto drugačije sfere upotrebe od prethodna tri glagola. Udaranje živog bića iskazano glagolom *smekke* kreće se u opsegu umerene sile:

- (149) a. *Gunhild løper over golvet og smekker ham med handbaken over munnen*. 'Gunhild trči preko sobe i **udara** ga nadlanicom preko usta.'
b. *smekke på fingrene* 'udarati packe'

Tipična upotreba je udaranje insekata, a imenica sa značenjem 'mlatilica za muve', *fluesmekker*, nastala je kombinovanom tvorbom upravo od glagola *smekke* i imenice *flue* 'muva'. Osim zvuka karakterističnog za ubijanje insekata, u primerima sa glagolom *smekke* „čuje“ se i zvuk škljocanja, te se u ulozi jedne od površina u kontaktu, a često i obe, mogu naći metalni predmeti sa određenim tipom mehanizma koji može da proizvede zvuk škljocanja:

- (150) a. *...smekket døren forsiktig bak seg*. '...**oprezno zatvorio** (dosl. škljocnuo) vrata za sobom.'
b. *Vokterne skal ha gått løs på en mann og smekket håndjern på ham*...
'Čuvari su navodno napali jednog čoveka i **stavili** (dosl. škljocnuli) mu lisice...'

Postojanje mehanizma koji „sam od sebe” može da proizvede zvuk omogućava glagolu smekke dekauzativnu konstrukciju u ovoj upotrebi:

- (151) a. ...*og hørte håndjernene smekke rundt håndleddene hennes.* '... i čula kako su joj lisice **škljocnule** oko zglobova.'
- b. ...*da døra smekket igjen og bjella sluttet å ringe.* '... kada su se vrata **zatvorila** (dosl. škljocnula) i zvona prestala da zvone.'

Ovoj grupi norveških glagola pripada i leksema *plaske* definisana kao udaranje po vodi ili nekoj drugoj tečnosti. Za razliku od srpskog jezika gde postoje dva glagola nastala od onomatopeje udarca po vodi: tranzitivno *pljūsnuti/pljūskati* sa značenjem 'udariti/udariti pljusku' i najčešće intransitivno *pljūsnuti/pljūskati* u značenju 'zapljuskivati', 'udarati nečim po vodi', u norveškom jeziku se iz ove situacije nije iskristalisalo i značenje udaranja živih bića, te se *plaske* koristi samo u svom izvornom domenu:

- (152) a. *Skoene hans plasket på den våte asfalten idet han gikk nedover mot byen.* 'Njegove cipele su **šljapkale** po vlažnom asfaltu dok je silazio ka gradu.'
- b. *bølgene plasket mot betongen/ blodet mot bakken/regnet mot hjelmen hans/regndrøpene mot flisene...* 'talasi su **zapljuskivali** beton/krv tlo/kiša njegov šlem/kišne kapi pločice'

Kao i kod ostalih glagola iz ove grupe u dvoaktantnim konstrukcijama, makar jedna od površina u kontaktu mora biti neka vrsta tečnosti, a u jednoaktantnim strukturama je praćen ili lokativnom frazom kojom se profiliše staza ili direkcionalnom frazom sa značenjem cilja:

- (153) a. ... *vannet plasket om leggene på ham.* '.... voda je **pljuskala** oko njegovih listova.'
- b. *Vannet plasket fredelig ned i det store runde steinkaret.* 'Voda je mirno **tekla** (dosl. pljuskala) u veliki okrugli kameni sud.'

Kao i u srpskom jeziku, radnja opisana ovim glagolima može se iskazati i onomatopejskim uzvicima:

- (154) a. *Jeg klemte den flat mellom neglene så det sa "klask" i speilet og det var bare et sår igjen.* 'Istisnuo sam je [bubuljicu] noktima tako da se čulo „**pljas**“ po ogledalu, a na licu je ostala samo rana.'
- b. ... *dasspapirrullen, så da jeg skulle rive av papir, datt den ned på den bare foten min, og det sa KLASK* '... rolna toalet papira, tako da kad sam htela da otcepim papir, pao mi je na голу nogu i čulo se **PLJAS**.'
- c. *Vi kosa oss masse :) Han med å kaste stein i vannet så det sa plask...* 'Mnogo smo uživali :) On je bacao kamenčiće u vodu tako da se čulo **pljus...**'

4. GU sa značenjem kratkog i oštrog zvuka

Ovaj tip zvuka se ostvaruje udaranjem silom srednjeg intenziteta po tvrdim površinama bilo zglobovima prstiju bilo uz pomoć nekog instrumenta. U norveškom jeziku ovoj grupi pripadaju glagoli *klakke* 'kloparati', *knakke* 'kucati', 'kucnuti', *klapre* 'kucati', *klinke* 'zvecnuti' *klirre* 'zveckati', *skrangle* 'tandrkatiti', 'kloparati' i *skramle* 'čangrljati', 'zveckati', a u srpskom: *kucati/kucnuti*, *čukati/čuknuti*, *cvokotati*, *klepetati*, *kloparati*, *tucati*, *zvecnuti* i *zveckati*.

Poređenjem sintagmatska okruženja ovih glagola zaključili smo da se mogu podeliti u dva strukturno-značenjska prostora: prvi čine norveški glagol *knakke* i srpski *kucati/kucnuti*, *čukati/čuknuti* i *tucati/tucnuti* koji se dominantnije javljaju u tranzitivnom okruženju, a drugi *klakke*, *klapre* i srpski *cvokotati*, *klepetati* i *kloparati* kod kojih preovlađuju neprelazne konstrukcije sa samo jednim učesnikom.

Kao drugog učesnika situacije iskazane glagolima prve skupine najčešće srećemo *vrata* ili *prozor*, i ova upotreba ih povezuje sa glagolima *lupiti/lupati* odn. *banke* 'kucati', 'lupati' i *dunke* 'lupati', 'biti' u isti značenjski krug određen udaranjem po čvrstoj površini uz karakterističan zvuk. Glagoli koje analiziramo u

ovom odeljku, za razliku od GU jake sile, uglavnom leksikalizuju silu neodređenog intenziteta, koja se u zavisnosti od konteksta može modifikovati izrazima tipa 'tiho', 'svom snagom' i slično, i na taj način fiksirati na skali intenziteta od slabe do jake:

- (155) a. *Nakon par minuta čujem ga da tiho **kuca** na vrata, ali ne javljam se.*
b. *Svaki put sam **kucao** jako, ali niko mi nije otvorio.*
c. *Det **knakket** hardt på glassdørene, tre staselige karer kom trampende inn på rådhusgolvet. 'Neko je snažno **zakucao** na vrata i tri krupna momka su utabanala u gradsku kuću.'*
d. *Hun snudde seg og **knakket** lett på bobildøren. 'Okrenula se i lako **pokucala** na vrata prikolice.'*

Nije uvek lako povući granicu između dve grupe glagola po pitanju sile jer ona ovde nije konstantna, i neki oblici glagola, a i pojedine njihove upotrebe, vezani su za određeni intenzitet sile. Nesvršeni oblik *čukati* asocira na udaranje jačom silom, uglavnom na liniji sa glagolom *lupati* i u korpusu se često nalaze u istom okruženju: *čukati/lupati na vrata, čukati/lupati čekićem*. Za razliku od *kucati*, koje se takođe može naći u pomenutim izrazima, ni *lupati* ni *čukati* se ne mogu modifikovati prilozima sa značenjem slabog udarca: *tiho, lako čukati/lupati. S druge strane, svršeni oblik ovog glagola, *čuknuti*, uglavnom označava slabiji udarac pored informacije da je agens udario samo jednom za razliku od niza udaraca impliciranih nesvršenim oblikom. Za asocijaciju sa slabijom silom svakako je odgovoran sufiks –nu, koji je, osim perfektivizacije, nosilac i deminutivnog značenja. Isto važi i za *kucnuti*, te se zbog razlike u impliciranom intenzitetu sile i opoziciji iterativnost/perfektivnost domeni upotrebe svršenog i nesvršenog oblika donekle razlikuju:

- (156) a. ***kucati/čukati** po tastaturi ***kucnuti/čuknuti** po tastaturi*
b. ... ***kucati/čukati** po motoru/šasiji* (podrazumeva se čekićem ili nekim drugim teškim i čvrstim alatom) ***kucnuti/čuknuti** po motoru/šasiji* (podrazumeva se rukom)
c. ****kucati/čukati** nekoga po ramenu **kucnuti/čuknuti** nekoga po ramenu*

Donekle „šupalj” kvalitet zvuka nastalog udaranjem po čvrstoj površini često u pozadini otkriva trodimenzionalni entitet, kod koga je u jezičkoj situaciji konstruisanoj uz pomoć GU profilisana samo površina:

- (157) a. *Men alle har veldig ulik vekt og lyd når man **knakker** på dem.* 'Ali svi su različite težine i odaju različit zvuk kad ih **kucnemo**.'
- b. *Det gikk noen jernstenger gjennom veggene, og når vi **knakket** på dem så kunne vi bruke dette som en slags telegraf.* 'Kroz zid su prolazile neke gvozdene cevi i kad bismo **kucnuli** po njima, mogli smo da ih koristimo kao nekakav telegraf.'
- c. *Možete čuti da li je lubenica zrela tako što ćete je **kucnuti** po kori.*

Akcioni lanac se može proširiti eksternim instrumentom, najčešće čekićem. U ovom pogledu se srpski i norveški jezik razlikuju jer se glagoli *kucati* i *čukati*, i pored toga što se uopšteno asociraju sa obrađivanjem materijala, popravljanjem mašina i sl, u našoj građi ne pojavljuju uz bilo koji drugi alat osim čekića na mestu instrumenta, dok se norveški glagol *knakke* slobodno kombinuje sa imenicama sa značenjem alata za mehaničku obradu. Pošto je zvuk dominantan element značenjske strukture svih pomenutih glagola, vršenje radnje udaranjem instrumentom veoma često nema za cilj popravljanje ili pravljenje nečega, već proveravanje stanja nekog predmeta uz pomoć zvuka :

- (158) a. ***Knakket** med hammer rundt og bak kjølfeste for å sjekke delaminering, det høres bra ut...* 'Čukao malo čekićem unaokolo i iza kobilice da proverim stanje laminata, zvuči dobro...'
- b. *Prøv å **knakke** på rørene med en skrutrekker. Om du hører lyd når du **knakker** er røret blitt mikrofonisk og bør skiftes.* 'Pokušaj da kucneš šrafciğerom po cevima. Ako pri **kucanju** čuješ zvuk, znači da je cev postala mikrofonična i da treba da se zameni.'
- c. ***knakke** med et treskaft/med stein/gevir 'kucati* drvenom drškom/kamenom/rogom'

d. **Čuka** čekićem po kući.

e. Sećam se oca koji je često nešto **kucao** čekićem, dok danas, moj unuk bez prestanka **kuca** na mobilnom.

Poslednji primer slikovito opisuje širenje domena upotrebe glagola *kucati* i *čukati* u srpskom jeziku i glagola *knakke* u norveškom jeziku. Posle vrata i prozora kao najfrekventnijih primalaca udarca u situaciji opisanoj ovim glagolima, tastature mobilnih telefona i kompjutera čine drugu grupu po frekvenciji u materijalu koju smo pronašli na internetu. Građa koju nude elektronski korpusi ne pokazuje istu distribuciju iako postoje primeri u značenju 'kucati po tastaturi pisaće mašine'. Izuzetak je jedino korpus norveškog jezika NOWAC, čiju bazu predstavljaju tekstovi objavljeni na internetu. Brzi razvoj komunikacione tehnologije i prodor računara i mobilnih telefona u našu svakodnevnicu nije doveo do značajne pojave novih značenja pomenutih glagola u ovom kontekstu (osim *kucnuti nekoga* ili *kuckati se* u značenju stupanja u kontakt s nekim putem sms poruka) jer su značenje 'kucati po tastaturi' i njegova metonimijska ekstenzija 'kucati tekst' postojale i pre, ali je uticao na pojačanu frekvenciju upotrebe glagola u novom leksičkom okruženju koje čine imenice sa značenjem uređaja za bežičnu komunikaciju.

U neprelaznim konstrukcijama se domeni upotrebe glagola *kucnuti/kucati* s jedne strane i glagola *knakke* i *čuknuti/čukati* s druge strane ne poklapaju u potpunosti. Samo se par *kucnuti/kucati* javlja uz imenice poput *srca*, *bila*, *arterija* i sl. na mestu subjekta i to dominantno u nesvršenom obliku:

(159) a. *Pod njenom rukom **kucala** je arterija iz njenog vlastitog dlana.*

b. *U srcu moje mame i moje srce **kuca**. Kad njeno **kucne** - tak moje se čuje – tik.*

Glagoli *čukati* i *knakke* takođe su prisutni u ovom kontekstu, ali sporadično i uglavnom posredno, preko šireg konteksta³⁹:

(160) a. *Men nå – bare en hard lyd i hjertet som når rørleggeren i kjelleren*

³⁹ Primarno značenje žargonizma *čuka* jeste upravo 'srce'. (Gerzić i Gerzić 2002:49).

knakker på hovedledningen med rørtinga. 'Ali sada – samo snažan zvuk u srcu kao kad vodoinstalater u podrumu **lupa** ključem u glavnu cev.'

- b. *Et hjerte som banker, knakker ikke på fordi det vil ut.* 'Srce koje **lupa** ne kuca zato što hoće napolje.'
- c. ... *ali mi je zato srce čukalo 200 na sat.*

Pretpostavljamo da delimična nekompatibilnost između ove dve lekseme i imenica sa značenjem delova tela koji pulsiraju potiče od elementa eksternog instrumenta koji je u strukturama ovih glagola dominantniji nego kod glagola *kucati*.

Sva tri glagola kao vršioce radnje u netranzitivnom okruženju mogu kao vršioca radnje imati razne vrste mehanizama koji samostalno proizvode oštar i kratak zvuk sličan kucanju na vrata:

- (161) a. *Taksimetar je kucao brže od njegovog preplašenog srca...*
- b. *Najstariji sat na svetu kuca neprekidno 605 godina.*
- c. ... *i telegrafista je za trenutak zaustavio pogled na reči koje je napisao: LENJIN. Aparat je dalje kucao...*
- d. ... *motoren knakker i harde toner fra tidligere tider.* '... motor **lupa** u jakim tonovima još od ranije.'
- e. *Det eneste minuset jeg har funnet så langt med denne maskinen må være at den knakker/støyer mer enn en vanlig type.* 'Jedini minus koji sam do sada otkrila kod ove mašine jeste da **lupa/buči** više od obične/običnog tipa.'
- f. *Motor nije čukao nikad, pumpe ne zuje kako treba.*

Kucati se i ovde izdvaja po tome što označava ne tako jak zvuk koji se ritmično ponavlja i ukazuje na činjenicu da mehanizam koji emituje takav zvuk dobro funkcioniše. *Čukati* i *knakke*, s druge strane, ukazuju na neku vrstu kvara u mehanizmu jer zvuk koji se „čuje” u primerima sa ova dva glagola, iako iterativan nije nužno i ritmičan, a osim toga je daleko jači od zvuka koji asociramo s kucanjem,

te se u ovom kontekstu uvek može zameniti glagolom *banke* odn. *lupati*, s kojima održava čvrstu vezu preko intenziteta sile impliciranog u primerima ovog tipa.

Predstavnici drugog značenjskog prostora, norveške glagolske lekseme *klakke*, *klapre*, *klinke*, *klirre*, *skramle* i *skrangle* i srpski glagoli *klepetati*, *kloparati* i *cvokotati* razlikuju se od prethodno analiziranih glagola po tome što lakše prihvataju imenice sa značenjem neživog entiteta na poziciji subjekta i u neprelaznim i u prelaznim konstrukcijama. Kod ovih glagola zvuk zauzima dominantnu poziciju među značenjskim elementima, te je dekauzativna forma sasvim uobičajena pojava:

- (162) a. *Tastatur som ikke **klaprer** og en skjerm det er lett å lese.* 'Tastatura koja se ne **ču**je (dosl. koja ne **klopara**) i ekran s kog se lako čita'
- b. *Natten var full av lyder: trær som svaiet i vinden, en løs takstein som **klapret**, fikk meg til å skvette.* 'Noć je bila puna zvukova: drveće koje se povijalo na vetru, labavi crep koji je **kloparao**, od svega toga sam se trzao.'
- c. *Leppene glinser, neglene glitrer og skoene **klakker**. Skjønnhet er slettes ikke overfladisk.* 'Usne se sjaje, nokti svetlucaju, a cipele **klepeću**. Lepota nikako nije površna.'
- d. ... *sandale **klepeću** kao nikad do sada.*
- e. *Ventilator je **kloparao** i pridružio se šištanju hladnjaka...*
- f. *Pokušavam da se smirim dok zubi **cvokoću**.*

Svi glagoli unutar ove skupine leksikalizuju brzi niz udaraca u manje ili više ustaljenom ritmu, pa srpski glagoli *klepetati*, *kloparati* i *cvokotati* imaju samo nesvršeni oblik. Iterativnost je često povezana sa kretanjem i u tom slučaju se *klepetati* i *kloparati* konstruišu kao glagoli kretanja, a primalac udarca predstavlja stazu po kojoj se vršilac radnje kreće. Osnovno obeležje glagola *klapre* 'kloparati', *skrangle* 'tandrati', 'kloparati, *klepetati* i *kloparati* u značenju kretanja jeste profilisanje staze, dok je informacija o cilju kretanja manje bitna i pojavljuje se sporadično u našem materijalu. Entitet koji prenosi energiju udarca na stazu u situaciji kretanja može biti više ili manje samostalan u obavljanju te radnje. U srpskom jeziku je uvek neanimatan, dok se u norveškom jeziku na poziciji subjekta

može javiti i imenica sa značenjem ljudskog bića. Najčešći vršioc i radnje u ovoj značenjskoj sferi jesu razni tipovi obuće i vozila:

- (163) a. ... *og hestene og vognen **klapret** videre i full fart* '... a konji i kola su **otkloparali** punom brzinom.'
- b. *Toget glir ut fra stasjonen. Hjulene **klaprer** hurtigere og hurtigere over skinnene.* 'Voz polako izlazi/klizi iz stanice. Točkovi sve brže i brže **kloparaju** preko šina...'
- c. *Dok je voz lenjo **kloparao** banatskom ravnicom...*
- d. *En kvinne med svarte stiletthæler **klaprer** grundig forbi benken min.*
'Jedna žena u crnim stiletto štiklama glasno **klepeće** cipelama pored moje klupe.'
- e. *Høyhælte damesko **klaprer** over brosteinen i hurtig frekvens.* 'Cipele sa visokim potpeticama užurbano **klepeću** preko makadama.'
- f. *Bilen ristet og **skranglet** på den humpete veien.* 'Auto se tresao i **tandrkao** po neravnom putu.'

Približavanje centralnom prostoru kategorije udaranja ostvaruje se u onim primerima u kojima ne dolazi do dislokacije vršioca radnje u prostoru. Tada se argumentska realizacija ovih glagola poklapa sa nekim od osnovnih tipova konstrukcije tipične za udaranja o neživi entitet. Primalac udarca je sada površina koja trpi izvesne promene usled neprekidnog niza udaraca:

- (164) a. *Sad mi se javio problem na krovu kola gde od gurtne sa merdevina koja **klopara** po krovu kao na nekoliko mesta počela da bleđi srebrna metalik boja...*
- b. *Napolju je **kloparala** reza na vratima i zvonio katanac, udarajući u okove.*
- c. *Ne znam kako neko može da vozi nezakopčane kacige kad šnala preko 30km/h **klepeće** po glavi...*
- d. *...hendene mine skjelver så kraftig at ringene mine **klakker** mot armlenet.*

- '... ruke mi drhte tako jako da mi prstenje **klepeće** o narukvicu.'
- e. *Jeg hørte de tynne pinnene **klapre** mot dekket ovenfor.* 'Čuo sam kako štapići **udaraju** po palubi s gornje strane.'
- f. *Men jeg tenker ikke at nå skal jeg være morsom, det er veldig sjelden jeg **klakker** på glasset og hever stemmen for å få oppmerksomhet.* 'Ali ne razmišljam o tome da sad treba da budem zabavan, vrlo retko **kucnem** u čašu i podignem glas da bih privukao pažnju.'
- g. *Koppen **skranglet** mot asjetten...* 'Šolja je uz **čangrljanje** **udarila** o tacnu...'

Kratak i oštar zvuk rezervisan za metalne i/ili staklene površine leksikalizovan je u glagolima *skramle* 'zvecnuti', 'zveckati', *klirre* 'zvecnuti', i srpski ekvivalenti *zvecnuti* i *zveckati*:

- (165) a. ... *hørte lyden av metall som **skramlet** mot stein...* '... čuo je zvuk metala koji je **zvecnuo** o kamen
- b. *Čula sam da je escajg **zvecnuo** o staklo.*
- c. *Helena så på det forlatte nabobordet hvor to halvtømte vinglass **klirret** mot hverandre da rommet vibrerte.* 'Helena je gledala napušteni susedni sto na kom su dve poluprazne vinske čaše **zazvečale** udarivši jedna o drugu kada je prostorija zavibrirala.'
- d. *En fyllepenn **klirret** mot glassplaten.* 'Nalivpero je **zvecnuo** o staklenu ploču.'

5 .GU sa značenjem slabijeg tupog zvuka

U ovoj grupi se nalaze glagoli *klappe* i *tapšati/potapšati* u onim značenjima koja leksikalizuju udaranje slabom silom, na granici sa dodirrom, a rezultat ovakvog udarca je uglavnom iskazivanje osećanja i neverbalna komunikacija. Ostvaruju se najčešće u fiksiranim izrazima i u norveškom i u srpskom jeziku:

(166) *Hun **klappet** ham på handa/kinnet/skulderen/ryggen. **Potapšala** ga je po ruci/obrazu/ramenu/leđima.*

Poruka koja se pruža ovim tipom udarca je pružanje podrške ili utehe primaocu udarca. Kao perspektivizator tačke kontakta mogu, doduše ređe, poslužiti i drugi delovi tela, a značenje kontakta i u tom slučaju ukazuje na nežnost i naklonost vršioca radnje prema primaocu udarca:

(167) *«Du, jeg, og» han **klappet** på den svulmende magen til Margaret – «broren eller søsteren din, hva det enn blir. » „Ti, ja i“ **potapšao** je Margaretin ogromni stomak, „tvoj brat ili sestra, šta god da bude....”*

Primalac udarca može biti i neživi entitet, a tada je cilj vršenja radnje skretanje pažnje na dati predmet ili izražavanje ponosa i zadovoljstva zbog posedovanja ili stvaranja tog predmeta:

- (168) a. *Han **klappet** på rapporten med den ene hånden. – Vi har dessuten et ganske entydig utsagn fra en psykolog som ikke mener at taushetsplikten gjelder lenger. ’**Potapšao** je izveštaj jednom rukom. – Osim toga imamo prilično nedvosmisleni izjavu psihologa koji smatra da obaveza ćutanja više ne važi.’*
- b. *Helene heiste seg opp i sengen, og **klappet** på sengekanten slik at Anne kunne sette seg inntil henne. ’Helene se uspravila u krevetu i **potapšala** ivicu kreveta kao znak da Ane može da sedne do nje.’*
- c. ***Potapšala** je ručni sat kako bi naglasila da žuri.*
- d. *«Ja, det er nesten altfor mye,» svarte Petter og **klappet** den sprengfulle sekken. Inger tenkte at Hanna kanskje hadde laget nistemat til to. ’„Da, gotovo da ima previše”, odgovorio je Peter i **potapšao** prepuni ranac. Inger je pomislila da je Hana možda pripremila užinu za dvoje.”*

Zanimljivo je da se neanimatni entiteti u ulozi primaoca udarca sintaksički ostvaruju kao direktni objekti bez predloga, u srpskom jeziku sistematski, a u norveškom kao alternativa predloškom objektu. Ovaj tip sintaksičkog obrasca realizacije neanimatnog primaoca udarca nije tipičan za GU i aktuelan je samo u specifičnim situacijama kada agens vrši radnju u afektu (detaljnija diskusija u poglavlju 4.1.1.2. o pacijensu). Može biti posledica činjenice da se značenje glagola *klappe* i *potapšati/tapšati* ilustrovano u prethodnim primerima nalazi na granici između dodira i udaranja, a u događaju dodirivanja se primalac sile uvek kodira u obliku direktnog objekta bez obzira na animatnost.

Pomenuti glagoli koriste se uobičajeno i za izražavanje naklonosti prema životinjama:

(169) *Han klappet hunden på hodet. Potapšao je psa po glavi.*

U svom primarnom značenju oba glagola označavaju pljeskanje dlanovima, što ne pripada tipu zvuka predstavljenom u ovom odeljku.

3.2.4. *Odlike leksičko-semantičke grupe GU u norveškom i srpskom jeziku*

Već smo pomenuli da leksičko-semantičku grupu GU posmatramo kao kategoriju nejasnih granica sa prototipom u sredini (nor: *slå*, srp. *udariti/udarati*). On se može smatrati generičkim glagolom udaranja, a u terminima hijerarhizacije može se definisati kao hiperonim u odnosu na ostale članove grupe. Oko njega su na manjoj ili većoj udaljenosti u grozdovima raspoređeni ostali glagoli prema stepenu sličnosti, a u grozdove organizovani prema međusobnoj bliskosti.

U norveškom jeziku je glagol *slå* neprikosnoveni „gospodar” grupe po svim kriterijumima: od svih GU ubedljivo je najfrekventniji u elektronskim korpusima norveškog jezika, odlikuje se najbogatijom polisemantičkom strukturom i najraznovrsnijim obrascima sintaksičke realizacije. Njemu najbliži glagol po mogućnostima kombinovanja sa različitim tipovima primalaca udaraca i ulaženja u različite vrste konstrukcija jeste glagol *banke*, ali se sa prototipom ne može meriti po

razgranatosti polisemantičke strukture. Svi ostali GU norveškog jezika specijalizovani su za izražavanje udaranja u specifičnim situacijama i imaju brojne restrikcije po pitanju izbora argumenata.

Za razliku od kategorije norveških glagola udaranja, u kojoj centralnu zonu zauzima samo glagol *slå*, u srpskom jeziku se centralnim članovima, pored glagola *udariti*, mogu smatrati i glagoli *biti* i *tući*. I oni se, poput prototipa, odlikuju velikim brojem sekundarnih značenja i bogatim derivacionim jezgrom, ali se glagol *udariti* ipak nameće kao tipičniji jer ne podrazumeva nameru pri vršenju radnje, a uz to je i opštiji u svom značenju, te stoga prihvata širi spektar entiteta u ulozi agensa i pacijensa u odnosu na ova dva glagola. Iz prethodno navedenog spiska GU koji čine predmet naše analize vidimo da u srpskom jeziku ima više glagolskih leksema sa značenjem udaranja u odnosu na norveški jezik, ali ta nesrazmera nije karakteristična za sve podgrupe u okviru kategorije GU. I letimičan pogled na listu glagola pokazuje da je razlika u broju glagolskih jedinica najuočljivija među GU koji kao rezultat imaju bol i povređivanje primaoca udarca, dok su ostale podgrupe približno jednake po broju članova.

Druga bitna razlika između norveških i srpskih GU koja odmah pada u oči jeste navođenje GU srpskog jezika u formi vidskih parova od kojih je jedan svršeni, a drugi nesvršeni. Iako informacija o aspekatskoj vrednosti nije nebitan faktor u ukupnom liku jednog glagola, odlučili smo da vidske parnjake brojimo kao jednu leksemu. Kod većine glagola iterativnost nesvršenog člana para doprinosi utisku o vršenju radnje silom većeg intenziteta u odnosu na svršeni oblik, a svršeni oblik ima jaču implikaciju rezultata. Iz unutrašnje, mikro perspektive, svršeni i nesvršeni član para nikada nisu semantički identični, što doprinosi i manjim ili većim razlikama u domenima upotrebe, ali se spolja gledano može reći da je generalno reč o radnji istog tipa. Glagoli kod kojih su uočena krupnija razilaženja između svršenog i nesvršenog parnjaka nisu navođeni u ovom obliku, već je naveden ili samo jedan od njih, onaj koji pripada kategoriji GU, npr. *tresnuti*, ali ne i *tresti*, ili su navedeni kao potpuno različite lekseme, što zapravo i jesu i pored morfološke bliskosti, npr. *klepati* i *klepiti*. U norveškom jeziku, koji je pretežno analitički, aspekt se ne izražava na leksičkom nivou, već pretežno na sintaksičkom, kroz izbor glagolskog vremena i kombinacijom sa raznim glagolskim frazama za izražavanje aspektualnih nijansi (up.

Babić 2004:17). Kao prevodni ekvivalent na srpskom izabrali smo svršeni oblik odgovarajuće srpske glagolske lekseme svuda gde je to bilo moguće vodeći se tipično semelfaktivnom prirodom radnje udaranja.

3.2.5. Tvorbeno kompleksni GU norveškog i srpskog jezika

Na spisak GU u užem i širem smislu nismo uvrstili tvorbeno kompleksne glagolske jedinice dobijene derivacijom ili kompozicijom pošto se veliki broj jedinica iz ovog dela građe ne uklapa u tipični sintaksičko-semantički okvir događaja udaranja zbog svoje rezultativne prirode. Izuzetak su samo glagoli ovog tipa koji funkcionišu kao vidski parnjak nekom od osnovnih GU, npr. *mlatiti/izmlatiti*, *tući/istući* i sl. Sve derivate GU predstavimo i analizirati u nastavku teksta.

3.2.5.1. Tvorbeno kompleksni GU norveškog jezika

Građa na norveškom jeziku ne sadrži toliko tvorbeno kompleksnih glagola kao odgovarajuća građa srpskog jezika pošto se ispostavilo da se samo centralni glagoli grupe mogu proširivati raznim vrstama tvorbenih formata.

Tvorbeno kompleksne jedinice u norveškom delu naše građe obuhvataju glagole sa prefiksima, sufiksima i glagole sa partikulama. Prefiksacija se u skandinavističkoj lingvistici smatra podvrstom izvođenja, zajedno sa sufiksacijom i kombinovanom tvorbom (Faarlund et al. 1997:90–121), dok je morfološki status tvorenic sa partikulom još uvek nerazrešen. Naziv koji se najčešće sreće u gramatikama jeste *løst- og fastsammensatte verb* 'labavo i čvrsto složeni glagoli', što bi ukazivalo na stav da se bez obzira na odvojenost partikule od glagola ove jedinice smatraju složenicama. U *Referencijalnoj gramatici norveškog jezika* se upozorava na nepodobnost ovog termina jer u slučaju „labavo složenog glagola“ ipak nije reč o pravoj složenici (Faarlund et al. 1997:83). Autori objašnjavaju da i jedan i drugi oblik pomenutih kompleksnih jedinica zapravo potiču od predloške konstrukcije, koja je u ranijim fazama razvoja norveškog jezika imala slobodniju sintaksičku distribuciju, te je predlog mogao prethoditi glagolu ili se nalaziti iza njega. Tokom vremena su predlozi ispred glagola počeli da se pišu spojeno s njim, dok su oni koji

su ga sledili ostali odvojeni (Faarlund et al. 1997:83). Pomenuti dijahronijski argument, prema našem mišljenju, nimalo ne ide u prilog tezi autora o suštinskoj razlici u morfologiji jedinica sa spojenom i odvojenom partikulom, već, naprotiv, ukazuje na njihovo zajedničko poreklo i na formalnom i na sadržinskom planu, čime se one zapravo svode na različite instance jedne iste pojave.

Partikule se uopšteno mogu definisati kao sateliti kojima se značenje osnovnog glagola modifikuje u pravcu direkcionalnosti, lokativnosti, rezultativnosti, perfektivnosti i temporalnosti (Dehe 2015:611) i predstavljaju zajedničku odliku svih germanskih jezika (Dehe 2015:611.). Osnovni problem koji kombinacije glagola s partikulom postavljaju pred lingviste jeste njihov morfološki i leksički status s obzirom na to da se mogu graditi i kao odvojive i kao neodvojive jedinice: *look UP* (engleski), *NACHschlagen* (nemački), *OPzoeken* (holandski), *fletta UP* (islandski), *slå OPP* (norveški), *slåa UPP* (ferjarski) (Dehe 2015:611, Laureys 2012:216), a njihovo značenje se može kretati po kontinuumu od potpuno prozirnog, odn. kompozicionalnog: *gå inn 'ući'* ('íci' + 'u' (pravac kretanja)), do idiomatskog: *gå inn for 'baviti se nečim'* ('íci' + 'u' (pravac kretanja) + 'za'). Dodatnu teškoću predstavlja činjenica da grupu partikula čini leksički inventar iz nekoliko vrsta reči⁴⁰, te se neretko dešava da je gotovo nemoguće odrediti da li je reč o glagolu s partikulom ili o osnovnom glagolu s predloškom ili priloškom konstrukcijom kao dopunom: *kaste opp* npr. može značiti i 'baciti uvis' i tada se *opp* tretira kao predlog koji uvodi predlošku dopunu, dok se u značenju 'povraćati' tretira kao partikula. Skandinavistička literatura posvećena partikulama proučava ih prvenstveno iz morfološke i sintaksičke perspektive (Sandøy 1976, Åfarli 1985, Ven 1999, Svenonius 1994, 1996, Toivonen 2002, 2012) dok su semantičke analize novijeg datuma i često ograničene na ispitivanje pojedinih partikula (Norén 1996, Strzelecka 2003, Luszczynska 2014). Pomenute semantičke studije zasnovane su na materijalu iz švedskog jezika, a koliko je nama poznato, ne postoji nijedan rad koji se bavi značenjem norveških prefiksa i partikula. Raštrkane opaske o značenju uglavnom služe kao ilustracija sintaksičkih osobnosti glagola s partikulom i to najčešće u kontrastivnoj perspektivi. Osnovni cilj većine radova posvećenih ovoj temi jeste

⁴⁰ Partikule najčešće vode poreklo od predloga (*slå opp*) i priloga (*bortføre*), ali se u literaturi navodi da mogu poticati i od prideva (*frifinne*, *slå blå og gul*), i imenica (*kjøre bil*, *dampkoke*) (Laureys 1991:217, Norén 1996).

definisanje kriterijuma za razlikovanje glagola s partikulama od formalno identičnih glagolskih konstrukcija sa predloškim ili priloškim frazama u funkciji dopune. Najčešće navođeni kriterijumi su:

a) **fonološki** - za razliku od homonimskog predloga, partikula čuva svoj naglasak i u kombinaciji s glagolom, a kompleksnu glagolsku jedinicu odlikuje i različita tonema⁴¹ u odnosu na odgovarajuću konstrukciju s predlogom (Toivonen 2002:191, Strzelecka 2003, Sandøy 1976).

b) **sintaksički** – u nekim germanskim jezicima partikula uvek sledi glagol i ne može se od njega odvojiti imenicom u funkciji direktnog objekta. Odeljivost je moguća samo u slučajevima kada je na poziciji direktnog objekta zamenica. Ovaj kriterijum ne važi za norveški jezik jer partikula nije tako čvrsto vezana za glagol: *John sparka ut hunden/John sparka hunden ut* (primer preuzet iz Åfarli 1985:75, Svenonius 1996:11). Neki autori kriterijumu pozicionalnosti pristupaju iz perspektive kontrastiranja sa homofornim glagolskim konstrukcijama sa predloškom dopunom, pa kombinaciju s partikulom izdvajaju po tome što partikula može ili prethoditi imeničkoj sintagmi u funkciji direktnog objekta ili je slediti, dok se predlog, budući da uvodi predlošku dopunu, može javiti samo ispred imeničke sintagme (Dehe 2015:617). Diskutujući o ovom kriterijumu autori manje ili više eksplicitno izdvajaju partikule potekle od predloga kao tipične predstavnike kategorije ili čak jedine „prave” partikule. Svenonijus npr. partikulama smatra samo „predloške” partikule, što sledi iz zaključaka o sintaksičkoj mobilnosti partikula formalizovanih u pravilo nazvano *particle shift* (Svenonius 1994). Promenu redosleda iz **glagol – partikula - objekat** u **glagol – objekat - partikula** nije moguće izvršiti u dva slučaja: a) ukoliko rezultativna dopuna nije partikula i b) ukoliko dopuna jeste partikula, ali nema rezultativno značenje:

(170) a. Kokken brennte { *svart } kyllingen { svart }. (Nor)

the.cook burned black the.chicken black

The cook burned the chicken black.

b. Musikerne anså { *over } konserten { over }. (Nor)

⁴¹ Norveški jezik razlikuje dva tonema, vrste tonskog akcenta, označenih brojevima 1 i 2. Postoje mnogi parovi reči čije se značenje razlikuje samo na osnovu razlike u tonemima, slično kao u srpskom jeziku.

the.musicians considered over the.concert over

.The musicians considered the concert over.

(primeri preuzeti iz Svenonius 1996:11)

Naša građa potvrđuje mogućnost većine partikula da menjaju poziciju u rečeničnoj shemi:

slå opp døra/slå døra opp, međutim, nismo utvrdili postojanje minimalnih parova u kojima bi se uz pomoć ovog sintaksičkog kriterijuma partikula mogla jasno razlučiti od predloga ili priloga istog oblika, pa se na osnovu našeg materijala pre može govoriti o tendenciji nego o pravilu. Pretražujući korpus npr. po kombinacijama *smelle døra igjen/smelle igjen døra* 'zalupiti vrata', koje predstavljaju instance glagola s partikulom, uočili smo da je distribucija oba redosleda konstituenata ravnomerna, dok se u slučaju kombinovanja istog glagola sa prilogom *igjen* 'ponovo' uočava daleko veći broj primera u kojima prilog prethodi direktnom objektu: *smelle igjen skjermen* 'ponovo udariti ekran', ali se ne sme zanemariti postojanje nekoliko primera sa obrnutim redom reči: *smelle skjermen igjen*.

c) **leksički** – partikula u kombinaciji s glagolom stvara novu semantičku jedinicu i podrazumeva određeni nivo leksikalizacije. Leksikalizacija se kreće od niske do visoke (Norén 1996), a u skladu sa nivoom leksikalizacije značenje novostvorene glagolske jedinice posmatra se kao veličina koja se određuje na skali od kompozicionalnog do idiomatskog: *slå opp ballen* 'udariti loptu na gore' – *slå opp ordet* 'potražiti reč u rečniku'.

I pored brojnih radova koji se bave problemom omeđavanja glagolskih jedinica s partikulom od drugih srodnih kombinacija, još uvek nije donet konačni sud o tome da li glagole sa odeljenom partikulom treba računati kao jednu leksemu ili kao dve. Gramatike skandinavskih jezika i udžbenici morfologije ih najčešće tretiraju kao kombinatorne varijante glagola ne dodeljujući im status lekseme: "Mange av sammensetningene med preposisjon som forledd står i et nært forhold til verbfraser dannet av same ord: *innkalle* – *kalle inn*, *oppgi* – *gi opp*, *underskrive* – *skrive under*

osv.” (Faarlund et al 1997:83)⁴², a partikule kao predloge bez leksičkog sadržaja (Faarlund et al. 1997:446–447). Ovakvo viđenje prati i leksikografija – glagoli sa odvojenom partikulom su u norveškim rečnicima obrađeni u okviru članka posvećenog osnovnom glagolu, dok su glagoli sa spojenom partikulom izlistani kao posebne odrednice. Autori koji ovoj temi pristupaju iz sintaksičke i semantičke perspektive posmatraju ih pak kao jedinstvenu leksičku jedinicu sa idiosinkratičkim značenjem koje je kao takvo pohranjeno u mentalnom leksikonu (Ramchand&Svenonius 2002:101, Ackerman&Webelhuth 1998 citirano prema Toivonen 2001:147). U prilog viđenju glagola sa odvojenom partikulom kao jedne leksičke jedinice ide i podatak da ona, kao i svaka druga leksema, može ulaziti u tvorbene procese izvođenja i slaganja: *slå opp (et ord)* ’potražiti reč u rečniku’ – *oppslagsord* ’odrednica’, *slå ned* ’potući, pobediti’ – *nedslag* ’poraz’ – *nedslående* ’koji deluje razorno’.

Osim toga, glagoli sa odvojenom partikulom su veoma često i značenjski identični inkorporiranim glagolima, pa se čak i u gramatikama koje ih tretiraju kao kvalitativno različite jedinice obrađuju na istom mestu. Uobičajena je podela svih glagola s partikulom bez obzira na stepen fuzije između ove dve jedinice na dve grupe (Faarlund et al. 1997:83–84):

1. glagoli sa partikulom koji se pojavljuju samo kao jedna reč: *ansette* ’zaposliti’, *oppfatte* ’shvatiti’, *tillate* ’dozvoliti’ itd.
2. glagoli sa partikulom koji se pojavljuju samo rastavljeno: *låse opp* ’zaključati’ *koke over* ’prekuvati’ i sl.
3. glagoli sa partikulom koji se pojavljuju i u jednom i u drugom obliku. Oni se dalje dele u 2 grupe između kojih se ne mogu povući jasne granice:
 - a. glagoli sa istim ili sličnim značenjem i u sastavljenoj i u rastavljenoj formi: *hjemsende* – *sende hjem* ’poslati kući’, *medbringe* – *bringe med* ’poneti’, *motsi* – *si mot* ’protivrečiti’
 - b. glagoli sa različitim značenjem u sastavljenoj i rastavljenoj formi – u rastavljenoj formi je značenje partikule najčešće prostorno, dok se njeno značenje u sastavljenoj formi smatra metaforičkom ekstenzijom konkretnog

⁴² Mnoge složenice sa predlogom kao odredbom u bliskom su značenjskom odnosu sa glagolskim frazama stvorenim od iste reči: *innkalle* – *kalle inn*, *oppgi* – *gi opp*, *underskrive* – *skrive under osv.*

značenja: *utsette* odložiti – *sette ut* izložiti, *framgå* proizilaziti – *gå fram* ići napred i sl.

Granice između grupa su difuzne, te je zapravo reč o čitavom spektru različitih kombinacija po bliskosti značenja, frekvenciji jedne ili druge forme itd. Da li će prevagnuti glagol sa inkorporiranom partikulom ili oblik sa rastavljenim pisanjem zavisi i od faktora kao što su **jezički varijetet** i **gramatički oblik**. Inkorporirani oblici su češći u bukmlu nego u ninošku⁴³, a kod istoznačnica se glagol sa odvojenom partikulom uglavnom javlja u kolokvijalnom stilu, dok je sastavljeno pisanje pre odlik književnog stila ili nekog drugog višeg tipa registra. O uticaju gramatičkog oblika na izbor sastavljenog ili rastavljenog pisanja glagola s partikulom govorimo u kontekstu participa prezenta i perfekta, koji se (gotovo) uvek⁴⁴ pojavljuju kao jedna morfosintaksička reč bez obzira na to da li se partikula u infinitivu i drugim oblicima piše sastavljeno ili rastavljeno. Svenonijus to tumači kao izuzetak od leksikografske prakse da se inkorporirana kombinacija navodi kao posebna odrednica u rečniku i tvrdi da je u slučaju participa perfekta reč o produktivnoj inkorporaciji, a ne o stvaranju nove lekseme i uvođenju novog značenja jer ovi oblici nemaju leksikalizovane aktivne parnjake:

(171) a. Mjölken blev aldrig {inställd/*ställd in} (Swe)

the.milk was never in.put put in

.The milk never got put away. (primer preuzet iz Svenonius 1996:19)

b. *Hun kler på seg.* 'Ona se oblači.'

Hun er påkledd. 'Ona je obučena.'

Mi ćemo u radu tretirati i čvrste i labave spojeve glagola s partikulom kao instance istog tvorbenog modela, te u skladu s tim i glagole sa razdvojenom partikulom smatramo jednom leksemom. Ona u rečeničnu shemu ulazi kao jedinstvena leksička jedinica, ali budući da se sastoji iz dva dela, može biti razdvojena određenim sintaksičkim procesima.

⁴³ Bukmol (bokmål) i ninošk (nynorsk) su dva standardna varijeteta norveškog jezika.

⁴⁴ Particip prezenta uvek ima inkorporiranu formu, dok se particip perfekta u nekim slučajevima može pojaviti i u rastavljenom obliku.

3.2.5.1.1. Sufiksacija

Od svih glagola udaranja norveškog jezika sufiksom je izveden samo *blafre* (verovatno od glagola *blaffe* ili od imenice *blaff*). Sufiks *-r* nije produktivan u glagolskom sistemu norveškog jezika i u literaturi se navode još samo dva glagola u čijem izvođenju on učestvuje: *bevve* 'drhturiti' izveden od glagola *beve* 'drhtati' i *gnistre* 'iskriti, zaiskriti', 'varničiti' izveden od imenice *gnist* 'iskra', 'varnica'. Napominje se i da postoji čitav niz glagola čija se osnova završava na *-r*, ali da nema podataka o tome da li su i oni izvedenice ili ne (Faarlund et al. 1997:122). U ovu grupu spadaju i naši glagoli *dundre* i *flagre*, a još neki njeni članovi su: *dirre* 'drhtati', *flimre* 'titrati', *knitre* 'pucketati', *plapre* 'brbljati', *plystre* 'zviždati', *sitre* 'drhtati', 'tresti se' itd. Zanimljivo je da se značenje svih glagola sa osnovom na *-r* odlikuje zajedničkim jezgrom koje obuhvata niz kratkih pokreta koji rezultuju zvukom (Faarlund et al. 1997:122). U literaturi nismo našli informacije o značenju ovog sufiksa, ali poredeći semantiku navedenih motivnih reči i odgovarajućih izvedenica, uz informaciju o značenju ostalih glagola sa osnovom na *-r*, možemo pretpostaviti da je reč o značenju vibriranja, koje najverovatnije potiče od simbolike motivisane artikulatorem i akustičnom prirodom glasa *r*.

3.2.5.1.2. Prefiksacija

Kao ni sufiksacija, tako ni prefiksacija kao tvorbeni model nije produktivna u okviru grupe GU norveškog jezika. Od prefiguriranih glagola pojavljuje se samo *foreslå* u značenju 'predložiti'. Ovaj prefiks je oblički identičan prilogu *fore* i njegovom alomorfu *føre*, koji potiču od norenskog *fyrir* sa značenjem 'pred', 'ispred'. U literaturi se navodi i podatak da je germansko *fyrir* rano počelo da ostvaruje čvrste veze s glagolom i da se i u ostalim germanskim jezicima morfeme potekle od *fyrir* pišu sastavljeno s glagolom, npr. nemački *vergeben* (Falk & Torp 1900:342). Izbor prefiksa za građenje glagola *foreslå* i *predložiti* u norveškom i srpskom jeziku upućuje na zajedničku konceptualnu predstavu radnje predlaganja prema kojoj se ono što je predloženo smešta *ispred* primaoca poruke u metaforičkom prostoru. Radnja iskazana glagolima *foreslå* odnosno *predložiti* može se predstaviti

shemom davanja u kojoj se sam predlog konceptualizuje kao predmet koji pošiljalac poruke daje (*å gi*) primaocu koji je uvek kodiran kao beneficijens: *foreslå noe til noen* 'predložiti nešto nekome'.

3.2.5.1.3. Tvorba sa partikulom

Centralni glagol kategorije GU norveškog jezika ulazi u kombinacije sa gotovo svim partikulama, dok ostatak leksičko-semantičke grupe pokazuje slabiju sklonost ka sklapanju ovog tipa kompleksnih jedinica. Kombinacije sa partikulom odvojenom od glagola su daleko brojnije od sastavljenih oblika, što se poklapa sa zaključkom iznetim u Sandøy 1976, gde se beleži tendencija ka frekventnijem pojavljivanju odvojenih formi u dinamičkim značenjskim okvirima, a inkorporiranih u statičkim (Sandøy 1976:171).

U nastavku teksta ćemo prvo analizirati kombinacije sa partikulama koje se javljaju uz veći broj GU norveškog jezika, a zatim i one karakteristične samo za glagol *slå*.

(a) **Partikula *til***

Partikula s kojom se kombinuje najveći broj glagola iz naše tematske grupe svakako je *til*. Osnovna funkcija joj je perfektivizacija glagolske radnje koja se, iskazana glagolom bez partikule, može tumačiti i kao imperfektivna i kao perfektivna:

(172) a. *Hun slo ham*. 'Udarila/Udarala ga je.'

b. *Hun slo til ham*. 'Udarila ga je.'

Kao glagolska partikula, leksema *til* označava naglu i nenadanu radnju i tipično je vezana sa semelfaktivno značenje (Toivonen 2001:143, Tungseth 2006:148). Potiče od predloga *til*, čije je osnovno značenje vezano za kretanje ka nekom cilju: *Jeg skal til Norge* 'Idem u Norvešku'. Uz imeničku dopunu u značenju živog bića,

predlog *til* označava metaforičko kretanje objekta davanja ka primaocu. Pošto smo utvrdili da se događaj udaranja može konstruisati u terminima semantike davanja, pretpostavili smo da je veza partikule *til* i glagola udaranja donekle motivisana konceptualnom podudarnošću ova dva iskustvena domena. U razgovoru sa informantima se, međutim, ispostavilo da razliku između fraza tipa *slå noen* i *slå til noen* doživljavaju samo kao aspekatsku bez asocijacija vezanih za radnju davanja. Aspekatsko značenje *til* u ulozi glagolske partikule tako možemo direktno vezati za njegovo prostorno značenje kretanja ka cilju jer se i vršenje neke radnje može koncipirati kao kretanje, a njen završetak kao cilj kretanja (up. Event Structure Metaphor u Lakoff 1992:215). Istraživanja dvočlanih glagolskih jedinica iz perspektive aspekatskog značenja glagola potvrdila su metaforičko proširivanje prostornog značenja skandinavskih partikula na domen strukture glagolske situacije (Toivnoen 2001, Tungseth 2006, Novak Milić 2008), pri čemu partikula *til* u svim skandinavskim jezicima unosi ideju izvršenja semelfaktivne radnje samo jednom i blokira iterativno tumačenje⁴⁵:

- (173) a. *Han slo mannen.* 'Udario/Udarao je čoveka.'
 b. *Han slo til mannen.* 'Udario/*Udarao je čoveka.'
 c. *Hun skrek.* 'Vrisnula je/Vrištala je.'
 d. *Hun skrek til.* 'Vrisnula/*Vrištala je.'

Aspekatsko značenje partikule *til* je veoma produktivno u grupi GU:

- (174) a. *Hun **dasket** til meg i hodet.* 'Udarila me je u glavu.'
 b. *Hjelperen **klasket** til ham på nytt.* 'Pomoćnik ga je ponovo **šljepio**.'
 c. ... *snudde seg og **dunket** til den fordømte kaffetrakteren.* '... okrenuo se i **lupio** prokleti aparat za kafu.'
 d. *Petter **smeiset** til Kari på nesen.* 'Peter je **tresnuo** Kari po nosu.'
 e. ... *etter at Lisbeth hadde **klesset** til deg fort hardt.* '... pošto te je Lizbet prejakao **udarila**.'

⁴⁵ Treba napomenuti da se partikula *til* u svojoj aspekatskoj funkciji ne može vezivati za glagole koje po Vendlerovoj klasifikaciji spadaju u aktivnosti, već samo za semelfaktivne glagole.

Ovim se ipak ne objašnjava zbog čega se glagoli udaranja tako često kombinuju sa partikulom *til*. Udaranje je radnja koja se tipično odigrava brzo, nenadano i trenutno, i u tom smislu dolazi do konceptualnog preklapanja sa aspekatskim slojem značenja partikule *til*, ali se vezivanje ove dve jedinice čini redundantnim u slučajevima kada je iz konteksta jasno da je reč o semelfaktivnoj situaciji:

- (175) a. *Lars Olav ertet henne med munnen full, og Gunn **dasket til ham** på armen og ba ham passe seg...* 'Laš Ulav ju je zadirkirao punih usta i Gun ga je **pljesnula** po ruci i zamolila da se smiri...'
- b. 'Å, hold opp,» sa Annie, **dasket ham** på armen og holdt seg for ørene. «Jeg vil ikke vite. OK?» '„O, prestani“, rekla je Ani, **pljesnula** ga po ruci i zapušila uši. „Neću da znam. OK?“'

Pregledanjem ekscerpiranih rečenica utvrdili smo da su primeri ovog tipa u manjini, a da ostatak korpusa bez partikule ili ukazuje na iterativnost, ili dopušta i punktualno i iterativno tumačenje:

- (176) a. ... *41-åringen havnet i slagsmål med en annen mann ved kebab-kiosken, og **slo ham** blant annet i hodet med et søppelstativ.* '.... 41-godišnjak je upao u tuču sa jednim drugim čovekom ispred kioska sa kebabima i između ostalog **udario ga/udarao** ga kantom za smeće.'
- b. *De spyttet på ham og **slo ham** i hodet med et rør.* 'Pljuvali su ga i **udarali** ga jednom cevi po glavi.
- c. *Påtalemyndigheten mente at foreldrene ved flere anledninger hadde slått sønnen på rumpa, **smekket ham** over fingrene...* 'Tužilaštvo je smatralo da su roditelji u više navrata **udarali** sina po zadnjici, **udarali** mu packe....
- d. *Hun **smelte ham** med hånden.* 'Lupila/Lupala ga je rukom.'
- e. *Gabriel prøvde å dytte bort de store ørene mine som **klasket ham** i ansiktet hver gang jeg rørte meg.* 'Gabrijel je pokušao da odgurne moje velike uši koje su ga **šljepkale** po licu kad god bih se pomerio.'

U primerima u kojima je radnja nedvosmisleno semelfaktivna, najčešće postoje određeni markeri koji upućuju na takvo tumačenje, bilo dopune rezultativne ili lokativne prirode, bilo neki drugi tip markera koje bismo za potrebe ovog rada mogli nazvati pragmatičkim:

- (177) a. *Han sier at fornærmede **slo** ham først.* 'Rekao je da ga je oštećeni prvi udario.'
- b. *Lars ble sittende tafatt og urørlig helt til noen **dunket** ham i ryggen og sa at han måtte hente jordmoren, og det fort!* 'Laš je sedeo bezvoljno i nepomično sve dok ga neko nije **lupio** po leđima i rekao da mora da pozove babicu i to brzo!'
- c. *Hun **dasket** ham med halen som svar.* 'Kao odgovor ošinula ga je repom.'
- d. *Hun sprang og **slo** ham under øret, grep ham i skuldrene og ristet ham av all makt...* 'Skočila je i **udarila** ga ispod uva, zgrabila ga za ramena i protresla iz sve snage...'
- e. *Først da de **dunket** ham i veggen, gjenvant han balansen.* 'Tek kad su ga **tresnuli** o zid, povratio je ravnotežu

I pored svega navedenog i dalje ostaje izvestan broj primera u kojima se partikula *til* vezuje za glagol sa nedvosmisleno semelfaktivnom radnjom i unosi naizgled redundantnu aspektsku informaciju. Zaključili smo da je najverovatnije da se u spoju s glagolom ne aktivira samo aspektsko značenje ove partikule, već da ona u procesu fuzije učestvuje i sa nekim drugim značenjem ili značenjima. Ovu pojavu beleži još i Toivonen u raspravi o švedskoj partikuli *på*, koja unosi imperfektivno aspektsko značenje u već imperfektivnu radnju, ali problem ne razrađuje dalje. U pokušaju da objasnimo ovu naizgled paradoksalnu vezu glagola i partikule, ponovo smo uronili u korpus. Pretragu smo ovog puta vršili tragajući za potencijalnim razlikama u argumentskoj realizaciji „čistih“ formi GU i formi sa partikulom *til*. Primetili smo da se pri leksikalizaciji udaranja u živu i neživu površinu, ova partikula pojavljuje samo onda kada je primalac udarca animatni učesnik: *slå/dunke/klaske/daske til noen* prema **slå/dunke/klaske/daske til noe*. Glagoli sa

obaveznim elementom povređivanja u semantičkoj strukturi, koji zahtevaju animatnog primaoca udarca, nikada se doduše ne pojavljuju u spoju sa ovom partikulom: **piske/rise/jule/pryle/peise til noen*, ali je razlog ove restrikcije svakako konceptualno nepoklapanje između glagola i partikule jer je radnja iskazana ovim glagolima po prirodi iterativna. *Til* bi, dakle, uz aspekatsko određivanje GU, služilo i kao neka vrsta markera animatnosti, što je najverovatnije u vezi sa stepenom pogođenosti primaoca udarca.

Značenje koje partikula *til* ostvaruje samo u kombinaciji sa glagolom *slå* jeste 'napasti'. I ova kombinacija čuva aspekatski doprinos partikule *til* novoj leksemi i ne može se tumačiti iterativno:

(178) *Barn var blant dem som ble rammet av tåregass da fransk politi i ettermiddag slo til mot flyktningleiren «Jungelen»...* 'Kada je francuska policija dana popodne **napala** izbeglički kamp Džungla, među onima koji su pogođeni suzavcem bila su i deca....'

(b) Partikula *opp*

Druga partikula po frekvenciji pojavljivanja jeste *opp*. Osnovno, prostorno značenje joj je označavanje smeru ka gore: *De går/kommer opp*. 'Penju se.' Njen značenjski parnjak u konceptualnom kontekstu mirovanja jeste *oppe* 'na, gore' – *oppe på fjellet* '(gore) na planini'. Razdelna linija utemeljena na konceptualnoj razlici između mirovanja i kretanja proteže se duž čitavog sistema lokativnih predloga i priloga norveškog jezika: *opp* 'uz' – *oppe* 'na', *ut* 'napolje' – *ute* 'napolju', *inn* 'u+akuzativ', 'ka unutra' – *inne* 'u+lokativ', 'unutra', *ned* 'na/ka dole' – *nede* 'dole'. U grupu partikula ulaze uglavnom predlozi dinamičkog značenja, što i nije tako čudno uzimajući u obzir dinamičku prirodu tipične glagolske radnje.

Spajanje partikule *opp* sa grupom GU odvija se uvek u formi labave veze, a značenje nove jedinice u kontekstu zadavanja udarca animatnom primaocu sistematski se opisuje kao podizanje intenziteta vršenja radnje, tj. vršenje radnje do krajnjih granica:

- (179) a. ... *og han har kunnet gi en ganske nøyaktig beskrivelse av de tre mennene som **banket** ham **opp***. '... i mogao je da da prilično tačan opis trojice muškaraca koji su ga **pretukli**.'
- b. *Rødmende tilsto jeg at jeg hadde **slått** ham **opp** regelmessig det siste året*. 'Crveneći, priznao sam da sam ga redovno **prebijao** prošle godine.'
- c. *Jeg **julte** ham **opp** for det*. '**Prebio** sam ga zbog toga.'

Ukoliko je primalac udarca neživa površina, partikula *opp* se ostvaruje u svom prostornom značenju:

- (180) a. ... *to har **dunket** hodet **opp** i hengende mikroskop*. '... dvoje su **lupili** glavom u viseći mikroskop.'
- b. *En kran **dunket** **opp** i gangbroa som går over Karmsundgata ved Håvåsen onsdag formiddag*. 'Jedan kran je u sredu pre podne **lupio** u nadvožnjak iznad Ulice Karmsund kod Hovosena.'
- c. ... *sier Helge og ser på når jeg **dasker** **opp** grøt på tallerken og strør sjokolade over*. '... kaže Helge i gleda kako sam **fljasnula** kašu na tanjir i posula je čokoladom.'
- d. ... *avisene hun hadde **klasket** **opp** på veggen for å isolere*. '... novine kojima je **obložila** (dosl. pljesnula na) zid radi izolacije.'
- e. *De **slo** **opp** telt utenfor Stortinget*. '**Podigli** su šator ispred Skupštine.'

Značenje koja ova partikula ostvaruje samo u spoju sa glagolom *slå* jeste značenje otvaranja: *slå opp dør/vindu/bok* 'otvoriti vrata/prozor/knjigu'. Metonimijskom ekstenzijom od značenja 'otvoriti knjigu (radi traženja informacije)' dobijaju se i spojevi kao: *slå opp informasjon på Wikipedia* 'potražiti/naći informaciju na Vikipediji', *slå opp navn etter telefonnummer* 'potražiti/naći ime preko broja telefona', *slå et ord i ordboka* 'pronaći reč u rečniku'. Poslednji primer je najtipičniji i najfrekventniji u svojoj klasi, u tolikoj meri, da je zajednički naziv za sve vrste rečnika i enciklopedija u kojima se traži neka informacija zapravo složenica

nastala od ove dvočlane glagolske lekseme: *oppslagsbok*, isto kao i imenica *oppslagsord*, sa značenjem 'odrednica'.

Veza između osnovnog značenja vertikalnog smera i povećanog intenziteta utemeljena je u metafori VIŠE JE GORE, dok je značenje otvaranja najverovatnije rezultat metaforizacije po modelu VIDLJIVO JE GORE. Strzelecka ukazuje na značenje otvaranja i kod švedskih glagola sa partikulom *upp* (švedski ekvivalent norveškog *opp*), navodeći zanimljiv podatak da su lekseme *upp* i *öppen* 'otvoren' etimološki povezane budući da je izvorno značenje prideva *öppen* - 'vänd uppåt' 'okrenut na gore' (Hellquist 1966, citirano prema Strzelecka 2003:228, a potvrđeno u Falk & Torp 1903–1906). Da ova konceptualna veza ima i opštije važenje potvrđuje Jasna Novak Milić u tezi posvećenoj glagolskom vidu u švedskom i hrvatskom jeziku. Autorka navodi iscrpne spiskove švedskih glagola sa partikulom i njihove hrvatske ekvivalente, od kojih u poglavlju posvećenom partikuli *upp* veliki broj čine glagoli prefigurirani formantima *po-* i *na-* sa osnovnim značenjem kontakta sa površinom i to pre svega njenim gornjim delom, što se umnogome poklapa sa značenjem partikule *opp*.

(c) Partikula *på*

Prostorno značenje kontakta sa površinom karakteristično je i za partikulu *på* 'na', koja za razliku od para *opp/oppe* izražava samo statički aspekt kontakta sa površinom po vertikalnoj osi. Kao predlog predstavlja čestu dopunu GU u scenariju udaranja u neživu površinu, ali se kao partikula vezuje samo za centralni glagol grupe i to u značenju 'uključiti' u primerima sa strujom ili bilo kojom vrstom aparata ili mašine: *slå på ström/lys/bil/maskin/tv/radio* 'uključiti struju/svetlo/auto/mašinu/tv/radio' sa osnovom u metafori AKTIVNO JE GORE.

Suprotno očekivanju da se značenje isključivanja može ostvariti vezom glagola *slå* i antonimne partikule *ned* 'dole, ka dole', to nije slučaj. Partikula *ned* jeste produktivna u građenju dvočlanih glagolskih leksema, ali ne ostvaruje značenje 'isključiti' u kombinaciji sa glagolom *slå*. U toj ulozi se pojavljuje partikula *av* 'od' sa osnovnim značenjem odvajanja i udaljavanja: *slå av ström/lys/bil/maskin/tv/radio*

'isključiti struju/svetlo/auto/mašinu/tv/radio'. U rečniku se značenje koje ova partikula ostvaruje sa glagolom *slå* definiše kao završavanje radnje, što bi se metonimijski moglo dovesti u vezu sa krajnjom tačkom zamišljene putanje koju implicira kretanje od nekog ishodišta (Šarić 2014:77–79, Grickat 1966/67:204). Smatramo ipak da se u ovom slučaju metaforička veza zasniva i na činjenici da isključivanje struje podrazumeva fizički prekid kontakta u strujnom kolu, odnosno odvajanje žica koje struju provode. Utoliko pre što osnovno značenje partikule *av* nije isključivo označavanje početne tačke kretanja, kao kod partikule *fra*, već je podjednako važna predstava odvajanja od celine. Ova predstava je poslužila kao osnova za razvijanje drugog značenja lekseme *slå av*, a to je umanjivanje neke količine za određenu vrednost u primerima kao što su: *slå av farten/på straffen/ på prisen...* 'smanjiti brzinu/kaznu/cenu'. Na istoj konceptualnoj predstavi temelji se i glagol *odbiti* u značenju 'odbiti od plate, od cene' i sl., prefigiran formantom *od-* koji predstavlja ekvivalent norveškog *av*. Partikula *av* sa glagolom *slå* gradi i inkorporiranu jedinicu u značenju 'odbiti' (predlog, zahtev i sl.), što svedoči o još jednom zajedničkom pravcu širenja značenja norveškog i srpskog ekvivalenta. Imenica nastala od ovog glagola sa partikulom, *avslag*, u sebi objedinjuje značenje i sastavljenog i rastavljenog oblika:

- (181) a. *Hun fikk et avslag på 10 kroner.* 'Dobrio je umanjenje od 10 kruna.'
 b. *Han fikk avslag på søknaden om lån.* 'Odbili su mu zahtev za kredit.
 (dosl. Dobio je odbijanje na zahtev za kredit.)'

(d) Partikula *ned*

Antonimna partikula, *ned*, koja leksikalizuje vertikalno kretanje ka dole, takođe je produktivna u građenju dvočlanih glagolskih veza. U našem korpusu najčešće ostvaruje svoje osnovno značenje u primerima u kojima je reč o udaranju živog bića:

- (182) a. *Røykte på verandaen da lynet slo ham ned.* 'Pušio je na verandi kad ga je **oborila** munja.'

- b. *Jeg klasket ham ned bakfra med en øks.* 'Oborio sam ga otpozadi sekirom.'
- c. *Jeg dukket inn og dunket ham ned på ryggen, forklarte Thomas.*
'Uleteo sam i oborio ga na leđa, objasnio je Tomas.'

Značenje udaranja može se u spoju sa ovom partikulom pojačati i u značenje ubijanja:

- (183) a. *Hvor er Joe? - Død. De banket ham ned i veien.* 'Gde je Džo? Mrtav. Ubili su ga dok je išao kući. (dosl. Lupili su ga dole...)'
 b. *Dømt til fengsel for å ha slått ned Ali Farah.* 'Osuđen na zatvor zbog ubistva Ali Faraha.'

Pojavljuje se i u konstrukcijama sa neživom površinom kao primaocem udarca. Vršilac radnje je po pravilu neživi entitet koji agentivnost ostvaruje samostalnim kretanjem, ali se u zavisnosti od prirode glagola može pojaviti i animatni vršilac radnje:

- (184) a. *Lynet slo ned på Bislett.* 'Munja je udarila u Bislet.'
 b. *... etter at en rakett avfyrt fra Syria slo ned i en skolegård i den tyrkiske byen Kilis.* '... pošto je raketa ispaljena iz Sirije udarila u školsko dvorište u turskom gradu Kilisu.'
 c. *Er ti ganger større enn meteoritten som slo ned i Russland i 2013.*
'Deset puta je veći od meteorita koji je pao u Rusiji 2013. (dosl. udario u Rusiju)'
 d. *Blanke skilt ble banket ned i bakken.* 'Novi sjajni saobraćajni znaci su zabijeni u tlo.'

Kao što je slučaj i sa drugim partikulama, posebno značenje se postiže u glagolskom kompleksu sa leksemom *slå* - 'sniziti cenu', 'poraziti'. Partikula u oba slučaja ima metaforičko značenje koje crpi iz konceptualne sheme gore-dole. U prvom slučaju metafora na kojoj se temelji jeste VIŠE JE GORE/MANJE JE DOLE,

a u drugom MOĆ JE GORE/PORAZ JE DOLE. Imenica *nedslag* i pridevi *nedslående* i *nedslått*, (popridevljeni participi prezenta i perfekta ove dvočlane glagolske lekseme) preuzimaju različite značenjske elemente iz spoja partikule *ned* i glagola *slå*, a značenje dalje šire nezavisno od semantičkih mogućnosti početnog glagola. Imenica *nedslag* može da označava:

(e) udar projektila ili nekog sličnog entiteta pri vertikalnom kretanju na dole: *lynnedslag* 'udar munje', *granatnedslag* 'udar granate', *hopperen var ustø i nedslaget* 'skakač je bio nesiguran u doskoku'

(f) trag, posledicu: *...og ble tidlig glad i naturen. Dette gav seg klare nedslag i hans forfatterskap.* '... i rano je zavoleo prirodu. To se jasno odrazilo (dosl. dalo je jasne tragove) na njegovo stvaralaštvo.' Ovde je u pitanju metonimijska ekstenzija po modelu RADNJA JE REZULTAT, a oslanja se na metaforičku osnovu kretanja usmerenog ka dole u mentalnom domenu. Glagolska leksema se ne upotrebljava u ovom značenju.

(g) smanjenje cene: *få 10% nedslag på prisen* 'dobiti 10% popusta na cenu'.

Pridev *nedslående* se vezuje za inkorporirani oblik *nedslå*, koji se u savremenom norveškom jeziku više ne upotrebljava. Sudeći po značenju prideva - 'porazan', glagol je najverovatnije označavao poraz na mentalnom planu. *Nedslått* kao oblik koji je u osnovi particip prezenta glagolske lekseme *slå ned*, ali popridevljen, pa se u rečniku izlistava kao posebna odrednica, ostvaruje i konkretno i metaforičko značenje: *en nedslått paraply* 'zatvoren kišobran', *en nedslått person* 'utučen čovek'.

U korpusu se ova kompleksna glagolska leksema pojavljuje i u svom povratnom obliku i tada znači 'naseliti se negde': *De har slått seg ned i Spania.* 'Naselili su se u Španiji.' (dosl. Udarili su sebe dole u Španiji.). Značenje je metaforičko, ali je veza sa osnovnom lokativnom semantikom partikule potpuno jasna.

(h) Partikule *inn* i *ut*

Partikule koje u svom prostornom značenju podrazumevaju konceptualnu shemu sadržaoca jesu *inn* 'u' i *ut* 'iz'.

Sa GU se mogu stvarati veze sa konkretnim, fizičkim značenjem:

- (185) a. *En hammer er veldig bra til å **banke inn** spiker, men veldig dårlig til å skru med.* 'Čekić je dobar za **ukucavanje** eksera, ali je jako loš za zavrtnje.'
- b. *Hvis du prøver å **banke** spikeren **ut** ...* 'Ako pokušaš da **izvadiš** ekser (udaranjem)...'
- c. *... filterholder kan fjernes omgående og kaffen er lett å **dunke ut**.* '...držač filtera se može odmah pomeriti i kafa se lako može **istresti**.'
- d. *Burton kunne høre hvordan kulene **klasket inn** i brystet hans.* 'Barton je čuo kako su mu se meci **zabijali** (dosl. pljeskali) u grudi.'
- e. *Jeg vet ikke om det var lynet som **slo** i taket, eller om det **slo inn** gjennom skorsteinen* 'Ne znam da li je to munja **udarila** u krov ili je udarila u unutrašnjost kuće kroz dimnjak.'
- f. **Slo ut** tenner på nabo. 'Izbio zube komšiji.'

Partikula *inn* se kombinuje sa gotovo svim GU u kontekstu ubacivanja lopte u gol, a pozicija direktnog objekta delovanjem metonimije obuhvata i imenice kao što su *poeng* 'poen', *mål* 'pogodak' i sl.

- (186) a. *Castellón-laget Villareal klarer dog ikke å **slå inn** mål hos Barca på hjemmebane...* 'Kastiljanski tim Viljareal ipak ne uspeva da **da gol** Barki na domaćem terenu...'
- b. *Kenneth fikk endelig utnyttet sine lange armer og **banket inn** poeng etter poeng.* 'Kenet je konačno uspeo da iskoristi svoje dugačke ruke i **zakucavao** je poen za poenom.'
- c. *Ronaldo **hamrer inn** 1:0.* 'Ronaldo **zakucava** na 1:0.'
- d. *... og klarer å **smelle inn** ballen til 0-1 etter 5.13.* '... i uspeva da **postigne rezultat** 0:1 (dosl. da tresne loptu u do 0:1) posle 5 minuta i 13 sekundi.'
- e. *Samuel **dunket inn** sitt femte for sesongen.* 'Samuel je **dao** svoj peti u

ovoj sezoni.’

- f. *Han fikk en fin pasning fra nykommer Hampus Gustafsson og smekket inn 1-0.* ’Dobio je lep pas od novopridošlog Hampusa Gustafsona i **zakucao** 1:0.’

Obe partikule se u najvećem broju slučajeva ostvaruju u svojim metaforičkim značenjima, a koju liniju metaforizacije će pratiti zavisi najviše od semantičkih odlika glagola sa kojima ulaze u fuziju. Sa većinom GU partikula *inn* ostvaruje značenje ’utuviti’, naterati nekoga da shvati nešto. Glava kao sedište znanja predstavlja metaforički sadržalac u čiju unutrašnjost silom treba ubaciti izvesne informacije. Konceptualni okvir dinamike sile u koji se upisuje značenje ’utuviti’ čini GU izuzetno pogodnim sredstvom za iskazivanje ovog značenja:

- (187) a. *Læreren prøvde å banke preposisjonene inn i hodene deres.* ’Nastavnik je pokušao da im **utuvi** predloge u glavu.’
- b. *Lærere som klasket inn kunnskap i ungdommen...* ’Nastavnici koji su omladini **utuvljivali** znanje...’
- c. *Men for dette spesielle ordet er jo følgende regel lett å slå inn i hodet...* ’Ali je za ovu posebnu reč lako **utuviti** u glavu pravilo...’
- d. *... men jeg trengte å gjennomgå forfrysning før jeg fikk kakket inn i hodet at det er svært gunstig å kle på seg! :)* ’... ali je trebalo da se prvo smrznem pre nego što mi je **ušlo** u glavu da je prilično zgodno obući se! :)’
- e. *Det var noe som nærmest ble spikret inn i alle som var i gruppen min, vi måtte kunne gli inn overalt og ikke vekke oppsikt på noe vis.* ’Postojalo je nešto što su svima iz grupe gotovo **udarcima čekića utuvili** u glavu, morali smo da budemo sposobni da se svuda stopimo sa okolinom i da ni na koji način ne pobuđujemo pažnju.’
- f. *Jeg hadde en del å få smeiset inn i skallen min nå.* Bilo je još toga što sam morala da **nabubam/utuvim** u glavu.

Očekivano, u značenju 'izbiti nekome neku ideju iz glave' koriste se spojevi sa partikulom *ut*. Primećujemo da se u ovom značenju pojavljuje manji broj GU, verovatno zbog činjenice da se sadržaj iz nekog spremnika vadi uglavnom vučenjem i sličnim radnjama, a ređe udaranjem. Dinamika sile je i dalje aktuelna kao konceptualni okvir.

- (188) a. *Jeg leste en gang om en som prøvde å **banke** puberteten **ut** av guttene sine.* 'Čitala sam jednom o nekom čoveku koji je **batinama** pokušao da **istera** pubertet iz svojih sinova.'
- b. *Dette er vel ulovlig, så den tanken bør du **slå ut** av hodet.* 'To je valjda protivzakonito, tako da treba sebi da **izbiješ** tu misao iz glave.'

Partikula *ut* u procesu fuzije sa GU sistematski ostvaruje značenje 'objaviti' koje se temelji na iskustvu da nešto postaje vidljivo kad izađe iz sadržaoća:

- (189) a. *Er det helt greit å **smelle ut** bikinibilder på sosiale medier?* 'Da li je skroz ok da **objavim** (dosl. tresnem napolje/ka izvan) slike u bikiniju na društvenim medijima?'
- b. *Ah, det er alltid en sann fryd å lese, når denne Freke har **klasket ut** litt blekk. Nok en fin og lettleselig artikkel.* 'Oh, uvek je takva milina čitati kad ovaj Freke **pljusne** malo mastila (na papir). Sasvim lep i lako čitljiv članak.'
- c. *... fordi jeg vil **smekke ut** en link på f.eks. Twitter* '... zato što hoću da **okačim** link (dosl. pljesne napolje/ka izvan) na npr. Tviter.'

Osnovu u ovoj metafori imaju i mnoge druge dvočlane glagolske lekseme sa partikulom *ut* (Strzelecka 2003:201).

Fuzijom partikule *ut* i nekih GU pažnja se usmerava na modifikaciju površine, koja, kao rezultat radnje udaranja tipično pripada periferiji semantičke strukture. Značenje modifikovanja površine je u svim zabeleženim slučajevima isprepletено sa idejom o vršenju radnje udaranja do zamišljene krajnje granice, te je u ovom slučaju reč o rezultativnom značenju:

- (190) a. *Når Samsung greier å **smekke ut** en telefon uten disse svakhetene...*
 'Kad Samsung uspe da **napravi/sklepa** telefon bez tih slabosti...'
- b. *Skal se om jeg ikke kan **smekke ut** noen forslag i kveld.* 'Videću da li mogu da **smislim/sklepam** neke predloge večeras.'
- c. *Jeg har bodd her en stund nå, men først i dag kunne jeg klart høre lyden av hennes hender som **klasket ut** maisdeig til små, runde tortillas.* 'Već neko vreme živim ovde, ali sam tek danas jasno čula zvuk njenih ruku kako **pljeskaju** kukuruzno testo u male, okrugle tortilje.'
- d. *For veldig mye av bandets forretningsplan er **banket ut** i Bergen.* 'Jer je najveći deo poslovnog plana benda **skovan** u Bergenu.'
- e. *Kort fortalt så er en schnitzel et kjøttstykke som er **banket ut** for å få en tynt kjøttstykke.* 'Ukratko, šnicla je komad mesa koje se **tuče** da bi se dobio tanak komad.'
- f. *Det kan dokumenteres at gullklumper ble **banket ut** til tynne blader i Nildalen for ca. 5000 år siden.* 'Može se dokumentovati da su u Nidalenu zlatno grumenje **kovali** u tanke listiće pre otprilike 5000 godina.'

U navedenim primerima značenje modifikacije površine se ostvaruje i u domenu konkretne modifikacije u vidu oblikovanja neke amorfne materije i u domenu ideja, gde bi se uopšteno značenje modifikacije moglo suziti u značenje stvaranja. Zanimljivo je da ova dva tipa značenja, iako srodna, počivaju na donekle različitim konceptualnim predstavama. Značenje fizičkog oblikovanja temelji se pre svega na shemi centar – periferija i to po horizontalnoj osi jer se kao posledica modifikacije bezoblične materije udaranjem opaža njeno širenje po ovoj osi. Značenje stvaranja je zasnovano na predstavi sadržaoca i po tome je srodno značenju 'objaviti' 'izneti na videlo'. Konceptualna bliskost ova dva značenja je tolika da je ponekad teško razlučiti koje je značenje aktuelizovano u određenom primeru ukoliko se glagol ostvaruje u oba značenja, npr. *smekke ut*.

Ideja rezultativnosti, tj. vršenja radnje do kraja, takođe duguje svoju fizičku osnovu konceptu sadržaoca. Mentalna slika širenja sadržaja od centra ka periferiji

rezultuje potpunim ispunjenjem sadržaoa, što se na domen strukture glagolske situacije preslikava kao dostizanja krajnjih granica vršenja radnje.

Partikule *inn* i *ut* u spoju sa GU prisutne su i u drugim situacijama koje se poklapaju sa konceptualnom predstavom sadržaoa a ostvaruju se u okviru dinamike sile:

- (191) a. *Året da en mørk verden slo inn i kunsten.* 'Godina u kojoj je jedan mračni svet **prodro** u umetnost.'
- b. *daske/dunke/kakke/slå ut av debatten/kampen/leken...* – 'izbaciti nekoga/ispasti iz debate/bitke/igre...' (doslovno i metaforički)
- c. *Med såpass mange sjangrer smekket inn i låtene* 'Sa prilično mnogo žanrova **smeštenih** (dosl. ugaranih udarcima) u pesme...'
- d. *Hvordan tror du restrukturering vil slå ut på kursen?* 'Šta mislite, kako će se restrukturiranje **odraziti** na kurs?'

U korpusu se partikula *ut* sreće i inkorporirana sa glagolom *slå* iako rečnik beleži da je ta forma zastarela. Značenja se delimično poklapaju sa semantikom kombinacije sa rastavljenom partikulom:

- (192) a. *Målet er å utslå Sverige naturligvis!* 'Naravno, cilj je **poraziti/izbaciti** Švedsku!'
- b. *Hvis du er allergisk mot maling eller metalldele i produktet kan dette utslå i kløe...* 'Ako ste alergični na boju ili metalne delove proizvoda, to može da se **ispolji** kao osip...'

Samo sa glagolom *slå* partikula *ut* ostvaruje značenje koje u osnovi ne podrazumeva kontakt, već samo kretanje nalik na ono koje opažamo pri vršenju radnje udaranja:

- (193) a. *Han slo ut med armene for å favne alt som var rundt ham.* '**Zamahnuo** je rukama kako bi obgrlio sve oko sebe.'
- b.... *og hverken nattefrost eller snø hindret at de slo ut i full blomst.* '... i

ni noćni mraz ni sneg nisu ih sprečili da se potpuno **rascvetaju** (dosl. da udare ka spolja u punom cvetu).’

- c. ... *samtidig som jeg **slo ut** håret mitt og lot det henge over skuldrene mine....* ...istovremeno sam **raspustila** kosu i pustila je da mi visi niz ramena.’
- d. *Jeg **slo ut** vannet. ’Prosula/Izlila sam vodu.’*

Derivaciono gnezdo se formira samo oko spojeva koje partikule *inn* i *ut* prave sa glagolom *slå*. U slučaju lekseme *slå inn*, ono obuhvata imenicu i pridev nastao od participa perfekta, uobičajene članove derivacionog gnezda glagola sa partikulom. Imenica *innslag*, osim prostornog značenja npr. u *innslaget fra en geværkule* ’ulazna rana od metka’ ima i metaforičko značenje ’element’, deo veće celine:

- (194) a. *Dersom du ønsker å ha et **innslag** i festen, enten det er en tale, en lek, et musikalsk underverk eller noe helt annet, så kan du gjerne sende en mail om dette.* ’Ukoliko želite da **učestvujete** u proslavi (dosl. imate udeo u proslavi), bilo to u formi govora, igre, muzičke fantazije ili nečeg sasvim drugog, možete nam to javiti mejlom.
- b. *En tradisjonell lokalradio som fremmer lokale interesser. Nyheter fra distriktet aktuelle **innslag** og reportasjer om hendelser i nærmiljøet.* ’Tradicionalni lokalni radio koji promovise lokalne interese. Vesti iz lokala, aktuelni **prilozi** i reportaže o događajima u bližoj okolini.’

Pridev *insslått* ima samo konkretno značenje: *insslåtte tenner* ’izbijeni zubi’, *insslåtte vinduer/dører* ’razbijeni prozori, vrata’. Svaka upotreba ovog prideva odnosi se na situaciju u kojoj je nešto sa periferije sadržaoa udarcem izbijeno iz svog ležišta i ubačeno u unutrašnjost sadržaoa. Slična konceptualna predstava, samo sa kretanjem u suprotnom smeru, od centra ka periferiji, prisutna je i u brojnim tvorenicama od lekseme *slå ut*. Većina se temelji na konceptu otklona od vertikalne ose koja predstavlja normalu, bilo u konkretnom, bilo u apstraktnom domenu:

- (195) a. *utslåtte tenner* ’izbijeni zubi’

- b. *Kan få se store **utslag** i kronkursen* 'Možemo videti velike **oscilacije** u kursu krune.'
- c. *Viseren gjorde **utslag**.* 'Kazaljka se **pomerila** (dosl. napravila otklon).'
- d. *Hopperen hadde **utslag** etter nedslaget.* 'Skakaču se **iskrivila** skija pri doskoku.'
- e. *Det jeg lurte på var om noen av dere vet hvorfor lengde på en tråd har noen innvirkning på svingtiden til en pendel, og hvorfor ikke massen eller **utslagsvinkel**.* 'Pitao sam se da li neko od vas zna zašto dužina kanapa ima uticaja na vreme kretanja klatna, a ne masa ili **amplituda** (dosl. ugao otklona).'
- f. *Lesevanene i hjemmet er **utslagsgivende** for barns leseferdigheter.*
'Čitalačke navike u kući su **odlučujuće** (dosl. koje daju/pružaju otklon) za veštine čitanja kod dece.'
- g. *få **utslag/utslett** i ansiktet* 'dobiti **osip** po licu' (rečnik navodi da imenica *utslett* potiče od inkorporiranog oblika *utslå*)
- h. *Sliten og **utslått** av varme, eller syk med feber?* 'Umoran i **smlavljen** (dosl. izbačen iz normalnog stanja) vrućinom, ili ima temperaturu?'

f. Partikula *om*

Sa partikulom *om* 'o', 'oko' kombinuje se samo centralni glagol kategorije GU. Kompleksna glagolska leksema se u korpusu pojavljuje u značenju nagle promene ili preokreta, koje svoju semantiku crpi iz činjenice da kad obiđemo oko nečega, zapravo dolazimo do druge strane tog predmeta ili građevine, odnosno do njegovog naličja ili zadnje strane. Promena orijentacije za 180° u domenu apstraktnog znači suprotnost od početnog stanja ili dešavanja. Glagol *slå* značenju nove lekseme doprinosi značenjskim elementom naglosti jer se dvočlanim glagolom *slå om* implicira da je promena nagla i neočekivana, za razliku od njegovog hiperonima *forandre*, koji može da označava i promenu koja se dešava polako i postepeno:

(196) *Været **slo om** på tre kvarter.* 'Vreme se **promenilo/izmetnulo** za 45

minuta.’

Derivaciono gnezdo ove glagolske lekseme obuhvata samo imenicu *omslag*, koja može imati značenje fizičkog obuhvatanja nečega: *omslag* – korice knjige, obloge, ili svoju semantiku gradi na značenju promene.

Još jedno metaforičko značenje kombinacije *slå om* jeste ’hvalisati se’ ’razmetati se’ i ’promeniti se’, ’izmetnuti se’. U ovom slučaju nije reč o glagolu s partikulom jer data kombinacija ne ispunjava sve neophodne kriterijume. Uvek se pojavljuje uz povratnu zamenicu *seg* ’se’ i poziciono je fiksirana, što nije tipično za partikule. Osnova pomenutog značenja u domenu konkretnog jeste nagli pokret kojim se u širokom zamahu po horizontalnoj osi maše oko sebe, najčešće oružjem:

- (197) a. *Mens han hugget og stakk og slo om seg med sverd og det han fant å slå med, steg en høy, blond mann fra handelsskipet om bord.* ’Dok je sekao glave, ubadao i **vitlao** oko sebe mačem i ostalim što je nalazio oko sebe, na palubu se sa trgovačkog broda popeo jedan visok, plavokos čovek.’
- b. *Da han trakk ut det lange knivbladet, strømmet blodet ut. Dyret slo om seg i knapt ett minutt, mens Boltfoot holdt det enorme hodet i fanget.* ’Kad je izvadio dugu oštricu noža, krv je počela da šiklja. Životinja se **batrgala** jedva minut, dok joj je Boltfud držao ogromnu glavu u krilu.’

U domen apstraktnog se predstava mahanja oko sebe nekim predmetom ili samo udovima preslikava na situaciju u kojoj osoba svima oko sebe govori o nečemu što smatra svojom vrlinom, pa se oružje ili kakav drugi predmet kojim se maše oko sebe preslikava na predmet hvalisanja koji je uz pomoć ontološke metafore konceptualizovan kao konkretan entitet. Činjenica da osoba svima u svojoj okolini govori o predmetu hvalisanja konceptualizuje se kao pokret mahanja oko sebe, a primaoci poruke su zapravo primaoci udarca:

- (198) a. ... *Tara, som alltid slo om seg med psykologiske sammenhenger som var så kompliserte at man kunne bli helt svimmel av det* ’... Tara, koja se uvek **razmetala** psihološkim kontekstima koji su bili toliko

komplikovani da je čoveku od toga moglo da se zavrti u glavi.’

- b. *Dette var generasjonen som krigen var blitt utkjempet for, og enkelte slo om seg med ordet «fred» som om det var et reklameslagord.* ’Ovo je bila generacija za koju je rat izvojevan, i pojedinci su se **razmetali** rečju *mir* kao da je to bio nekakav reklamni slogan.’

g. Ostale partikule

Još neke partikule sa kojima se kombinuje samo centralni glagol kategorije su: *fast* ’čvrst’, *ihjel/i hjel* ’u pakao’ i *over* ’preko’.

Pridev *fast* ’čvrst’ sa leksemom *slå* formira i čvrstu i labavu vezu, a značenje je uvek ’utvrditi’, ’zaključiti’. Iako je ovaj glagol prilično frekventan u norveškom jeziku, ima samo jedno značenje i ne inicira formiranje derivacionog gnezda:

- (199) *Statsborgerloven fra 1924 slo fast/fast slo at en norsk kvinne som giftet seg med en utlending, forble norsk statsborger så lenge hun var bosatt i Norge.* ’Zakon o državljanstvu iz 1924. je **utvrdio** da Norvežanka koja se uda za stranca zadržava svoje državljanstvo sve dok je nastanjena u Norveškoj.’

Slå i hjel/ihjel ’ubiti’ nalazi se na granici između glagola s partikulom i leksikalizovane fraze što se vidi i po tome što se *i hjel* može pisati i rastavljeno i sastavljeno. Izraz potiče od imenice *hel* koja označava kraljevstvo mrtvih, odnosno pakao. Njen alomorf *hjel*, javlja se samo u izrazu *i hjel* koji je veoma produktivan kao partikula u značenju ’do smrti’: *fryse i hjel* ’smrznuti se’, *sulte i hjel* ’izgladneti do smrti’, *drikke seg i hjel* ’opiti se do smrti’ itd. U kombinaciju sa leksemom *slå* unosi konkretno značenje vršenja radnje udaranja do smrti primaoca udarca, ali u neke druge spojeve ulazi sa metaforičkim značenjem preterivanja kao npr. *le seg nesten i hjel* ’zaceniti se od smeha’ (dosl. smejati samog sebe skoro do smrti), *tie en i hjel* ’ignorirati nekoga’ (dosl. ćutati nekoga do smrti) i sl.

Slå over ne ostvaruje konkretno, prostorno značenje partikule *over* ’preko’, ali iz njega crpi konceptualnu predstavu prelaska od jedne do druge tačke koje ne

pripadaju istoj stazi, pa se od jedne do druge nešto mora preskočiti ili se mora preći preko neke vrste mosta:

- (200) a. *slå over til norsk tastatur* 'preći na norvešku tastaturu'
b. *Hun hadde lyst til å slå over i galopp.* 'Želela je da **pređe** u galop.'
c. *De bilene jeg kjørte med gass prøvde jeg ikke å slå over til bensin...*
'Automobili koje sam vozio na gas pokušao sam da **prebacim** na benzin...'

Uočavamo da je i u srpkom jeziku u ovom kontekstu aktivna shema prelaženja.

Za kraj smo ostavili oblik *an*, za koji se tvrdi da je i partikula i prefiks (Faarlund et al. 1997). *An* se navodi kao jedna od partikula s kojom glagoli norveškog jezika ostvaruju samo čvrsto složenu vezu (Faarlund et al. 1997:83), ali se malo kasnije određuje kao jedan od prefiksa pozajmljenih iz niskonemačkog tokom kasnog srednjeg veka (Faarlund et al. 1997:95). Pošto je oblike sa *an* moguće naći i u čvrstoj i u labavo složenoj vezi, mi ćemo je tretirati kao partikulu. Inkorporirani oblik *anslå* 'proceniti' je najverovatnije preuzet iz nemačkog jer se i u nemačkom postoji glago ekvivalentnog morfološkog sastava, *anschlagen*, sa istim značenjem kao norveško *anslå*. Labavi spoj, *slå an*, nosi značenje 'postati popularan', a od motivnog glagola preuzima element sile i naglosti:

- (201) *Hun har stor tro på at disse bøkene vil slå an blant leserne.* 'Ima jaku veru da će ove knjige **postati** popularne među čitaocima.'

3.2.5.2. Tvorbene odlike grupe GU u srpskom jeziku

Građa na srpskom jeziku obuhvata 74 osnovna glagola, koji predstavljaju osnovu za 193 glagola sa prefiksom ili sufiksom u svojoj morfološkoj strukturi. Budući da smo se u analizi osnovnih GU u poglavlju posvećenom klasifikaciji dotakli i nekih njihovih derivatoloških karakteristika (glagoli sa dominantnim elementom sredstva su mahom izvedenice od imenica sa značenjem određenog sredstva, glagoli sa dominantnim elementom zvuka su najvećim delom onomatopejskog porekla, a jedan deo glagola je izveden od imenica sa značenjem specifične vrste udarca) i analizirali te tipove GU, u ovom poglavlju ćemo se baviti samo onim tvorbeno kompleksnim jedinicama kategorije GU koje su nastale od drugih GU. Najveći broj leksema koji pripada ovom delu građe izveden je sufiksom ili prefiksom od motivnog glagola, ali ima i onih koji su dobijeni kombinovanom tvorbom: *premlaćivati*, *potapktivati*, *prikuckivati* ili uz pomoć dva prefiksa: *isprebijati*, *izubijati*.

3.2.5.2.1. Sufiksacija

Najproduktivniji sufiks u našoj građi svakako je *-nuti*, čija je osnovna funkcija perfektivizacija (Klajn 2003:348). Najveći broj glagola izveden ovim sufiksom za motivnu reč ima onomatopeju kojom se označava zvuk nastao nekakvom vrstom udarca: *kuc – kucnuti*, *pljes – pljesnuti*, *čuk – čuknuti*, *fljas – fljasnuti* itd. Leksikografska praksa svršeni i nesvršeni vidski par uglavnom ne tretira kao odvojene lekseme i značenje navodi samo pod jednom odrednicom (uglavnom oblik svršenog glagolskog vida), a pod drugom odrednicom iz para stoji samo informacija o glagolskom vidu i uputa na „dominantni“ oblik. Izvestan broj glagola sa sufiksom *-nuti* je u rečnicima srpskog jezika obrađen na ovaj način, obeležen oznakom *svrš.*, neretko uz dodatak *često u dem. značenju*. Mnogi su ipak posebno definisani zbog značenjskih razlika između svršenog i nesvršenog oblika: ***mlatiti* 1. (nešto) a. udarajući mlatilom, motikom i sl. izbijati zrnevlje iz klasa, odvajati zrna od mahune i sl. stresati plodove sa grana drveća, voćaka; *mlatnuti* – tresnuti, lupiti (nekoga,**

nešto), **klepiti** – *udariti, lupiti, klepnuti*; **klepnuti** **1.** *udariti, lupiti, tresnuti (nekoga)*
2. *proizvesti klepet, zvuk* itd.

Klajn razlikuje sufikse koji menjaju vid glagola i koji prema njegovom mišljenju ne spadaju u tvorbu, već u fleksiju glagola i one koji iskazuju Aktionsart, ali ne menjaju vid glagola. Ovu drugu grupu smatra pravim derivacionim sufiksima jer se osnovni i izvedeni glagol u tom slučaju razlikuju na leksičkom, a ne na gramatičkom nivou, npr. *govoriti* – *govorkati* (Klajn 2003:325). Upućuje i na zapažanje Irene Grickat o tome da je „deminuiranje prefiksima prvobitno (tj. istorijski posmatrano) uvek izmena glagolskog značenja iz osnova, obeležje ne modifikovane radnje već nove radnje“ (Grickat 1955:90 prema Klajn 2003:325) i proširuje ovaj zaključak i na sinhronijski plan (ibid.). Uvid u našu građu potvrđuje zaključak I. Grickat jer ne samo da se sufiskom *-nuti* umanjuje intenzitet sile kojom se vrši radnja udaranja, već se i domeni upotrebe glagola izvedeni ovim sufiksom delimično ili potpuno razlikuju. Udarac slabijom silom leksikalizovan leksemom *kucnuti*, kao i činjenica da se radnja vrši *samo jednom*, vodi njeno značenje drugim pravcima u odnosu na ono koje ima njegov iterativni parnjak sa značenjem udaranja umerenom silom. Ukoliko je primalac udarca živo biće, *kucnuti* se pojavljuje u primerima sa lekarom ko vršiocem radnje, a cilj „kuckanja“ po delovima tela pacijenta jeste provera njegovog zdravstvenog stanja. Izraz *kucnuti nekoga po ramenu* ukazuje na to da vršilac radnje želi da signalizira svoje prisustvo primaocu udarca i da sa njim uspostavi komunikaciju. Njegov nesvršeni vidski par se ne pojavljuje u konstrukcijama u kojima je animatni učesnik na poziciji direktnog objekta:

- (202) a. *Ovaj je ovlaš bacio pogled na uput. **Kucnuo**/*Kucao me malim čekićem ispod kolena.*
b. *Vozio se tada tramvajem i po izlasku, onako srpski, zgužvao kartu, bacio je na pločnik i nastavio dalje. Onda ga je neko **kucnuo**/*kucao **po ramenu**.*

I u scenariju sa neanimatnim primaocem udarca postoje domeni upotrebe rezervisani samo za svršeni ili za nesvršeni oblik. *Kucnuti* je u našem materijalu

najfrekventnije u kolokaciji *kucnuo je čas*, čije značenje izlazi iz primarnog značenjskog okvira fizičkog kontakta. U svom primarnom značenju se najčešće pojavljuje u kontekstu kucanja na vrata i prozor, po čemu se ne razlikuje od lekseme *kucati*, a zatim i kao lagani udarac po nekom aparatu, mašini radi utvrđivanja njenog stanja ili u pokušaju popravljanja:

- (203) a. *...i on se za trenutak pobjao da ga je hladnoća zavarila za ležište; ali pošto je **kucnuo** po njemu nekoliko puta, poklopac je popustio...*
b. *Lagano sam **kucnuo** po anlaseru i posle toga ponovio postupak paljenja...*

Kucati je rezervisano za one kontekste u kojima se podrazumeva postojanje niza ritmičnih udaraca koji odaju zvuk: *kuca srce/bilo i sl.*, *kucati čekićem*, *kucati po tastaturi* i metonimijski vezano *kucati tekst*.

Sličan je odnos između *lupnuti* i *lupati* s tom razlikom što se u ovoj opoziciji sa *lupnuti* nalazi i *lupati*, koji se smatra svršenim parom glagola *lupati* i s kojim deli veliki broj i konkretnih i metaforičkih značenja, dok *lupnuti* sadrži samo konkretnu, fizičku komponentu kontakta:

- (204) *Tu je kočijaš omotao uzde oko prečke sedišta, a podoficir me je **lupnuo** u leđa. „Stigli smo“...*

Odnos perfektivizacije i deminucije u sufiksu *-nuti* nije konstantan. U *lupnuti* i *kucnuti* je deminucija dominantna, ali u slučaju glagola *bubnuti*, *piknuti*, *klepnuti*, *mlatnuti* i *ritnuti* prevagu odnosi značenje 'udariti jedanput'. Kod *tresnuti* se element deminucije uopšte i ne uočava, a odnos između *tresnuti* i *tresti* je daleko kompleksniji od opozicije perfektivnost – iterativnost. Činjenica da sufiks *-nuti* u značenjske strukture ovih glagola unosi prvenstveno značenje perfektivnosti ne implicira nužno da su oni značenjski identični svojim nesvršenim vidskim parnjacima. *Tresnuti* na primer pripada centralnoj zoni kategorije GU, dok je *tresti* na periferiji. Isto važi i za *ritnuti* i *ritati* (ali ne i za njihov povratni oblik) jer *ritati* uglavnom ne podrazumeva kontakt sa primaocem udarca. Ostali vidski parovi dele

veći deo značenjskog prostora, ali svaki član para ima neku svoju osobenost zbog koje se njihov odnos ne može svesti samo na aspektualnu razliku. *Bubnuti* npr. razvija različita metaforička značenja u odnosu na *bubati*: *bubnuti glupost/bubati lekciju*, a *piknuti* ima šire mogućnosti sintaksičke realizacije u odnosu na *pikati*: *piknuti loptu preko ograde - * pikati loptu preko ograde*.

Još jedan sufiks koji unosi novo aspektualno značenje jeste sufiks *-kivati* kojim se grade nesvršeni i učestali glagoli: *prikuckivati*, *zapljeskivati*, *potapktivati*. U literaturi ne postoji konačan stav o tome da li je reč o dodavanju deminutivnog *k* nesvršenim glagolima iterativnog tipa ili o imperfektivizaciji svršenog glagola na *-kati* formantom *-iv-* (Grickat 1955, Klajn 2003). Glagoli iz naše građe prema Klajnu pripadaju petoj grupi glagolskih leksema na *-kivati*, nastali od nesvršenih oblika na *-kati*: *kuckati*, *pljeskati*, *tapkati*, *trupkati* i *cupkati*.

Ostali sufiksi ne menjaju vid glagola, već samo doprinose leksičkom nijansiranju osnovnih glagola. Sufiks *-kati*, drugi po frekvenciji posle *-nuti* tvori glagolsku leksemu koja se nalazi u odnosu deminucije prema polaznom glagolu i označava učestalo vršenje radnje: *lupkati* prema *lupati*, *kuckati* prema *kucati*, *udarkati* prema *udarati* i sl. Često stoje u vidskoj opoziciji sa svršenim oblicima na *-nuti* bez pretpostavljenog polaznog glagola: *pljuskati* – *pljusnuti*, *šljiskati* – *šljisnuti*, *pljeskati* – *pljesnuti*, *bućnuti* – *bućkati* i sl. Irena Grickat ističe da se element *k* koristi za građenje mnogih glagola ekspresivnog i onomatopejskog karaktera (Grickat, 1955:63), što potvrđuju i naši primeri.

Isto važi i za sufiks *-etati* (Klajn 2003:333), a u okviru GU analiziranih u ovom radu njime se tvore glagoli: *bubetati*, *lepetati*, *lupetati* i *klepetati*. Radnja iskazana GU sa sufiksom *-etati* se od radnje motivnog glagola razlikuje pre svega po intenzitetu sile. I *bubati* i *lupati* i *klepati* su već iterativni glagoli, pa ne možemo reći da im sufiks *-etati* unosi značenje iterativnosti (što je slučaj sa nekim drugim glagolima koji nisu predmet našeg istraživanja), ali se može zapaziti da se radnja vrši intenzivnije i da je element zvuka dominantniji. Ukoliko uporedimo značenja leksema *lupetati* i *klepetati* sa motivnim glagolima *lupati* i *klepati*, uočavamo da je u izvedenicama aktiviran zvučni značenjski element: ***klepetati* 1. a. stvarati, odavati klepet; kloparati, lupati** prema ***klepati* 1. kujući, udarajući čekićem oštriti (motiku, sekiru i sl); otkivati (kosu)**. Značenja akustičnog tipa su u leksikografskoj definiciji

glagola *klepati* prisutna tek na trećem i četvrtom mestu: **3. udarati u klepalo (1a), 4. kleptati, škljocati**. Donekle je sličan odnos i između *lupetati* i *lupati*. Leksema *lupati*, doduše, već u primarnom značenju označava udaranje sa odavanjem zvuka, za razliku od glagola *klepati*, ali zadržava i informaciju o kontaktu sa udarenom površinom, što nije sasvim slučaj sa njenom izvedenicom *lupetati*. Iako je značenje **1. jako i ujednačeno ili na mahove lupati**; up. *lupati* (1a) navedeno kao primarno, naš materijal ga potvrđuje tek u nekoliko primera. Značenje *govoriti besmislice, gluposti, koještarije*; up. *lupati* (7), navedeno kao drugo pod odrednicom *lupetati*, čini 94,38% građe sa glagolom *lupetati*, što ukazuje na dominaciju zvučnog elementa i udaljavanje od primarnog okvira fizičkog kontakta. Zvuk je dominantan i u leksemi *lepetati*, za koju se pretpostavlja da je u srodstvu sa glagolom *lepršati* (Klajn 2003:333)⁴⁶, a kod *bubetati* značenje govorenja je u materijalu gotovo podjednako prisutno kao i značenje udaranja.

Formant *-arati* ne udaljava značenjski tvorenice od motivnog glagola u tolikoj meri kao prethodni sufiks. I. Grickat je o glasovnom sklopu *-ar* zaključila da „služi za modifikaciju glagolskog značenja, i to ne za pravu deminutivnu, već za označavanje semantičkog preliva nemarnosti, beznačajnosti radnje, netipičnog vršenja njenog“ (Grickat 1955:67 prema Klajn 2003:331). Od glagola GU ovim su sufiksom tvoreni samo *luparati* i *čukarati*, mada se na periferiji kategorije nalaze i *mlatarati, kloparati, traparati i truparati*, izvan skupine koju ćemo detaljno analizirati zbog značajnog/velikog semantičkog i sintaksičkog odstojanja od centralnih GU. Mali broj primera u kojima se pojavljuje glagol *luparati* ne daje nam mogućnost preciznijeg određivanja značenjske nijanse koju sufiks unosi u motivni glagol. Možemo samo zaključiti da se radi o udaranju umerene sile ostvarenom u nizu manje ili više ritmičnih udaraca:

- (205) a. *Kroz dvostruka vrata salona, koja su luparala u ritmu valjanja broda...*
 b. *Još pred samim ulazom da izuva cipele, da ne bi u kujni luparao njima...*
 c. *Brzo sam zaspao, iako je električar stalno nešto luparao opravlajući...*

⁴⁶ Ovu tezu potvrđuju zaključci izneti u radu R. Dragičević o onomatopejskim imenicama sa sufiksom *-t* (Dragičević, 1998).. U ovom slučaju bi osnova bila *lep-*, a njeno onomatopejsko značenje bi podrazumevalo šum koji se čuje pri lepetu, lepršanju, odnosno udarima nečeg mekog po vazduhu.

Čukarati se pojavljuje gotovo isključivo u kontekstu kucanja po tastaturi kompjutera i mobilnih telefona, dok se *čukati* ostvaruje u bogatijoj lepezi značenja. U ovom kontekstu se *čukati* i *čukarati* veoma malo razlikuju. Svi primeri pripadaju kolokvijalnom registru, a izbor glagola *čukati* ili *čukarati* na račun tipičnog *kucati* asocira na nezainteresovanost vršioca radnje za obavljanje tog posla, pa čak i na neozbiljnost i neprofesionalnost, što potvrđuje zaključak I. Grickat o nemarnosti i neprofesionalnosti asocijativno vezanog za glasovni skup *-ar*. Jedino što smo uočili kao potencijalnu razliku između *čukati* i *čukarati* jeste vezivanje izvedenog glagola za dnevnu i životnu rutinu, dok je osnovni oblik, *čukati*, češće upotrebljen da iskaže vršenje radnje u konkretnoj situaciji:

(206) a. *Pišem u svesci, **čukaram** u wordu, kuckam na blogu...*

b. *Da li neko misli da je Bog želeo da njegova deca, ceo dan sede u kući, čitaju knjige, gledaju u ekran i **čukaraju** po tastaturi.*

Ovom linijom asocijacija se kreću i pomenuti glagoli sa periferije tematske grupe GU, *truparati*, *traparati* i *kloparati*, dok se *mlatarati* izdvaja po tome što ukazuje na maksimalno povećan intenzitet vršenja radnje zbog jakog duševnog uznemirenja:

(207) a. *U glavi mi je sve bučalo od doktorovih izlaganja, a on je dotle **mlatarao** rukama kao da je pomahnitao .*

b. *Lupež je tako vikao i **mlatarao** rukama da su kočije zastale...*

c. *... i odjednom se našao u vazduhu, dok su mu noge divljački **mlatarale** nad provalijom.*

3.2.5.2.2. Prefiksacija

U većini gramatika srpskog jezika prefiksacija se smatra vrstom slaganja što se prvenstveno obrazlaže činjenicom da se većina glagolskih prefiksa oblički poklapa sa nekim predlozima (Stanojčić i Popović 2012). Klajn, međutim, ukazuje na različite funkcije i značenja prefiksa i predloga istog oblika, te insistira na izdvajanju prefiksacije u posebnu vrstu tvorbe reči (Klajn 2003:179–180). U radu ćemo se voditi ovim stavom.

U literaturi o prefiksima u srpskom i drugim slovenskim jezicima ističe se njihova uloga perfektivizatora, a višedecenijska rasprava o tome da li prefiksi mogu funkcionisati kao čisti perfektivizatori, bez ostataka leksičkog značenja još uvek nije dovela do zadovoljavajućeg rešenja. I. Grickat se u svom čuvenom radu o prefiksaciji izlaže stav po kome u pojedinim glagolima određeni prefiksi postaju prazni, a njihovo leksičko značenje izbledelo (Grickat 1966/67:187). Kao dokaz čiste tj. gramatičke perfektivizacije pomoću prefiksa treba da služi odsustvo sekundarno imperfektizovanog, trećeg člana *pisati-napisati *napisivati*. (Grickat 1966/67:188). Do čiste perfektivizacije osnovnog imperfektivnog glagola može dolaziti zahvaljujući određenoj koincidenciji između leksičkog značenja tog osnovnog glagola i izabranog prefiksa (Grickat 1966/67:193). Na strani 195 navodi primer *na-i pisati*: ... prefiks *na-* ima leksičko značenje rasprostiranja po nekoj površini. Radnja *pisati* se tako i izvodi; izvršiti tu radnju jeste, tako reći, „rasprostreti do kraja pisanje“, zato složenica *napisati* to i znači, dakle prefiks, sem obeležja perfektivnog vida, ne unosi u nju nikakvo za sam glagol novo leksičko značenje, kao što bi uneo u *nagristi*.“ Ističe još da nije nužno da se perfektivizacijom obuhvati čitava semantička struktura glagola (Grickat 1966/67:193). Najvažniji zaključak po nama jeste ideja o prefiksu kao katalizatoru pri procesu perfektivizacije: nije prefiks taj koji „diktira“ dalje ponašanje glagola, već se prefiks i glagol međusobno privlače, pa se tako pri perfektivizaciji dela značenja ili njegove celokupnosti bira prefiks koji je kompatibilan sa željenim značenjem. Kao još jedan argument u prilog tome da se prefiksacija može shvatiti kao čisto gramatički proces navodi i tzv. pomoćne glagole korišćene za građenje određenih glagolskih vremena koji van te gramatičke upotrebe imaju i svoja značenja. (Grickat 1966/67: 194). „Više čistih perfektivnih korelata

prema istom imperfektivnom stvara se zato, što se bar u perfektivnom derivatu mogu realizovati različne značenjske nijanse, koje u osnovnom imperfektivnom glagolu ostaju neispoljene“ (Grickat 1966/67:197). Navodi primere glagola sa emocionalnom komponentom, između ostalog, *makljati*, kod kojih preovladava kvalitet vršenja radnje nad samom radnjom. (Grickat 1966/7:201). Kod njih nema čiste perfektivizacije.

Prefiksacija sa ulogom perfektivizacije **kompleksivira** događaj (termin iz Grickat 1966/7), tj. utiče na njegovo rezultativno tumačenje.

Grada ekscerpirana za potrebe ovog istraživanja obiluje prefiksovanim glagolima, oni čine čak 81% ukupnog broja ekscerpiranih glagola. GU se kombinuju gotovo sa svim glagolskim prefiksima srpskog jezika, a po pravilu se jednom glagolu može dodati više različitih prefiksa. Najviše prefikslnih tvorenica imaju, sasvim očekivano, centralni glagoli grupe GU:

Tabela 6: Pregled prefiksa koji se mogu kombinovati sa GU srpskog jezika

	udariti udarati	biti	tući	lupiti lupati	kucati	mlatiti
do-			<i>dotući</i>		<i>dokucati</i>	
iz-	<i>izudarati</i>	<i>izbiti</i>	<i>istući</i>	<i>izlupati</i>	<i>iskucati</i>	<i>izmlatiti</i>
na-	<i>naudarati</i>	<i>nabiti</i>	<i>natući</i>	<i>nalupati</i>	<i>nakucati</i>	<i>namlatiti</i>
o-		<i>obiti</i>	<i>otući</i>	<i>olupati</i>		<i>omlatiti</i>
od-	<i>odudariti/</i> <i>odudarati</i>	<i>odbiti</i>			<i>otkucati</i>	
po-		<i>pobiti</i>	<i>potući</i>	<i>polupati</i>	<i>pokucati</i>	
pod-	<i>podudariti</i> <i>/podudarati</i>					
pre-		<i>prebiti</i>	<i>pretući</i>		<i>prekucati</i>	<i>premlatiti</i>
pri-			<i>pritući</i>		<i>prikucati</i>	
pro-		<i>probiti</i>		<i>prolupati</i>		
raz-		<i>razbiti</i>		<i>razlupati</i>	<i>raskucati</i>	
s(a)-	<i>sudariti/sudarati</i>	<i>zbiti</i>	<i>stući</i>	<i>slupati</i>	<i>skucati</i>	<i>smlatiti</i>
u-		<i>ubiti</i>	<i>utući</i>	<i>ulupati</i>	<i>ukucati</i>	<i>umlatiti</i>
za-	<i>zaudarati</i>	<i>zabiti</i>	<i>zatući</i>	<i>zalupati/zal</i> <i>upati</i>	<i>zakucati</i>	<i>zamlatiti</i>

Primećujemo da stožer grupe GU, glagol *udariti/udarati*, ima manje prefikslnih tvorenic od leksema iz njegove najbliže okoline iako bismo mogli očekivati da se jedinica koja funkcioniše kao hiperonim u okviru grupe najdominantnije ostvari i na tvorbenom planu. Diskusiju o značenjima prefiksovanih GU ćemo organizovati po prefiksima počevši od najfrekventnijih.

(a) **Prefiks iz-**

Najveći broj GU tvori prefiksovane oblike uz pomoć formanta *iz-* i njegovih alomorfa: *izbatinati, izbičevati, izbiti, izboksovati, izbubati, izdevetati, iskandžijati, iskijačiti, isklepati, iskucati, izlemati, izlupati, izmlatiti, istucati, istući, išamarati, išibati, izudarati*. Dodaje se nesvršenim glagolima kao perfektivizator, uz dopunsku sativnu komponentu značenja 'vršiti radnju u potpunosti, koliko god je moguće' (Klajn 2003:255–256). Ovo značenje je karakteristično za glagole povređivanja, a u rečniku se definiše mahom uz pomoć sinonimskih nizova GU tvorenih istim sufiksom i modifikatora sa značenjem sile jače od uobičajene: *izdevetati žestoko istući, isprebijati, izmlatiti; izlemati jako istući, izmlatiti* i sl. Ovo je samo jedno od značenja prefiksa *iz-*, u glagolu *izbiti* npr. ostvaruje se u svom osnovnom prostornom značenju predloga *iz* od kog potiče i dati prefiks: *izbiti 1. udarcem učiniti da što ispadne iz čega, da iskoči napolje; udarajući probiti što; 6. probiti se napolje, pojaviti se (o biljkama, vodi, vatri i sl.); 7.a. izaći na vidan prostor; dopreti*. U svakom od pomenutih značenja aktiviraju se različiti značenjski elementi motivnog glagola *biti*. U prvom značenju je u tvorenicu prenet čitav kompleks sila-kretanje-kontakt, a kasnije se sve više udaljavamo od tipičnog događaja udaranja, pa tako u značenju 'iznići', 'šiknuti' i sl. elementi sile i kretanja dobijaju primat, dok se kontakt zadržava samo implicitno u vidu prepreke koju treba savladati, „probiti“ da bi došlo do izvršenja radnje. U poslednjem, sedmom značenju, u motivisani glagol je prenet samo značenjski element kretanja, koji se dalje može metaforizovati: *Knez Mihailova ulica izbija na Kalemegdan*. Značenje 'vršiti radnju u potpunosti, koliko god je moguće' prilično je udaljeno od prostornog značenja izlaska iz neke vrste sadržaoa u spoljašnji prostor, ali se u literaturi kao motivacija za grananje semantike ovog prefiksa u pravcu sativnog značenja navodi ispražnjenost sadržaoa kao posledica vršenja radnje u potpunosti: "Subcategories 5, 6 and 7 form a continuum that has exhaustiveness as a common denominator. Therefore, they represent a natural extension from the subcategories involving emptying a container; when the container is empty, the potential of the action has been exhausted" (Neset et al. 2009:76).

Izbiti ima i sativno značenje kada je primalac udarca živo biće – tada se računa u glagole povređivanja koji se uvek ostvaruju u ovom značenju u kombinaciji sa prefiksom *iz-*. Uz *lupati* i *tući* prefiks *iz-* takođe označava vršenje radnje do kraja, ali se značenje same radnje menja u zavisnosti od primaoca udarca: ukoliko je animatan, mogu se smatrati sinonimima glagola *izbiti*, a uz neanimatne primaoce udarca značenja su daleko kompleksnija. *Izlupati tepihe, ćilime* zaista ukazuje na vršenje radnje dok je god moguće, ali se u ovim kolokacijama to značenje kombinuje sa osnovnim prostornim značenjem izlaska iz sadržaoa (u ovom slučaju prašina koja izlazi iz tepiha). U izrazima *izlupati jaja, staklo* i sl. ovaj glagol je ekvivalentan rezultativnim glagolima lomljenja jer obavljanje radnje do krajnjih granica implicira i postojanje rezultata, ovde uništavanje materijalnog integriteta primaoca udarca. S druge strane, *istući jaja* ima potpuno drugačije značenje, 'umutiti ih do željene konzistencije'. Sinonimno je sa *ulupati jaja*, a na ovom primeru vidimo različite konceptualizacije istog događaja: dok je kod *istući jaja* željena gustina dostignuta kao posledica obavljanja radnje udaranja u potpunosti, u izrazu *ulupati jaja* željena konzistencija je konceptualizovana kao cilj koji treba postići, tj. kao metaforički ulazak u željeno stanje.

(b) Prefiksi *po-* i *za-*

Za prefiksom *iz-* po frekvenciji slede *po-* i *za-*.

Kao osnovno značenje prefiksa *po-* navodi se prostorno značenje predloga *po*, 'vršiti radnju po celoj površini predmeta', ali se tvrdi da je ono slabo zastupljeno (Klajn 2003:265). Glagoli *popljesnuti* i *popljeskati* realizuju upravo ovo značenje: ***popljesnuti*** udariti dlanom jedanput po ramenu; ***popljeskati*** udariti dlanom, potapšati (obično po ramenu). *Potapkati* i *potapšati* su istog značenja kao i *popljeskati*.. Svi ovi glagoli zahtevaju i rekciju s predlogom *po*. U našoj građi je prefiks *po-* međutim (ne po broju glagola, već po frekvenciji) svojim distributivnim značenjem koje ukazuje na činjenicu da se radnja vrši na više primalaca udarca i to sukcesivno (Klajn 2003:266): *pobiti* (u značenju 'poubijati'), *polupati*, *pomlaviti*,

*pòtucati*⁴⁷. U vezi sa poslednjim glagolom u nizu jeste i glagol kretanja *potúcati se* koji označava besciljno kretanje, stalno menjanje mesta, što ga takođe svrstava u kategoriju distributivnog značenja. Prema našem mišljenju, distributivno značenje ima i ***pokucati*** 1. *nekoliko puta kucnuti o vrata obaveštavajući one u kući o svom dolasku*, u smislu različitih tačaka na primaocu udarca, u ovom slučaju na vratima, u kojima se ponovljeni udarci završavaju. Leksema *pobiti* u značenju 'zabiti', 'zabosti', 'pobosti' ne uklapa se ni u jedan pomenuti značenjski model, ali se možda može podvesti pod rezultativno značenje koje se u literaturi posvećenoj slovenskim prefiksima pripisuje ovom prefiksu (Janda et al. 2012:26, le Blanc 2010).

O prefiksu *za-* Klajn kaže da je „jedan od semantički najsloženijih i najneodređenijih, bez ijednog „prototipskog“ značenja, a sa mnogo nijansi koje se mogu različito tumačiti i koje gramatičari različito klasifikuju“ (Klajn 2003:251). Potiče od predloga *za, iza* s prostornim značenjem zalaženja iza neke prepreke, granice. Ni u jednom od GU tvorenih ovim prefiksom nismo uočili ovo značenje, ali *zabiti* ima prostorno značenje zarivanja ili umetanja, što je najverovatnije izvedeno iz osnovnog značenja, a *zakucati* značenje pričvršćivanja. Najveći broj GU sa prefiksom *za-* spada u grupu koja nosi ingresivno značenje: *zacvokotati, začekićati, zalupati, zalupkati, zaklepati, zaklepetati, zakucati* (u značenju 'početi kucati na vrata'), *zapljeskati, zatapšati*. Ovo značenje se u literaturi povezuje sa idejom prelaska *iza* granice, što je prošireno na prelazak iz nepostojanja u postojanje, odnosno iz nevršenja radnje u njeno vršenje (Tabakovska 2003:168). Analiza primera u kojima su upotrebljeni ovi glagoli ukazala nam je na postojanje dve vrste ingresivnog značenja pomenutih glagola. U prvom, tipičnom značenju termina ingresivno – 'početi vršiti neku radnju', implicira se nastavak vršenja radnje nakon započinjanja ingresivnim glagolom:

(208) *Onda su zasvirale gajde, **zalupali** doboši, pa se začuo smeh, lavež i izbezumljeno ovčje blejanje.*

Drugo značenje, daleko češće u našem korpusu, podrazumeva početak vršenja radnje, a zatim njen nagli prestanak s mogućnošću ponavljanja sekvence više puta:

⁴⁷ Ovo značenje ima i glagol *poubijati* koji ćemo obraditi u delu posvećenom kombinovanoj tvorbi.

- (209) a. *Jedne noci, dok je napolju besnela oluja, neko je **zalupao** na dvorsku kapiju. Na ulazu je stajala mlada devojka, mokra kao miš, sva blatnjava i prljava.*
- b. ***Zalupkao** je nekoliko puta po viljušci, ali ništa se nije dogodilo.*
- c. *Motor normalno vuče, samo se pri naglom dodavanju gasa začuje kao da nešto **zaklepeće** i onda prestane.*

Ukoliko uporedimo *lupiti/kucnuti* na vrata sa značenjem samo jednog udarca, i *lupati/kucati*, u značenju niza manje ili više ritmičnih udaraca koje doživljavamo kao jednu celinu, *zalupati/zakucati* označava zatvorenu sekvencu određenog broja udaraca (uglavnom manjeg broja), koja ima potencijal da se ponovi ukoliko izostane željeni efekat. Pokucati na vrata, međutim, ukazuje na samo jednu sekvencu udaraca. Grafički bi se razlika između ova četiri glagola u kontekstu lupanja na vrata mogla predstaviti na sledeći način:

lupiti/kucnuti na vrata •
lupati/kucati na vrata ••••••••••
pokucati na vrata (•••)
zalupati/zakucati na vrata (•••) [(•••)(•••)(•••)]

Postojanje potencijala da se sekvenca ponovi bez obzira da li se to zaista ostvaruje ili ne, stvara utisak započinjanja radnje čak i ako se vršenje radnje ne nastavi. Fokus je na inicijalnom trenutku, na naglom i nenadanom započinjanju radnje, o čemu svedoče informacije o reakcijama primalaca zvučnog signala koji odaju ovde analizirani glagoli (iznenađenje, strah i sl.).

Ovaj spoj ingresivnosti i naglosti pri vršenju radnje prisutan je i u glagolskoj leksemi *zamlatiti*, koju RMS iz 2007. godine definiše kao **1. udariti, mlatnuti 2. zatupiti (sekiru)**, a RMS iz 1990. Kao **1. početi, stati mlatiti 2.a. zatući, pretući, ubiti, b. zatupiti**. Naša građa beleži i značenje započinjanja radnje i značenje iznenadnog udarca:

- (210) a. **Zamlatio** je rukama pipkajući po zidu dok nije napipao prekidač.
b. ... taj prosjak skoči u dvoboj, **zamlatio** je svojim štapom po onome koji me je napao!

Značenje 'ubiti' nismo pronašli, mada je uobičajeno u primerima iz hrvatskog jezika, koji su nam se pojavili kao rezultat pretrage na internetu. Značenje usmrćivanja je najdominantnije/najfrekventnije u delu građe sa glagolom *zatući*:

- (211) *Verovatno su mislili da me je neko negde **zatukao** i zakopao, ne bih bio ni prvi ni poslednji.*

Pretpostavljamo da je ovo značenje prefiksa za-, kao i prethodno, povezano sa idejom odlaska iza granice.

Ista ova ideja, ovog puta u formi postavljanja granice, prepreke iza koje se nalazi neko ili nešto u nekakvom sadržaocu oličena je u glagolu *zalupiti*: *zalupiti vrata/kapke/prozore*. Iako su *zalupiti* i *zalupati* vidski parnjaci, označavaju potpuno različite događaje: *zalupati* leksikalizuje kontakt ruke vršioца udarca sa zatvorenim vratima ili prozorom, a *zalupiti* silovito kretanje otvorenih vrata ili prozora ka okviru i njihovo zatvaranje uz jak tresak. Značenje srodno leksemi *zalupiti*, postavljanje prepreke kojom se sprečava prilaz nečemu, imaju još i *zabraviti*, *zaključati*, *zaklopiti*, *zatvoriti* i sl.

Najzanimljiviji primer nam je ipak *zaudarati*, čije značenje izlazi iz domena udaranja: **a.** *odavati neprijatan miris, zadah, smrdeti* **b.** *odavati neki miris uopšte*. U motivisanu reč je iz osnovnog glagola prešao samo element silovitog kretanja i utisak nepovoljnog, negativnog događanja, karakterističan za tipičnu predstavu udaranja. Ovo značenje se u RMS navodi kao četvrto značenje glagola udarati: *širiti oko sebe zadah, zaudarati* i deseto značenje glagola tući: fig. *širiti se (od nekog izvora)*.

(c) **Prefiks u-**

Prefiksom *u-* izvedeni su glagoli *ubiti*, *ukucati*, *ulupati*⁴⁸, *umlatiti* i *utući*. Baziraju se na dve konceptualne predstave karakteristične za ovaj prefiks: ulaženje i odmicanje. Ulaženje u neku vrstu sadržaoaca može biti konkretno kao u izrazu *ukucati ekser* ili apstraktno kao u metaforičkim ekstenzijama ovog glagola: *ukucati (reč, pojam) u Google, internet* i sl. *Ulupati* u značenju umutiti jaja, šlag, krem pretpostavlja kretanje od početnog stanja ka željenom stanju, odnosno određenoj konzistenciji namirnica koje treba ulupati, što se konceptualizuje kao sadržalac u koji treba ući⁴⁹. Druga konceptualna predstava, odmicanje, nalazi se u osnovi glagola *ubiti*, *umlatiti* i *utući*. Klajn objašnjava da se na dijahronijskom planu možda i može govoriti o dva prefiksa *u-*, od kojih bi jedan u motivisani glagol unosio značenje ulaženja, a drugi značenje udaljavanja, ali da se oni danas ne razdvajaju (Klajn 2003:283). U našim glagolima izvedenim ovim prefiksom reč je o metaforičkom udaljavanju primaoca udarca od njegovog prvobitnog stanja, života (Šarić 2014:158).

(d) **Prefiks pre-**

Ista tri osnovna glagola tvore i prefiksale *prebiti*, *premlatiti* i *pretući* u značenju vršenja radnje koja zahvata čitavog primaoca udarca, pa samim tim ima i pojačano značenje (Klajn 2003:270, Grickat 1966/7:204). U rečnicima se definišu uz pomoć modifikatora koji ukazuju na udaranje jakom silom: ***premlatiti***: *izuzetno jako, neugodno istući nanoseći teške povrede, pretući*; ***prebiti*** 2. *jako istući, pretući*; ***pretući*** a. *izudarati, premlatiti; ozlediti tukući*. U smislu obavljanja radnje udaranja preko mere srodni su sa odgovarajućim tvorenicama sa prefiksom *iz-*.

⁴⁸ Glagol *ulupati* se ne navodi kao odrednica ni u izdanju RMS iz 1990. godine ni u novom izdanju Rečnika srpskoga jezika iz 2007. godine, ali smo ga uvrstili u građu zbog pojavljivanja u korpusu.

⁴⁹ Stanje se i inače konceptualizuje kao nekakav sadržalac, pa tako postoje izrazi *nalaziti se u nekom stanju, izaći iz nekog stanja* i sl.

(e) **Prefiks *na-***

Vršenje radnje osnovnog glagola u velikoj meri može se iskazati i uz pomoć prefiksa *na-* u kombinaciji sa GU koji tipično impliciraju povređivanje: *nalemati*, *nalupati*, *namakljati*, *naudarati se*. Glagol *nalupati* može se ostvariti u dve konstrukcije koje aktiviraju njegova različita značenja. *Nalupati nekoga*, sa animatnim učesnikom na poziciji direktnog objekta, ulazi u scenario povređivanja, tipičan za GU, dok se u povratnoj konstrukciji *nalupati se* (gluposti, besmislica i sl.) udaljava od primarnog značenja fizičkog kontakta i prelazi u okvir govorenja. Oba značenja su sativna i označavaju vršenje radnje do iscrpljivanja mogućnosti/do zasićenja. Zanimljivo je opažanje Lj. Šarić o različitom fokusu glagola komunikacije sa prefiksom *na-* u povratnim i tranzitivnim konstrukcijama. Autorka je, naime, utvrdila da se prisustvom povratne zamenice u prvi plan stavlja agens, a da je u njenom odsustvu fokus na pacijensu, tj. da se naglašava broj objekata koji su predmet priče (Šarić 2013:195). To važi i za naš glagol *nalupati* i njemu srodan *nalupetati*, dobijen kombinovanom tvorbom, u značenju govorenja:

(212) a. *Pokušava da se predstavi kao elokventna, a **nalupala se** za sve pare.*

b. *Viktorija Bekam se obrukala na TV-u: **Nalupala se** o Đokoviću i „ostala živa”!*

c. *Inventivna Ministarka sa velikim M, podseća me na Nušićevu ministarku **nalupala se** ovih nekoliko dana toliko gluposti da joj je to dovoljno za čitav mandat.*

d. *Da su preterali i **nalupali** gluposti jesu.*

Iako se objekat priče može eksplicirati i u povratnoj konstrukciji, ona ipak može samostalno funkcionisati i bez njega jer je centar pažnje pomeren na agens. Značenje vršenja radnje u većoj meri izvedeno je posredno iz osnovnog značenja ovog prefiksa, 'kontakt s nekom površinom, stavljanje čega na neku površinu'. Ovo prostorno značenje se uočava u glagolima *natući staviti*, *metnuti na glavu (kapu, šešir i sl.) tako da čvrsto stoji*, *nataći*, *navući*, *naturiti* i *nabiti*, čiji je značenjski sadržaj daleko kompleksniji. U gotovo svim značenjima ovog prefigiranog glagola

prefiks *na-* zadržava svoje prostorno značenje, a aktualizuju se različiti rezultati radnje udaranja:

- (213) a. ***nabiti*** *obuču u torbicu, nabiti ljude u logor* (napuniti unutrašnjost nečega; nagurati koga/što u nešto)
b. ***nabiti*** *zemlju* (utabati)
c. ***nabiti*** *kapu na oči* (dublje, više navući, natući)
d. ***nabiti*** *na ražanj* (nabosti, nataći)
e. ***nabiti*** *kolac u zemlju* (zabiti, zariti, zabosti)
f. ***nabiti*** *obručeve na buretu* (nataći, namestiti, učvrstiti)

Značenje prefiksa *na-* u glagolu *nabubati* tumači se različito. Klajn ga u ovom spoju svrstava u čiste perfektivizatore (Klajn 2003:258), dok Šarić pronalazi konceptualnu povezanost ovog rezultativnog značenja i značenja modifikacije površine: „Naime, proces se postajanja vidljivim na površini metaforički transformira u vođenje k rezultatu ili postizanje cilja (npr. učiti – naučiti). Temeljna konceptualna podloga takvog proširenja oslanja se na činjenicu da su rezultati određene radnje vidljivi, a samim time i mjerljivi i usporedivi“ (Šarić 2013:189). Čini nam se da se u osnovi oba parnjaka vidskog para *bubati* – *nabubati* nalazi shema modifikacije površine kao i u glagolima poput *nacrtati*, *namazati*, *našminkati*, jasnije vezanim za prostorno značenje prefiksa *na-*. Za razliku od lekseme *učiti*, *bubati* i *nabubati* leksikalizuju mehaničko i brzo primanje informacija, na silu i bez razumevanja. Elementi fizičke akcije, naglosti i jake sile čine GU pogodnim leksičkim materijalom za izražavanje ovog značenja, o čemu svedoči i sinonim ovog glagola, *gruvati*, takođe okarakterisan silinom, naglošću i jakim zvukom. Metaforički cilj nabubanih informacija je glava, uopšteno konceptualizovana kao sadržalac, te se značenje lekseme *nabubati* u tom smislu može povezati sa *nagurati*, odn. *nabiti u nešto*. Ukoliko uporedimo načine perfektivizacije glagola srodne semantike, *gruvati*, *bubačiti* i žargonsko *biflati*, primećujemo da kod svih kao perfektivizator figurira prefiks *na-*: *nagruvati*, *nabubačiti*, *nabiflati*. To može biti posledica analogije prema *naučiti*, ali ipak mislimo da ovde dolazi do konceptualnog preklapanja nekih delova

semantičkog sadržaja prefiksa i glagola, te se isti prefiks primenjuje u perfektivizaciji čitave grupe bliskoznačnica.

(f) **Ostali prefiksi**

U nešto manjem broju glagola se pojavljuju prefiksi *do-* *o-*, *od-*, *pod-* *pri-*, *raz* i *suž-*

Prefiksom *do-* se od GU tvore samo *dotući* i *dokucati*, oba sa kompletivnim značenjem. Značenje dovršavanja započete radnje, odnosno dovodenja radnje do željenog cilja predstavlja metaforičku ekstenziju osnovnog značenja ovog prefiksa na liniji prostor – vreme. U *dokucati* su iz značenjskog sadržaja motivnog glagola preneti samo određeni elementi i to oni koji po prirodi stvari mogu imati svoj završetak, pa se tako glagol *dokucati* može naći u primerima: *dokucati tekst* ili *dokucati ekser*. Nepostojanje prirodnog svršetka u nekim drugim aspektima radnje kucanja, npr. *kucati na vrata*, *o srcu*, *satu* i sl. čini ih nekompatibilnim sa prefiksom *do-*, pa se perfektivnost tih radnji tvorbeno izražava sufiksacijom sa *nu-* ili prefiksacijom drugim prefiksima (*za-*, *po-*).

Suprotno polazno značenje, ablativno, ima prefiks *od-*. U grupi glagola koje ispitujemo u ovom radu pojavljuje se uz centralne glagole *udariti/udarati*, *biti* i *kucati*. Ovo je jedan od retkih prefiksa koji se u našoj građi kombinuje i sa svršenim oblicima glagola (to su još i *za-* u *zalupiti*, *zaklopiti*, *zapljusnuti*) i ne doprinosi promeni glagolskog vida: *udariti* – *odudariti*. U RMS iz 2007. godine se nalazi samo oblik *odudarati* u značenju 'veoma se razlikovati, izdvajati se od drugih', ali se u izdanju iz 1990. pojavljuje i svršeni oblik *odudariti*, doduše ne u značenju razlikovanja, već u konkretnim značenjima 'vratiti, odbiti udarac' (s kojim je metaforički povezano značenje odgovoriti) i 'udariti, raspaliti'. Korpus potvrđuje postojanje oba vidiska oblika i to samo u značenju zabeleženom u novom izdanju RMS uz daleko veću frekvenciju nesvršenog parnjaka:

(214) a. *Živeli su u stanu koji je **odudarao** od svih drugih u gradu.*

b. ... *ali je svojom estetikom i dramaturgijom ozbiljno **odudario** od dosad prikazanih ostvarenja.*

I u glagolu *odbiti* je očuvano ablativno značenje 'udaranjem odvojiti, odlomiti (*komad od nečega*)', dok je veza *od-* u *otkucati* sa primarnim značenjem prefiksa diskutabilna. Klajn odnos između osnovnog i prefigiranog glagola smatra čisto gramatičkim (Klajn 2003:265), dok Šarić značenje dovršenja radnje izvodi iz ablativnog uz pomoć metafore DUGOROČNA CILJNO USMERENA RADNJA JE PUT: „Glagoli u ovom odjeljku [...] fokusiraju dovršenje radnje tako da naglašavaju i prate metaforičko kretanje od početka radnje do njezine završne faze, odnosno kraja. S obzirom da prefiks *od-* tipično naglašava početnu točku, izvor odnosno ishodište, može izgledati neobično da se *od-* pojavljuje u glagolima koji izražavaju dovršenje. Ovo značenje možemo smatrati metonimijski uvjetovanim: izvor, odnosno ishodišna točka stoje umjesto cijelog puta koji TR metaforički prelazi.“ (Šarić 2013:77).

Prefiks *o-* pojavljuje se u glagolima *obiti*, *olupati*, *opaučiti*, *ošamariti*, *ošinuti* i *otući*. Njegovo osnovno značenje obuhvatanja nije prisutno ni u jednom prefigiranom GU u našem materijalu, ali je „slabija verzija“ ovog značenja, nanošenje promene na površinu samo s jedne strane (Grickat 1966:214, Klajn 2003:261) aktualna u glagolima *obiti*, *olupati* i *otući*:

- (215) a. ***Olupati*** su pločice, odneli, ištemovali stare cevi za vodu, stavili nove...
- b. Pitanje glasi, da li ***otući*** tu svu staru fasadu što je priličan zahvat, ili *otući* ono što se slabo drži...
- c. ... a kada smo ***obili*** keramičke pločice, videli smo da su vodovodne i kanalizacione cevi trule.

Glagol *otući* je u savremenom jeziku gotovo izašao iz upotrebe i u korpusu smo pronašli svega nekoliko primera korišćenja ove lekseme. Drugi po frekvenciji je *olupati*, a najfrekventniji *obiti*, koji ima i najviše značenja. Značenje modifikacije površine udaranjem i odvaljivanjem nekog njenog dela ili delova u značenjskoj strukturi ovog glagola je zapravo sekundarno, dok se kao primarno navodi *nasilno otvoriti*, *otključati ono što je zaključano (radi krađe)*, *provaliti*. Iako iz same definicije ne sledi nedvosmisleno da je reč o oštećenju površine, jasno je da do toga dolazi bilo u konkretnom, fizičkom smislu (udaranje kao prvobitni i osnovni način

vršenja radnje obijanja), bilo u apstraktnom smislu nasilnog otvaranja vrata bilo koje vrste. Grickat ovo značenje povezuje sa predlogom o u izrazu *očešati se o zid* (Grickat 1966:215), a mi bismo dodali da je ovde aktivan koncept opozicije sile, koji predstavlja okosnicu događaja udaranja. U tom konceptualnom okviru se ostvaruju glagoli *obiti* i *olupati* u metaforičkom izrazu *obiti/olupati se nekome o glavu* sa značenjem nevolja u koje neko upada zbog onoga što mu se „obija o glavu“. *Opaučiti*⁵⁰, *ošamariti* i *ošinuti* bi svojom semantikom povređivanja, „oštećenja“ površine samo na jednom mestu, takođe mogli učestvovati u ovom značenjskom krugu, ali se čini da je leksički doprinos prefiksa ovde manji jer i sami glagoli *šamarati* i *šinuti/šibati* impliciraju bilo samo mesto povrede (*ošamariti/šamarati* – obraz), bilo njen oblik (*ošinuti/šinuti/šibati* – tanak rez, tanka crta), pa samim tim i neku vrstu površinske lokalizacije ili ograničenja. U ovom slučaju dolazi do konceptualnog preklapanja, pa se prema kognitivističkoj teoriji, značenje prefiksa utapa u značenje glagola, a prema tumačenju I. Grickat dolazi do pojave gramatičke perfektivizacije bez upliva leksičkog elementa. *Lupati*, *biti* i *tući* ne ukazuju na tako precizne i predvidive rezultate udaranja, naročito što su sva tri glagola značenjski vezana i za zvučni efekat udaranja, pa bi se moglo reći da im prefiks na neki način usmerava značenje ka određenom domenu.

Značenje razbijanja ostvaruju i glagoli: *razlupati* i *razbiti* u kojima se ostvaruje osnovno značenje prefiksa *raz-*, a to je „kretanje od centra ka periferiji“ (Klikovac 2004:170). Preostala dva glagola prefigurana ovim formantom, *raspaučiti* i *razmlatarati se*,

Socijativno značenje prefiksa *s-* razvilo se u opšte značenje centripetalnog privlačenja ka zamišljenom centru ili ka nekom drugom entitetu, kao u *sudariti/sudarati se* i *zbiti*. Glagoli *smlaviti*, *smlatiti*, *slupati*, *stući* pripadaju značenjskom prostoru stvaranja nereda, lomljenja i satiranja (Grickat 1966/7:213). Po našem mišljenju bi i ovi glagoli mogli biti instance značenja koje je Grickat definisala kao „semantika umanjenja, postepenog ili potpunog uništenja“ izvedeno od predstave o „zaokrugljivanju, svođenju, sabijanju u zatvorenu celinu“ (Grickat 1966/7:213). Slika razbijanja nečega udaranjem u smislu svođenja na sitnije sastavne delove nekog predmeta kompatibilna je sa shemom delovanja centripetalne sile od

⁵⁰ Osnova u glagolu *opaučiti* je neprovidna (leksema **paučiti* ne postoji), ali je opozicija sa glagolom *raspaučiti* čini vidljivijom.

spolja ka unutra, od celine nekog predmeta ka njegovim sastavnim delovima. Ista shema predstavlja osnovu i za značenje „osmišljenog, planskog sastavljanja elemenata radi pravljenja određenog predmeta“ (Grickat 1966/7:213) ostvareno u glagolima *sklepati* i *slupati* u njegovom sekundarnom značenju *na brzinu, aljkavo napraviti, uraditi, sklepati*. Za razliku od značenjski srodnih *sagraditi, sazidati* i sl. silovitost i naglost radnje udaranja su se u leksemama *sklepati* i *slupati* reflektovale na način izvođenja radnje (na brzinu, nemarno, aljkavo) i na kvalitet novonastalog objekta:

(216) a. *Ma to sam slupao na brzaka, ali što ga više gledam imam želju da ga popravim.*

b. ... *sklepaće oni ostatak ulice gore nego temelje ove ograde, i biće gotovo na vreme.*

Prefiks *pri-* sa značenjem pričvršćivanja izvedenim od osnovnog značenja približavanja ostvaruje se u prefiksalu *prikucati*, dok leksema *pritući* u RMS nema posebnu definiciju, već se kod te odrednice upućuje na glagol *pretući*. U našem korpusu se *pritući* koristi isključivo u značenju 'ubiti, dovršiti radnju udaranja do smrti primaoca udarca', što bi se moglo protumačiti kao metaforičko približavanje cilju vršenja radnje.

Prefiks *pod-* tvori novi glagol samo sa glagolom *udariti/udarati* i u značenju preklapanja sadržaja, stavova i mišljenja. Klajn ovaj glagol svrstava u grupu sa neizvesnom klasifikacijom i nejasnom vezom sa osnovnim značenjem prefiksa, vršenje radnje ispod nekog predmeta (Klajn 2003:269).

3.2.6. *Zaključak*

Analizirajući događaj udaranja zaključili smo da je njegova struktura zajednička za norveški i srpski jezik i da su njeni ključni elementi izvor sile, primalac sile, sredstvo, sila, kretanje, kontakt, dok sporedne elemente čine potencijalni rezultati izvršenje radnje: bol, zvuk, iskazivanje osećanja i neverbalna komunikacija. U zavisnosti od govorne situacije i pozadinski elementi mogu preći u profilisani deo

strukture, ali je generalni zaključak da GU ne impliciraju rezultat, već samo način i da se u tom smislu razlikuju od glagola promene stanja, kao što su npr. glagoli lomljenja. Jedini rezultat koji izvesno postoji u okviru radnje udaranja jeste emitovanje zvuka, međutim on nije prisutan u svim glagolima podjednakim intenzitetom i stepen dominacije zvuka nad ostalim elementima značenjske strukture korespondira sa mogućnošću glagola da se nađe u konstrukcijama dekauzativnog tipa ili u tranzitivnim konstrukcijama sa neživim vršiocem radnje kao izvorom sile. Što je zvuk više vezan za situaciju u kojoj ljudska manipulacija nije nužna npr. *pljus, tres* i sl, to se tipično okruženje glagola izvedenog od te onomatopeje pomera više ka jednoaktatnoj strukturi.

Događaj udaranja zahteva dva učesnika, tako da su i GU tipično prelazni glagoli sa primaocem udarca izraženim direktnim objektom ili predložkom sintagmom. Pojedine GU, prvenstveno glagole sa dominantnim elementom zvuka, odlikuju i drugačiji sintaksički obrasci, atipični za događaj udaranja (jednoaktantne konstrukcije), ali sve dok u semantičkoj strukturi glagola postoji ideja opozicije sile, i sve dok se može izraziti sintaksičkim sredstvima tipičnim za događaj udaranja, može se svrstati u kategoriju GU.

Drugi zaključak tiče se odnosa svršenih i nesvršenih oblika glagola iz ove grupe. Svršeni oblici, konceptualno bliži udaranju kao trenutnoj radnji, u većoj meri profilišu kontakt i frekventnije se ostvaruju u dvoaktantnim strukturama. Nesvršeni oblici, koji predstavljaju umnoženu varijantu svršenog oblika, konceptualno su dalje od tipičnog pojma udaranja jer ipak podrazumevaju nekakvo trajanje, pa se lakše odvajaju od jezgrenog značenja radnje udaranja kao silovitog kontakta nastalog kretanjem izvora sile ka primaocu udarca i prebacuju fokus na druge elemente situacije, kao što je kretanje ili zvuk kao rezultat radnje.

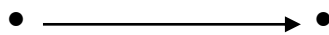
Poredeći derivatološki kompleksnu građu norveškog i srpskog jezika zaključujemo da se i u jednom i u drugom jeziku značenje rezultata, tek implicitno prisutno u strukturi događaja udaranja, tipično „pakuje“ u satelite poput prefiksa i partikula. To potvrđuje i Viberg: ”As in many of the other cases where *slå* is combined with a particle, the particle signals the result, whereas the verb primarily contributes a manner component. A sentence such as *Peter slog ihjäl ormen* can be paraphrased as ‘Peter killed the snake (by hitting it)’”. (Viberg 2004). Glagoli

tvoreni prefiksima u srpskom jeziku i partikulama u norveškom jeziku uglavnom prate iste ili slične puteve profilisanja značenja budući da i prefiksi i partikule vode poreklo iz predloškog inventara. Uočavamo formiranje značenja tvorenica na osnovu istih ili sličnih metafora utemeljenih u konkretnom, prostornom značenju predloga od kojih potiče određeni prefiks ili partikula: *avslå* 'odbiti' – *odbiti*, *odudarati*, *slå ut* – *izbiti* i sl.

4. Argumentska struktura događaja udaranja

Jezički kodiran događaj udaranja predstavlja izraz konceptualne strukture nastale na osnovu iskustvene realnosti radnje udaranja. Tipično ga možemo opisati kao odnos između dva učesnika, izvora udarca i primaoca udarca, a karakterišu ga pokret učesnika koji udara i siloviti kontakt koji izvor sile ostvaruje samostalno ili uz pomoć nekog instrumenta sa učesnikom koji trpi udarac. Šemu ove glagolske situacije možemo predstaviti u obliku akcionog lanca, koji može sadržati dve, tri ili četiri karike:

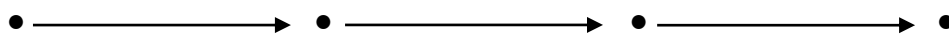
Miloš je udario Peru. (agens i pacijens)

Miloš je udario Peru štapom. (agens, instrument, pacijens)

Miloš je palicom udario loptu u publiku. (agens, instrument, pacijens, cilj)

Prenos energije se odvija linearno duž akcionog lanca i predstavlja profilisani deo konceptualne strukture datog događaja, dok sporedni elementi, poput zvuka ili kretanja izazvanog udarcem imaju ulogu pozadinske informacije u široj konceptualnoj strukturi – situativnom okviru (up. poglavlje 3.1. o događaju udaranja)

4.1. Učesnici glagolske situacije udaranja

U događaju udaranja kao lančanom prenosu energije izdvajaju se dva osnovna tipa učesnika: površina iz koje energija dolazi, izvor udarca, i površina koja prima energiju, primalac udarca. Time ovaj događaj spada u instancu tranzitivne situacije definisane kao interakcija između dva učesnika, tipično agensa i pacijensa:

A prototypical transitive clause is taken to be one which describes an event involving:

- a volitionally acting “agent” participant
- performing a concrete, dynamic action
- which has a perceptible and lasting effect on a specific “patient”. (Næss, 2007:7).

(up. još i Kittila 2002:19, Hopper&Thompson 1980:251, Tsunoda, 1985:389).

Reč je o tranzitivnosti shvaćenju kao kontinuum bez jasnih granica, sa naglaskom na maksimalnom razlikovanju učesnika događaja: ”A prototypical transitive clause is one where the two participants are maximally semantically distinct in terms of their roles in the event described by the clause.“ (Næss 2007:30) jer njihova konceptualna bliskost dovodi do rastakanja konstrukcije i na značenjskom i na formalnom nivou. shemom. Tranzitivnost se u ovoj vizuri posmatra istovremeno i kao semantička i kao sintaksička kategorija sa jakim međusobnim vezama između ova dva plana, pa se tako svako odstupanje od prototipa na semantičkom planu reflektuje i na formalni, sintaksički plan, kao i obratno, odstupanje od tipično izražene tranzitivne konstrukcije sa direktnim objektom, povlači sa sobom činjenicu da i na semantičkom planu postoji otklon od „normale“ (Næss, 2007:17)⁵¹.

Budući da u tipičnoj tranzitivnoj situaciji, kao i u događaju udaranja, jedan od učesnika otelovljuje aktivni, a drugi pasivni princip, važno je odrediti sadržaj

⁵¹ Za razliku od sintaksički orijentisanih shvatanja tranzitivnosti, viđenje koje zastupamo u radu podrazumeva da je glagol tranzitivan ukoliko je kompatibilan sa argumentskom strukturom koja obuhvata agensa i pacijensa, ali ne nužno u svim instancama upotrebe glagola. Na karakteristike učesnika nekog glagolskog događaja mogu uticati kontekst i drugi faktori prisutni u rečenici, što se odražava na nivo tranzitivnosti. Sintaksički orijentisana shvatanja tranzitivnosti zahtevaju realizaciju tranzitivnog glagola uvek u prototipičnoj tranzitivnoj sintaktičkoj strukturi. (Næss 2007:110).

pojmovna agentivnost i pacijentivnost, što sa sobom nosi zalaženje u problematiku semantičkih uloga.

Pobornici prototipnog shvatanja semantičkih uloga uglavnom ih posmatraju u funkciji prelazne glagolske radnje, pa većina autora koji zastupaju ovakvo shvatanje računa samo sa dve uloge koje se tipično realizuju na poziciji subjekta i objekta. Njihove su definicije komplementarne jer čine krajnje polove na skali vrednosti tipičnih za ove uloge, a možda najpoznatiji primer predstavljaju Dautijeve proto-uloge (Dowty 1991). Lista karakteristika pripisanih proto-ulogama obuhvata pet tačaka uz zadržku samog autora da lista nije konačna:

Proto-agens:

- a. volitional involvement in the event or state
- b. sentience (and/or perception)
 - c. causing an event or change of state in another participant
- d. movement (relative to the position of another participant)
- (e. exists independently of the event named by the verb)

Proto-pacijens:

- a. undergoes change of state
 - b. incremental theme
 - c. causally affected by another participant
 - d. stationary (relative to movement of another participant)
 - (e. does not exist independently of the event, or not at all)
- (Dowty, 1991:572).

I druge analize semantičkih uloga utemeljene u teoriji prototipa navode slične liste parametara (Næss 2007:44, Langacker, 1999:285, Schlesinger 1995, Givón 1995:76 Kittila 2002). Iako se viđenje tipičnog agensa i pacijensa razlikuje od autora do autora, ovaj teorijski okvir omogućava svrstavanje u kategoriju agensa ili pacijensa svih učesnika događaja koji ispunjavaju bar jedan od navedenih parametara. Detljnija rasprava sledi u poglavljima posvećenim ovim dvema semantičkim ulogama.

Uz činjenicu da semantičke uloge ne definišemo kao semantičke primitive, već kao fleksibilne skupove karakteristika kojima se argumenti odlikuju u manjoj ili većoj meri, važno je još napomenuti da se one uvek iznova konstituišu u svakoj glagolskoj situaciji i ne predstavljaju fiksnu datost.

Ovim ipak nije iscrpljena problematika mapiranja argumenata nekog glagola na (opštiji) nivo semantičkih uloga jer preostaje pitanje tumačenja vrednosti pojedinačnih parametara u svakom konkretnom slučaju. Primeri poput:

(217) a. *Miloš je udario Peru.*

ne pružaju nedvosmisleno rešenje u određivanju stepena sličnosti vršioca radnje sa prototipičnim agensom. U primeru (xx) nije jasno da li agens radnju vrši s namerom ili ne, možemo ga tumačiti dvojako:

(218) *Miloš je namerno/slučajno udario Peru.*

Mnogi autori navode primere slične ovom odbacujući time uvreženu ideju da je za status agensa neophodno da se radnja vrši s namerom. Neki tim povodom ističu da je intencija zapravo rezultat tumačenja nekog iskaza i da nije inherentna odlika ni nominalnih sintagmi na poziciji vršioca radnje, kao ni leksičkog značenja samog glagola (Cruse 1973, DeLancey 1991:344, Næss 2007).

Napominje se još i to da nam znanje o nameri agensa i njegovoj voljnoj umešanosti u radnju nije dostupno jer su to unutrašnji psihički procesi: « [...] *volition, on the other hand, is perceptible only to its possessor, and thus can be accurately reported only with respect to the speaker* » (DeLancey 1985:56). Htenje nije deo samog događaja jer ne postoji u stvarnom svetu, ono je pragmatička kategorija i pripada nivou iskaza, govornik je taj koji subjektu svog iskaza pripisuje intenciju ili ne (Veacock, 2012:199).⁵²

⁵² Agentivnost bi se, kao krajnji ishod ovakvog viđenja, maksimalno suzila na iskaze u prvom licu jednine, što je slučaj u tibetanskom jeziku Lasa, gde se subjekat u prvom licu jednine koji voljno vrši određenu radnju kodira drugačije od subjekata u bilo kom drugom licu bez obzira na voljnost pri vršenju radnje, kao i u odnosu na prvo lice jednine kada radnju ne vrši voljno (DeLancey, 1984:7).

Dalje, primer:

(219) *Mi smo okrečili kujnu.* (primer preuzet iz Ivić 2002:48)

ne dovodi u pitanje voljnu umešanost agensa u radnju, ali nam ne pruža jasnu informaciju o tome da li je vršilac radnje kuhinju okrečio sam ili je za to zadužio nekoga, te se u ovom slučaju ne može dati nedvosmislen sud o parametrima odgovornosti i kontrole agensa u odnosu na radnju. Isto tako, rečenica

(220) *Grom udario kuću u Vojlovici.*

ne govori ništa o stepenu pogođenosti pacijensa, što predstavlja ključno obeležje prototipične pacijentivnosti. Nedoumice ovog tipa vezane su za pitanje ishodišta agentivnosti, pacijentivnosti, instrumentalnosti itd. odnosno za pitanje izvora iz kog semantičke uloge crpu svoj identitet. Jedan broj autora semantičke uloge shvata kao funkciju leksičkog značenja glagola, pa govore o *agentivnim, pacijentivnim i instrumentalnim glagolima* poput engleskog *murder* (i agentivni i pacijentivni), odnosno *pisati, seći* (tipični instrumentalni glagoli) (Van Valin&La Polla 1997:119, Rappaport Hovav et al. 2010:179 itd.). Na ovaj način se može obuhvatiti samo manji broj glagolskih leksema jednog jezika i to onih čiji argumenti otelovljuju prototipične predstavnike semantičkih uloga. Čak i tada klasifikacija zavisi od perspektive pošto se možemo zapitati da li je *murder*, recimo, agentivni ili pacijentivni glagol. Drugi problem koji proizilazi iz ovakvog pristupa jeste ideja o jedinstvenosti argumentске strukture glagola. Podrazumeva se da je glagol u svim svojim upotrebama neprekidno okružen istim tipom argumenata i da je njegovo leksičko značenje fiksirano, a to je u suprotnosti sa nalazima kognitivne lingvistike o kontekstualnoj i upotrebnoj uslovljenosti značenja.

Druga struja semantičke uloge definiše na osnovu karakteristika imeničkih sintagmi koje predstavljaju argumente glagola. Njih možemo podeliti na **inherentne**, shvaćene kao vanjezičke odlike referenata imeničkih sintagmi (npr. animatnost, voljnost) i **relacione**, sagledane u kontekstu odnosa učesnika prema čitavom

dogadaju (npr. uzorkovanje, individuacija) (Næss 2007:30–32). Mnogi autori ne prave razliku između ova dva tipa obeležja (Fillmore 1970, Cruse 1973), dok se u novijim istraživanjima samo relacionalna obeležja smatraju adekvatnom bazom za definisanje tematskih uloga. U umerenijim pristupima se inherentnim karakteristikama ne odriče mogućnost indirektnog uticaja na relacioni opseg određenog učesnika (Næss, 2007:38), dok se u radikalnijim pristupima ova dva tipa obeležja strogo razdvajaju (up. Van Valin & la Polla 1997:82–138, DeLancey 1991). Delensi npr. ističe da semantičke uloge treba određivati samo u okviru jezički kodiranog događaja i da su višedecenijske polemike u kojima se neživim entitetima odricala agentivnost zbog nepripadanja klasi animata isključivo plod objektivističke greške nastale usled "seeking case role assignment in some imagined "real world" (DeLancey 1991:347) a ne u jezičkom konstrukt. Nesova još ističe da je u kontekstu određivanja semantičkih uloga neophodno sagledati i međusobni odnos učesnika događaja, a ne samo odnos učesnika prema događaju kao celini (Næss 2007). Na osnovu sopstvenih nalaza dodali bismo da je u obzir neophodno uzeti i širi situativni okvir i naše znanje o odnosima u vanjezičkoj realnosti (up. Ivić, 2002:45–50). Nešto slično tvrdi Croft u radu posvećenom strukturi događaja: "To some degree, the assignment of grammatical relations to participants is determined by the way the world is, that is, our real-world knowledge of particular kinds of causal relations and our knowledge of specific circumstances. But to a considerable degree, it is up to the speaker's construal of the event. Was it I, or my knife, or the meat itself that led to an easy cutting event? Was I the agent in control of the action, or did someone make me do it?" (Croft 1998: 89).

U nastavku poglavlja ćemo detaljno analizirati osnovne učesnike događaja udaranja. Iako smo ukazali na činjenicu da događaj predstavlja geštalt strukturu u kojoj vladaju jaki odnosi međuzavisnosti između svih elemenata, kao i između delova i celine, radi jasnoće izlaganja ćemo učesnike analizirati pojedinačno.

4.1.1. Izvor udarca

Izvor udarca kao nadređena uloga obuhvata sve one učesnike od kojih se energija udarca vektorski kreće ka spolja, što se grubo poklapa sa prve dve karike u akcionom lancu događaju: agens i instrument.

4.1.1.1. Agens

Agentivnost je pojam veoma raširen i korišćen u lingvistici, ali među lingvistima ne postoji jednoglasje u pogledu njegovog značenja i upotrebe. Sveopšte je prihvaćeno samo da je reč o kompleksnoj kategoriji koju je teško definisati i pored intuitivne pristupačnosti (Alanović 2004, Ivić 2002, Cruse 1973, Næss 2007, Levin & Rappaport Hovav 2005, Veacock 2012 itd.), dok su definisanje agensa i utvrđivanje ishodišta agentivnosti još uvek predmet diskusija.

Mi smo prihvatili gledište karakteristično za kognitivna lingvistička istraživanja po kome se ishodište agentivnosti nalazi u interakciji odnosa unutar argumentske strukture glagola, kao i odnosa između jezički kodiranog događaja i konceptualnih struktura u širem situativnom okviru. Primena teorije prototipa na određivanje pojma agensa omogućava nam da u ovu kategoriju uvrstimo sve one vršioce radnje udaranja koji poseduju makar jedno od obeležja prototipične agentivnosti.

Čuvena Dautijeva lista (up. malo iznad poglavlje 4.1.) ističe voljnost, kretanje i promenu stanja kod drugog učesnika radnje kao osnovne parametre tipičnog agensa. Šlezinger, pak, u svojoj listi parametara akcenat stavlja na uzrokovanje i kontrolisanje čitavog toka radnje sve do ostvarenja promene jednog stanja u drugo (Schlezinger, 1995:31), dok Nesova insistira na činjenici da tipični agens, pored toga što voljno uzrokuje radnju, ne trpi njene posledice (Næss 2007:44). Kod autora koji zastupaju kauzativni model konceptualizacije događaja, u kom je protok energije usmeren od izvora ka primaocu, (up. Langacker 1991, Talmy 2000, Croft 1991) nepogodenost radnjom takođe predstavlja važnu karakteristiku prototipičnog agensa. Ostali bitni parametri se tiču voljne kontrole procesa pokrenutog uz pomoć sopstvene energije, teleološke podobnosti za vršenje određene radnje (Folli & Harley 2007) kao

i vršenja radnje vektorski usmerene od agensa ka spolja (Langacker 1999). Iako se viđenje prototipičnog agensa razlikuje od autora do autora, moguće je ocrtati njegov okvirni lik koji se grafički može predstaviti na sledeći način:

Slika 1: Karakteristike agensa

Zapažamo da se pobrojani parametri poklapaju sa onim koji su uobičajeni u raspravama o tradicionalno shvaćenom agensu, razlika je samo u tome što nam stepenovana pripadnosti kategoriji omogućava da sve pojavne instance koje odlikuje bar jedno od pobrojanih svojstava definišemo kao agens. Na taj način se i slučajevi koje je u drugačijim pristupima problemu agentivnosti bilo teško klasifikovati sada tumače kao članovi kategorije agens. U nastavku poglavlja ćemo kroz analizu vršilaca radnje udaranja koji se pojavljuju u ekscerpiranoj građi utvrditi koja su obeležja prototipične agentivnosti relevantna za vršioca radnje u događaju udaranja i gde se pojavne instance vršioca radnje udaranja nalaze u odnosu na prototip agensa.

4.1.1.1.1. Agens je živo biće

Naša građa potvrđuje nalaze drugih lingvista da centralnu poziciju u kategoriji agensa zauzimaju ljudska bića, koja voljnom i planiranom aktivnošću uzrokuju

promenu jednog stanja u drugo. Ubedljivo najčešći tip vršioca radnje udaranja jeste čovek koji udarac zadaje namerno da bi nekoga povredio ili nešto oštetio ili uništio, dok se ostali animatni agensi, životinje i razna fantastična bića daleko ređe pojavljuju u događaju udaranja. S obzirom na to da je radnja udaranja kompaktna i trenutna, izražena intencionalnost implicira i kontrolu nad njenim sprovođenjem, a samim tim i odgovornost za nju (što predstavlja pojmovni kompleks neophodan za ostvarivanje prototipične agentivnosti):

- (221) a. *Kada je protestovao zbog uslova koji vladaju u zatvoru u Osaki, Radonjića su **istukli** zatvorski čuvari , a drugi put , u oktobru ove godine, kada je protestovao zbog toga što mu ne dozvoljavaju da pošalje pismo porodici, **tukli** su ga toliko da je izgubio svest .*
- b. *En av dem **slo** mannen med glassflaske i bakhodet. Han falt sammen, og da begynte de å **slå** og **sparke** han. 'Jedan od njih je staklenom flašom udario tog čoveka u potiljak. On se srušio, a onda su počeli da ga **udaraju i šutiraju.**'*
- c. *Da hunden ikke flyttet på seg, **sparket** han til den for å få den vekk. 'Kad se pas nije pomerio, on ga je **šutnuo** da bi ga sklonio.'*
- d. *I samme hurtige bevegelse rykket han det dødelige våpenet ut av hendene på vokteren, før han **smelte** det i hodet på ham av full kraft. 'Istim brzim pokretom je čuvaru izbio iz ruku smrtonosno oružje pre nego što ga je svom snagom **raspalio** njim po glavi.'*

Iako naša građa uopšteno ukazuje na važno mesto koje namera zauzima u prototipičnom događaju udaranja, treba podsetiti na shvatanje po kom intencija nije ugrađena u leksičko značenje glagola, već se iščitava iz čitavog situativnog okvira i zavisi od niza faktora koji pripadaju različitim jezičkim nivoima (Veacock 2012:44–48, 86–87, DeLancey 1985:56). Kako je namera uslovljena određenjem agensa kao živog ili neživog, kategoriju animatnosti bi u tom kontekstu trebalo izdvojiti kao najvažniji faktor. Ovaj odnos, međutim, nije dvosmeran, te se animatnom agensu u događaju udaranja ne može uvek pripisati namera u vršenju radnje:

- (222) a. *Juan Mekgregor slučajno je **udario** koleginicu u glavu tokom snimanja akcione scene na setu novog filma.*
b. *Jednom sam išla sa drugaricama po gradu i neki čovek nam je išao u susret i tako mlatio rukama. Kad me je slučajno **lupio**...*

Nenamerno zadavanje udarca je najčešće markirano prisustvom modifikatora tipa *slučajno*, dok nepostojanje ovog tipa modifikatora uglavnom upućuje na postojanje intencije u delovanju agensa:

- (223) a. *Miloš **je udario** Peru.*
b. *Miloš **je** slučajno/nenamerno/iz nehata **udario** Peru.*

U norveškom jeziku je implikacija namere još ekstremnija kad je primalac udarca živo biće, pa su rečenice u kojima se glagoli udaranja modifikuju priloškim odredbama sa značenjem slučajnosti jako retke:

- (224) *Min niese **slo** ved et uhell Nellie i skallen med en leketelefon og Nellie så snill som hun er bare blunket med øynene.* 'Moja nećaka je slučajno **udarila** igračkom telefonom Neli u glavu, a Neli onako dobra kakva je, samo je trepnula.'

Drugi faktor koji se pokazao važnim za iščitavanje namere u jezičkom izrazu događaja udaranja odnosi se na aspekt glagola. Naš korpus ukazuje na apsolutnu korelaciju između nesvršenog aspekta GU i tumačenja radnje kao namerne, dok svršeni aspekt u ovom smislu ne igra nikakvu ulogu:

- (225) a. *Han **slo** (til) ham. **Udario** ga **je**.*
b. *Han **slo** ham tilfeldigvis. **Udario** ga **je** slučajno.*
c. *Han **holdt på å slå** ham. **Udarao** ga **je**.*
d. **Han **holdt på å slå** ham tilfeldigvis. ***Udarao** ga **je** slučajno.*

Dalje, namera pri vršenju radnje udaranja i u norveškom i u srpskom jeziku predstavlja inherentni element značenja onih glagola koji podrazumevaju specifičan način udaranja. Tu se pre svega izdvajaju glagoli sa leksikalizovanim sredstvom namenjenim udaranju: *piske* 'bičevati', *hamre* 'čekićati, udarati čekićem', *slegge* 'udarati maljem', *klubbe* 'udarati manjim čekićem, o sudijama i sl., *batinati*, *bičevati*, *čekićati*, *šibati*, *kandžijati*, *toljagati* i sl. Rečenice u kojima je upotrebljen neki od ovih instrumentalnih GU nije moguće modifikovati priloškom odredbom za slučajnost, što je i očekivano, jer odabir sredstva čija je jedina namena zadavanje udarca podrazumeva i nameru da se ono upotrebi. Međutim, kada je to sredstvo izraženo predloškom konstrukcijom uz neki opštiji glagol udaranja, radnju je moguće tumačiti kao slučajnu iako to nije sasvim uobičajeno:

- (226) a. *Alex pisket Martin.* 'Aleks je **izbičevao/bičevao** Martina.'
- b. **Alex pisket Martin tilfeldigvis.* 'Aleks je slučajno **izbičevao/bičevao** Martina.'⁵³
- c. *Alex slo Martin med piske.* 'Aleks je **udario** Martina bičem.'
- d. *Alex slo Martin tilfeldigvis med piske.* 'Aleks je slučajno **udario** Martina bičem.'
- e. *Miloš je bičevao/izbičevao Peru.*
- f. *Miloš je Peru udario/udarao bičem.*
- g. **Miloš je slučajno izbičevao/bičevao Peru.*
- h. *Miloš je Peru slučajno udario bičem.*

Ova razlika u ponašanju instrumentalnih glagola i opštih GU, čak i uz eksplicirano sredstvo udaranja, proizilazi iz činjenice da domet delovanja modifikatora obuhvata samo glagol, ali ne i sredstvo. Pošto namera nije inherentni element sadržaja glagola koji označavaju udaranje opšteg tipa, nema nikakvih prepreka za njihovu modifikaciju priloškim izrazima sa značenjem slučajnosti.

⁵³ Primeri označeni asteriskom su prihvatljivi i u norveškom i u srpskom jeziku ukoliko je agens slučajno bičem udario Martina, tj. Peru, a hteo je nekog drugog. Naš zaključak i u tom slučaju ostaje ispravan pošto je radnja voljna i namerna bez obzira na to što se rezultat vršenja radnje ne poklapa sa prvobitnom namerom agensa.

Sredstvo udaranja, čvrsto ugnežđeno u značenje instrumentalnih glagola, implicira nameru agensa, što blokira mogućnost tumačenja radnje kao nenamerne.

Modifikacija prilogom tipa 'slučajno' je, pak, sasvim uobičajena kad sredstvo koje služi zadavanju udarca inače ima drugu namenu, a leksema koja označava ovaj tip oruđa ne može poslužiti kao osnova za izvođenje instrumentalnih glagola udaranja:

(227) a. *Alex slo Martin (tilfeldigvis) med stokken/veska...* 'Aleks je (slučajno)

udario Martina štapom/torbom....'

b. *Miloš je (slučajno) udario Peru štapom/torbom....*

U glagole sa značenjem specifičnog načina udaranja spadaju još i norveško *fike* 'šamarati' i srpski glagoli: *šamarati*, *ošamariti*, *čvrgnuti*, *čvrgati*. S obzirom na to da svi specifični načini udaranja podrazumevaju nameru agensa da primaoca udarca povredi, ni pomenuti glagoli, kao ni izrazi tipa 'udariti šamar, čvrgu, šalabajzer' ne mogu se modifikovati priložima koji ukazuju na nepostojanje intencije u vršenju radnje:

(228) a. **Hun fiket til ham tilfeldigvis*. ***Ošamarila** ga je slučajno.

b. **Slučajno joj je udarila šamar, čvrgu...*

Elementi nasilja i kažnjavanja vrše presudan uticaj na iščitavanje namere i kad nisu leksikalizovani u posebnoj glagolskoj leksemi. Ukoliko čine deo šireg okvira situacije udaranja, namera se podrazumeva bez obzira da li se udarac vrši delom tela ili nekim posebnim predmetom:

(229) a. *En mann skal ha blitt holdt innesperret i sin egen leilighet. Her ble han sparket, slått og truet*. 'Jednog čoveka su, kako se navodi, držali

zatvorenog u sopstvenom stanu. **Šutirali** su ga, **udarali** i pretili mu.'

b. *Den tiltalte faren forklarte i retten at han ikke hadde slått sønnen*.

'Optuženi otac je na sudu objasnio da nije **udario** sina.'

c. *Nakon što se okrenuo, oni su ga napali i udarili po glavi drškom*

pištolja...

*d. Čovek koga je grupa huligana isprebijala 17. novembra 2000. godine dok je čekao autobus na Zelenom vencu. **Prebili su** ga jer je u njihovim glavama on bio Rom.*

Namera može obuhvatiti povređivanje nekog bića, uspostavljanje komunikacije s njim, uništavanje nekog predmeta ili njegovo pokretanje, ali isto tako i nameru opštijeg tipa, koja se ne odnosi ni na jednog učesnika ponaosob, recimo stvaranje zvuka (*kucati na vrata*).

Detektovanje namere kod agensa u nekim slučajevima zavisi od faktora koji se tiču primaoca udaraca. Radnja se na primer gotovo uvek tumači kao nenamerna u scenariju udarca dela tela o površinu koja ostaje u stanju mirovanja:

- (230) a. *Bortsett fra at jeg **dunket** kneet i den andre hekke, gikk det bra.* 'Osim što sam **lupio** koleno o drugu živu ogradu, sve je prošlo kako treba/bilo je dobro.'
- b. *Jeg slengte meg ned på gulvet, **banket** hodet i veggen og sa...* 'Bacio sam se na pod, **tresnuo** glavom o zid i rekao...'
- c. *On je loptu izbacio u korner, a pri padu **udario je** glavom u stativu.*
- d. ***Lupio sam** desno koleno o dovratak.*

Nije neophodno da površina udarca bude realizovana na sintaksičkom nivou iako se podrazumeva da je prisutna u glagolskoj situaciji:

- (231) a. *Han ramlet og **slo** hodet.* 'Stropoštao se i **udario** glavu.'
- b. ***Lupio** sam desno koleno.*
- c. ***Udario je** glavom jer nije bio vezan, i ima hematoma jagodične kosti.*

Scenario udarca dela tela o nepokretnu površinu u oba jezika može biti izražen i upotrebom povratnog oblika glagola:

- (232) a. *Lillemor falt og **slo seg** i munnen.* 'Lilemur je pala i **udarila** se u usta.'

b. *Pao sam i udario se u oko.*

Ova konstrukcija može da podrazumeva nameru, ali su takvi slučajevi jako retki:

(233) a. *HVA SKAL JEG GJØRE??? HVORFOR MÅTTE DETTE SKJE!?!?! Jeg kastet meg ned og slo hodet med vilje i gulvet, så det brakte. 'ŠTA DA RADIM??? ZAŠTO JE OVO MORALO DA SE DOGODI?!?! Bacio sam se na zemlju i namerno tako udario glavom o pod da je pukla.'*

b. *Janković je iznerviran sudijskom odlukom namerno udario glavom o konstrukciju koša, prilikom čega mu je pukao vratni pršljan i oštetio kičmenu moždinu.*

Ukoliko, pak, agens delom tela udari u površinu koja se od siline udarca pokrene, fokus je usmeren na predmet u pokretu, pa se radnja tipično tumači kao izazvana voljom agensa ukoliko to nije drugačije naglašeno nekom priloškom odredbom.:

(234) a. *Han slo ballen med hånda (men det var ikke med vilje). 'Udario je loptu rukom (ali je to bilo slučajno).'*

b. *Udario je loptu rukom (slučajno).*

Razlika između ova dva scenarija je naizgled u veličini površine primaoca udarca i u jačini sile – ukoliko je primalac udarca manji, a udarac jači, veća je verovatnoća da će ga sila udarca pokrenuti i tada dobijamo pogođenog pacijensa, što u skladu sa određenjem prototipične tranzitivnosti podrazumeva i voljno delovanje agensa (Næss 2007, Hopper&Thompson 1980, Kittilä 2002a, 2002b, Kittilä & Zúñiga 2014, Langacker 1999, Dowty 1991 itd.). Pažljivijim pregledom materijala smo uočili da ni veličina površine, a ni jačina sile nisu od presudnog značaja za sintaksičku realizaciju primaoca udarca, kao ni za tumačenje postojanja namere na strani agensa. Pogledajmo sledeće primere:

(235) a. *Han slo kneet i stolen. (og stolen stod stille/veltet ikke). 'Udario je*

- kolenom u stolicu. (a stolica se nije prevrnula).’
- b. *Han sparket stolen i døra. ’Udario* (dosl. Šutnuo) je stolicu tako da je ona poletela ka vratima/Šutnuo je stolicu ka vratima.’
- c. *Šutnuo je stolicu ka vratima.*
- d. *Udario je koleno/kolenom o stolicu.*
- e. *Brajant je dobio tehničku grešku, posle čega je otišao na klupu, rukom udario stolicu, a onda bacio peškir u teren, a sudiju nazvao „pederčinom” (“faggot”).*

Vidimo da primalac udarca može biti jedan isti entitet, koji u jednom slučaju ostaje nepokretan, a u drugom počinje da se kreće kao posledica kontakta izazvanog udarcem. Isto tako, različita jačina sile udarca leksikalizovana u različitim glagolima udaranja ne utiče na promenu situacije, pa ne mora da znači da će upotreba GU koji leksikalizuje jaču silu udarca podrazumevati pokretanje primaoca udarca:

- (236) a. *Udario/Lupio/Tresnuo je koleno/kolenom o stolicu.*
- b. *... možda ono u sedmom minutu kad je dotrčao do peterca i udario/lupio/tresnuo loptu preko gola...*
- c. *Hun slo/dunket foten i stolen. ’Udarila/Lupila je stopalo o stolicu.’*

Objašnjenje ove pojave treba tražiti u odnosu Agonista i Antagonista prema dinamici sile Leonarda Talmija i u reflektovanju tog odnosa na semantičko-sintaksički interfejs tranzitivne konstrukcije. U primerima u kojima se delom tela udara o površinu koja se ne pokreće Agonist uspeva da zadrži svoju tendenciju ka mirovanju i pored delovanja sile Antagonista odn. agensa i stoga se ne može smatrati pogodnim, te u ovom slučaju argument koji predstavlja Agonist ne predstavlja idealan primer pacijensa. Iskustvena realnost i zakon o održanju energije nas uči da se energija ne može izgubiti, pa zaključujemo da će u ovakvom slučaju Antagonist trpeti posledice radnje pošto energija udarca nije izazvala nikakav efekat na Agonistu i vraća se makar jednim svojim delom ka izvoru sile. Tada govorimo o pogodnom agensu, konceptualno veoma udaljenom od prototipičnog agensa, što utiče na status

čitave glagolske situacije u kontekstu tranzitivnosti. Slabljenje tranzitivnosti prouzrokovano atipičnom kombinacijom semantičkih karakteristika učesnika glagolske situacije vidljivo je ovde i na sintaksičkom planu, gde je Agonist, primalac udarca, izražen perifernim sredstvom, tj. predložkom konstrukcijom:

(237) *Han slo kneet i stolen. Udario je koleno/kolenom u/o stolicu.*

Nasuprot tome, stabilna tranzitivnost očitovana na celokupnom polju semantičko-sintaksičkog interfejsa događaja udaranja prisutna je ukoliko energija udarca neometano putuje od početka do kraja akcionog lanca:

(238) *Han sparket stolen i døra. Šutnuo je stolicu ka vratima.*

I ostatak korpusa potvrđuje da postojanje namere kod agensa uglavnom podrazumeva i pogođenost pacijensa, te najčešće korelira sa tranzitivnom sintaksičkom konstrukcijom, koja predstavlja centralno sredstvo izražavanja prototipične semantičke tranzitivnosti. Važi i obratno, pa se udaljenost semantičke tranzitivnosti od centra kojim dominira voljni agens povezuje sa kodiranjem primaoca udarca u formi predložke konstrukcije:

(239) a. *Alex slo Martin. Miloš je udario Peru.* (namerno)

b. *Alex dunket i Martin. Miloš je udario u Peru.* (slučajno)

c. *Alex slo stolen. Miloš je udario stolicu.* (namerno)

d. *Alex slo i stolen. Miloš je udario u stolicu.* (gotovo uvek slučajno)

4.1.1.1.2. Agens je neanimatni entitet

Iako se neanimatni vršioi radnje razlikuju od prototipičnog agensa jer ne poseduju svest, a samim tim ni volju ni nameru, agentivnost dostižu prvenstveno zahvaljujući ulozi neposrednog prouzrokovaca u akcionom lancu. Obeležje uzročnosti zauzima važno mesto u okviru pojmovnog kompleksa agentivnosti i mnogi autori ga smatraju dovoljnim za pristup ovoj kategoriji (Schlesinger 1989:194, DeLancey 1991:344, Næss 2007:32, Bilandžija 2014:72, Alanović 2005:162). Od preostalih prototipičnih agentivnih karakteristika neanimatne agense iz naše građe odlikuje još i kretanje, koje predstavlja inherentnu komponentu glagolske situacije udaranja.

Vršioi radnje koji se ne odlikuju animatnošću čine važan deo našeg korpusa kako po frekventnosti, tako i po dijapazonu leksičkog sadržaja. Značenjski se izdvaja pet velikih podgrupa: **sile, vozila, delovi tela, razne vrste oruđa i oružja i apstraktni entiteti.**

Sile:

- (240) a. *Lynet slo i sjøen like ved båten mange ganger og det eneste han kunne gjøre var å komme seg i retning land. 'Munja je više puta **udarila** u more tik pored čamca i jedino što je mogao da uradi bilo je da krene u pravcu kopna.'*
- b. *Bare lyden fra det monotone regnet som **plasket** mot rutene hørtet. 'Čuo se samo monotoni zvuk **kiše** koja je **pljuštala** po oknima.'*
- c. *Dva puta je **grom** u dud **udario**.*
- d. *Kako izgleda kada avion **udara munja** dok "prolazi" kroz dugu, zna Birk Mobijus kome je pošlo za rukom da zabeleži ovaj nesvakidašnji prizor.*

Vozila:

- (241) a. *Admiral Mihail Mocak, komandan ruske Severne flote, rekao je 19. avgusta da je "**Kursk**" **udario** u minu koja datira iz vremena drugog rata.*

- b. ... en sjåfør meldte om at lastebilen **dunket inn** i bilen hans da han forsøkte å kjøre forbi. '... jedan vozač je prijavio da je kamion **lupio** u njegov auto kad je pokušao da ga obiđe.'

Delovi tela:

- (242) a. En hånd slo taktfast på gelenderet, og en høy mann svingte inn mot den lille kroken, der vi sto. 'Jedna ruka je **udarala** po gelenderu u pravilnom ritmu, a jedan visoki muškarac je skrenuo ka uglu gde/na kom smo stajali.'
- b. Ruka je udarila u nešto čvrsto i prsti su se upleli u mokru, zamršenu kosu.

Oruda

- (243) a. Det klang og hvinte hver gang spaden slo mot vinduet, glasstøv sprutet utover gulvet og de tykke vinduene begynte å få store riper. 'Odjeknulo bi zaškripalo svaki put kad bi lopata **udarila** o prozor, staklena prašina se razletala/krunila po zemlji, a na debelim prozorim su počele da se pojavljuju velike pukotine.'
- b. Čuo se samo zvuk šljunka kada bi ga **udario** ašov kojim su kopali.

Apstraktni entiteti (metaforičko značenje):

- (244) a. Men hun husket stemmen hans, den mørke, sikre stemmen hans, som **dunket inn** mot henne, dypt inn i henne, ned til sjelen. 'Ali se setila njegovog glasa, mračnog, sigurnog glasa, koji je **udario** o nju, zarivao se duboko u nju, sve do njene duše.'
- b. Den tanken slo meg flere ganger i dag. Ta mi je misao danas **pala** na pamet (dosl. udarila me) nekoliko puta.'
- c. Bol udara u ruku.

Na kontinuumu agentivnosti sile zauzimaju mesto najbliže prototipičnom agensu jer je odgovornost za vršenje radnje u potpunosti na njima. U uzročno-posledičnom

lancu čine prvu kariku, odnosno autonomni izvor energije i od prototipa ih razdvaja samo odustvo svesti i voljne umešanosti u radnju. Pri pasivnoj transformaciji u norveškom jeziku pojavljuju se u vidu agentivne odredbe, što inače nije tipično za neanimatne agense:

- (245) a. *Bølgene, som **ble pisket** til skum av den hylende stormen, slo voldsomt over båten til disiplene og truet med å fylle den.* 'Talasi, koje je **bičevala** jaka oluja i pretvarala ih u penu (dosl. bičevani do pene od strane zavijajuće oluje) snažno su udarali po brodu gde su nalazili njegovi sledbenici i pretili da ga napune.'
- b. *I tordenvær en ettermiddag blir en av de to tørre ospene **slått** av lynet.* 'Jednog popodneva, za vreme grmljavine, munja je **udarila** u jednu od tri osušene jasike.'
- c. *Jeg **ble slått** av varme og en forferdelig lukt.* '**Udarila** me je vrućina i neki užasan miris.'

U sile ubrajamo atmosferske pojave, stimuluse i bolesti, ali treba napomenuti da ne mogu sve sile figurirati kao agens glagola udaranja – neophodno je da deluju izuzetno jakom silom i/ili da imaju nepovoljan efekat na primaoca udarca. Tako se na primer imenice *struja, grom, oluja, vetar, studen, jara, kâp* često javljaju na poziciji subjekta glagola udaranja, ali lekseme tipa *povetarac, lahor* i sl. nikada. Iako se i oni odlikuju kinetičkom energijom, neizostavnim elementom događaja udaranja, ne poseduju minimalnu energiju potrebnu za ostvarivanje udarca. Osim toga, njihovo delovanje rezultuje osećajem prijatnosti, što je u suprotnosti sa tipičnim rezultatom udaranja.

Visok intenzitet sile kojom deluje ova vrsta agensa u jeziku se kodira kao visoka implikacija pogođenosti primaoca udarca. Bez obzira da li je udarac konkretan (kiša, grad, meteor, asteroid) ili metaforički (zapara, jara, vonj, studen, svetlost, kâp), efekat na pacijensa je po pravilu primetan i štetan, izaziva neprijatnost kod primaoca udarca ili njegovo oštećenje:

- (246) a. *Hittil har krateret på Yucatan-halvøya i Mexico vært det største kjente.*

*Det er 180 kilometer bredt, og meteoren slo ned for 65 millioner år siden. Do sada je krater na poluostrvu Jukatan bio najveći poznati krater. Širok je 180 kilometara, a meteor je tu **udario** u zemlju pre 65 miliona godina.'*

- b. *Sollyset slo i mot henne ute på trappa og fikk det til å svi i øynene.*
*'Sunčeva svetlost ju je **udarila** kad je izašla na stepenice i od toga su oči počele da je peku.'*
- c. *U centru se u tom trenutku nalazilo oko 400 ljudi, među kojima 30 civilnih radnika, ali **je lavina udarila** samo u jedan deo skijališta...*
- d. *Jeste, video kako je **grom** udario nekog tipa koji je trčao.....*
- e. *Nastade zapara. **Udari** u ljude i u životinje kao golemo ptičje krilo.*
- f. *Šlog ga je **lupio** u desnu stranu.*

U diskusiji o animatnom agensu smo utvrdili da je za norveški jezik karakterističan viši stepen intencionalnosti u tipičnom događaju udaranja u odnosu na srpski, što se reflektuje i na argumentsku realizaciju sila kao vršilaca radnje. Budući da se ne odlikuju voljnom umešanošću u radnju, u ekscerpiranim primerima su frekventnije realizovane u formi agentivne dopune nego na poziciji subjekta. Neke sile koje se ne odlikuju izraženom kinetičkom energijom, poput toplote i hladnoće, realizuju se isključivo u tom obliku. Pasivna rečenična konstrukcija fokus prebacuje sa početka akcionog lanca na njegov kraj, te vršioca radnje na neki način stavlja u drugi plan i „oslobađa“ ga tereta prototipične agentivnosti. Stoga se tipičan agens u događaju udaranja, ljudsko biće koje radnju vrši sa određenom namerom, pojavljuje najčešće u aktivno konstruisanim rečenicama, na poziciji subjekta, rečeničnog konstituenta koji predstavlja centralno sredstvo za izražavanje agensa. Sledeća kategorija na kontinuumu agentivnosti, sile, u zavisnosti od konceptualne bliskosti sa prototipom, ostvaruje se ili kao subjekat (ukoliko se odlikuju kinetičkom energijom, tj. kretanjem), ili kao agentivna odredba, što se može računati kao pandan drugostepene agentivnosti na sintaksičkom planu.

Osim sila, svi ostali neanimatni agentivni referenti inicijalni impuls dobijaju spolja, delovanjem čoveka ili neke druge sile i upravo im taj dotok energije (koja se u situaciji udaranja pretvara u kinetičku) omogućava uzročno delovanje i učešće u

kategoriji Agens (Cruse 1973, Dowty, 1991:572). Nedostatak sopstvene energije i manji stepen odgovornosti za izvršenu radnju ih ipak čini lošijim primerkom agensa u odnosu na sile, te u okviru taksonomske klase instrumenata vladaju strožije restrikcije u pogledu agentivnog ostvarenja. U formalističkim pristupima ovoj problematici argumentima sa značenjem oruđa se odriče svaka mogućnost prelaska iz semantičke uloge instrumenta u ulogu agensa kad se nađu na poziciji subjekta jer se smatra da sintaksičko unapređenje ne može da preboji instrument agentivnošću (Fillmore 1970). Ovakvom stavu se među prvima suprotstavio Delensi pripisujući ga „objektivističkoj grešci“ (Delancey 1991), a njegovom prevazilaženju su naročito doprinela istraživanja u okviru kognitivne lingvistike i srodnih pristupa koja problematici semantičkih uloga pristupaju iz perspektive teorije prototipa. Danas se većina autora slaže da instrument promenom sintaksičke pozicije menja i ulogu i da postaje agens (DeLancey 1991, Schlesinger 1989, Folli&Harley 2007), a agentivni kontinuum uz živa bića obuhvata i sile i instrumente, pa čak i situacije kada se konceptualizuju kao uzročnici datog događaja (Bilandžija 2014:103–109). Budući da sintaksičko i semantičko ponašanje pripadnika taksonomske klase instrumenata nije ujednačeno, lingvisti već dugo pokušavaju da formulišu pravila i dijagnostičke testove koji bi ukazali na potencijalne agense među instrumentima, tj. one koji mogu da ostvare subjekatsku alternaciju i da se pored tipičnog kodiranja u formi adverbijala pojave i na poziciji subjekta:

(247) *Udario ga je šipkom. - Šipka ga je udarila po glavi.*

Neki autori su rešenje potražili u ispitivanju osobina i funkcija različitih instrumenata. U relevantnoj literaturi je uobičajena podela na instrumente posredničkog i pomoćnog tipa (*instrumenti-sprovodnici i instrumenti-omogućivači* u Ivić 1954, *intermediary instruments vs. facilitating/enabling instruments* up. Levin&Rappaport Hovav 2005:39, Koenig et al. 2008)⁵⁴ gde se instrumentima posredničkog tipa nazivaju oni koji su samostalni u vršenju date radnje nakon inicijalnog uvođenja od strane agensa, dok su pomoćni instrumenti, pak, čvrsto vezani za izvor sile s kojim čine neku vrstu pojmovnog jedinstva i tokom odvijanja

⁵⁴ up. još i *instrument causers vs. pure instruments* u Kamp & Rossdeutscher 1994:144, i *instruments vs. implements* Van Valin & La Polla 1997:121

radnje direktno zavise od dotoka energije spolja. U prvu grupu instrumenata spadaju pre svega vozila, razne mašine i aparati koji nisu pod stalnom kontrolom ljudskog agensa jer imaju sopstveni izvor energije, a uz to još i projektili široko shvaćeni kao sve što se baca ili čime se gađa (lopte, meci, bombe itd.) kojima diskontinuirani kontakt sa izvorom sile omogućava delimičnu samostalnost u delanju. Pomoćni instrumenti uključuju sva druga oruđa koja agensu pomažu u vršenju radnje. Instrumenti posredničkog tipa predstavljaju bolji primer agensa od instrumenata druge grupe jer su manje ili više samostalni, što upliv svesnog agensa svodi na minimum, pa je on samim tim u događaju često tek implicitno prisutan. Kod pomoćnih instrumenata je situacija nešto složenija jer je njihov status u obavljanju neke radnje dvojak: postoje oruđa čije je posredovanje neophodno za vršenje date radnje (npr. nož u radnji sečenja ili bič u radnji bičevanja) i oruđa koja su semantički dozvoljena, ali ne i neophodna jer samo poboljšavaju kvalitet vršenja radnje, koja se inače vrši i bez njihovog prisustva (npr. kašika u radnji jedenja ili štap u radnji udaranja) (up. Ivić, 2002:55–57, Koenig et al. 2008:177). Agentivnost se priznaje svim pomenutim tipovima, ali kako slabi uzročna umešanost instrumenta u radnju, restrikcije vezane za ovaj pomak na kontinuumu semantičkih uloga sve su brojnije. Za promociju instrumenta-posrednika na mesto subjekta dovoljno je odsustvo svesnog agensa, međutim, kad je u pitanju instrument-pomoćnik neophodan u vršenju radnje, tome se dodaju restrikcije morfološkog i sintaksičkog tipa:

(248) a. *Ovaj nož seče dobro.*

b. **Nož je isekao hleb.*

Ovaj tip instrumenta se agentivizuje mahom u medijalnim i pseudo-medijalnim konstrukcijama i zahteva se eksplikacija njegove „telične specifikacije” (Ivić, 2002:56), tj. njegove specifične i nezaobilazne funkcije u procesu vršenja radnje: *olovka piše blede, nož seče dobro* i sl. (up. Ivić, 2002:56, Bilandžija, 2014:95).

Instrumenti ovog tipa se u našoj građi pojavljuju samo u podgrupi instrumentalnih glagola udaranja. Budući da su ovi glagoli nastali morfološkom derivacijom od imenica sa značenjem sredstva, ono je inkorporirano u njihovoj semantičkoj strukturi, pa su primeri tipa *Bič bičuje* neprihvatljivi. Teorijski se ovaj

tip imenica može javiti kao agens u rečenicama u kojima je predikat instrumentalni glagol čiju derivacionu osnovu čini neka druga leksema sa značenjem instrumenta, ali su u praksi ovakvi primeri retkost pre svega zbog specifičnog načina udaranja koji svaki od instrumentalnih glagola leksikalizuje. Jedini instrumentalni GU čija je semantika dovoljno široka da može da obuhvati više različitih instrumenata udaranja jeste glagol *šibati*:

(249) *Jedan golemi bič **šibao** je zemlju od pola do pola...*

Poslednjem tipu, instrumentu-pomoćniku, koji nije neophodan u vršenju radnje, gde uglavnom spadaju oruđa u radnji udaranja, nameću se najveće restrikcije i nekada im se kao grupi oduzima mogućnost agentivne upotrebe (Levin 1993:80).

Da se ova podela ne poklapa nužno sa oruđima koja se mogu ili ne mogu pojaviti na poziciji subjekta dokazuju upravo primeri iz domena udaranja. Udaranje je radnja za koju nije neophodna upotreba oruđa (osim kod instrumentalnih glagola udaranja), što bi značilo da se instrumentalni učesnici kodirani kao adverbijali teško mogu pomeriti na mesto subjekta. Naša građa pokazuje da ova tvrdnja ne stoji jer se sva sredstva udaranja identifikovana u primerima iz korpusa i sa interneta mogu naći i na jednoj i na drugoj poziciji.

- (250) a. ... *stangen **dasket ned** igjen på kassa og jeg ble liggende i 20 sekunder før de andre jentene rakk å reagere.* '... štap je **udario** po kasi, a ja sam ostala da ležim dvadeset sekundi pre nego što su ostale devojke stigle da reaguju.'
- b. *Smekk! Stokken **slo** Rein over skuldrene.* 'Tras! Štap je **udario** Reina po ramenima.'
- c. *Bič **je udario** po koritu, ostavljajući za sobom nagorelu pukotinu.*
- d. *Motka mu je promašila glavu ali ga **je ozbiljno udarila** u rame.*

Da pristup utemeljen na ispitivanju osobina i funkcija instrumenata ne može da predvidi mogućnost subjekatske alternacije instrumentalnog učesnika utvrđuju i Volf i saradnici i predlažu pojam **stvaranja sile** kao jedini kriterijalni parametar za

agentivnu interpretaciju instrumenta. Na materijalu engleskog jezika pokazuju da se podelom na instrumente posredničkog i pomoćnog tipa ne mogu objasniti sve instance njihove agentivne upotrebe. Imenice *key* 'ključ', *wrench* 'ključ (alat)' i *axe* 'sekira' su potpuno uobičajene na poziciji subjekta, dok se lekseme kao npr. *chisel* 'dlet'o' *spatula* 'špatula' ili *shovel* 'lopata' ne mogu kodirati na toj poziciji. Autori ukazuju na funkcionalnu sličnost između ove dve grupe instrumenata, te na nedostatak jasnih kriterijuma kojim bi se objasnilo zbog čega se u literaturi tvrdi da prva grupa pripada kategoriji instrumenata-posrednika, a druga instrumentima-pomoćnicima (Wolff et al. 2010:95). Nasuprot tome dokazuju da sve lekseme sa značenjem oruđa na poziciji subjekta ispunjavaju kriterijum stvaranja sile bez obzira na stepen manipulacije od strane ljudskog bića. Navode da se sila može stvoriti na nekoliko načina: konverzijom energije (kompleksne mašine i aparati), preusmeravanjem sile (čekić, nož, poluga i sve ostale proste mašine kod kojih dolazi do promene vektora sile) i, za nas najvažnije, fizičkim kontaktom (Wolff et al. 2010:95–96), te da sve imenice sa značenjem oruđa koje može stvoriti novu silu stiču agentivna svojstva. Do sličnog zaključka dolazi i Alanović u razmatranjima o instrumentnom tipu agensa. Utvrđuje da se instrumenti mogu naći na poziciji agensa ne samo u događajima koji su za njih prototipični, već i kad je reč o izvršavanju očekivanih ili mogućih radnji, a da je „agentivna uloga oruđa ograničena sposobnostima da stvore neki novi kvalitet” (Alanović 2004:200). Oruđa upotrebljena u radnji udaranja ispunjavaju zahtev o stvaranju sile (»novi kvalitet« u Alanovićevoj terminologiji) putem fizičkog kontakta, što objašnjava rezultate naše analize koji pokazuju da sva oruđa kodirana na poziciji instrumenta (u obliku predloške konstrukcije u norveškom jeziku i obliku instrumentala bez predloga u srpskom jeziku) mogu da se pojave i na mestu subjekta.

S obzirom na to da je fizički kontakt kao jedan od vidova stvaranja sile inherentni element radnje udaranja, ne postoje restrikcije koje se tiču karakteristika i funkcija instrumentnog agensa, i na toj poziciji se može naći bilo koji entitet koji se može konceptualizovati kao površina koja ostvaruje siloviti kontakt s drugom površinom:

(251) a. *Prvo je neka motka **udarila** u šoferšajbnu....*

- b. *Natopljena je krpa **udarila** pod s mokrim spljiš koji je, čini se, odjekivao tunelom*
- c. *Aleksandra se trgla na zvuk njegovog dubokog glasa i njena **kašika je lupila** u krhki kineski tanjir od Sevres porculana.*
- d. ***Kulen slo inn** i radiatoren en centimeter fra kneet til Kollberg, rikosjetterte hvinende ut i trappen og traff tåregassmannen i skulderen. 'Metak je **udario u** radiator na centimetar od Kolbergovog kolena, rikošetirao uz fijuk do stepenica i pogodio u rame čoveka koji je bacio suzavac.'*

Treba naglasiti da svi instrumenti kodirani na poziciji subjekta moraju da zadovolje uslove prirodnosti postavljene kod Šlezingera. Njima se neživim entitetima omogućava agentivnost samo onda kad je primarni agens na bilo koji način odsutan iz jezičke predstave događaja (potpuno odsutan ili van fokusa) (Schlesinger 1989:190, Alanović 2005:169). Ovaj uslov je nadređen parametru stvaranja sile o čemu svedoče i primeri iz našeg korpusa:

- (252) a. ***Hammeren slo ham ut.** 'Čekić ga je **onesvestio** (dosl. udario u nesvest).'*
- b. *Det er kommet frem at Sommerschild og hans kjæreste kom inn døren til leiligheten da min klient var der. Han sier **de slo ham i hodet med noe hardt** mens han sto med ryggen til dem. 'Ispostavilo se da su Somerschild i njegova devojka ušli u stan dok je moj klijent bio tamo. On kaže da su ga **udarili nečim tvrdim** dok im je stajao okreut leđima.'*

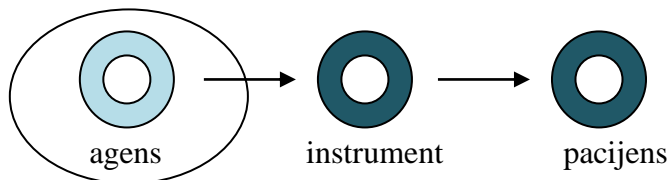
Uslov prirodnosti primenjen na događaj kao uzročno-posledični lanac znači da se početna karika, tj. autonomni inicijator radnje, nalazi izvan profilisanog dela. Da je ipak implicitno prisutan pokazuje parafraziranje instrumentnog agensa u pasivnim rečenicama norveškog jezika, koja ne može imati formu parafraze prototipičnog agensa (up. Bilandžija, 2014:100): ***slått med/*av noe hardt.***

Implicitno prisutni agens može se vratiti u fokus u obliku agentivne dopune: *av Markus/naboen sin/terroristene* 'od strane Markusa/suseda/terorista'.

U srpskom jeziku ova sintaksička struktura nije uobičajena, ali ukoliko implicitni agens izade iz senke, instrumentni učesnik ne može biti realizovan na poziciji subjekta:

(253) a. *Udario ga je čekić.*

b. *Marko ga je udario čekićem.*

Postojanje kakvog-takvog prvobitnog animatnog izvora energije čini oruđa metonimijskim ekstenzijama vršioća radnje, za razliku od sila, koje agentivnost stiču kroz proces metaforizacije (Alanović 2005:169, Bilandžija 2014:104). Autonomni inicijator radnje u primerima sa instrumentnim agensom je najčešće čovek, ali to može biti i neka vrsta sile, entitet konceptualizovan kao samostalni vršilac radnje:

(254) a. *Povremene gromoglasne eksplozije potresale su zgrade, s vremena na vreme **bi** neki kamen udario u cisternu s vodom na našem krovu.*

(direktni inicijator: eksplozija, indirektni inicijator: čovek)

b. *Lopta je udarila u zid.* (inicijator: čovek)

c. *Deda cepa drva. Kažem mu : „**Udario** me komad drveta”. „A ti se skloni”, kaže on.* (inicijator: događaj kopanja, indirektni inicijator: deda)

d. *Glasskår slo inn i trailerhuset til den litauiske trailersjåføren, men begge sjåførene var uskadd etter hendelsen. Srča je **udarila** u kabinu litvanskog kamiondžije, ali su oba vozača nepovređeni nakon ovog događaja.* (direktni inicijator: sudar, indirektni inicijator: vozač(i))

e. *... a kamenice i krompiri padali su oko njega gde god se pomerio i sklonio, ali ga nijedan **nije udario**.* (direktni inicijator: kamenice i krompiri, indirektni inicijator: čovek)

U nekim slučajevima je pokretač radnje gotovo potpuno odsutan i ne možemo sa sigurnošću reći šta je prenelo inicijalnu energiju na dati instrument:

- (255) a. *Klatre opp tauet og hoppe mot venstre trapper av murstein til du kommer til toppen av trapper før stangen **slår** deg **ned**.* 'Popnite se uz konopac i skočite ka levom stepeništu od cigle sve dok ne dođete do vrha stepeništa pre nego što vas **obori** šipka. (inicijator: nepoznat)
- b. *Primetila sam da je, kada se odlomila, šipka **udarila** jednu ženu po licu. Tada je prsnula krv, a ja sam mislila da se meni nešto desilo.* (inicijator: nepoznat, možda vetar, rđa ili nešto slično što samostalno pokreće radnju)

Alanović ovakve primere agensa naziva akcidentnim agensom naglašavajući da je u pitanju nepredviđena i slučajna radnja čija se početna tačka nalazi u sferi samog predmeta (Alanović 2004:200). Razlikuje ih od instrumentnog agensa jer u ovom slučaju ne postoji ideja o eksternom vršiocu radnje ili je veoma maglovita. Kad su u pitanju oruđa kao akcidentni agensi, na samom početku akcionog lanca je čovek ili sila, ali je veza između tog inicijalnog izvora energije i agensa ostvarenog u iskazu veoma nejasna i podrazumeva postojanje niza uzročno-posledičnih događaja. U ovom slučaju oruđe se može naći samo na poziciji agensa i nikako se ne može parafrazirati konstrukcijom u kojoj se semantička uloga instrumenta tipično kodira, što ukazuje na činjenicu da mu se pripisuje veća odgovornost za vršenje radnje nego što je to uobičajeno u argumentskim strukturama gde je jedan od učesnika instrument (up. Ivić, 2002:55).

U našoj građi nalazimo i primere sa više neanimatnih prenosnika energije duž akcionog lanca, ali će samo prvi u nizu moći da se realizuje u ulozi agensa:

- (256) a. ... *kao onog dečaka koji je jedan dan gledao kako vajar čekićem i dletom **udara** u mermer.*
*Čekić **udara** u mermer.*
Dleto **udara u mermer.*

Iako je od pomenuta dva oruđa dleto neposredniji uzročnik od čekića jer ono dolazi u direktan kontakt sa mermerom, primaocem udarca, i u njemu stvara useke, čekić ima daleko aktivniju ulogu u čitavom događaju jer se kreće i pod neposrednom je kontrolom čoveka koji vrši radnju. Pasivna uloga dleta u radnji udaranja, odsustvo kretanja i činjenica da je i ono sâmo površina koja prima udarac čine ga nepodobnim kandidatom za ulogu agensa. Ovaj tip učesnika je na kontinuumu tranzitivnosti bliži pacijensu i stoga se može ostvariti i kao primalac udarca:

(257) *Iznenadujuće gibak, bogalj sa povezom na oku uze čekić, lako njime zamahnu i, koristeći svoje snažne ručne zglobove, tečnim pokretom vrati čekić koji se odbio na putanju, pa još jednom snažno **udari** u dleto.*

Postojanje dva ili više instrumenta u akcionom lancu ukazuje na još jednu razliku između prototipičnog i instrumentnog agensa, a to je nemogućnost kombinovanja instrumentnog agensa sa instrumentalnom odredbom:

- (258) a. *Čekić **udara** dletom u mermer.
b. Čovek **udara** dletom u mermer.

Šlezinger ovu restrikciju naziva *mediation constraint* (restrikcija posredništva) (Schlesinger 1989:197–200), a njen jedini izuzetak može biti imenička sintagma koja se odnosi na sastavni deo instrumenta jer (Schlesinger 1989:198):

(259) *Dugo se nijedan grčki brod nije usudio da napadne, a onda **je** jedan ojačanim kljunom **udario** u vodeći persijski brod.*

Svoj set pravila vezanih za subjekatsku alternaciju instrumenta Šlezinger dopunjava još jednom restrikcijom, tzv. ograničenjem promišljanjem (*deliberation constraint*) (Schlesinger 1989:195–197). Ona podrazumeva da postojanje promišljanja o izvršenju radnje u situativnom okviru neke glagolske situacije blokira agentivizaciju oruđa (Schlesinger 1989:195–197). Pregledom naše građe potvrdili smo važenje ove restrikcije pošto se oruđa na mestu subjekta javljaju samo kod

glagola udaranja koji su neutralni po pitanju namere i razmišljanja o posledicama. Uz glagole koji svojim leksičkim značenjem impliciraju nameru norveški jezik ne dozvoljava upotrebu instrumentalnog agensa. U srpskom jeziku je moguće pronaći takve primere, ali su oni retki i služe za postizanje određenog stilskog efekta:

(260) a. *Jer ima "šljapkanja" koje ostavljaju povrede, jer nikad ruka koja **bije** ne zna kad je dosta i koliko jako **bije**, to može da zna samo onaj koga ta ruka **bije**.*

b. *Kad sam ja bila mala, mama me je bila varjačom, tako da se uvek ispostavljalno da me nije **tukla** mama, nego varjača.*

c. *Lako je prutu da se sokoli, dok **bije** decu, njega ne boli.*

Ovakvi primeri ne poništavaju ograničenje promišljanjem, reč je zapravo o personifikaciji instrumentnog agensa i samim tim i o njegovom približavanju prototipu u većoj meri nego što je to uobičajeno. Šlesinger ovakve pojave objašnjava nešto drugačije: "degree of membership category is greater in those instances in which one of the Naturalness Conditions is satisfied. Under those conditions, the Deliberation Constraint may be overridden" (Schlesinger 1989:196). Čini nam se, ipak, da ovim fenomen nije do kraja rasvetljen iako je tačno da u navedenim primerima ljudski, voljno umešani agens ili uopšte nije prisutan (primer 242/a) ili je uz pomoć negacije potpuno sklonjen sa scene (...*da me nije tukla mama*...). Jezička intuicija nam govori da su ovi entiteti konceptualizovani drugačije od uobičajenog instrumentnog agensa tipa *Pijuk udara u tvrdo* i da im jako obeležje namere prisutno u leksičkom značenju glagola kažnjavanja pruža nijansu ljudskosti. Slično se dešava i u primeru:

(261) *Kopao sam, iskopao i razvalio sanduke. Nisam hteo, slučajno, sam pijuk udario.*

u kom do slabljenja posredničke uloge oruđa, a podizanja nivoa odgovornosti i kontrole dovodi modifikator *sâm* (up. Ivić, 2002:46). Ovo pitanje ostaje kao

zanimljiva tema za neko buduće istraživanje koje bi na raznorodnijoj građi nego što je pruža naš korpus moglo da dovede do jasnijih zaključaka.

Proveravajući važenje pomenutih pravila i restrikcija u primerima sa glagolima udaranja uočili smo da se lekseme koje označavaju vozila ne uklapaju u šablon koji važi za ostale instrumente i da su u nekim slučajevima bliže animatnom agensu nego pripadnicima svoje taksonomske grupe. Kao prvo, imenice koje označavaju vozila normalno se u norveškom jeziku mogu naći na poziciji agentivne dopune u pasivnim rečenicama, što je nemoguće kad je reč o ostalim tipovima instrumentnog agensa:

(262) a. *Bilen slo mannen. Mannen ble slått av bilen.*

Dalje, pomenuli smo da je moguće prekršiti restrikciju posredništva ukoliko se u instrumentalnoj dopuni nađe leksema koja se odnosi na deo oruđa-agensa. U događaju udaranja veoma retko dolazi do kršenja ove restrikcije osim u okviru taksonomske grupe vozila – primeri u kojima je eksplicirano da vozila nekim svojim delom udaraju u određenu površinu prilično su česti u našem korpusu. Osim toga, značenjski je ovo najfrekventniji tip oruđa koji ulazi u subjekatsku alternaciju u događaju udaranja, a objašnjenje za sva pomenuta odstupanja od uobičajenih karakteristika instrumenta moglo bi da bude viši status ove grupe u kategoriji agensa u odnosu na ostale instrumente. Vozila se konceptualizuju kao samostalni izvršioци radnje zbog postojanja sopstvenog pogona i u tom smislu spadaju u širu grupu kompleksnih mašina i aparata koji se u literaturi pominju kao najpodobnija sredstva za proces subjekatske alternacije instrumenata.

Specifičnost učešća vozila u radnji udaranja jeste da je to jedina radnja koja isključuje kontrolu ljudskog agensa nad funkcionisanjem vozila. Za vršenje svih drugih radnji, kretanje, kočenje, zaustavljanje, itd. neophodno je da čovek upravlja vozilom u svakom trenutku, dok udaranje nastaje tek kad ljudsko biće prestane to da čini:

(263) a. *En fører mistet kontroll over bilen. Den fikk en kraftig sleng, og traff en stor stein i vegkanten...* 'Jedan vozač je izgubio kontrolu nad vozilom. Auto se snažno zavrteo i **udario** u jednu veliku stenu pored puta...'

b. *Najverovatnije zbog neprilagođene brzine kola **udarila** u banderu u Ulici Salvadora Aljendea...*

U malom broju slučajeva se udaranje vozilom vrši s namerom, ali se tada imenice sa značenjem vozila ne mogu ostvariti kao agensi:

(264) *Kriminalac hteo da otme auto, vozač ga namerno **udario** kolima!*

* *Kriminalac hteo da otme auto, kola ga namerno **udarila**!*

Značenjska grupa neanimatnih agenasa koja se najređe pojavljuje na poziciji subjekta jesu lekseme koje označavaju delove tela. Iako su najfrekventnije u ulozi instrumenta, veoma retko ulaze u proces subjekatske alternacije. To na prvi pogled deluje neobično jer se delovi tela, za razliku od ostalih instrumenata, odlikuju izvesnim stepenom animatnosti koja na njih prelazi sa značenja celine bića kom pripadaju. Ta doza animatnosti se aktivira naročito u konstrukcijama tipa *Udario je ruku/nogu/glavu... o sto/stolicu/vrata/zid*, međutim, nije relevantna u ostvarivanju leksema sa značenjem delova tela u ulozi agenasa događaja udaranja. Njihova podređenost biću kao celini ovde igra značajniju ulogu, te je ideja o ljudskom biću prisutnija nego kod drugih pripadnika taksonomske klase instrumenata i uslov prirodnosti koji zahteva defokusiranje čoveka kao agenasa teže se ispunjava. Ovo ipak ne znači da se delovi tela ne mogu naći u ulozi agenasa, već samo da se u toj ulozi ostvaruju ređe u odnosu na druge instrumente:

(265) a. *Vezali su mu članke i obesili ga naglavačke, puštajući da mu glava*

***udara** na cementni pod dok krv nije počela da mu lije iz usta, iz nosa, iz ušiju.*

b. *Hodalo je brzo i jezivo. Udaralo je jednom nogom o tle. Svuda gde **bi noga** **udarila**, palo bi i izgorelo drvo.*

c. *U trenu kada vidimo nebrijanu bradu, stegnuta pesnica **udara** o šank, koji lomi na pola. To je pesnica Čaka Norisa.*

d. *Han bryter ut i ensom sang av sine egne salmer så det ljomer mellom fjellene, mens hånda **banker** ukontrollert og kona dels formaner, dels*

forstår. 'Počinje sa usamljeničkim pevanjem svojih psalama tako da se ori među/u planinama, dok ruka nekontrolisano **udara** takt, a žena ga malo opominje, a malo ga razume.

- e. *helt til hodet **klasker** hardt mot vinduet og etterlater seg et fett merke på det fra før av deilig baktrielle og tilsmussede vinduet*. '... sve dok glava nije jako **tresnula** u prozor i ostavila za sobom masnu mrlju/masni znak na prozoru koji je još od ranije divno umrljan i bakterisan/prepun bakterija.'

I apstraktni entiteti se mogu konstruisati kao agensi u događaju udaranja zahvaljujući ontološkoj metafori:

- (266) a. *En **dag slo** tanken ned i ham: Gå ut til all verden og gjør alle folkeslag til Eders disipler*. 'Jednog dana mu je **sinulo** (dosl. udarila ga je misao): Idi u svet i načini sve narode svojim učenicima.'
- b. *Kako me je ljubav **tresnula** u glavu*.

Na kraju bi trebalo pomenuti i bezlične rečenice čiji je predikat neki od glagola udaranja. One su tipične u deo građe koji obuhvata jezički materijal norveškog jezika, a podrazumevaju odsustvo bilo kog tipa agensa u profilisanom delu glagolske situacije. Norveški jezik zahteva popunjenu poziciju subjekta, pa se odsustvo agensa nadomešćuje ličnom zamenicom det (3. lice jednine, srednji rod):

- (267) a. *Det **banker** på døra*. 'Neko **kuca** na vrata (dosl. Kuca na vrata. bezlična konstrukcija).'
- b. *Og det **slår** meg at feighet er en meget hverdagslig ting som vi alle forstår og gjerne tilgir, for vi er alle feige*. '**Pada** mi na pamet (dosl. udara me) da je kukavičluk svakodnevna pojava koju svi razumemo i rado opraštamo zato što smo svi kukavice.'

U srpskom jeziku se u ovom tipu primera kao subjekat javljaju zamenice *neko* i *nešto*.

4.1.1.2. Sredstvo

Sredstvo se obično definiše kao inanimatni entitet kojim agens manipuliše u izvođenju neke radnje (Van Valin & La Polla 1997:85), kao posrednik koji se u uzročno-posledičnom lancu nalazi između inicijatora radnje i krajnjeg entiteta pogođenog radnjom (Croft 1991:178). U norveškom jeziku se tipično realizuje u obliku predložko-imeničke sintagme na poziciji adverbijala, a u srpskom jeziku u instrumentalu bez predloga.

Uloga sredstva je privukla manje pažnje od uloga agens i pacijens, pa samim tim postoje i značajnija razilaženja u shvatanju prirode i funkcija ove uloge u argumentskoj strukturi glagola. Status sredstva se kreće od jedne krajnosti gde se tumači kao produžetak agensa s kojim čini pojmovnu celinu (Rissman 2013:27) preko ideje o sredstvu kao pseudoargumentu (Van Valin & La Polla 1997) do tvrdnji da instrument nema status argumenta, već se izjednačava sa modifikatorima za način (Van de Velde 2010:8, Carlson & Tennenhaus 1988). Problematika zajednička svim radovima posvećenim sredstvu bez obzira na teorijski okvir i shvatanje argumentskog statusa ovog učesnika obuhvata dve osnovne teme: definiciju uloge Sredstvo uz određivanje njenih semantičkih karakteristika i pitanje tipa i stepena umešanosti instrumentnog učesnika u radnju. O ovoj drugoj temi već je bilo reči u diskusiji o instrumentnom agensu, pa ćemo se u ovom poglavlju uglavnom baviti određenjem uloge Sredstvo i sredstvima uključenim u radnju udaranja.

U diskusijama o semantičkoj ulozi sredstva rašireno je shvatanje da sredstvo, zajedno sa agensom, spada pod opšti pojam uzroka (van de Velde 2010:6, Koenig et al. 2007, Schlesinger 1989, Talmy 1976, Croft 1991, Alexiadou&Schaffer 2008), a da mu je uloga sprovođenje energije od agensa ka pacijensu. Naglašava se da je semantička uloga sredstva „neuhvatljivija“ od većine ostalih uloga po tome što se pojavljuje u dve kategorije: neki glagoli **zahtevaju** instrumentnog učesnika u svojoj argumentskoj strukturi (npr. *seći*), dok ga neki samo **dopuštaju** (npr. glagoli udaranja) (Koenig et al. 2008:177). To po mišljenju autora utiče na leksički status sredstva jer u prvom slučaju on predstavlja deo leksičkog značenja glagola, a u drugom ne. Zahtev da se učesnik formalno iskazan na jedan način uvek tumači kao instanca iste semantičke uloge doveo je do brojnih rasprava na temu statusa

instrumentnog učesnika, ali se čini da su lingvisti po ovom pitanju još dalje od zadovoljavajućeg rešenja nego što je to slučaj sa ulogama Agens i Pacijens. U disertaciji posvećenoj dekonstrukciji semantičkog sadržaja uloge sredstvo, Rismanova dolazi do zanimljivog zaključka koji objedinjuje sve pojavne vidove pomenute uloge. Bez obzira na stepen umešanosti u vršenje radnje (da li je apsolutno neophodno, služi kao delimični uzrok izvršene radnje ili samo pomoćno sredstvo za kvalitetnije obavljanje glagolske radnje), sredstvo se uvek može posmatrati kao ekstenzija agensa, a da li će se pojaviti u argumentskoj strukturi glagola ili ne zavisi od perspektive iz koje se agens posmatra. Ukoliko glagol nalaže vizuru u kojoj je agens nedeljiva jedinica atomističkog tipa, sredstvo je samo implicitno prisutno i nema status argumenta, međutim, ukoliko se agens može posmatrati kao celina koju je moguće dekomponovati, instrumentni učesnik postaje vidljiv u okviru argumentске strukture glagola (Rissman 2013:147–150). Na osnovu naše građe dodali bismo još i to da se perspektiva posmatranja agensa najčešće ne može fiksirati izvan konkretnog primera i da direktno zavisi od toga na koji način govornik konstruiše događaj o kojem je reč.

Građa koja obuhvata GU norveškog i srpskog jezika ukazuje na činjenicu da događaj udaranja tipično ne zahteva uvođenje eksternog sredstva, može se udariti rukom, nogom ili nekim drugim delom tela. Pitanje koje se ovde postavlja jeste kako u terminima semantičkih uloga definisati imenice sa značenjem delova tela u primerima poput:

(268) a. ...*jer sam ga udario nogom u grudi.*

b. *Så kom legen og slo ham med knyttet neve...* 'Onda je došao lekar i udario ga pesnicom...'

Da li ih treba smatrati primerom sredstva, baš kao i imenice lopata, motka i sl. u primerima tipa *Udario ga je lopatom, motkom* itd. ili samo kao produžetak agensa? Ukoliko ih tumačimo kao sredstvo, što je uobičajeno u literaturi (Carlson & Tennenhaus 1988, Koenig et al. 2008), to za sobom povlači zaključak da GU spadaju u glagole koji zahtevaju sredstvo jer se udarac uvek vrši nekim delom tela, bilo da je eksplicitno prisutan u argumentskoj strukturi glagola ili ne. Posmatrano šire, to bi

impliciralo svrstavanje najvećeg broja glagolskih leksema u klasu instrumentnih glagola pošto je za vršenje gotovo svake radnje potrebno aktivirati neki deo tela. Pitanje da li deo tela smatrati posebnim učesnikom ili samo delom agensa veoma je složeno jer i suprotno gledište, uključivanje dela tela u agentivni kompleks, ne dovodi do zadovoljavajućeg rešenja i ne objašnjava slučajeve izviranja učesnika sa značenjem nekog dela tela u ulozi sredstva na površinu semantičko-sintaksičke strukture. Situaciju dodatno usložnjava i činjenica da se gotovo svaka radnja, iako tipično vršena uz pomoć nekog eksternog instrumenta, može vršiti i samo delom tela, pa se tako puter može seći oštrim i dugačkim noktom, a zubi se mogu prati prstom (Koenig et al. 2008:183). Rissman dodaje: "It is almost always possible to say that the agent *uses* a part of her body to perform an action: given a supportive context, I can say that I used my mouth to eat. Given this property of *use*, it will be true for most agentive verbs that the agent must use a participant to perform the action. For example, in an eating event, the agent must use her mouth/teeth/stomach. It is almost never true, however, that an agent must perform an action using an external object: you can write with your finger in the sand or dig a hole with the heel of your foot" (Rissman 2013:82). Autorica odbacuje rešenje problema koje nude Koenig i saradnici uvodeći kriterijum po kom se delovi tela mogu tumačiti kao sredstva samo u slučaju da i neki drugi entitet osim dela tela može igrati istu ulogu (Koenig et al. 2008:183) tvrdeći da grupa autora ne daje jasne postavke po kojima bismo razdvojili delove tela u instrumentnoj ulozi od delova tela koji čine celinu sa agensom (Rissman 2013:82). Mi se ne bismo složili sa ovakvom ocenom jer je prethodno pomenuti kriterijum detaljno objašnjen i potkrepljen rezultatima analize oko 5000 glagola engleskog jezika (Koenig et al. 2003, 2008). Prema ovom kriterijumu delovi tela u događaju udaranja bili bi svrstani u klasu sredstva s obzirom na to da istu ulogu mogu igrati i neki drugi entiteti odvojeni od čovekovog tela, a GU bi spadali u grupu glagola koji zahtevaju sredstvo. Nasuprot tome, usta ne bi bila protumačena kao sredstvo u događaju jedenja jer se ova radnja ne može vršiti ničim drugim osim delom tela (Koenig et al. 2008:183). Shodno tome, glagol *jesti* spada u glagole koji ne zahtevaju sredstvo u svojoj argumentskoj strukturi. Ovakvu teorijsku postavku su potvrdili i odgovori ispitanika koji su u dve potpuno odvojene studije glagole *hit* i *beat* ocenili kao glagole koji zahtevaju sredstvo (Koenig et al. 2008:188, Rissman 2013:88).

Ispitivanje maternjih govornika norveškog i srpskog jezika po modelu inspirisanom onom korišćenom u radu Keniga i saradnika dovelo je do nešto drugačijih rezultata. Pošto je jedan od ciljeva bio da utvrdimo intuiciju maternjih govornika norveškog i srpskog jezika po pitanju instrumentnog statusa delova tela u događaju udaranja, ispitanicima nismo davali detaljna uputstva o tome šta treba smatrati sredstvom u vršenju radnje, već smo ih podstakli da eventualne dileme i komentare upišu na kraju upitnika. Upitnik se sastojao iz dva dela. Prvi deo je sadržao samo infinitive deset najfrekventnijih GU norveškog, odnosno srpskog jezika, a zadatak je bio odrediti da li neko od značenja navedenih glagola opisuje situacije u kojima učesnik koji vrši radnju **mora** ili **može** koristiti drugog učesnika za izvršenje radnje. Drugi deo je sadržao primere rečenica sa 5 različitih GU norveškog, odnosno srpskog jezika, pri čemu je sredstvo udaranja (deo tela ili instrument) u nekim primerima bilo eksplicitno iskazano, a u nekim primerima samo implicitno prisutno. Primeri su sadržali i opšte i instrumentne GU u različitim tipovima sintaksičkih konstrukcija. Zadatak ispitanika bio je da procene da li učesnik koji vrši radnju **mora**, **može** ili **ne može** koristiti drugog učesnika za izvršenje radnje u navedenim primerima. Pored već pomenutog cilja da ispitamo pripadnost delova tela semantičkoj ulozi sredstvo, želeli smo da proverimo da li ispitanici sredstvo smatraju obaveznim učesnikom u strukturi pojedinih glagola ili se ta percepcija menja u zavisnosti od toga da li je sredstvo izraženo u sintaksičkoj strukturi ili ne. Analiza odgovora na prvi zadatak je pokazala da se sredstvo smatra obaveznim samo u grupi instrumentnih GU, dok je ocenjeno kao fakultativno u semantičkoj strukturi ostalih GU. Drugi deo upitnika je dao nešto izoštreniju sliku jer je sredstvo kod većine ispitanika ocenjeno kao obavezno u svim primerima u kojima je bilo eksplicitno izraženo u formi instrumentne dopune bez obzira što je isti ispitanik taj isti glagol u prvom delu upitnika svrstao u grupu koja ne zahteva sredstvo. U ovom delu zadatka se nije pokazalo bitnim da li je ekspliciran deo tela ili o eksterno sredstvo. Jedini primer u kom je sredstvo okarakterisano kao obavezno, a nije eksplicitno izraženo u rečenici, kao predikat ima instrumentni GU *piske*, odn. *bičevati*, što odgovara nalazima iz prvog dela upitnika. Kao što smo i očekivali, većina ispitanika se dvoumila oko toga da li delove tela računati u sredstvo vršenja radnje ili ne.

I građa pokazuje različito ponašanje glagola koje smo nazvali instrumentnim glagolima, kod kojih je sredstvo inkorporirano u leksičko značenje, i ostalih GU, koji ne postavljaju stroge zahteve po pitanju izbora sredstva. Utvrdili smo da je radnja kod prve grupe glagola specifičnija i direktno zavisna od namene predmeta u ulozi instrumenta. S obzirom na to da je namena udaranje, to za sobom povlači i zahtev za voljnim agensom koji dela sa određenom namerom, prvenstveno da udarcem nekoga povredi i kazni ili da nešto ošteti ili uništi. Specifičnost radnje podrazumeva i jasno definisanje načina na koji se oruđem manipuliše, kao i strožije zahteve učesniku na mestu sredstva⁵⁵ (up. Koenig et al. 2008:215). Gotovo svi glagoli udaranja norveškog i srpskog jezika koji u svojoj argumentskoj strukturi zahtevaju instrumentnog učesnika izvedeni su od imenica sa značenjem alatke namenjene udaranju: *bič* – *bičevati*, *toljaga* – *toljagati*, *klubbe* – *å klubbe*, *pisk* – *å piske* itd. Mali broj je izveden od imenice sa značenjem specifične vrste udarca *ørefik* 'šamar' – *å fike* 'šamarati/ošamariti', *šamar* – *ošamariti*, *čvrga* – *čvrgnuti*, ali i oni mogućnost sredstva za zadavanje udarca sužavaju samo na jedan deo tela. Činjenicu da samo glagoli koji zahtevaju sredstvo mogu biti izvedenice kojima je u osnovi imenica sa značenjem sredstva Kenig i saradnici vide kao "an extreme example of the general tendency of verbs that semantically require instruments to put more constraints on the appropriate instruments of the described actions" (Koenig et al, 2008:216).

Sredstvo uglavnom nije eksplicitno izraženo u primerima sa ovom grupom glagola pošto je inkorporirano u značenje samog glagola, a do eventualne ekskorporacije ovog učesnika dolazi ukoliko je dodatno određen nekim atributom ili kvantifikatorom (up. Paduceva 2008:234–235):

(269) *Isusa su svukli i vezali, a onda **bičevali** bičem s četiri do pet kožnatih remenja...*

Prividni izuzetak predstavlja glagol *šutnuti* koji se i u norveškom i u srpskom delu građe može pojaviti sa imenicom *bein* odn. *noga* u ulozi sredstva:

⁵⁵ Do sličnih zaključaka su došli i Koenig et al. 2008. ispitujući oko 5000 glagola engleskog jezika. Nizom psiholingvističkih eksperimenata utvrdili su da je značenjska struktura glagola koji zahtevaju instrument semantički kompleksnija u odnosu na glagole kod kojih instrumentalni učesnik predstavlja samo potencijal, kao i da je radnja kod prve grupe glagola specifičnija i odgovara nameni predmeta.

- (270) a. ... *mens alle skolens fineste jenter sto å så på, ble han så ivrig at han sparket med beinet. I noe hardt.* '... i dok su sve najfinije devojčice iz škole stajale i gledale, on se toliko uživao da je **šutnuo nogom**. U nešto tvrdo.'
- b. *On je preko stola pokušao da pobegne obezbeđenju, a i Mikija je šutnuo nogom.*

S obzirom na to da je informacija o sredstvu udaranja inkorporirana u značenje glagola *sparke* odn. *šutnuti* - 'udariti nogom', očekivali bismo da do ekskorporacije ovog učesnika dođe samo u situacijama kada je on specifikovan atributom ili kvantifikatorom (Paducheva 2008:234–235), kao npr. u *Šutnuo je loptu sa obe noge*. Ovo međutim nije uvek slučaj jer u izvesnom broju primera imenica sa značenjem 'noga' „isplivava“ na površinu i bez dodatnog određenja. Pretragom primera sa glagolima šutiranja uočili smo da se osim pomenute imenice kao sredstvo javljaju i neke druge imenice:

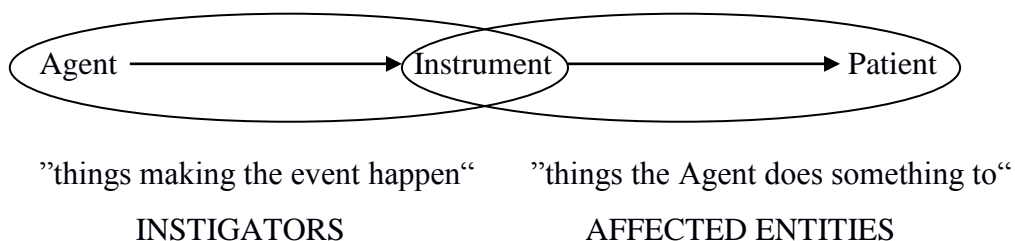
- (271) a. ... *gikk mot den ene ambulansesjåføren og sparket med kneet mot mannens bryst.* '... prišao je jednom vozaču hitne pomoći i šutnuo ga kolenom u grudi.'
- b. *At ballen ble sparket med hælen og at keeper var langt unna er vel heller det sikreste beviset på at intensjonen slett ikke var å ta frisparket.* 'To što je igrač loptu šutnuo petom i što je golman bio daleko nije baš najsigurniji dokaz da da uopšte nije postojala namera da se izvede slobodan udarac.'
- c. *Prvo ga je sapleo, pa onda šutnuo kolenom i na kraju zgazio.*
- d. *Mi smo imali osim golova šansu Kaluđerovića kad je šutnuo cevanicom preko gola i Mikića kad je šutirao glavom.*

Ovi i slični primeri pokazuju da se noga može posmatrati i kao deo tela sastavljen od drugih delova: kolena, lista, butine, stopala, pete i prstiju i da se pri odabiru sredstva u kodiranju radnje šutiranja fokus po potrebi može suziti sa noge

kao celine na neki njen deo. Noga se stoga ne može smatrati jedinim sredstvom u vršenju radnje šutiranja, što omogućava pojavljivanje imenice sa značenjem ovog dela tela na površini rečenične strukture bez dodatnog određenja.

Nasuprot specifičnim zahtevima koje nameće značenje instrumentnih glagola, leksičko značenje opštih glagola udaranja od agensa zahteva samo postojanje minimalne energije za zadavanje udarca i ne specifikuje način delovanja na sredstvo i na primaoca udarca. Sredstvo udaranja može biti eksplicitno prisutno u argumentskoj strukturi glagola i bez dodatnog određenja, ali to nije neophodno.

Na osnovu odgovora ispitanika, kao i na osnovu analize primera iz korpusa, zaključujemo da se o ulozi sredstva u okviru grupe GU ne može govoriti kao o jednoobraznoj pojavi. Priklanjamo se prethodno pomenutom gledištu Rismanove prema kom u određenju uloge sredstva suštinsku ulogu igra perspektiva iz koje se posmatra agens (Rissman 2013:147–150) i prema kom jako mali broj glagola celinom semantičke strukture i u svim instancama upotrebe zahteva instrumentnog učesnika. Ključnu ulogu u ovom kontekstu igra konceptualizacija događaja i profilisanje određenih karika u akcionom lancu. Sredstva upotrebljena za vršenje radnje predstavljaju specifičnu grupu učesnika jer u akcionom lancu čine kariku koja na neki način povezuje agensa i pacijensa. Agens prenosi energiju na sredstvo, koje zatim tu energiju prenosi na pacijensa, te se ono stoga može konceptualizovati kao slično bilo kojoj od krajnjih tačaka u energetskom lancu. Od agentivnih karakteristika poseduje uzročnost, kretanje i odavanje energije od sebe ka spolja, a sa pacijentivnim učesnicima deli pogođenost radnjom u smislu primanja energije koju odašilje agens i izvesnu pasivnu umešanost u radnju uslovljenu činjenicom da agens njime manipuliše (up. Næss 2007: 97).

Slika 2: Agentivnost i pacijentivnost sredstva (Næss 2007:97 slika 5.13)

Budući da poseduju odlike i agensa i pacijensa, instrumentni učesnici se mogu naći i u ovim ulogama ukoliko su zadovoljeni određeni uslovi u smislu defokusiranja prve i poslednje karike u akcionom lancu (up. Šlezingerovi uslovi prirodnosti u poglavlju 4.1.1.1.2. o neanimatnom agensu):

(272) agens: *Døra smalt igjen. Vrata su tresnula.*

sredstvo: *Han smelte med døra. Tresnuo je vratima.*

pacijens: *Han smelte døra (igjen). Tresnuo je vrata.*

Primećujemo da se neke međukarike u kauzalnom lancu češće konceptualizuju kao agensi, a neke kao pacijensi, a to pre svega zavisi od referencijalnih karakteristika entiteta o kojima je reč. U prethodnom poglavlju smo utvrdili da sva eksterna sredstva koja ne čine deo agensovog tela mogu vršiti funkciju agensa u događaju udaranja ukoliko je ljudsko biće kao primarni pokretač radnje odsutno iz profilisanog dela kauzalnog lanca. Ovu mogućnost stiču ulogom neposrednog prouzrokovača u glagolskoj situaciji, kao i činjenicom da se kreću. S druge strane, klasa instrumenata veoma se retko pojavljuje u ulozi pacijensa budući da generalno ne prolazi kroz promenu stanja izazvanu vršenjem radnje udaranja. Postoje dve vrste izuzetka. Prvi čine primeri u kojima su predikat glagoli sa dominantnim elementom zvuka i primeri koji sadrže konstrukciju indukovano gretanja. Rezultativnost zvuka i gretanja izazvanog udarcem pojačava pacijentivni segment lika učesnika iz sredine akcionog lanca i pruža im mogućnost pacijentivnog kodiranja (up. primer sa vratima). Drugi se odnosi na slučajeve u kojima je eksplicirano kojim delom tela je izvršena radnja udaranja. Delovi tela predstavljaju specifičnu grupu jer poseduju čulnu osetljivost tipičnu za animatne učesnike, a u vršenju radnje imaju ulogu zastupnika ljudskog bića (up. Ivić 2005:9). Kao što mogu biti zastupnici agensa u vršenju radnje, tako mogu, opet kao zastupnici agensa ili pacijensa, i trpeti posledice radnje, u ovom slučaju bol, pa se u našoj građi javljaju i u pacijentivnoj ulozi, konstruisani u formi direktnog objekta:

(273) a. *Han slo armen/hodet/beinet... Udario je ruku/glavu/nogu...*

b. *De slo hodet hans. Udarili su mu glavu.*

Mislimo da delove tela treba tumačiti kao sredstvo u istoj meri kao i eksterne instrumente u toj funkciji. Iako je veliki broj ispitanika imao nedoumice po ovom pitanju, smatramo da pri određenju semantičkih uloga treba razdvojiti referencijalne i odnosne karakteristike učesnika u glagolskoj situaciji (up. poglavlje o agensu 4.1.1.). Iz vanjezičkog iskustva znamo da su delovi tela sastavni deo čoveka kao agensa, ali oni mogu biti konceptualizovani kao njegovi zastupnici u vršenju radnje, baš kao što su to i predmeti poput olovke, motike, lopate itd. Neodvojivost od agensa predstavlja referencijalnu osobinu učesnika koji označavaju delove tela, dok ih njihova sprovodnička funkcija u akcionom lancu povezuje sa ostalim učesnicima događaja i čini delom određene glagolske situacije, te bi samo ona predstavljala jezički relevantan kriterijum za određenje instrumentnog statusa učesnika. Referencijalne odlike svakako imaju posrednog uticaja na mogućnost obavljanja funkcije sprovođenja energije od agensa do pacijensa, i kao zajednička odlika svih instrumentnih učesnika izdvaja se njihova jasna izdiferenciranost od okoline i mogućnost lakog manipulisanja. Izduženi oblik i „slivenost“ sa agensom karakteristični su samo za instrumente u kontinuiranom kontaktu sa agensom: delove tela i većinu mehaničkih oruđa tipa nož, motika, olovka, lopata, motka, šipka, štap, bič i sl. Ukoliko zanemarimo referencijalne karakteristike entiteta koji u akcionom lancu figuriraju kao sredstvo i fokusiramo se samo na njihove relacione odlike u okviru događaja, uočavamo da zapravo nema razlike između delova tela i eksternih instrumenata u kontinuiranom kontaktu sa agensom: i jedan i drugi tip sredstva (kao da) su srasli sa agensom i s njim čine jedinstvenu pojmovno-kompleksnu celinu. Ovakav stav zastupa i Rissman baveći se učesnicima instrumentnog tipa kao „extension of agent’s agency“ (Rissman 2013), a detaljno ga obrazlaže i Ivić u svom čuvenom radu o značenjima srpskohrvatskog instrumentala: „To znači, prvo, da se odnosi između pojmova učesnika u vršenju radnje, iz lingvističke perspektive posmatrani, uzimaju ne samo onakvi kakvi inače izgledaju u stvarnosti, van trenutka vršenja radnje, nego prvenstveno onakvi kakvi izgledaju baš u trenutku samog vršenja. U trenutku vršenja, naime, vršilac i njegovo oruđe obrazuju relativno jedinstvo, pošto vršilac raspolaže svojim oruđem onako apsolutno i potpuno kao što

raspoláže delom sebe (isp: *Marko vadi rukom kestenje* i *Marko vadi kašikom kestenje*). Prema tome, sasvim je logično što u značenjskom potencijalu glagolske reči pored pretstave organa-sprovodnika može da leži i pretstava o oruđu kao sprovodniku vršenja glagolske radnje (nešto se, naprimer, može podići: rukom, nogom, polugom, štapom, žaračem) što se, dakle, u istoj sprovodničkoj situaciji odgovarajuća reč odnosi prema glagolskoj upravnoj reči na potpuno isti način, bilo da označava pojam-organ bilo pojam-predmet.“ (Ivić 2005:11-12).

U našem korpusu su primeri sa ekspliciranim delom tela kao instrumentom relativno česti, što se može objasniti činjenicom da većina GU leksikalizuje radnju koja nije specifikovana po pitanju instrumenta:

(274) *Hun slo/banket/dasket ham med hãnda/stangen...*

Udario/Lupio/Tresnuo/Mlatnuo ga je rukom/štapom...

Glagoli i glagolski izrazi u čijoj se semantičkoj strukturi inkorporirana informacija o samo jednom mogućem sredstvu blokiraju pojavljivanje tog instrumentnog učesnika na njegovoj tipičnoj poziciji, ali ga dopuštaju ukoliko je u pitanju sredstvo atipično za tu situaciju ili ukoliko je uobičajeno sredstvo modifikovano nekom vrstom kvalifikatora (up. primer 268):

(275) a. **Han fiket til ham med hãnda. *Ošamario ga je rukom.*

b. **Han pisket dem med pisken. *Bičevao ih je bičem.*

Učesnici koji vrše instrumentalnu ulogu u događaju udaranja čine heterogenu grupu kako po stepenu i načinu umešanosti u radnju udaranja, tako i po pitanju značenja. Samo u grupi instrumentalnih glagola udaranja oruđa čine neizostavni deo argumentske strukture glagola, dok se kod preostalih glagola pojavljuju samo kao mogući učesnici radnje.

Značenjski se izdvajaju tri grupe, o kojima je već bilo reči u odeljku o neanimatnom agensu: vozila, delovi tela i ostala sredstva kojima se može zadati udarac. Ove tri grupe se poklapaju sa tri vrste instrumentalnog značenja u Šlezingerovoj podeli instrumenata na vrste: alati, vozila i sopstveni delovi

(Schlesinger 1995:63–65). Zajednička im je uzročna umešanost u radnju i ostvarivanje neposrednog kontakta sa primaocem udarca, što im omogućava agentivizaciju u slučajevima defokusiranja animatnog agensa. U ulozi sredstva se najčešće pojavljuju delovi tela: ruka, noga i glava, za njima vozila i ostala oruđa. Zanimljivo je uporediti ovaj podatak sa frekvencijom pojedinih vrsta instrumenata u ulozi agensa. Kao najfrekventniji instrumentni agens ističu se vozila, za njima oruđa kojima se može zadati udarac i tek na kraju delovi tela. U delu teksta posvećenom neanimatnom agensu istakli smo otežanu mogućnost defokusiranja ljudskog agensa kao ometajući faktor u agentivizaciji delova tela u događaju udaranja.

Kontakt između agensa i sredstva je tipično kontinuiran, što podrazumeva da je dotok energije od agensa ka sredstvu stalan:

(276) *Udario ga je štapom/palicom...*

U primerima tipa:

- (277) a. *...crvene farbe koju je veštım zamahom **fljusnuo** na središnji deo jedne slike...*
- b. *... da vidi o čemu je reč i on mu je **šljusnuo** benzin u glavu.*
- c. *... a **šljisnuo** je na prve redove i tri kofe vode.*
- d. *Han sprang bortpå Bjerke og **klasket** kaka i disken. 'Skočio je na Bjerkea i šljusnuo tortu na pult.'*

agens kao međukariku u prenosu energije koristi entitete sa kojima ostvaruje diskontinuirani kontakt, odnosno baca ih ka krajnjem primaocu udarca. Ova konstrukcija se definiše kao konstrukcija indukovanog kretanja, poput: *Šutnuo je loptu u gol*. Kretanje prenosnika energije od početne do krajnje karike akcionog lanca uvećava njegove pacijentivne potencijale⁵⁶, pa se on uvek u ovom tipu konstrukcije realizuje kao direktni objekat bez predloga. Pošto je to kanonički oblik

⁵⁶ Kretanje se javlja i kao odlika tipičnog agensa (Cruse 1973, Dowty 1991) i tipičnog pacijensa (kod onih autora koji promenu lokacije smatraju instancom promene stanja pacijensa, odnosno pokazateljem visoke pogođenosti radnjom, npr. Langacker 2008). Da li će se kretanje određenog učesnika u konkretnoj glagolskoj situaciji smatrati agentivnom ili pacijentivnom karakteristikom zavisi od toga u kojoj meri se to kretanje vrši samostalno i u kom stepenu je agens prisutan u događaju.

sintaksičkog iskazivanja pacijensa, međukariku iz prethodno navedenih primera i svih njima sličnih nećemo tumačiti kao sredstvo u diskontinuiranom kontaktu sa agensom, već kao pacijens radnje udaranja, a krajnju kariku kao cilj kretanja, što ćemo primenjivati i na sve druge primere u kojima se pojavljuje konstrukcija indukovanog kretanja. I pored toga što se sredstvo ovog tipa u uzročno-posledičnom lancu nalazi između agensa i krajnje karike u nizu, koja u stvarnom poretku stvari upija energiju, fokus u rečenicama ovog tipa postavlja se na dinamički segment lanca, benzin, vodu, tortu i sl. jer je njihovo kretanje zapravo ono što se u tom trenutku zaista događa. Već smo pomenuli da se događaj udaranja u ovom svom pojavnom obliku, kada agens sa prenosnikom energije ostvaruje diskontinuirani kontakt, preklapa sa događajem bacanja, te svaki od GU iz prethodnih primera možemo zameniti glagolom *kaste* odn. *baciti*: ***kastet kaken i disken/koju je veštim zamahom bacio na.../bacio benzin u glavu/***. Ukoliko je krajnja karika u akcionom lancu živo biće, govorimo o širem konceptualnom okviru davanja, pa se učesnik široko definisan kao cilj kretanja može uže odrediti kao beneficijens.

4.1.1.3. Zaključak

Izvor sile u događaju udaranja obuhvata sve one karike u lančanom prenosu energije od kojih se sila kreće ka spolja, a u terminima semantičkih uloga: agens i sredstvo. Tipični agens u konstrukcijama sa glagolima udaranja je živo biće koje voljno pokreće deo tela ili neki instrument i njime udara po određenoj površini koja mu se suprotstavlja svojom težnjom ka mirovanju. Od odnosa snaga izvora i primaoca udarca zavisi da li će se udarena površina pokrenuti ili ne.

Animatni agens može udariti i bez određene namere, ali u tim slučajevima tranzitivna konstrukcija najčešće gubi svoj prototipični izraz u kom se primalac udarca kodira kao direktni objekat, i on dobija formu predloške konstrukcije:

(278) *Alex slo i Martin/i veggen/i stolen....Miloš je udario u Peru/u zid/u stolicu...*

Pod animatnim agensom podrazumevamo najpre ljudsko biće jer ova klasa ubedljivo prednjači po svim parametrima prototipičnosti: frekvenciji upotrebe, raznovrsnosti konstrukcija u koje ulazi, kao i raznolikosti značenja GU s kojima se kombinuje. Životinje, kao manje tipični predstavnici animata retko se javljaju kao agensi u situaciji udaranja, ali se poklapaju sa klasom ljudskih bića kad je reč o mogućim formalnim načinima izražavanja događaja udaranja:

(279) a. ... *da ga je, dok je ležao u kolevci, **udarila** ptica kraguj repom po ustima...*

b. ... *čuje zvuk: kao da je ptica **udarila** kljunom o zemlju.*

Neanimatni agensi najbliži prototipu jesu sile: atmosferske pojave, bolesti, stimulusi i nebeska tela, koji s njim ostvaruju metaforičku vezu. Izvor energije je u njima samima, a po tipu agensa pripadaju grupi akcidentnog agensa.

Učešće oruđa u ulozi vršioca radnje udaranja možemo predstaviti kao kontinuum na kome se nalaze razni predmeti kojima se zadaje udarac, a stepen umešanosti instrumenta u radnju ne zavisi samo od njegove telične specifikacije (up. Ivić 2002:55), već i od vrste izvora iz kog crpi energiju za vršenje radnje. Ukoliko je to neka vrsta sile ili motor sa unutrašnjim sagorevanjem, odgovornost za odvijanje radnje je velika, što se u norveškom jeziku kodira kao mogućnost ovih učesnika da u pasivnim konstrukcijama dobiju formu agentivne dopune, a u srpskom jeziku kao nemogućnost mnogih od njih da se nađu na sintaksičkoj poziciji tipičnoj za instrumentne učesnike:

U ovoj grupi najveći stepen odgovornosti za radnju imaju vozila jer se zbog sopstvene pogonske sile konceptualizuju kao gotovo nezavisna od ljudskog bića koje njima upravlja. Ova grupa, zajedno sa silama, čini predstavnike akcidentnog agensa u događaju udaranja i ima zajedničku sintaksičku distribuciju. Ukoliko, pak, inicijalna energija potiče od ljudske aktivnosti, odgovornost sredstva kao agensa je automatski manja, pa se svi agensi ovog tipa mogu pojaviti u instrumentalnoj alternaciji. Oni pripadaju tipu instrumentnog agensa. Pošto čine energetska celinu sa inicijalnom karikom u stvaranju sile udarca, kontrola nad vršenjem radnje

instrumentnog agensa je komplementarna sa kontrolom koju vrši animatni agens „u senci”, te se tako *lopta* u primeru:

(280) *Lopta je udarila u zid.*

Konceptualizuje kao odgovornija za radnju od npr. štapa u primeru:

(281) *Štap je udario u zid.*

jer sa inicijatorom radnje ostvaruje diskontinuirani kontakt, što joj daje veći stepen nezavisnosti od entiteta koji su pod stalnom kontrolom ljudskog bića.

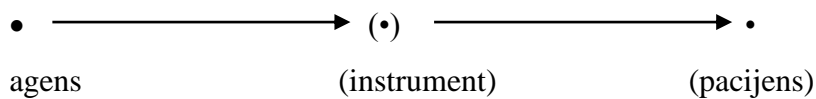
Pripadnike grupe neanimatnog agensa ne ujedinjuju semantičke veze jer u ovu grupu može ući bilo koji neživi entitet koji se može konceptualizovati kao površina i koji poseduje minimalnu energiju za zadavanje udarca. Svima im je zajedničko kretanje koje ih dovodi u kontakt sa primaozem udarca i važno mesto u uzročno-posledičnom lancu koje zauzimaju kao neposredni uzročnik, što im omogućava da se mogu smatrati pojavnim instancama agensa (up. Dowty 1991, Næss 2007).

Na kraju moramo skrenuti pažnju na uslovljenost nalaza o prirodi izvora udarca različitim morfološkim oblicima glagola. Najveći stepen poklapanja sa prototipičnom situacijom udaranja i prototipičnim agensom utvrdili smo u primerima sa preteritom norveških glagola, a u građi na srpskom jeziku u obliku perfekta. Primeri u kojima su GU upotrebljeni u ovom obliku daleko češće označavaju konkretno, fizičko udaranje od građe u kojoj se isti glagol javlja u infinitivu ili u prezentu. Agens je u najvećem broju slučajeva vrlo blizak prototipu, radnji pristupa kao neposredni uzročnik s namerom da izazove promenu stanja kod primaoca udarca.

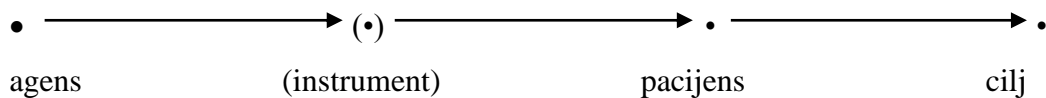
4.1.2. Primalac udarca

Primalac udarca obuhvata onaj deo akcionog lanca koji je pogođen silom udarca i koji joj se suprotstavlja tendencijom ka mirovanju. Ukoliko nadvlada silu izvora

udarca (Antagonista), događaj udaranja je završen, a primalac udarca predstavlja poslednju kariku u uzročno-posledičnom lancu:

Ukoliko je njegova tendencija ka mirovanju slabija od sile kojom deluje agens, on se pokreće, a kretanje se završava na lokaciji koju definišemo kao Cilj:

5.1.2.1. Pacijens

Pacijens je nužno povezan sa shvatanjem tranzitivne konstrukcije i definiše se tradicionalno kao drugi član ove konstrukcije koji je vidljivo pogođen radnjom koju vrši agens, bilo da je reč o promeni stanja ili lokacije (Langacker 2008:356). Norveške gramatike proširuju pojam pacijensa i van kategorije pogođenosti radnjom na učesnike koji se u rečenici samo opisuju ili karakterišu (Faarlund et al. 1997:48) ili svojom statičnošću predstavljaju suprotnost kretanju drugih učesnika (Enger & Kristofferson 2000:336). S obzirom na to da događaj udaranja podrazumeva minimalno dva učesnika, u diskusiji o pacijensu ćemo se fokusirati samo na taj tip situacije.

U literaturi se sreću dve linije promišljanja pacijentivnosti: jedna koja kao ključnu osobinu pacijentivnog učesnika navodi promenu stanja izazvanu radnjom koju je pokrenuo agens i druga, koja ga određuje kao učesnika koji temporalno ograničava događaj i označava njegov kraj.

Autori koji prototipičnu pacijentivnost zasnivaju na promeni stanja uglavnom polaze od čitave tranzitivne situacije i uloge agensa i pacijensa shvataju komplementarno kao složene koncepte na suprotnim stranama skale. Tako se npr.

prototipični pacijens kod Oshild Nes definiše kao skup parametara [-VOL, -INST, +AFF], dok je agens njegov odraz u ogledalu: [+VOL, +INST, -AFF] (Næss, 2007:44). Ideja o neophodnosti maksimalnog razlikovanja agensa i pacijensa prisutna je i kod drugih autora (Langacker 2008:356, Kittilä & Zúñiga 2014:442, Kittilä 2002b:59, Givón 2001:93, Dowty 1991:572) s tim što se broj i vrsta semantičkih obeležja pacijentivnosti razlikuju od rada do rada. Uglavnom je reč o učesniku koji ne kontroliše tok radnje, tipično je pasivan i neanimatan, međutim, za razliku od diskusija o agensu u kojima se decenijama žustro raspravljalo o nekim parametrima (animatnost, volitivnost, kauzalnost, kontrola...), stiže se utisak da je promena stanja jedino suštinski važno obeležje pacijensa, dok se ostali parametri pominju više uzgred, kao protivteža pojedinim agentivnim obeležjima. Promena stanja (koja u nekim radovima širi svoj pojmovni opseg i na promenu lokacije⁵⁷) u tesnoj je vezi sa pojmom pogođenosti radnjom (*affectedness*), i često se pojavljuje kao njegov sinonim. Oba pojma se upotrebljavaju intuitivno, bez formalnog određenja ili saglasnosti oko njihove prirode i metoda utvrđivanja, često cirkularno objašnjeni jedan drugim (Levin & Rappaport Hovav, 2005: 48–49, Næss 2007:113). Ovakvo stanje stvari naročito kritikuje Bivers ističući kako se fenomen pogođenosti uvek razmatra kao sporedna tema u radovima posvećenim tranzitivnosti, aspektualnosti, argumentskoj realizaciji itd. (Beavers 2011:336). Rezultat njegovih napora da rasvetli ovaj fenomen nezavisno od drugih jezičkih pojava s kojima se povezuje predstavlja hijerarhija pogođenosti od četiri stupnja:

Tabela 7: Hijerarhija pogođenosti (prema Beavers 2011:358)

Quantized change	Non-quantized change	Potential for change	Non-specified change
<i>break, shatter, destroy</i>	<i>widen, cool, cut, slice</i>	<i>hit, punch, wipe, scrub</i>	<i>see, follow, laugh at</i>

⁵⁷ Ovo je mahom slučaj u radovima kognitivnolingvističkog usmerenja u kojima se teži ukрупnjavanju semantičkih uloga u dve hiperuloge, agentivni i pacijentivni konceptualni kompleks, dok se promena lokacije izdvaja kao poseban parametar u radovima koji operišu pojmom semantičkih uloga na nižem nivou opštosti, gde se uloge pacijensa i teme razlikuju upravo na osnovu promene stanja, tj. promena lokacije (Van Valin & La Polla 1997).

Hijerarhija je implikaciona, što podrazumeva da se za sve učesnike koji su određenog stepena pogođenosti, može reći da su istovremeno nosioci i svih ostalih stupnjeva pogođenosti sa svoje desne strane. Doprinos ovakve kvantifikovane predstave ogleđa se u mogućnosti preciznog određivanja stupnjeva pogođenosti pojedinog učesnika za razliku od prethodnih neodređenih kvalifikacija tipa „visoko“ i „nisko“ bez jasnih odrednica šta to zapravo podrazumeva. Kvantitativnu dimenziju autor dopunjava kvalitativnom rangirajući vrstu promene po opadajućem redosledu:

- a. *x* changes in some observable property. (*clean/paint/delouse/fix/break x*)
 - b. *x* transforms into something else. (*turn/carve/change/transform x into y*)
 - c. *x* moves to and stays at some location. (*move/push/angle/roll x into y*)
 - d. *x* is physically impinged. (*hit/kick/punch/rub/slap/wipe/scrub/sweep x*)
 - e. *x* goes out of existence. (*delete/eat/consume/reduce/devour x*)
 - f. *x* comes into existence. (*build/design/construct/create/fashion x*)
- (Beavers, 2011:358)

Nešto drugačiju hijerarhiju daje Cunoda u istraživanju posvećenom markiranju tranzitivnosti:

Tabela 8: Hijerarhija pogođenosti (Tsunoda 1985:388)

Type	1 Direct effect on patient			2 Perception	3 Pursuit	4 Knowledge	5 Feeling	6 Relationship	7 Ability
Subtype	1A	1B	2A	2B					
Meaning	Resultatives	Non-resultatives	Patient more attained	Patient less attained	search, wait, await	know, understand, remember, forget	love, like, fond, fear, boast	posses, have, resemble, correspond, consist	capable, proficient, good
Example	kill, break, bend	hit, shoot, kick, eat	see, hear, find	listen, look					

Iako ova hijerarhija zapravo mapira tipove promene učesnika koji trpi radnju odgovarajućih glagola, indirektno razvrstava i različite stupnjeve pogođenosti radnjom, pa se u literaturi često pominje pod nazivom *Cunodina hijerarhija pogođenosti* (von Heusinger&Keiser 2011: 598).

Ukoliko potražimo gde se u navedenim hijerarhijama nalazi primalac udara, prvi utisak će nam biti gotovo potpuno neslaganje autora oko stepena pogođenosti datog učesnika. Na Biversovim skalama on uvek zauzima donju/desnu polovinu koja odgovara nižem stepenu pogođenosti (*potential for change/d. x is physically impinged*), dok se kod Cunode kotira prilično visoko, kao podtip B prvog tipa glagolskog efekta. Ovaj utisak je varljiv, što se može videti ukoliko uporedimo opseg pokriven pomenutim skalama. Klasifikujući učesnike prema vrsti promene, Bivers se zaustavlja na glagolskim tipovima koji odgovaraju samo prvoj kategoriji u Cunodinoj hijerarhiji glagolske efektivnosti, dok njegova kvantitativna hijerarhija pokriva prve tri Cunodine kategorije. Razlog ovoj neujednačenosti uzorka jesu razlike u teorijskim polazištima i metodološkim postupcima u radovima ova dva autora (Bivers pogođenost posmatra i kao aspekatsku kategoriju, dok je ta dimenzija odsutna iz Cunodine vizure – semantičko-sintaksička veličina zasnovana na promeni stanja pacijensa), ali se ipak može izvući opšti zaključak da je pogođenost primaoca udara manja u odnosu na pogođenost učesnika koji prolaze kroz vidljivu promenu, kao npr. nešto polomljeno.

Druga sporna crta kategorije pogođenosti tiče se njene prirode. Uprkos tome što se o pogođenosti govori kao o obeležju učesnika događaja, obično se smatra da ona ne zavisi od njegovih karakteristika i da je inherentna značenju glagola, te se učesnici koji trpe npr. radnju lomljenja, kidanja, sečenja, ubijanja i sl. uvek tumače kao potpuno pogođeni radnjom i u literaturi se navode kao savršeni primeri pacijensa. Pogođenost se tako izjednačava sa vidljivim i trajnim promenama u materijalnom integritetu učesnika, iz čega sledi da se svi oni učesnici koji ne prođu kroz ovaj vid promene ne mogu smatrati pogođenim radnjom (ili se smatraju pogođenim u manjem stepenu), čime se dovodi u pitanje njihov pacijentivni status i pored toga što „trpe” neku radnju. Jedan od najčešće navođenih primera za ovo je upravo drugi učesnik u događaju udaranja, kod kog do potpune i trajne promene stanja može doći, ali se ona ne podrazumeva, tj. ne predstavlja inherentni element

leksičkog značenja glagola. Stoga poništavanje implikacije promene nije ni redundantno ni agramatično za razliku od primera sa istim argumentima u događaju razbijanja:

(282) a. *Udarilo je staklo pesnicom, ali se ono nije razbilo.*

b. *Razbio je staklo pesnicom, *ali se ono nije razbilo.*

Učesniku koji prima udarac se zbog pomenute karakteristike glagola udaranja često odriče status pacijensa, ali nema saglasja oko tipa uloge koja mu pripada, te se javlja pod nazivima kao što su: **primalac sile** (*force recipient*) (Levin 2012a, 2012b, Levin & Rappaport Hovav 2005), **mesto** (*place*) (Fillmore 1970:131), **meta** (*target*) (Dixon 2005:11), **apsorber/limit** (*Absorber/Limit*) (Dekova 2006:113–114) itd. Potreba izdvajanja primaoca sile u posebnu ulogu se javila kao posledica nalaza brojnih unutarjezičkih i međujezičkih ispitivanja odnosa između semantičke strukture različitih glagolskih događaja i obrazaca njihove sintaksičke realizacije koji ukazuju na sistematske razlike u argumentskoj realizaciji tzv. glagola promene stanja s jedne strane i drugih dvoaktantnih glagola s druge strane (Levin 2012a, 2012b Levin & Rappaport Hovav 2005, Fillmore 1970, Tsunoda 1985, Næss 2007, Beavers 2008, Hopper & Thompson 1980). Pokazalo se, naime, da visok stepen pogodnosti učesnika u svim ispitanim jezicima korespondira sa njegovim kodiranjem na mestu direktnog objekta, dok nepogodnost radnjom, nizak stepen pogodnosti ili čak i nezivesnost pogodnosti rezultuje daleko raznovrsnijim obrascima realizacije ispitivanog učesnika i razlikuje se od jezika do jezika.

Treba naglasiti da se u pomenutim radovima uglavnom ne nude nezavisni testovi za utvrđivanje stepena pogodnosti, već se kao svojevrsan lakmus papir pri njegovom određivanju koristi mogućnost pojavljivanja učesnika na poziciji direktnog objekta. Jedan deo autora, polazeći od ovakvog linearnog odnosa zavisnosti po modelu: potpuna/visoka pogodnost → pacijens → direktni objekat, status pacijensa dodeljuje samo onim učesnicima kod kojih je pogodnost radnjom potpuna i neopoziva i koji se uvek realizuju kao direktni objekti. Ovo shvatanje je najeksplicitnije formulisano u radovima Bet Levin posvećenim glagolima udaranja i lomljenja gde se tvrdi da pacijens (obavezno pogođen radnjom) mora biti realizovan

na sintaksičkom nivou, i to isključivo kao direktni objekat, dok primalac sile (kod koga je pogođenost moguća, ali ne i obavezna) može biti realizovan na više načina (up. poglavlje o semantičko-sintaksičkim odlikama glagola *slå* odn. *udariti*):

Druga grupa autora se zapitala nad opravdanošću ovakve podele jer se njom implicira fiksirana argumentska struktura glagola i ne uzimaju se u obzir varijacije u sintaksičko-semantičkom interfejsu prouzrokovane raznolikošću upotrebe i razgranatošću polisemantičke strukture glagola. To praktično znači da se u ovakvoj postavci iz kategorije pacijensa izbacuju i učesnici koji se tipično realizuju u formi direktnog objekta, ali pripadaju događaju koji ne implicira obaveznu pogođenost radnjom, te mogu imati i alternativne obrasce sintaksičke realizacije. Na osnovu građe koja svedoči o situacijama u kojima se i tradicionalno nepacijentivni učesnici mogu smatrati punopravnim pacijensima u potpunosti pogođenim radnjom, odbacuju ideju da se nivo pogođenosti izvodi isključivo iz glagolskog značenja, već insistiraju na međusobnom preplitanju semantičkih i sintaksičkih faktora i na dvosmernom važenju odnosa zavisnosti između visokog stepena pogođenosti, pacijentivnosti i forme direktnog objekta. Pogođenost radnjom ne smatraju semantičkim primitivom, već stepenovanom i kompleksnom kategorijom. Utvrđuju postojanje nekoliko obeležja samog učesnika, ali i tranzitivne situacije u celini koji utiču na određivanje stepena pogođenosti radnjom, a time i na pacijentivni status datog učesnika i obrazac njegove sintaksičke realizacije: **individuacija, animatnost, određenost, specifičnost referencijalnost, odnos deo-celina, prototipičnost agensa** (Næss 2007, Kittilä 2002b, 2006, Beavers 2006, 2011).

Da bi neki učesnik uopšte mogao da bude pogođen radnjom, mora biti individualizovan i jasno izdvojen, mora se razlikovati ne samo od agensa, već i od pozadinske strukture događaja. Prema Nesovoj, individuacija je složen pojam koji obuhvata obeležje animatnosti udruženo sa gramatičkom određenošću, specifičnošću i referencijalnošću (Næss 2007:111).

Animatnost se može smatrati neophodnim sastojkom svih diskusija o semantičkim ulogama, pre svega o agensu. Pojavljuje se sporadično i u raspravama o pacijensu kao kvalitet koji nije prisutan u predstavi prototipičnog pacijentivnog učesnika (Faarlund et al. 1997:687–688, Kittilä 2002b:59, Givón 2001:93, Næss 2007:107). Argumenti za ovakvo stanovište se mahom ne navode, a ako ih ima tiču

se stepena pogođenosti za koji se tvrdi da je viši i da ga je lakše utvrditi kod neanimatnih učesnika. Tvrdi se i da se animatni „trpioci“ radnje (*undergoers*) zbog postojanja volje ređe pojavljuju kao pacijensi i to naročito u događajima koji podrazumevaju nepovoljne posledice: ”Secondly, the volitional involvement of an affected entity often implies that the effect in question is less drastic or less severe than when the affected entity is a proper Patient, that is, without any influence over its own affectedness. It was noted in 5.3.1 that volitional undergoers are often interpreted as beneficiaries, simply because for someone to volitionally submit to being affected by some event, one would generally expect the effect in question to be beneficial. More severe effects involving physical change or destruction do not generally take place with the volitional involvement of the affected entity.” (Næss 2007:206). I Kitile se slaže sa ovom tvrdnjom sagledavajući pitanje animatnosti pacijensa iz šireg konteksta tranzitivnosti. Zaključuje, naime, da agens i pacijens na različite načine doprinose tranzitivnosti događaja. Agens oličava aktivni princip i bez njegove pokretačke inicijative događaja ne bi ni bilo, dok je pacijens pasivni učesnik koji nije odgovoran za odvijanje događaja. On je neka vrsta mete ka kojoj je uperena aktivnost agensa i najčešće ne učestvuje voljno u vršenju radnje. ”The activeness vs. passiveness of the relevant participants is also reflected in the fact that humans are the most typical agents, whereas patients are typically inanimate entities. Inanimate entities cannot be construed as typical agents, whereas humans can also be targets of actions. Inanimate entities are not volitional, while being a passive target is independent on animacy.” (Kittilä 2002b:59).

S druge strane, utvrđeno je da je efekat na animatnog učesnika daleko važniji za našu percepciju nekog iskaza od efekta iste radnje na neanimatnog učesnika i da animatnost učesnicima pruža poseban status koji utiče na njihovu realizaciju (Hopper&Thompson 1980:253, Lundquist&Ramchand 2012:224, Næss 2007:113, Dowty 1991:596, De Swart 2010:144). To je posledica činjenice da je svaki jezički kodiran događaj sagledan iz ljudske perspektive, što podrazumeva da osećamo empatiju prema drugim ljudskim bićima i da nas ono što se događa drugim ljudima više zanima od toga kako se ista radnja odražava na neanimatne entitete ili na druge animate. U pojedinim jezicima je ova tendencija i formalizovana, pa tako npr. jezik hokan kojim se služi narod Pomo duž kalifornijske obale dozvoljava status

gramatičkog pacijensa samo ljudskim učesnicima događaja ili personifikovanim životinjama (Mithun 1999:21, citirano prema Næss 2007:113). Nesova zaključuje: „In a sense, then, we perceive humans or animates as more affected than inanimate entities, even when the actual event they are involved in is the same“ (Næss, 2007:113). Nešto slično, samo na manjoj skali, u okviru događaja udaranja, utvrdili su Lundkvist i Ramčand analizirajući argumentsku realizaciju događaja udaranja u švedskom, nemačkom i engleskom jeziku. Njihovi nalazi pokazuju da se u švedskom i nemačkom jeziku, a prema analizama Levinove i u mnogim drugim jezicima (Levin 2012b), animatni primaoci udarca uobičajeno realizuju na poziciji direktnog objekta, dok je to potpuno ili gotovo nemoguće kad je primalac udarca neživa površina. Na osnovu ovih otkrića Lundkvist i Ramčand ističu nužnost posmatranja događaja udaranja na dve različite razine u zavisnosti od animatnosti primaoca udaraca - animati imaju i unutrašnji, mentalni i emotivni život i, prema autorima, pojam pogođenosti u ovoj taksonomskoj grupi mora obuhvatati i tu dimenziju: “However, we do not wish to say that animates bear different roles in the traditional sense, since the very same verbs are involved in each transitive predication. Rather, we wish to express the difference in terms of a correlation between affectedness and direct objecthood, where animates are felicitously interpreted as affected in more contexts than inanimates are.” (Lundquist&Ramchand 2012:229).

Za razliku od animatnosti, koja spada u inherentne karakteristike učesnika, one koje se tiču njegovog referenta u vanjezičkoj stvarnosti, ostali parametri koji učestvuju u određivanju stepena pogođenosti radnjom nalaze se u sferi relacionih obeležja. **Referencijalnost** kao odnos između jezičke jedinice i sveta utiče na opažanje učesnika kao pogođenog radnjom u većoj ili manjoj meri zbog činjenice da ne možemo meriti nivo pogođenosti, tj. efekte izvršene radnje na nepostojećim i hipotetičkim entitetima. Usko povezana sa referencijalnošću nalazi se i gramatička **određenost**. Imeničkim sintagmama u neodređenom obliku pripisujemo niži stepen pogođenosti nego njihovim parnjacima u određenom obliku jer gramatička neodređenost implicira da je reč samo o delu jedne veće celine, što blokira ideju o potpunoj pogođenosti pošto potpuno pogođena može biti isključivo celina ili jasno omeđen i poznat pojedinačni entitet, a oba koncepta se gramatički izražavaju određenim oblikom:

(283) a. *I drank some milk. I drank the milk.*

b. *I killed a pig. I killed the pig.*

U datim primerima koje Nesova navodi kao ilustraciju uticaja kategorije određenosti na procenu stepena pogođenosti, neodređeni oblik korespondira sa predstavom delimične pogođenosti, tj. radnjom je pogođen samo deo ukupne količine, dok je u primerima sa određenim oblikom reč o efektu radnje na totalitet i pogođenost je potpuna (Næss 2007:112).

Ono što nam se čini još zanimljivijim od uticaja inherentnih i relacionih karakteristika učesnika na tumačenje stepena pogođenosti jesu istraživanja o načinima na koji se promene u stabilnosti i ravnoteži tranzitivne situacije u celini odražavaju na stupanj pogođenosti jednog od učesnika. Još su Hoper i Thompsonova u svom čuvenom radu o tranzitivnosti utvrdili uzročno-posledičnu vezu između parametara tranzitivnosti i pogođenosti (Hopper & Thompson 1980:263), a ovaj nalaz se naročito odnosi na povećan intenzitet vršenja radnje koji rezultuje višim stepenom pogođenosti pacijensa (Hopper & Thompson 1980:261). Isto potvrđuje i Kittilä na građi nekoliko različitih jezika (Kittilä 2002b:437):

(284) a. (1299) *mies rakasta-a nais-ta (*nais-e-n)*

man.NOM love.PRES-3SG woman-PART (woman-ACC)

'The man loves the woman'

b. (1300) *mies rakasta-a nais-e-n kuoliaaksi*

man.NOM love.PRES-3SG woman-ACC to.the.death

'The man loves/will love the woman to death' (Finnish)

(Kittilä 2002b:437)

Na primeru se vidi „unapređenje“ učesnika koji predstavlja objekat ljubavi od imenice izražene partitivom, padežom rezervisanim za niži stepen pogođenosti radnjom, u akuzativnu formu, koja odgovara predstavi o potpunoj i trajnoj pogođenosti. Iako je reč o istoj vrsti događaja, u drugom primeru se ističe neuobičajeni intenzitet vršenja radnje, što se odražava ne samo na stepen

pogođenosti kao jedan od parametara tranzitivnosti, već i na celokupnost pomenute tranzitivne situacije.

Na odnos međuzavisnosti između agensa i pacijensa ukazuje i Nesova: "Thus we can say that the accusative case does indeed mark objects which are affected – that is, Patients – but this is only part of its function; in the canonical case, it marks a Patient which is opposed in the clause to a volitional Agent. This is supported by data from a neurolinguistic experiment by Schlewsky and Bornkessel (2004), which shows that when presented with a clause-initial accusative-marked NP, speakers of German expect to find "an ideal Proto-Agent/Actor, i.e. an animate, nominative-marked argument" later in the clause (Schlewsky and Bornkessel 2004 :1224). In other words, the accusative case is perceived as marking an entity which is affected by a volitional or controlling entity." (Næss 2007:166). Ne treba, međutim, zanemariti ni kontraprimere koji svedoče bilo o nepostojanju veze između ova dva parametra (ako je reč o događaju ubijanja, pacijens je potpuno i trajno pogođen radnjom bez obzira na nameru agensa, odnosno njegov stepen agentivnosti (Tsunoda 1985:392)), bilo o odnosu kontradiktornosti između njih:

- (285) a. *I hit him.* (visok stepen pogođenosti pacijensa – niži stepen agentivnosti vršioca radnje u odnosu na prototip (ne zna se da li je agens delovao s namerom ili ne))
- b. *I hit at him.* (pacijens nije pogođen iako je agens prototipičan, tj. radnju je izvršio s namerom)
- (Tsunoda 1985:393)

Naša građa ipak potvrđuje korelaciju između visokog stepena agentivnosti i pogođenosti primaoca udarca (up. poglavlje o agensu), a na osnovu materijala ponudenog u nekoliko radova koji su ovom pitanju posvetili više pažnje, može se pretpostaviti da je ova vrsta korelacije rezervisana za onaj stepen pogođenosti pacijensa koji Bivers klasifikuje kao potencijal za promenu. Pacijensi koji prolaze kroz trajnu i potpunu promenu usled prirode glagolske radnje svojom prototipičnošću u velikoj meri doprinose stabilnosti tranzitive konstrukcije, pa se od agensa ne zahteva nužno isti nivo prototipičnosti. Nasuprot ovome, neizvesnost promene u

događaju udaranja i u svim ostalim događajima kontakta ostavlja slobodan prostor za uticaj koji način obavljanja radnje vrši na stabilnost tranzitivne siutacije.

Druga linija promišljanja pacijentivnosti, aspektualni pristup, ne isključuje pojam pogođenosti iz čitave priče, ali ga definiše iz perspektive aspektualnosti: "An affected argument can be more adequately described in aspectual terms, as an argument which measures out and delimits the event described by the verb." (Tenny 1992:8). Neki predstavnici ovog pristupa primaoca udarca smatraju pacijensom jer je inherentno prisutan u leksičkom značenju glagola: "Similarly, the patient has a role in temporally delineating the event referred to by this verb; the hitting is over when the patient is contacted." (Pinker 1991:85). Autor ističe da pacijens ne mora nužno da pretrpi promenu stanja čak i kad je to moguće jer nije bitno za odvijanje radnje. Svoju tvrdnju ilustruje primerom:

(286) *I hit the wall.*

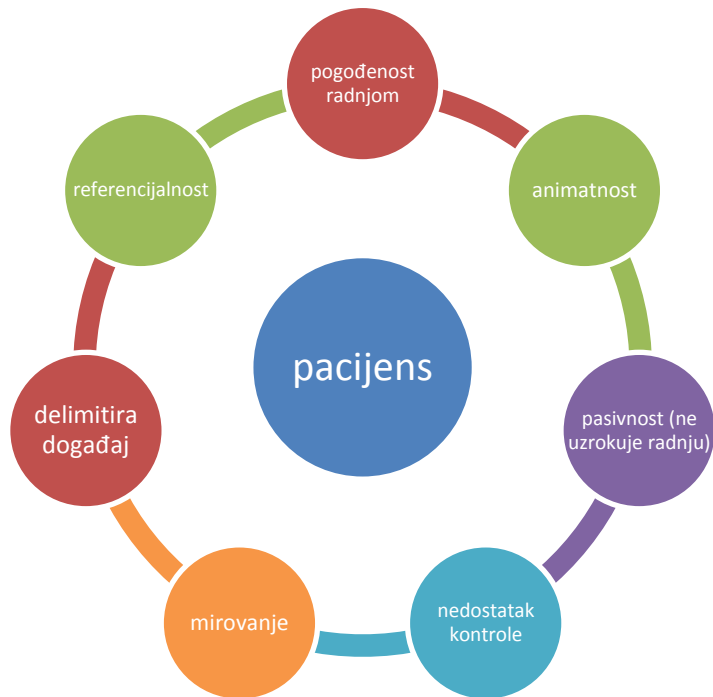
Zid može da se sruši, da se ošteti, može da ostane i nepromenjen nakon udarca, ali to prema Pinkeru nije presudno za definisanje pomenutog argumenta kao pacijensa jer je zid u ovom slučaju inherentno umešan u radnju – udaranje se završava kontaktom s pacijensom i bez tog kontakta nema ni udaranja. Ukoliko bi zid pao iz nekih drugih razloga (od starosti, vetra itd.), a agensova ruka ne bi stigla do njega, ne bismo ga mogli nazvati pacijensom događaja udaranja i pored promene stanja jer do radnje udaranja ne bi ni došlo (Pinker 1991: 85). Iz ovoga sledi da Pinker pacijens definiše dvojako: kao učesnika koji može biti pogođen radnjom, ali i samo inheretno umešan.

Ovakvo shvatanje, koje pojam pogođenosti predstavlja kao primitiv, prema našoj oceni ne doprinosi analizi glagola udaranja jer umanjuje ulogu primaoca udarca svodeći ga na tačku, površinu koja trpi delovanje sile izbacujući potpuno iz fokusa moguće promene koje se mogu javiti kao posledica izvršene radnje. Naše istraživanje je pokazalo da je stepen pogođenosti učesnika radnje koji trpi udarac od velike važnosti za argumentsku realizaciju glagolske situacije udaranja i da obuhvata širok spektar, pa je stoga važno pažnju usmeriti ne samo na početak, već i na kraj lanca prenosa sile.

Kao neka vrsta pomirenja aspektualnog pristupa i (tradicionalnog) shvatanja pogođenosti kao promene stanja učesnika može poslužiti kauzalna teorija događaja prema kojoj se semantičke uloge definišu na osnovu pozicije u akcionom lancu. Lančani prenos energije se odigrava u vremenu, pa se uzročno-posledična predstava gde su karike, tj. učesnici, poređani po redosledu kojim se prenosi sila načelno poklapa sa temporalnom predstavom glagolske situacije (Levin & Rappaport Hovav 2005:124). Prototipični događaj prema zastupnicima kauzalnog pristupa oličen je u tranzitivnom događaju akcionog tipa kog sa obe strane ograničavaju subjekat i objekat, pri čemu je subjekat tipično agens, a objekat najčešće pacijens pogođen radnjom. Pogođenost se u ovoj vizuri definiše pre svega u funkciji prenosa energije duž akcionog lanca kao "energy sink", tj. pogođenim se smatra onaj entitet koji kao poslednja karika u lancu prima energiju događaja. Energetski kraj akcionog lanca istovremeno ograničava događaj i na temporalnom planu jer "states in general do not cause other events to take place" (Croft 1994: 39 cit. prema Levin & Rappaport Hovav 2005:124).

Iz prethodne diskusije je jasno da je pogođenost obeležje koje svi pomenuti pristupi smatraju ključnim za ulogu pacijensa iako ga svako tumači različito. Budući da se naša analiza odvija u okvirima kauzalnog pristupa glagolskom događaju, oslonićemo se na stanoviše po kome se pogođenost definiše u funkciji primanja sile koju odašilje agens. Građa nam je, međutim, pokazala da je pogođenost stepenovana kategorija koja zavisi od brojnih faktora i da primalac udarca nije učesnik koji se odlikuje samo jednim stepenom pogođenosti poput npr. učesnika u događaju razbijanja, ubijanja i sl. Osim toga, razlikuje se u tom smislu od učesnika ovih i sličnih događaja po tome što je kod udaranja moguće poništiti implikaciju štete: *Šutnuo ga je, ali mu nije ništa/ali ga nije zbolelo* i sl., a to uopšteno ukazuje na neizvesnu situaciju po pitanju pogođenosti od veoma niskog stepena: *Udario ga je, ali nije ništa osetio* do potpune pogođenosti: *Udario ga je i ubio na mestu*. Tranzitivna situacija je iz temelja uzdrmana ovom neizvesnošću i neprekidno pokušava da održi ravnotežu, pa nam se stoga čini da je odnos učesnika u događaju kontakta složeniji u odnosu na događaje sa izvesno pogođenim pacijensom jer su neprekidno u odnosu „oslušivanja“ i „prilagođavanja“. U skladu sa našim određenjem semantičkih uloga po principu teorije prototipa, a na osnovu određene

sličnosti sa prototipičnim pacijensom čija su obeležja grafički prikazana na dijagramu 2, primaoca udarca podvodimo pod kategoriju pacijensa. U nastavku poglavlja sledi detaljnija analiza pacijentivnosti primaoca udarca i njena korelacija sa različitim obrascima sintaksičke realizacije:

Slika 3: Obeležja pacijentivnosti

a. *Pacijens realizovan kao direktni objekat*

I u norveškom i u srpskom jeziku je pozicija direktnog objekta kad je reč o radnji udaranja tipično rezervisana za animatnog primaoca udarca, pre svega ljudsko biće:

(287) a. *Ola slo Kari.*

b. *Pera je udario Miloša.*

U radovima švedskih lingvista koji su se bavili proučavanjem glagola udaranja (Lundquist&Ramchand 2012, Viberg 2004) tvrdi se da to nije pitanje prototipa, već da je odnos isključiv: "Briefly, the verbs that we could loosely describe as 'verbs of contact' can only take a DP object in Swedish and German if it is animate. Inanimates on the other hand are obligatorily expressed as PP's." (Lundquist&Ramchand 2012:224). Neanimatne površine se, prema ovim autorima, mogu naći u funkciji direktnog objekta samo ukoliko ih prati rezultativna dopuna ili se podrazumeva da ih je silina udarca pokrenula:

- (288) a. *Jag sparkade sönder bordet.* 'Rasturio sam sto'. (dosl. Šutnuo sam sto na delove.)
b. *Jag sparkade bollen i mål.* 'Šutnuo sam loptu u gol.'
(Lundquist&Ramchand 2012:224)

Levinova u svojim radovima na temu glagolske situacije udaranja prenosi ovu konstataciju, a uočava istu tendenciju i u mnogim drugim jezicima (Levin 2012b). Lundkvist i Ramčand podvlače da nema suštinske razlike u semantičko-sintaksičkom statusu između animatnog pacijensa glagola kontakta i pacijensa tzv. glagola promene: "We are claiming essentially that when animates are the direct object of surface contact verbs, they *are* standard affected objects, no different from the objects of psych verbs, but structurally different from their inanimate contacted counterparts." (Lundquist&Ramchand 2012:230). Navode primere nekih engleskih glagola koji na poziciji direktnog objekta mogu imati predstavnike oba člana kategorije animatnosti podjednako pogođenih radnjom, ali na različitim nivoima: neživi entiteti na fizičkom nivou, a živi na mentalnom:

- (289) a. *John depressed the lever.*
b. *John depressed Bill with the news.* (*ibid.*)

Odgovarajuće primere pronalazimo i u norveškom i srpskom jeziku:

- (290) a. *I dag **har** vi **presset** stikkelsbær, rabarbra og bringebær.* 'Danas smo

cedili ogrozd, rabarbaru i maline.'

b. *Vi presset ham til å melde seg. 'Naterali/Pritisnuli smo ga da se preda.'*

c. *Pritiskali su kočnicu, ali uzalud.*

d. *Pritiskali su me da priznam da sam špijun.*

Naša građa takođe pokazuje značaj kategorije animatnosti u određivanju stepena pogođenosti, što se očituje u daleko većoj frekvenciji pojavljivanja imenica koje označavaju živa bića u direktnom objektu ispitivanih glagola. Ono što se, pak, kosi sa nalazima pomenutih švedskih lingvista jeste izvestan broj primera u kojima se na mestu direktnog objekta nalaze imenice sa značenjem nežive površine i to bez rezultativne dopune. Neanimatne površine se tradicionalno ne mogu smatrati pogođenim radnjom udaranja (osim u konstrukcijama sa značenjem indukovanog kretanja) jer kod njih ne dolazi ni do promene lokacije, ni do promene stanja:

(291) *Han slo stolen/bordet/veggen... Udario je stolicu/sto/zid...*

Pogođenost pacijensa se u ovom slučaju može smatrati minimalnom jer je svedena samo na zvuk koji nastaje kao posledica udarca. Iz iskustvene realnosti nam je poznato da je čak verovatnije da će u toj situaciji pre biti pogođen agens u smislu bola koji oseti nakon sudara sa tvrdom površinom. To bi ga udaljilo od prototipa i konceptualno približilo pacijensu, pa bismo mogli očekivati slabljenje tranzitivnosti i, shodno tome, njeno izražavanje perifernim sredstvima. Konstrukcija, međutim, ostaje u sferi prototipične, što implicira održavanje stabilnosti i na semantičkom planu. Zbog čega je to tako? Nakon detaljnije analize svih rečenica u kojima je neživa površina izražena formom direktnog objekta bez rezultativne dopune, uočili smo jednu zanimljivost vezanu za ovaj tip primera, a to je da se agens uvek karakteriše kao ljut, radnju udaranja vrši u besu, bez neke određene namere da nanese štetu:

(292) a. *Jeg slo veggen i sinne. 'Udario sam zid u besu.'*

b. *Aldri hadde jeg blitt slik, jeg slo bordet foran meg. Etterhvert klarte jeg*

å roe meg ned og betjenten skjøv et kort mot meg... 'Nikad nisam bio ovakav, udario sam sto pred sobom. Konačno sam uspeo da se smirim, a policajac mi je pružio cedulju...'

c. *Pobesneo je, udario zid i izleteo iz sobe.*

d. *Full mann slo bilen sin med jernstang. 'Pijani čovek je udarao svoj auto gvozdenom šipkom.'*

e. *Mannen var full, slo bilen vår, og lagde noen små skader. 'Čovek je bio pijan, udario je naša kola (podrazumeva se rukom) i oštetio ga lakše na nekoliko mesta.'*

Ovakvo afektivno stanje agensa je potvrđeno i u odgovorima ispitanika. Većina ispitanika je ovaj tip rečenica prokomentarisala kao ne baš uobičajen, ali prihvatljiv, uz napomenu da im zvuči kao da je osoba koja udara besna. Još jedna zanimljivost, indikativna za vezu stepena pogođenosti i funkcije direktnog objekta, jesu odgovori izvesnog broja ispitanika koji su situaciju povezali sa dečjim govorom (važi i za norveški i za srpski jezik) i sa situacijom kada se dete udari o neki predmet i želi da ga kazni. Svi koji su dali ovaj tip odgovora naglasili su da se udareni predmet na neki način doživljava kao živ. Ovakvi odgovori ispitanika, kao i kontekst u prikupljenim primerima, ukazuju na uticaj koji afektivno stanje agensa može da ima na stepen pogođenosti primaoca udarca. Sila udaranja izvršenog u stanju besa je jača od uobičajene i samim tim uvećava i stepen pogođenosti udarene površine iznad prototipične, što tom učesniku omogućava da se „unapredi“ u funkciju direktnog objekta. Ukoliko uporedimo sve parametre tranzitivnosti u rečenicama:

(293) a. *Han slo i stolen/bordet/døra/veggen. Udario je u stolicu/sto/vrata/zid.*

b. *Han slo stolen/bordet/døra/veggen. Udario je stolicu/sto/vrata/zid.*

uočavamo dve razlike. Prva razlika se odnosi na nameru pri vršenju radnje: nepostojanje namere kod agensa u prvom primeru, dok je u drugom primeru radnja izvršena s namerom. Druga razlika je vezana za promenu u formi kodiranja pacijensa što bi ukazivalo na različit stepen pogođenosti. U prvom primeru je pacijens izražen predložkom konstrukcijom lokativnog karaktera, dok je u drugom direktni objekat,

dakle tipični pogođeni pacijens. Visok stepen pogođenosti pacijensa i pored toga što nema vidljivih promena na udarenoj površini ukazuje na činjenicu da je ovde reč o vrsti pogođenosti koja se ne može definisati uobičajenim sredstvima, vezanim za referentni okvir date situacije. Pogođenost stolice, stola, vrata, zida itd. iz primera tipa *Udario je stolicu/sto/vrata* se ne može objasniti ni promenom stanja učesnika, kao ni svojstvom temporalnog omeđavanja događaja jer tu funkciju podjednako uspešno vrši i primalac udarca kodiran perifernim sredstvima tranzitivnosti. Ovaj tip pogođenosti je direktno zavisao od odnosa agensa i pacijensa i inkapsuliran je u datom tranzitivnom događaju, a efekat radnje udaranja u vanjezičkim okvirima je u ovom kontekstu potpuno sporedan. Moguće je zamisliti scenario u kom su sto, stolica i sl. više oštećeni u situaciji kada neko na njih naleti slučajno nego kad ih udari ili šutne iz besa, ali ta informacija nije bitna za konceptualizaciju tranzitivnosti. Ono što je važno tiče se unutarjezičkog odnosa snaga: agentivnost jača sa uvođenjem namere koju udaranje u ljutnji podrazumeva i postiže prototipičnost, ali je snagom afekta i „prestizže”, energija se preliva i „puni“ pacijens podižući stepen pogođenosti na visok nivo. *Afektivna pogođenost*, kako bismo mogli nazvati ovu vrstu pogođenosti radnjom, predstavlja još jedan pokazatelj važne uloge koju konceptualizacija igra u pretakanju neke radnje iz realnosti u jezik. U primeru:

(294) *Tamo je svojom drvenom cipelom tako silno udario u prozorče da se okno rasprslo, a on je onda dodao veverici ono što je držao u ruci.*

radnja udaranja je izvršena s većim intenzitetom od uobičajenog, što je izraženo priloškom odredbom *tako silno*, a iz sekvence *da se okno rasprslo* sledi zaključak o potpunoj i trajnoj pogođenosti pacijensa. I pored ovakvog poretka stvari u vanjezičkoj realnosti, konstrukcija se odlikuje perifernim sredstvima izražavanja tranzitivnosti jer u procesu konceptualizacije pomenute karakteristike nisu prepoznate kao relevantne, pa nije došlo ni do pokretanja jezičkih mehanizama osobenih za prototipičnu tranzitivnost.

Nasuprot tome, i u našoj analizi, ali i u analizi koju su drugi lingvisti vršili na primerima tranzitivne alternacije u situacijama vezanim za pojačan intenzitet agensove aktivnosti (up. poglavlje o pacijensu, Kittilä 2002b:437 Hopper &

Thompson 1980:261) pokazalo se da neuobičajeno afektivno stanje agensa prolazi kroz filtere konceptualizacije i vrši veliki uticaj na odnos snaga u tranzitivnoj situaciji. Zaključke slične našima nalazimo i u radu Ane Kondamines o tranzitivizaciji rečenica bez unutrašnjeg argumenta, u kojima se priloška odredba za mesto „unapređuje” u direktni objekat. (Condamines 2013.): ”...nous voulons montrer que, dans des domaines spécialisés, la possibilité de cette transitivation (et plus particulièrement de la transitivation d’un complément de lieu) est liée à l’implication ‘affective’ du locuteur (et à celle qu’il suppose chez son interlocuteur). Le résultat de ce type de transitivation ne correspond pas à la structure normée et le locuteur ne peut se l’autoriser que dans des situations adaptées, situations dans lesquelles il se sent autorisé à dévier de la norme. (Condamines 2013:340)⁵⁸. Autorka svoju hipotezu dokazuje na građi francuskog jezika koja obuhvata upotrebu jezika među pecarošima. Upućuje i na slična istraživanja u domenima hobija i sporta (Condamines 2013:339–340), ali i sama navodi dopunske primere iz engleskog, italijanskog i španskog jezika, pa se može zaključiti da ova pojava nije izolovana. Fenomen koji obrađuje nije uobičajen u standardnom jeziku, već isključivo u okviru specifičnih komunikativnih okvira poput pecanja, golfa i sl. među sagovornicima koji dele istu strast. Prema tumačenju autorke, do tranzitivizacije priloške odredbe za mesto dolazi jer govornik želi da istakne jaku emotivnu vezu koja postoji između subjekta (a to je najčešće on sam) i mesta koje smešta na poziciju objekta (u ovom slučaju vodena površina u kojoj peca):

(295) *Difficile de pêcher une rivière que l’on connaît mal.* ‘Teško je *pecati reku* koju ne poznaješ dobro.’ (Condamines 2013:354)

Druga reakcija ispitanika na primere tranzitivizacije nežive površine udarca, pripisivanje ovakvih rečenica dečjem govoru, u sebi kombinuje i afektivno stanje agensa, ljutnju na udareni predmet, ali i konceptualnu sliku sveta kod dece u kojoj i predmeti imaju svoj unutrašnji mentalni život. Približavanje neanimatnog primaoca

⁵⁸ ... želimo da pokažemo da je u specijalizovanim domenima mogućnost ove tranzitivizacije (a naročito tranzitivizacije priloške odredbe za mesto) povezana sa implikacijom „afekta” kod govornika (kao i istom implikacijom koju on pretpostavlja kod svog sagovornika). Rezultat ovog tipa tranzitivizacije ne odgovara normiranoj upotrebi [jezika] i govornik je sebi dozvoljava samo u specifičnim situacijama, kada oseća da sme da odstupa od norme (Condamines 2013:340).

udarca prototipičnom pacijensu usled višeg nivoa pogođenosti od uobičajene utiče i na pripisivanje još nekih karakteristika prototipa ovom primaocu udarca, u ovom slučaju animatnosti.

U svakom slučaju, oba tumačenja ukazuju na važnu ulogu agensa u razmatranju pojma pogođenosti kao ključnog obeležja pacijentivnosti i potvrđuju hipotezu o korelaciji između semantičkih i sintaksičkih elemenata u okviru tranzitivne konstrukcije, kao i o povratnoj sprezi koja postoji između karakteristika učesnika u tranzitivnoj situaciji i stabilnosti tranzitivnosti u celini. Ovde se primalac sile usled atipičnog delovanja agensa (veći intenzitet sile) smatra pogođenim u većoj meri nego što je uobičajeno, i to ga približava prototipu pacijensa, a samim tim omogućava i ostvarivanje u sintaksičkoj ulozi direktnog objekta koja tipično pripada pacijensu.

Osim pomenutih primera, kao neanimatni pacijensi glagola udaranja realizovani u formi direktnog objekta mogu se javiti i **entiteti koji se tipično realizuju na poziciji instrumenta** (delovi tela, vozila i ostala oruđa), kao i **lekseme sa značenjem vrste udarca** (čvrga, šljaga, batine i sl.). Od svih instrumenata u obliku direktnog objekta najčešće srećemo imenice sa značenjem delova tela:

(296) *Han slo hånda/hodet... (i dørkarmen). Udario je ruku/glavu... (o dovratak).*

Za razliku od paralelnih primera u kojima su pomenuti delovi tela realizovani kao instrumenti, ovde su konceptualizovani kao pacijensi vidno pogođeni radnjom. U fokusu je bol kao posledica udarca i to lokalizovan u određenom delu tela, slično kao i u konstrukcijama tipa:

(297) *Jeg slo meg i hånda. Udario sam se u ruku.*

gde deo tela funkcioniše kao dopunski lokalizator tačke kontakta, a pacijens je iskazan povratnom zamenicom. Podrazumevano tumačenje je da je do udarca došlo slučajno.

Kad je reč o konstrukcijama sa delom tela u formi direktnog objekta, norveški i srpski jezik se razlikuju po pitanju namere. U norveškom jeziku postojanje ili

nepostojanje namere nije vezano za samu konstrukciju, kao što je to slučaj u srpskom jeziku, već iščitavanje namere zavisi od dela tela koji učestvuje u događaju. Glava i njeni delovi, kao najvažniji za život i zdravlje pojedinca, na poziciji direktnog objekta se pojavljuju gotovo isključivo u scenariju slučajnog udarca, a namera je prisutna samo u retkim primerima kad je reč o maloj deci u nastupu besa ili o ljudima poremećene psihe:

- (298) a. *Jeg falt og **slo hodet** i isen.* 'Pao sam i udario glavu o led.'
- b. *Jeg har en datter på 18 mnder som i flere uker nå **har slått hodet** i vegg/dør/gulv.* 'Imam ćerku od 18 meseci koja već nekoliko nedelja **udara glavom** o zid/vrata/pod.'
- c. *Jeg klarte ikke å svelge glosene som ville ut, selv om jeg **slo hodet** i veggen.* 'Nisam uspevao da progutam reči koje su htele van iako sam **udarao glavom** o zid.'

Ostali delovi tela se rangiraju prema aktivnosti u vršenju radnje. Norveški jezik konceptualizaciono jasno razdvaja šaku (*hånd/hand*) od ruke (*arm*) i stopalo (*fot*) od ostatka noge (*bein/ben*), pa se tako *hånd*, kao tipični sprovodnik radnje udaranja, najčešće javlja u primerima gde je udaranje izvršeno s namerom, za njom sledi *fot*, dok se lekseme *arm* i *bein* u direktnom objektu češće pojavljuju u primerima u kojima do udarca i do povrede dolazi slučajno:

- (299) a. *Jeg ble så forbanna at jeg **slo hånda** i veggen og brakk håndleddet.* 'Tako sam pobesnela da sam **udarila rukom** u zid i polomila ručni zglob.'
- b. *Jeg slengte meg ned på gulvet, **banket hodet** i veggen og sa...* 'Bacila sam se na pod, **lupila glavom** o zid i rekla...'
- c. *Jeg vet ikke hva jeg **slo foten** i, men det var sterke smerter.* 'Ne znam u šta sam **udarila stopalo**, ali su bolovi bili jaki.'
- d. *Blodet sprøytet ut i vannet mens Elias **dunket foten** mot bunnen for å alarmere utleieren i etasjen under.* 'Krv je u šikljala u vodu dok je Elijas **udarao stopalom** po dnu da bi alarmirao stanodavca na spratu

ispod njega.’

- e. *Hun tok tak i armen min hardt og dyttet meg ned trappa, og jeg husker at jeg **slo armen min** i veggen pga farten.* ’Snažno me je uhvatila za ruku i gurnula niz stepenice, i sećam se da sam **udarila ruku** o zid zbog brzine.’
- f. *Hun **slo armen** i gulvet så hardt hun bare kunne, og bannet.* ’**Udarila je rukom** o pod iz sve snage i opsovala.’

U srpskom jeziku je konstrukcija sa delom tela na poziciji direktnog objekta rezervisana za nenamerni udarac koji rezultuje povredom, dok se namera izražava konstrukcijom sa delom tela na poziciji instrumenta:

- (300) a. ***Udario je glavu** o zid/ruku o vrata.* (slučajnost)
b. ***Udario je glavom** o zid/rukom u vrata.* (namera)

I deo tela druge osobe može se naći na poziciji direktnog objekta:

- (301) a. *Og det var rett for jeg **slo ansiktet hans**, men det gjorde jeg ikke.* ’I samo što ga nisam **udario u lice** (dosl. udario njegovo lice), ali nisam to učinio.’
- b. ... *det var etter at noen **dunket hodet hans** i granittgulvet flere ganger.* ’...to se dogodilo pošto mu je neko više puta **lupio glavu** o granitni pod.’
- c. *Zgrabio je stražara za kosu i zverski **udario njegovu glavu** o radiator.*
- d. *Karl ga je dva puta udario u glavu, a potom mu tresnuo glavu o branik automobila.*

Najčešće se na ovoj poziciji nalazi imenica *hode* odn. *glava*, i to u konstrukciji koja podrazumeva udaranje nečijom glavom o tvrdu površinu. Od ostalih delova tela u ovoj konstrukciji pronašli smo imenice *ansikt* ’lice’, *arm* ’ruka’ (od ramena do šake) i *bein* ’noga’ (od kuka do stopala) u norveškom jeziku, a u srpskom jeziku samo imenicu *ruka*. U svim primerima lekseme sa značenjem dela tela čine deo šire

prisvojne konstrukcije koja služi kao neka vrsta referentne tačke preko koje se ostvaruje mentalna veza sa osobom kojoj dati deo tela pripada i koja je zapravo zaista pogođena radnjom udaranja⁵⁹. Prisvojna konstrukcija u norveškom jeziku uvek ima oblik imeničke sintagme u kojoj je imenica praćena prisvojnim oblikom ili joj on prethodi: *hans hode/hodet hans*, dok se u srpskom jeziku može izraziti dvojako. Sintagmom koja se obično smatra ekvivalentom norveške: *njegovu glavu*, ali i specifičnom konstrukcijom u kojoj se odnos posesivnosti izražava dativom: *Udario mu je glavu*. Ovaj vid izražavanja prisvojnosti sadrži i značenjsku nijansu pogođenosti posesora u većoj meri nego što je to implicirano samim posesivnim odnosom, a generalno podrazumeva i povećan stepen empatije⁶⁰ govornika prema primaocu udarca (Šarić 2002).

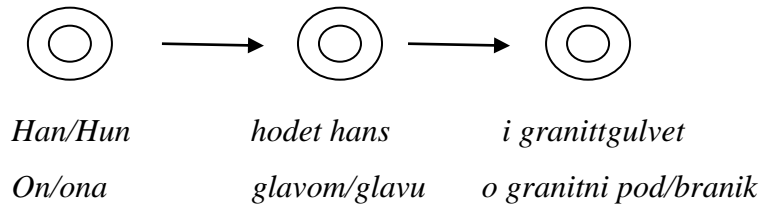
Pomenuli smo na početku ove diskusije da se delovi tela kodirani u obliku direktnog objekta tipično javljaju kao sredstva, odnosno kao međukarika koja povezuje izvor energije sa njenim upijačem u kauzalnom lancu. Ta se posrednička funkcija uglavnom održava i u grupi primera kojima se trenutno bavimo i deo tela konstruisan pacijentivno ne predstavlja krajnju kariku u prenosu energije, već je i dalje prenosilac energije do njenog konačnog cilja: *i granittgulvet* 'u granitni pod', *o radiator*, *o branik automobila* itd. Budući deo ljudskog bića, čitava taksonomska kategorija delova tela prebojena je animatnošću u određenom stepenu i stoga se njeni članovi lako mogu konceptualizovati kao pogođeni radnjom udaranja, ali unutrašnja struktura kauzalnog lanca ostaje ista kao i u situaciji u kojoj je deo tela koncipiran kao sredstvo:

(302) a. ... **dunket** hodet hans i *granittgulvet* → ... **ble dunket** med hodet i Granittgulvet

⁵⁹ Langacker jezički fenomen posesivnosti generalno tumači metonimijski jer tvrdi da svi markeri posesivnosti zapravo služe kao referencijalna tačka (*referential point*) za pristup semantičkom sadržaju lekseme koja označava onoga ko poseduje određeni predmet ili osobinu, a koja se u njegovom sistemu naziva metom (*target*) (Langacker 2008:505).

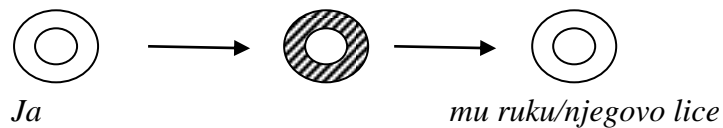
⁶⁰ Pod empatijom podrazumevamo zainteresovanost govornika za posledice koje radnja ima na primaoca udarca bez obzira da li je ta zainteresovanost dobronamerna ili ne.

b. *Tresnuo mu glavu o branik automobila* → *Tresnuo mu glavom o branik automobila.*

Postoje međutim i konstrukcije formalno jednake prethodnima, ali različitog značenja. U njima je deo tela poslednja karika u lancu i krajnji primalac energije udarca:

- (303) a. *Jeg **slo** ansiketet hans.* 'Udarilo sam ga u lice (dosl. Udarilo sam njegovo lice).'
- b. *Udarilo sam mu ruku.*

U oba slučaja imenicu sa značenjem dela tela na poziciji direktnog objekta može zameniti i zamenica koja upućuje na na ljudsko biće kome taj deo tela pripada, što ukazuje na specifičan odnos između osobe kao celine i njenih bioloških delova:

- (304) a. *Jeg **slo** ansiktet hans* → *Jeg **slo** ham...*
- b. *Udarilo sam mu ruku.* → *Udarilo sam njega.*
- c. ... ***dunket** hodet hans i granittgulvet* → ... ***dunket** ham i granittgulvet*
- d. *Tresnuo mu glavu o branik automobila* → *Tresnuo ga o branik automobila.*

Proverom zamenljivosti različitih GU u konstrukcijama u kojima se imenice sa značenjem dela tela nalaze na poziciji direktnog objekta, utvrdili smo da određene grupe unutar kategorije GU blokiraju ovaj vid konceptualizacije delova tela u okviru događaja udaranja:

- (305) a. *Kucnuo ga je po ruci/ramenu. *Kucnuo mu je ruku/rame.*
b. *Potapšao ga je po ramenu *Potapšao mu je rame.*
c. *Han dultet ham i ryggen. 'Munuo ga je u leđa.' *Han dultet hans rygg.*
'Munuo je njegovu leđa.'

Na osnovu analize predstavljene u poglavlju o elementima događaja udaranja utvrdili smo da je cilj udaranja iskazanog pomenutim glagolima i ostalim glagolima iz grupe GU slabije sile davanje neverbalnih signala i uspostavljanje komunikacije između agensa i primaoca udarca, te je fokus postavljen na primaoca udarca u celini, a ne na neki poseban deo tela. Zbog toga se deo tela kao učesnik u ovom tipu događaja udaranja ne može konceptualizovati kao pacijens pogođen radnjom i javlja se samo u konstrukciji lokativnog tipa, kao dopunski lokalizator tačke kontakta udarcem.

Druga grupa GU koja ne dopušta kodiranje leksema sa značenjem dela tela u obliku direktnog objekta sastoji se uglavnom od morfološki kompleksnih glagolskih jedinica kojima je zajedničko značenje nanošenja teških povreda primaocu udarca. Ovo je uslovljeno činjenicom da su povrede nanete udaranjem iskazanim ovim glagolima veoma ozbiljne, utiču na primaoca udarca kao celovitu osobu i nikako se ne mogu lokalizovati na samo jedan deo tela. Posledice izvršene radnje trpi celo telo, pa ideja o pogođenosti čitavog bića blokira bilo kakav oblik iskazivanja dopunske lokalizacije tačke kontakta:

- (306) a. *De banket ham opp. *De banket opp hans hode/*De banket ham opp i hode.*
b. *Prebili/Umlatili su ga. *Prebili/Umlatili su ga u glavu/po glavi.*

Lekseme sa značenjem vozila druga su po učestalosti taksonomska grupa iz kategorije sredstva koja može biti konceptualizovana kao vidno pogođena radnjom. Udaranje vozilima je gotovo uvek nenamerno (up. poglavlje o agensu), te se premeštanjem lekseme sa značenjem vozila iz uloge sredstva u ulogu pacijensa ili agensa ne postiže nikakav drugi efekat osim pomeranja fokusa sa njihove sprovodničke uloge na štetu prouzrokovanu udarcem kad je vozilo pacijens, odnosno delimičnu odgovornost u vršenju radnje kad je agens:

(307) a. *Udario/Lupio/Čuknuo sam auto.*

b. *Veiene var så glatt at jeg ikke kunne stoppe, og jeg **dunket bilen min** inn i bilen foran meg. 'Putevi su bili tako klizavi da nisam mogao da se zaustavim i **čuknuo** sam auto u kola ispred mene.'*

Srpski jezik pruža i mogućnost pojavljivanja imenice sa značenjem tuđeg vozila na poziciji direktnog objekta, dok su primeri tog tipa u norveškom jeziku neprihvatljivi:

(308) a. *Udario/Lupio/Čuknuo sam mu auto.*

b. **Jeg **slo/dunket bilen hans**.*

Ostala oruđa se i u norveškom i u srpskom jeziku veoma retko nalaze na poziciji direktnog objekta, odnosno retko se tumače kao pacijens pogođen radnjom u velikoj meri. Primeri ovog tipa su sporadični i nemaju značaja za opštu sliku o karakteristikama događaja udaranja:

(309) a. *Han **slo stokken** i butikkens kassaapparat. 'Udario je štapom (dosl.*

štap) u kasu u prodavnici.'

b. *Mislim da **sam malo udario štap** o kamen prilikom skidanja smuđa sa udice.*

Posebno zanimljiv deo građe po našem mišljenju čine primeri u kojima je direktni objekat imenica koja označava vrstu udarca, npr. šamar, čvrga, pljuska, pês

(u sportu) i sl. Ovaj tip lekseme se u norveškom jeziku može kombinovati samo sa glagolima sa značenjem davanja ili dobijanja: *gi/få*, tzv. laki glagol (*light verb*), osim u situacijama vezanim za sport:

- (310) a. *Jeg hadde reagert som om jeg fikk ørefik.* 'Reagovao sam kao da sam **dobio šamar**.
- b. *Det var ikke smerten i begynnelsen, men den utrolige ydmykelsen for en mann å få ris av en jevngammel kvinne.* 'U početku nije bio u pitanju bol, već neverovatno poniženje što sam kao muškarac **dobio batine** od žene istih godina.'
- c. *Bjerke slår hjørnesparket fra venstre perfekt....* 'Bjerke savršeno **izvodi** (dosl. udara) corner (dosl. udarac iz ugla) s leve strane...
- d. *Berbatov slår pasningen bak Tevez og Everton overtar.* 'Berbatov **izvodi** (dosl. udara) odavanje iza Teveza i Everton preuzima.'

U srpskom jeziku je situacija nešto drugačija. Ukoliko se događaj posmatra iz perspektive primaoca udarca, imenice sa značenjem vrste udarca koji nanosi bol se kombinuju samo sa glagolom *dobiti*, međutim, ukoliko se perspektiva postavi na izvor udarca, spski jezik u nekim slučajevima dopušta i kombinacije sa glagolima davanja, ali tipična konstrukcija je sa glagolima udaranja:

- (311) a. *dobiti batine/?dati batine/*udariti batine*
- b. *dobiti šamar, ćušku, pljusku, čvrgu/udariti šamar, ćušku, pljusku, čvrgu....*

Događaj udaranja ovog tipa je jasno koncipiran kao događaj davanja, pa je udarac o kome je reč zapravo pacijens u događaju davanja, a ne uobičajeni primalac udarca. Tome u prilog svedoči i forma recipijensa u kojoj se tipično realizuje pravi primalac udarca:

- (312) *Udarilo mu je čvrgu/šamar/pljusku....*

Udarci u sportu se ne javljaju u primerima sa GU srpskog jezika, već uz glagole tipa *izvesti, dati, dobiti* i sl.

b. Pacijens realizovan kao predložko-imenička konstrukcija

Pacijens je tipično realizovan kao predložko-imenička konstrukcija kad je primalac udarca neživa površina:

(313) *Ola slo til/i/på/mot vinduet. Pera je udario u/o stolicu/po stolici.*

Primećujemo da je i u norveškom i u srpskom jeziku moguće varirati predlog ispred imenice koja označava udarenu površinu.

Koncept opozicije sile najjasnije se iščitava iz primera sa predlogom mot 'ka', 'prema', 'o'. Stiče se utisak kao da se dve površine suočavaju u nekoj vrsti odmeravanja snaga, a implicira i intenzivnije vršenje radnje u odnosu na rečenice u kojima je isti primalac udarca uveden drugim predlogom:

(314) *Sprekkene bakerst på skaftet har sannsynligvis oppstått når denne delen av redskapet **har vært banket mot noe hardt** for å tvinge øksebladet tilbake i sin rette posisjon.* 'Pukotine na zadnjem delu drške su najverovatnije nastale kad je taj deo oruđa **udaren o nešto tvrdo** kako bi se sečivo vratilo na svoje mesto.'

Informanti su ocenili da se radnja udaranja u kojoj je primalac udarca uveden predlogom mot gotovo uvek doživljava kao iterativna, a to su pokazali i naši nalazi:

(315) a. *... og etterpå kastet jeg resten av tauet over kanten. Det **dasket mot steinene på vei ned** '... a zatim sam bacio ostatak užeta preko ivice.*

Udaralo je o stene sve dok se nije spustilo...'

b. *Den høyre neven klemte hardt om fiskestangen, og vesken **dasket mot***

hoften hans. 'Desna šaka je čvrsto stiskala štap za pecanje, a torba mu je

lupkala o kuk.'

Zanimljivo je što predlog *mot* nikada ne uvodi primaoca udarca u fiksiranim izrazima tipa *slå hånda/neven i bordet/bordflaten* 'udariti rukom/pesnicom o sto/površinu stola', *banke på døra* 'kucati na vrata', *klappe noen på skulderen/ryggen* 'potapšati nekoga po ramenu/leđima' i sl.

U primerima u kojima se predlozi *på*, koji takođe implicira iterativnost, i *mot* mogu naći uz iste glagole, uočava se razlika u rezultatu izvršenje radnje. Predlog *på* 'na', u skladu sa svojim fizičkim značenjem, najčešće ukazuje da je površina primaoca udarca prekrivena nečim, dok konstrukcije sa *mot* fokus drže na konceptu dinamike sile, eventualno se javlja implikacija emitovanja zvuka kod GU sa dominantnim elementom zvuka:

(316) a..... *spesielt pga all den heslige, ulakkerte plasten de har **klasket på** dem.*

'...Naročito zbog sve te užasne, nelakirane plastike koju su **udarili na** njih [automobile].'

b. *Mor la merke til at kvister og greiner **klasket mot** vinduet.* 'Majka je obratila pažnju na to da su grančice i grane **lupkale o** prozor.'

c. ... *haelene **klasket mot** gulvet.* '... potpetice su **klepetale o** pod.'

I u srpskom jeziku je u nekim slučajevima moguće izvršiti alternaciju predloga u predloškim sintagmama sa značenjem površine koja trpi udarac, npr:

(317) a. ***Udarilo je** ramenom u/o ogradu.*

b. ***Udarilo je** štapom po ogradi.*

Uopšteno se može reći da upotreba predloških konstrukcija tipa 'u+akuzativ' podrazumeva nameru agensa da udari upravo u pomenutu površinu, dok konstrukcije sa predlogom 'o' tipično kodiraju slučajnost (up. Šarić 2008:102). Upotreba konstrukcije po+lokativ rezervisana je za namerno vršenje radnje:

(318) a. *Inženjer **je** pritrčao zidu i nekoliko puta **udarilo u** njega glavom.*

- b. ... nakon što **je** sankama nekontrolisano nekoliko puta **udario** o zid staze.
- c. Da ili **lupim** u zid (*o zid) ili - da ga preskočim. Uvek sam voleo da se zaletim i preskočim ga.
- d. Bio je nekoliko metra od mladića koji je metalnom štanglom **udarao** po pleksiglasu.

Odnos namere i slučajnosti u konstrukcijama sa akuzativom međutim nije apsolutan i umnogome zavisi od tipa površine koja trpi udarac. Ukoliko je reč o biću kao površini udara, konstrukcija u+akuzativ najčešće ukazuje na nepostojanje namere i suprotstavlja se formi direktnog objekta koja implicira nameru:

- (319) a. *Miloš je udario Peru.*
 b. *Miloš je udario u Peru.*⁶¹

Ukoliko je, pak, površina udara neživi entitet, ne možemo da povučemo ovako jasnu granicu i čini se da je varijacija predloga *o* i *u* moguća gotovo u svim instancama vršenja radnje udaranja bez obzira na postojanje namere na strani agensa:

namera ne postoji:

- (320) a. *Skočio je iz helikoptera sa 1.200 m visine, a onda se umrsio padobran.*
Udario je u zemlju brzinom 120 km na sat.
- b. *Nedeljkoviću se kasno otvorio padobran i velikom brzinom udario je o zemlju.*
- c. *Geca pada, sad će udariti o beton.*
- d.*uhvatio se za grudi, jauknuo i srušio se. Glavom je udario u beton.*

namera postoji:

- (321) a. *Na to Vidić grmne eksponecijalno jačim glasom: „Ovo ne govori Dobrivoje*

⁶¹ U ovu konstrukciju ne mogu ući svi GU, rezervisana je samo za GU široke semantike koji nisu tipično vezani za okvir borbe i povređivanja, kao ni za indukovano kretanje kao tipično očekivani rezultat radnje.

Vidić, ovde govori Partija!“ i tresne pesnicom o sto. (moguće i u sto).

b. STEVA: *Juco, vidi, imam novu loptu. Udara loptom o zid.* JUCA:

Učionica nije za igru loptom. (moguće i u zid)

Pažljivim pregledom građe ipak smo uočili izvesne sistematske razlike koje postoje u distribuciji ova dva predloga uz glagole udaranja i ustanovili da u zavisnosti od konteksta jedna od konstrukcija ima prednost nad drugom čak i kad ih je moguće varirati.

Agens može udariti u/o neku površinu čitavim telom, delom tela ili instrumentom. U situacijama u kojima animatni agens udara čitavim telom, radnja se tipično tumači kao slučajna, a prednost ima predlog *o* kad je reč o neživoj površini koja apsorbuje udarac:

(322) *Srušio se na kameni pod. Pao kao proštac. Ali, kada je udario o tlo, u džepu mu se aktivirala bomba.*

Dok je predlog *u* rezervisan za udar telom u animatnog primaoca udarca:

(323) *Nisu ga mogli videti, ali hodnik je tako uzan da će udariti u njega ako se još malo približe.*

Najveći broj primera se odnosi na udaranje nekim delom svog ili tuđeg tela, a poseban status imaju glava i njeni delovi zbog vitalnog značaja za svakog pojedinca. Ako agens udara glavom, licem, čelom, potiljkom i sl. *u* neku površinu, radnja je tipično namerna s ciljem samopovređivanja, npr. ... *I on je navodno, kad je video šta je uradio, sam glavom udario u kamen...*, dok scenario udaranja sopstvenom glavom *o* neku površinu po pravilu podrazumeva slučajnost, npr. *Cimnuh glavom nazad i potiljkom udarih o zid.* Primera prve vrste je, očekivano, daleko manje od primera druge vrste jer svesni agens neće tipično izabrati da povredi samog sebe.

Udaranje tuđom glavom u neku tvrdnu površinu uvek se čini s predumišljajem s ciljem da se dotična osoba povredi i kazni:

(324) a. *Ščepao ga je za kosu i počeo da mu protresa glavu, pokazujući očiglednu nameru da je tresne o najbliži zid.*

b. *Potom ga je ščepao za vrat i nekoliko puta udario njegovom glavom u zid.*

S obzirom na to da udaranje drugim delovima tela o tvrdu površinu ne podrazumeva opasnost po život, distribucija predloga u/o+akuzativ je u ovim slučajevima slobodnija: *udariti nogom u/o zemlju/tlo/pod/vrata, udariti pesnicom/šakom/rukom u/o sto/zid/vrata* itd. Neke od ovih radnji mogu imati i simboličko značenje i izražavati odlučnost (udaranje rukom/šakom/pesnicom o sto) ili nestrpljenje (udaranje nogom o pod/zemlju) i u odnosu konkretnog i metaforičkog značenja neznatna prednost je na strani predloga *u* u konkretnim značenjima, a predloga *o* u metaforičkim značenjima, ali se ovo ne bi moglo definisati kao pravilo, već samo kao blaga tendencija. Ono što postoji kao jasno pravilo jeste izražavanje površine udara u slučajevima kada je deo tela izražen akuzativom, tj. ako je konceptualizovan kao pacijens, a ne kao instrument (up. prethodno poglavlje).

Ukoliko instrument udaranja nije deo tela, već neko oruđe, interes za efekat radnje na instrument opada i distinkcija namera/slučajnost više nije aktuelna. Oruđe se koristi svesno, pa je implikacija namere uvek prisutna, bez obzira na to kojim je predlogom uveden primalac udara:

(325) a. *Car lupi svojim štapom u pod.*

b. *Podigao je rabinski štap ukrašen slovima iz Knjige postanja i njime tri puta lupio o sto.*

Isto važi i ukoliko je oruđe realizovano kao agens, međutim distribucija predloga *u* i *o* tu nije sasvim slobodna, već zavisi od željenih efekata radnje. Ukoliko pogledamo primere:

(326) a. *Posle nekoliko trenutaka čamac je strahovito udario u obalu i zaustavio se .*

b. *Samo što je to rekao to se zaista desilo i čamac lupi o obalu uz takav*

tresak kao da je istovremeno pocepano četrdeset hiljada krevetskih čaršava .

možemo uočiti da su efekti koje izaziva udar čamca potpuno različiti u zavisnosti od toga koji je predlog upotrebljen. U primeru sa predlogom *u* fokus je na posledicama koji udar ima na kretanje čamca, dok je efekat u drugom slučaju pre svega zvučnog karaktera i tiče se čitave situacije, ne pojedinačnih učesnika. Fokus na kretanje i cilj tog kretanja (bilo da je željen ili neželjen) tipična je karakteristika konstrukcija *u+akuzativ*:

- (327) a. *Metak je pogodio cilj, ali je odskočio kao da je **udario** u kakvu metalnu ploču.*
b. *Život je počeo nakon što je asteroid **udario** u zemlju.*

Ova konstrukcija se najčešće javlja u scenariju u kom se vozilo kreće, gubi kontrolu i udara u neku površinu i tad nije moguće upotrebiti predlog *o*. Visoka frekvencija upotrebe konstrukcije *u+akuzativ* uz događaj udaranja u kom vozilo učestvuje bilo kao agens ili kao instrument ukazuje na značaj koji shema kretanja ka određenom cilju ima za distribuciju predloga *u* uz glagole udaranja. Pojam kretanja je vezan za njegovo prototipično značenje, a to je ulazak u neku vrstu sadržaoća (*container*) (Klikovac 2006:204). Predlog *u* praćen akuzativom dalje razvija značenje koje iz fokusa izbacuje ideju sadržavanja, ali zadržava onaj segment primarnog značenja koji se odnosi na kretanje ka sadržaoću i usmerenost na objekat u smislu površine, na jedno određeno mesto (Klikovac 2006:206). Ta usredsređenost na objekat prema kom se krećemo pruža prednost predlogu *u* u odnosu na ostale predloge koji mogu označavati kontakt između dve površine onda kad su u okviru događaja udaranja profilisani elementi kretanja i silovitog kontakta kao i površina udara u svojstvu lokalizacije cilja kretanja. Usmerenost na objekat metaforički korespondira sa usredsređenošću na cilj radnje, te omogućava jaku povezanost konstrukcije *u+akuzativ* sa namerom. Ovim semantičkim obeležjem predloga *u* možemo objasniti i isključivost upotrebe ovog predloga u scenarijima kad je primalac udara neki deo tela. Naime, više autora je zapazilo da se u ovom kontekstu

može upotrebiti isključivo konstrukcija *u+akuzativ*, a nikako *o+akuzativ* (Šarić 2008:102, Palić 2007:129):

- (328) a. *Pokušavam da ga desnim palcem **udarim u oko** (*o oko).*
b. *Već idućeg trenutka kiša kamenčića zafjukala je kroz prozor, i poneki kamenčić **udario je pravo u lice**. (*o lice)*
c. *U takvom jednom napadu dočepao je sestru, koja mu je prinostila lek i šolju s mlekom, **udario je šoljom u glavu**, okrvavio malo, a zatim izbio dušmanski. (*o glavu)*

Ovaj tip upotrebe se slaže sa prethodno iznetim zaključcima jer u datim primerima deo tela funkcioniše kao dopunski, precizni lokalizator mesta udara na pacijensu izraženom formom direktnog objekta. Sužavanje perspektive sa čitavog tela na samo jedan njegov deo predstavlja instancu usredsređenosti na cilj, a u njegovoj osnovi se nalazi dinamička shema kretanja ka cilju. Primeri koji se na prvi pogled ne uklapaju u ideju o usredsređenosti na određeno mesto na površini udara tiču se udaranja *u nekoga*, slučajno sudaranje jednog tela s drugim bez fokusiranja na neki poseban deo tela:

- (329) *Miloš je **udario u Peru**.*

Ovde zaista ne postoji podatak o tome koji je deo tela udaren i stiče se utisak da nikakve usredsređenosti i nema jer ne uočavamo pozadinsku površinu na kojoj bi *Peru* predstavljao precizniju lokaciju. Širi situativni okvir, međutim, pruža informaciju o postojanju nekakve pozadinske površine pošto je ovakvu rečenicu moguće upotrebiti u kontekstu kada se agens kreće prostorom ispunjenim ljudima ili predmetima i usled nepažnje slučajno naleće na pacijensa. Pacijens tako predstavlja mesto udara koje se kontrastira u odnosu na sva druga moguća mesta na pozadinskoj površini, te zaključujemo da hipoteza o o usredsređenosti na određeno mesto u konstrukcijama *u+akuzativ* važi i u ovom slučaju.

Ukoliko predlog *u* zamenimo predlogom *o* (tamo gde je to moguće), fokus se proširuje na obe površine u kontaktu sa implikacijom dvosmernog delovanja sile.

Čini nam se da je u ovom slučaju pažnja usmerena na samu činjenicu da dolazi do silovitog kontakta i na odnos sila u tom kontaktu, kao i da u ovom tipu konstrukcije fizički element dinamike sile može biti prisutan u čistom obliku bez primesa namere da se radnjom postigne neki određeni efekat (i pored toga što je agens voljno umešan u radnju):

(330) *Trese igračke - udara njima o pod, sto, itd ...*

dok je u konstrukcijama sa predlogom *u* on uvek pomešan s namerom da se udari upravo površina ka kojoj se izvor udarca kreće. Marija Brala Vukanović u svom radu posvećenom mapiranju značenja predloga *o* u hrvatskom jeziku naročito ističe ovo njegovo značenje opozicije sila između dve površine (Brala Vukanović 2009:81–82) i čak ga proglašava za primarno na račun prostornog značenja. Primeri koji najjasnije svedoče o značaju okvira dinamike sile za tumačenje predloga *o* jesu slučajevi kad se obe površine kreću jedna ka drugoj i na taj način ostvaruju kontakt:

(331) a. *Dok udariš dlanom o dlan.*

b. *Kucnuli su se čašom o čašu.*

c. *Udara jednim predmetom o drugi ...*

Ukoliko postoji namera postizanja nekog određenog efekta udaranjem *o* neku površinu, to je primarno stvaranje zvuka, a dalje i razni drugi efekti metonimijski povezani sa stvaranjem zvuka udarcem, kao što su: davanje signala za smirivanje/utišavanje publike, izražavanje nadmoći, ljutnje:

(332) a. *Sekretar podiže kalajni bokal i tresnu njime o sto. „Bravo“, povika i klimnu glavom kad je graja zamrla.*

b. *Ljutito tresnu karte o sto.*

Konstrukcije tipa *po+lokativ* podrazumevaju donekle drugačiju konceptualizaciju odnosa sila i površina u odnosu na konstrukcije sa akuzativom.

Upotreba predloga *po* uz imenice u lokativu tipično podrazumeva ili radnju koja se ponavlja:

(333) *Udarao ga je po glavi.*

ili udaranje po različitim mestima (distributivno značenje):

(334) *On je dodao da su ga žandarmi pendrecima **udarali po leđima, vratu, rukama, glavi.***

U građi nailazimo i na mnogobrojne primere upotrebe ovog predloga u punktualnim događajima udaranja:

(335) a. *Udarila ga je po guzi.*

b. *Lupio ga je po glavi.*

c. ... *udario sekirom po stablu bora...*

U Šarić (2008) se tvrdi da je upotreba predloga *po* neobična uz semelfaktivne glagole tipa *lupnuti* upravo zbog njegovog iterativnog i distributivnog značenja (Šarić 2008:102), dok se u Piper (1997) tvrdi da se u konstrukcijama sa glagolima udaranja „distributivna komponenta semantičke strukture modela po-Nloc obično neutralizuje, a cela sintagma dobija adlativno značenje, upor. Udariti po stolu, lupiti se po kolenu“ (Piper 1997:73). Ističe još da u određenom leksičkom okruženju to adlativno značenje može biti blisko objekatskom i navodi primere: *Artiljerija tuče most* i *Artiljerija tuče po mostu*. Prema našoj analizi ovakva alternacija je moguća u istom situativnom okruženju koje postoji u slučajevima kada je ustaljena konstrukcija *u-akuzativ* izražena formom akuzativa tj. centralnim sredstvima tranzitivnosti (pojačana afektivnost kod agensa ili „animističko“ shvatanje sveta – tumačenje primera iz dečje perspektive prema kojoj je čitav svet oduhovljen). U sekundarnim značenjima glagola udaranja ovaj pomak u realizaciji se ostvaruje uz pomoć drugih mehanizama jer se na različitim mestima u okviru polisemantičke strukture glagola udaranja aktiviraju različiti tipovi konceptualizacije te situacije sa

fokusom na različitim elementima čitavog događaja. Ono što smo mi zapazili u vezi sa delovanjem sile udarca na površinu izraženu oblikom *po+lokativ* u odnosu na druge tipove realizacije primaoca udarca jeste defokusiranost sa jedne tačke udarene površine, kao što je to slučaj sa konstrukcijom *u+akuzativ* (*Udario je rukom u staklo*), već fokusiranost na čitavu površinu (iako nam je na osnovu poznavanja vanjezičke stvarnosti jasno da se punktualni kontakt ostvaruje samo u jednoj tački): (*Udario je rukom po staklu*). U konstrukcijama sa *po* nema sužavanja perspektive i fokus nije toliko na kretanju. Za razliku od predloga *u* i *o*, koji mogu da impliciraju slučajan udarac, površina izražena predlogom *po+lokativ* uvek je udarena s namerom bez obzira da li je reč o živoj ili neživoj površini kao i da li je udarac izvršen delom tela ili nekim oruđem:

- (336) a. *Šta biste obavezno uradili da vam je sutra poslednji dan života? **Lupao** glavom po tastaturi.*
 b. *Ušao u sobu uhvatio je za kosu i 5-6 puta joj **udario** glavom po tastaturi.*
 c. *Aksentije je gledao čas sina, čas unuka, dok mu nije pozlilo od nejasnog i napornog razgovora; **tresnu** štapom po stolu, prodera se.*

Vratimo se pitanju animatnosti pacijensa izraženom konstrukcijom sa predlogom. Ukoliko uporedimo reakcije ispitanika na animatnog i neanimatnog primaoca udarca u istoj predložkoj konstrukciji, uočavamo da i jednu i drugu situaciju doživljavaju kao radnju koja je tipično izvršena slučajno, bez volje i namere agensa, ali je izvestan broj ispitanika prokomentarisao da im je prihvatljivije da se u ovoj poziciji nađe neživa površina nego živo biće. Radi se o sedmoro od 84 ispitanika (srpski jezik), što nije statistički značajno, ali može ukazati na moguću povratnu spregu između predložko-imeničke konstrukcije i neživog primaoca udarca na toj poziciji. U norveškom jeziku nije uobičajeno da se slučajan udarac leksikalizuje centralnim članom kategorije GU, pa je većina ispitanika ovu konstrukciju ocenila kao potpuno neprihvatljivu. Oni koji su je procenili kao prihvatljivu u određenim situacijama, naglasili su da bi trebalo dodati imenicu sa

značenjem dela tela kao lokalizatorom udarca. Slučajno udaranje se u norveškom jeziku leksikalizuje pre svega glagoliom *dunke*:

(337) ... *og da en person **dunke** i ham trodde han at det var mannen* '... i kada je neko udario u njega, mislio je da je to onaj čovek...'

Slučajno udaranje se još može iskazati i leksemama koje ne pripadaju našem korpusu, glagolima *treffe* (primarno značenje – *slučajno sresti*) i *støte* (*zabosti, sudariti se, nasukati se*).

U ovom tipu konstrukcije sa animatnim primaocem udarca pojavljuje se samo ograničen broj GU: *dunke i noen, udariti/lupiti/tresnuti u nekoga*. Primećujemo da su, pored srpskog glagola udariti, koji svojom prototipičnošću obuhvata sve pojave oblike udaranja, u ovoj grupi i glagoli kod kojih je dominantan element zvuka. Akustični element u centralnom području semantičkog geštalta verovatno može da blokira implikaciju povrede koja je gotovo uvek prisutna u kombinaciji GU jake ili neutralne sile i animatnog primaoca udarca.

S druge strane, pojava kombinovanja nekih GU sa živim pacijensom u konstrukciji tipičnoj za nežive može se posmatrati i iz drugog smera, iz pravca sintakse, pa se tako može objasniti činjenicom da predložka konstrukcija, neraskidivo vezana sa idejom delimične pogođenosti radnjom, utiče na učitavanje tih elemenata u sadržaje koji se nađu na toj poziciji.

5.1.2.2. Cilj

U delu akcionog lanca koji predstavlja odredište vektora sile udarca možemo naći i učesnike koje smo nazvali *cilj*. Postojanje cilja je uslovljeno postojanjem pacijensa u istom akcionom lancu, a od njega se razlikuje po tome što iako prima izvesnu količinu energije udarca, to čini tek posredno, preko pacijensa, koji je već upio najveći deo energije, kao i po tome što je lokalizatorske prirode bez implikacija o pogođenosti radnjom. Sila udarca se do cilja prenosi isključivo diskontinuiranim kontaktom sa izvorom udarca u konstrukciji indukovano g kretanja:

(338) a. *Han sparket ballen i mål. Šutnuo je loptu u gol.*

b. *Fra 5-6 meter ble ballen banket mot mål...* 'Lopta je **udarena** ka голу sa udaljenosti od 5-6 metara...'

Isti tip konstrukcije se sreće u primerima kao što je *Udario ga je u ruku*, međutim učesnika *u ruku* nismo izdvojili kao cilj zbog toga što je to samo preciznija lokalizacija na samom pacijensu, tj. ne dolazi do diskontinuiranog kontakta koji je ključno obeležje cilja.

(339) a. *Han slo utforderen Remigio Molina i gulvet i andre runde. 'Bacio je* (dosl. Udario je) izazivača Remidija Molinu na pod u drugoj rundi.'

b. *Fem arkitektstudenter på ekskursjon befant seg ytterst på øyen, da en stor bølge slo tre av dem på sjøen.* 'Petoro studenata arhitekture su se na ekskurziji našli na samoj ivici ostrva, kada je jedan veliki talas **bacio** (dosl. udario) njih troje u more.'

c. *Jeg bare klasker dem rett ned i en form – ikke skal de eltes, formes eller etterheves!* 'Ja ih [zemičke] samo **bacim/fljusnem** pravo u pleh – nema potrebe da ih mesite, oblikujete ili pustite da narastu!'

d. . . *...crvene farbe koju je veštım zamahom fljusnuo na središnjı deo jedne slike...*

Već smo pomenuli da se GU u konstrukciji indukovanog kretanja značenjski preklapaju sa grupom glagola bacanja i da ovde prenosnik energije udarca realizovan kao direktni objekat predstavlja pragmatički fokus za razliku od tipičnog strukturnog okvira radnje udaranja gde se pažnja poklanja čitavom toku radnje sa posebnim fokusom na primaoca udarca kao poslednjeg učesnika u lancu. Zbog toga neki autori tvrde da se u konstrukciji indukovanog kretanja radi o složenom događaju koji se sastoji od dva poddogađaja: kauzativnog segmenta (u ovom slučaju udaranje) i uzrokovanog segmenta koji podrazumeva rezultat (u ovom slučaju kretanje lopte ili nekog drugog entiteta) (Levin & Rappaport Hovav 2005:113). Predstavnicı kauzalnog pravca predstavljanja i modelovanja jezički oblikovanog događaja

kompleksne događaje predstavljaju kao neprekinuti kauzalni lanac ali i oni ističu učesnika na poziciji direktnog objekta kao okosnicu čitavog ovog semantičko-sintaksičkog konstrukta jer je upravo taj učesnik upijač (dela) energije koju odašilje izvor sile i na neki način cilj agensovog delanja. Kroft govori o dve vrste semantičkih uloga, onima koje prethode učesniku na mestu objekta i onima koje ga slede (*antecedent and subsequent roles*) (Croft 1991). Prva grupa uloga obuhvata: sredstvo, komitativ, način i uzrok, a druga grupa: beneficijens, primaoca i rezultat (Croft 1991:185). Sličan koncept zastupa i Langaker koji čitav akcioni lanac deli na dva dela, izvorni domen (agens i pacijens) i ciljni domen (tema, doživljavač i primalac) (Langacker 1991:327). U tom smislu možemo i govoriti o kontinuumu između pacijensa i cilja, naročito kad je reč o neanimatnoj površini. Neanimatne površine kao krajnja karika u kauzalnom lancu radnje udaranja imaju izražen lokativni karakter, te se može govoriti o sinkretizmu u sintaksičkom izrazu pacijensa i cilja. Taj sinkretizam je daleko izraženiji u norveškom jeziku, dok u srpskom jeziku postoji niz restrikcija koje razdvajaju ova dva učesnika:

- (340) a. *Han sparket i bordet. 'Šutnuo je sto (dosl. u sto).'*
b. *Han sparket ballen i mål. 'Šutnuo je loptu u gol.'*

U ovom konkretnom primeru srpski jezik istu situaciju konstruiše drugačije (neanimatni primalac udarca se izražava centralnim sredstvima tranzitivnosti) jer se jaka implikacija rezultativnosti prisutna u semantičkoj strukturi glagola *šutnuti* prenosi na sve njegove upotrebe, pa i na one učesnike koji se ne mogu pokrenuti pod uticajem zadatog udarca i time ostvariti svoj pacijentivni potencijal. Neki od drugih GU dozvoljavaju obličko poklapanje pacijensa i cilja:

- (341) a. *Tresnuo je u zid.*
b. *Tresnuo je loptu u mrežu.*

Većina srpskih GU se ne može pojaviti u strukturi tipičnoj za indukovano kretanje, a oni koji mogu često zahtevaju različito konstruisanje poslednje karike u kauzalnom lancu u zavisnosti od toga da li je u pitanju pacijens ili cilj:

(342) a. *Udario je u sto.* **Udario je loptu u gol.* ali *Udario je loptu ka голу.*

b. *Lupio je u zid.* **Lupio je loptu u gol.* **Lupio je loptu ka голу.*

Učesnik kog smo nazvali 'cilj' pretežno je neanimatan i lokacijskog je karaktera, što je generalna odlika primaoca udarca u događaju udaranja. Ukoliko se na ovoj poziciji nađe animatni učesnik, konstrukcija se može tumačiti kao izraz radnje davanja:

(343) *Šutnuo je loptu drugom igraču.*

Već smo govorili o tome koliko su radnja udaranja i radnja davanja konceptualno bliske jer se i krajnja karika u kauzalnom lancu obe radnje može podvesti pod odrednicu *recipijens*. U kontekstu bazičnih konceptualnih struktura, obe radnje se upisuju u okvir slikovne sheme kretanja u kojoj se energija kreće linearno od izvora, pošiljaoca sile, ka primaocu sile.

5.1.2.3. Zaključak

Deo akcionog lanca nazvan 'primalac udarca' obuhvata semantičke uloge pacijens i cilj. Pacijens definišemo kao krajnju kariku u kauzalnom lancu radnje udaranja, koja upija energiju izvršene radnje u direktnom kontaktu sa agensom ili sa eksternim sredstvom koje sa agensom čini jedinstvo. Ukoliko je sila udaranja do primaoca udarca stigla posredstvom entiteta koji je bio u diskontinuiranom kontaktu sa agensom, reč je o učesniku nazvanom 'cilj'.

Suštinski je reč o kontinuumu na kom se ne može uvek bez ostatka povući crta između pacijensa i cilja. Prema Kroftovoj i Langakerovoj podeli semantičkih uloga na one koje prethode i one koje slede učesnika u obliku direktnog objekta, cilj spada u drugu kategoriju, a pacijens, tipično izražen formom direktnog objekta, predstavlja centar lanca. Situacija ipak nije tako jednostavna jer se pragmatički fokus menja u svakom konkretnom iskazu, što za sobom povlači da se učesnik koji zauzima isti položaj u kauzalnom lancu u jednom slučaju može konceptualizovati kao glavni

upijač energije i pojaviti se u formi direktnog objekta, a u drugom kao običan prenosnik energije i tada se kodira kao sredstvo:

(344) a.... *jedan od policajaca je tresnuo vrata od kombija taksisti u lice...*

b. *Tresnuo je vratima za sobom.*

S druge strane uočavamo konceptualnu bliskost neanimatnih učesnika u sledećim primerima:

(345) a. *Tresnuo je u zid.*

b. *Tresnuo ga je u ruku.*

c. *Tresnuo je loptu u gol.*

Prema kriterijumima izloženim u radu učesnik iskazan predloškom sintagmom u prvom primeru tumači se kao atipični pacijens, u drugom kao precizna lokalizacija tačke udarca, a u trećem kao cilj. Lokalizatorska priroda zajednička svima je jasno vidljiva, pa ne možemo govoriti o jasno odeljenim ulogama, već ih posmatramo kao manje ili više „dobre“ primerke pacijensa i cilja.

Zbog lokalizatorske prirode primaoca udarca neki autori mu odriču pristup u semantičku ulogu pacijensa tvrdeći da GU inherentno ne nose informaciju o promeni stanja učesnika koji trpi radnju udaranja i da stoga ne prelazi prag pogođenosti neophodan za pacijentivno određenje. Analizom građe smo utvrdili da se živa bića u ulozi primaoca udarca mogu smatrati pogođenim radnjom u većoj meri nego što su to nežive površine čak i ako ne postoje fizički vidljive promene pošto živa bića poseduju i unutrašnji, mentalni život na koji se pogođenost radnjom može odnositi, pa sve animatne primaoce udarca tumačimo kao tipični pacijens iskazan centralnim sredstvima tranzitivnosti. Utvrdili smo još i da je za pojam pogođenosti bitan odnos između učesnika u čitavom događaju i ravnoteža tranzitivnosti, pa se tipičnim pacijensima mogu smatrati i neki neanimatni učesnici u onim situacijama kada intenzitet vršenja radnje premaši uobičajeni nivo:

(346) *Udarilo je sto/stolicu u besu.*

Ovaj nalaz je zanimljiv utoliko što je suprotan viđenju pacijensa raširenom u literaturi prema kom je pacijens tipično neanimatan.

5. ZAKLJUČAK

Predmet rada je leksičko-semantička analiza grupe glagola sa značenjem 'udariti' u norveškom i srpskom jeziku, a osnovnim ciljevima istraživanja se mogu smatrati detaljan leksičko-semantički opis ove grupe glagola u pomenutim jezicima i utvrđivanje paradigmatskih odnosa u okviru grupe uz međujezičko kontrastiranje rezultata. Sekundarni cilj rada bi bio utvrđivanje korelacija značenjskih i sintaksičkih elemenata i stepena njihove međuzavisnosti na planu semantičko-sintaksičkog interfejsa analizirane grupe glagola.

Istraživanje je sprovedeno na građi prikupljenoj iz elektronskih korpusa norveškog i srpskog jezika, jednojezičnih rečnika oba jezika, kao i iz rečnika sinonima.

U teorijskom i metodološkom okviru rad je koncipiran na temeljima kognitivne lingvistike i objedinjuje nekoliko pristupa ispitivanju semantike glagola. Budući da smatramo da je značenje glagola zavisno od okruženja, veoma važnu okosnicu naše analize čini pojam **dogadjaja**. Događaj shvatamo kao saznajni geštalt u koji je posredstvom konceptualnih struktura pretočen određeni segment našeg znanja o svetu. U opisu događaja koristimo opšti teorijski okvir **dinamike sile**, a odnose među učesnicima događaja predstavljamo kao lančani prenos energije duž **uzročno-posledičnog lanca**. Karakteristike i ponašanje učesnika događaja tumačimo iz šire perspektive **semantičkih uloga**. Svim problemima kategorizacije u radu pristupamo iz perspektive **teorije prototipa**.

Iako se o glagolima udaranja često diskutuje u lingvističkoj literaturi, još uvek nema radova, koliko je nama poznato, koji daju definiciju grupe GU i razgraničavaju odnose između glagola unutar grupe. Autori tzv. semantičko-sintaksičkih istraživanja bave se opštom problematikom odnosa između glagolskog značenja i argumentске strukture glagola i nemaju za cilj ispitivanje pojedinih glagolskih leksema. Stoga su

njihova zapažanja o grupi GU zasnovana samo na ispitivanju centralnog člana grupe, a zaključke mahom nekritički proširuju na čitavu grupu. Studije koje se ne bave argumentskom strukturom GU u razmatranje uzimaju mnogo veći broj glagola i teže da utvrde principe organizacije grupe i one elemente značenja koji predstavljaju pokretače polisemantičke disperzije.

Prvi korak u analizi bio je detaljan opis događaja udaranja i utvrđivanje elemenata šireg situativnog okvira ove radnje. Pokušali smo da odredimo one elemente događaja koji su zajednički svim ekscerpiranim glagolima, tj. koji se sistematski ponavljaju u prikupljenoj građi. Pokazalo se da jezgro događaja udaranja čine pre svega zadavalac udarca i primalac udarca, koji ostvaruju siloviti kontakt pokretanjem makar jednog od njih, najčešće učesnika koji zadaje udarac. U pojedinim segmentima građe pojavljuju se i elementi kao što su: eksterno sredstvo za vršenje radnje udaranja, cilj ka kome se kreće udarena površina i posledica udarca. Iako ovi elementi nisu nužno prisutni u konstruisanju koncepta udaranja posmatranog uopšteno, iz makroperspektive, leksikalizovani su u izvesnom broju glagolskih leksema, i time predstavljaju kriterijum za podelu grupe GU na više manjih podgrupa. U ovom delu rada posebna pažnja se obraća na moguće posledice vršenja radnje udaranja. Prema tipu promene kroz koji prolazi površina koja trpi udarac, rezultat može biti delimična promena, odn. modifikacija površine ili potpuna promena, odn. uništavanje primaoca udarca. Ukoliko je reč o neanimatnom učesniku, i jedan i drugi tip promene spadaju u grupu fizičkih efekata, a to mogu biti: odavanje zvuka, modifikacija površine (ulubljanje, zabijanje, nameštanje, stvaranje), pokretanje primaoca udarca ili njegovo uništavanje. Kod animatnog učesnika kao primaoca udarca mora da se vodi računa o činjenici da je živo biće sklop fizičkog i psihičkog, te se i radnja udaranja odražava na oba ova nivoa. Na psihičkom nivou delimična promena se ostvaruje kao neverbalna komunikacija ili iskazivanje emocija, dok su bol i povređivanje kao posledica udaranja istovremeno prisutni na oba nivoa. Kretanje se smatra samo fizičkom posledicom udaranja. Totalna promena podrazumeva ubijanje učesnika koji trpi udarac.

Pri podeli na jezgro i periferiju događaja udaranja, nametnuo se problem smeštanja elementa zvuka. Prema našem znanju o svetu, zvuk je uvek prisutan kao rezultat udaranja, a ispostavilo se i da je veliki broj glagola udaranja onomatopejskog

porekla, što podrazumeva da element zvuka zauzima važno mesto u njihovoj leksičkoj strukturi. Ovakvo pozicioniranje zvuka ukazuje na poseban značaj tog elementa u konceptualizaciji udaranja, te smo razmatrali mogućnost da ga uvrstimo u primarni sloj strukture događaja udaranja. Činjenica da ga neki drugi tip rezultata ipak može potisnuti ka pozadini strukture čak i u derivatima onomatopejskih glagola, prevagla je u korist mišljenja da zvuk ipak ne pripada jezgru koncepta udaranja jer nije u uvek prisutan u profilisanom delu strukture svih GU. Važno je naglasiti da se svaki od elemenata iz pozadinskih slojeva može pojaviti i u profilisanom delu u zavisnosti od toga koji je GU u pitanju, kao i u zavisnosti od govorne situacije.

Naredni korak u analizi je podrazumevao povlačenje granica oko grupe GU i određivanje njenih ključnih karakteristika. Najveći broj glagola dobijen ekscerpcijom iz rečnika ili iz radova koji se bave ovom problematikom nedvosmisleno pripada glagolima udaranja, međutim, izvestan broj glagola se nije sasvim uklapao u sliku događaja udaranja do koje smo došli u prethodnom poglavlju. Problem je, naime, bio u parentetičnosti tih glagola i u činjenici da je druga radnja leksikalizovana u ovim leksemama dominantnija u odnosu na samu radnju udaranja. S obzirom na to da smo se u radu opredelili za teoriju prototipa kao pristup kategorizaciji, i ovi glagoli bi se mogli smatrati glagolima udaranja, ali raspoređenim po rubnoj regiji kategorije. Za potrebe analize je, međutim, bilo potrebno tačno odrediti stepen članstva glagolskih leksema u okviru grupe GU, a zatim izdvojiti one glagole koji će se dalje obrađivati. Stepenu članstva u kategoriji se, prema teoriji prototipa, određuje utvrđivanjem sličnosti sa prototipom, te smo u nastavku rada pokušali što detaljnije da opišemo centralni član grupe GU u norveškom i srpskom jeziku. Pokazalo se da je semantički sadržaj norveškog i srpskog prototipnog glagola u događaju udaranja veoma sličan, mada smo uočili i nekoliko razlika. Prva se tiče implikacije namere učesnika koji zadaje udarac. U norveškom jeziku je ta implikacija daleko jača nego u srpskom ukoliko je primalac sile živo biće, što se može videti iz činjenice da se ovaj glagol vrlo retko modifikuje priloškim izrazima tipa „slučajno“. U srpskom jeziku je to sasvim uobičajeno. Druga razlika se odnosi na tipove sekundarnih semantičkih realizacija koje ovi glagoli ostvaruju. Čini se da norveški glagol *slå* ima jaču perceptivno-motoričku podlogu, te se uočava mnogo više značenja koja profilišu kretanje izvora sile bez obaveznog kontakta: *slå ut armene* 'širiti ruke', *slå sjal om*

seg selv, 'obmotati se šalom', *slå en sirkel*, 'opisati kružnicu', *slå salto* 'izvesti salto'.... U polisemantičkoj strukturi srpskog glagola udariti preovlađuju značenjski elementi naglosti i siline, pa tako dobijamo značenja tipa: *udariti na hranu/piće*, *udariti u pisanje/smejanje/hrkanje*.... Ostaje otvoreno pitanje da li ova razlika prožima polisemantičke strukture čitave grupe i u kolikoj meri. Takva vrsta istraživanja bi u budućnosti svakako dopunila i obogatila saznanja do kojih se do sada stiglo u proučavanju glagola udaranja.

Kontrastiranjem odlika članova centra i periferije kategorije, došli smo do zaključka da je jedna od osnovnih karakteristika glagola udaranja značenje opozicije sile između dve površine, kao i da se slikovna shema udaranja poklapa sa slikovnom shemom kretanja. Površina u koju se udara konceptualizuje se kao primalac, a čitav događaj udaranja kao događaj davanja/primanja. Ovaj nalaz potvrđuju i konstrukcije kojima možemo parafrazirati GU, a koje sadrže glagole dati/dobiti + imenicu sa značenjem udarca. U srpskom jeziku, za razliku od norveškog, moguće je ovu konstrukciju napraviti čak i sa samim glagolima udaranja.

Opisivanjem događaja udaranja i rastvaranjem GU na značenjske elemente utvrdili smo da leksičko-semantička grupa GU oba jezika deli iste elemente značenjske strukture. Struktura same grupe se donekle razlikuje u norveškom i srpskom jeziku u tom smislu što norveški prototipični GU, glagol *slå*, ubedljivo dominira grupom po svim osnovama, dok je centralni prostor kategorije srpskih GU ispunjen i glagolima *biti* i *tući*, a u širem centru kategorije nalaze se još i *lupiti* i *tresnuti*. Prilikom omeđavanja građe i ispitivanja karakteristika GU došli smo do zaključka da tipični GU ima svršeni oblik (ovo važi samo za srpski jezik), što se objašnjava semelfaktivnom prirodom radnje udaranja. Nesvršeni oblici srpskih GU iskazuju iterativnu radnju, niz pojedinačnih udaraca, što se može smatrati sekundarnom aspektualnom karakteristikom GU. Iako nije primarni način ostvarivanja radnje udaranja, iterativni sled je u nekim situacijama jedini vid vršenja ove radnje.

Leksičko-semantička analiza sprovedena na glagolima GU obuhvatila je i analizu svake pojedinačne lekseme i njeno kontrastiranje sa drugim glagolskim leksemama u okviru jedne klase. Klase smo oformili na osnovu parametara sile, zvuka i sredstva, koji su se pokazali kao bitni semantički faktori u grupi GU.

Analizom sličnosti i razlika na sintagmatskom planu prema mogućnostima kombinovanja sa različitim tipovima učesnika, definisali smo paradigmatičke odnose u okviru svake klase i utvrdili stepen njihove međusobne bliskosti. Na međujezičkom planu treba istaći činjenicu da norveški jezik ima manji broj GU koji impliciraju nanošenje bola drugom ljudskom biću, a da se broj glagolskih jedinica u okviru drugih klasa uglavnom poklapa. Informacije o rezultatu vršenja radnje, koje nisu inherentno prisutne u semantici GU, nalaze se u tvorbeno kompleksnom segmentu građe norveškog i srpskog jezika „upakovane“ u tzv. satelite koji se u srpskom jeziku najčešće ostvaruju u formi prefiksa, a u norveškom jeziku u formi partikule. I jedan i drugi tip satelita potiče izvorno od predloga za označavanje prostornih odnosa, tako da su i tipovi značenja koje unose u GU veoma slični.

Analizom argumentske strukture GU norveškog i srpskog jezika ustanovili smo da je tipični vršilac radnje ljudsko biće koje udarac vrši sa određenom namerom, ali da se u ovoj ulozi mogu ostvariti i entiteti koje definišemo kao sile, delove tela, oruđa i apstraktne pojave zahvaljujući uzročnoj umešanosti u radnju. Neophodan uslov za pojavljivanje neanimatnih entiteta na poziciji subjekta jeste povlačenje ljudskog agensa u pozadinu strukture događaja. Delovi tela su se iskristalisali kao veoma zanimljiva grupa učesnika jer se mogu konceptualizovati i kao agens i kao sredstvo i kao pacijens. Budući da su neraskidivo vezani za vršioca radnje, većina agensovih karakteristika prenosi se i na njih (samostalno pokretanje, osećanje bola...), a s druge strane se opažaju i kao odvojeni delovi od ostatka tela koji kao da imaju neki svoj način funkcionisanja. Ova njihova dvojaka priroda im pruža šire mogućnosti učešća u kauzalnom lancu, a samim tim i raznovrsnije oblike sintaksičkih realizacija u odnosu na druge tipove učesnika.

Pitanje tumačenja uloge primaoca udarca je bilo jedno od ključnih pitanja naše analize zbog vladajućeg stava da je ovaj učesnik prvenstveno lokalizatorske prirode i da nije inherentno pogođen radnjom, što se smatra glavnim uslovom pacijentivnosti. Analiza sintaksičkih formi kodiranja primaoca udarca na građi norveškog i srpskog jezika pokazala je da se primalac udarca ne može posmatrati kao jedinstven koncept, već da tumačenje njegovog statusa zavisi od više faktora od kojih je najvažniji animatnost. Animatni primaoci udarca se mogu smatrati pogođenim radnjom u istoj meri kao učesnici tradicionalno navođeni kao kanonički primeri pacijentivnosti

(pacijensi u događaju lomljenja, ubijanja i sl.). Iako posledica udarca najčešće ne dovodi do smrti bića koje je udareno, što bi među animatima bio ekvivalent promeni stanja neživog pacijensa, živo biće je uvek pogođeno radnjom na mentalnom nivou. Drugi faktor koji utiče na povećanje stepena pogođenosti učesnika koji trpi radnju udaranja neposredno je vezan za pitanje da li je agens voljno umešan u radnju i u kolikoj meri. Ukoliko je do udarca došlo slučajno, primalac udarca je tipično realizovan kao predložka konstrukcija, bez obzira da li se radi o živom biću ili ne. Ova sprega je karakteristična i za norveški i za srpski jezik, mada moramo napomenuti da je doslednije sprovedena u norveškom jeziku, u kome je intencionalnost značajniji element događaja udaranja u odnosu na srpski. Poseban status ima intenzitet vršenja radnje. Ukoliko je on viši od uobičajenog, tj. ukoliko agens deluje iz snažnog osećanja besa ili u izmenjenom stanju svesti, to implicira viši intenzitet energije koja struji duž akcionog lanca, a samim tim i veći stepen pogođenosti primaoca udarca od prototipičnog, što za posledicu može da ima pomeranje naviše u hijerarhiji pogođenosti i promene u sintaksičkoj realizaciji primaoca udarca. Ovi nalazi ukazuju na međusobnu zavisnost između semantičkog i sintaksičkog nivoa u smislu prototipičnog povezivanja karakteristika učesnika glagolske radnje i sintaksičkih funkcija u kojima se obično nalaze. Možemo zaključiti da postoje prototipične konstrukcije za glagolsku radnju udaranja u kojoj je primalac udarca živo biće (konstrukcija sa direktnim objektom), odnosno neživi entitet (konstrukcija sa priloškom odredbom) i da zahvaljujući čvrstini veze koju ostvaruju sa učesnicima koji tipično ulaze u taj tip konstrukcije one prenose neke njihove semantičke elemente na druge učesnike koji se u toj konstrukciji nađu.

Segment koji bi kompletirao sliku o leksičko-semantičkoj grupi GU, a koji u naš rad nije ušao zbog ograničenog obima, svakako je analiza polisemantičke strukture ispitivanih glagola.

LITERATURA

1. Áfarli, Tor A. 1985. Norwegian verb particle constructions as causative constructions. *Nordic Journal of Linguistics* 8 1: 75–98.
2. Alanović, Milivoj (2004). Prilog tipologiji agensa. *Prilozi proučavanju jezika*. Novi Sad. Odsek za srpski jezik i lingvistiku Filozofskog fakulteta u Novom Sadu br. 35, str. 193–204.
3. Алановић, Миливој (2005). Типологија и кореференцијалност агенса у српском, француском и немачком језику. *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику XLVIII/1-2*: 151–232.
4. Алановић, Миливој (2010). Каузативност и декаузативност – два лика једног семантичког концепта. Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду XXXV-2, str. 293–302.
5. Alexiadou, Artemis & Florian Schäfer (2006). Instrument Subjects Are Agents or Causers. In: Donald Baumer, David Montero & Michael Scanlon (eds.), *Proceedings of the 25th West Coast Conference on Formal Linguistics* (pp. 40-48). Somerville, MA: Cascadilla Proceedings Project.
6. Babić, Danijela (2004). *Glagolski vid u švedskom jeziku i njegovi ekvivalenti u srpskom jeziku*. Magistarski rad. Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
7. Beavers, John Travis (2006). *Argument/oblique alternations and the structure of lexical meaning*. Doctoral dissertation. Stanford University.
8. Beavers, John (2010). The Structure of Lexical Meaning: Why Semantics Really Matters. *Language*. 86: 821–864.
9. Beavers, John (2011). On Affectedness. *Natural Language and Linguistic Theory*. 29: 335–370.
10. Bilandžija Sofija (2005). *Sinonimija i semantička ekvivalencija glagola kretanja u srpsko-norveškom rečniku*. Neobjavljeni magistarski rad, Filološk fakultet Univerziteta u Beogradu.

11. Bilandžija Sofija (2014). *Semantika kauzativnih konstrukcija u norveškom i srpskom jeziku*. Neobjavljena doktorska disertacija, Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu.
12. Bouvert Myriam & Eve Sweetser (2009). Multi-frame semantics, metaphoric extension and grammar. In *Proceedings of BLS 35*.
13. Brala-Vukanović, Marija (2009). The story of 'o'. Force dynamics in the semantics of. (Croatian) prepositions. In Marija Brala-Vukanović & Lovorka Gruić Grmuša (eds.), *Space and Time in Language and Literature* (pp 71–86). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
14. Carlson, Greg & Michael Tanenhaus (1988). Thematic roles and language comprehension. In Wendy Wilkins (ed.), *Syntax and Semantics 21: Thematic Relations* (pp. 263–288). New York: Academic Press.
15. Chafe, Wallace (1992). The Importance of Corpus Linguistics in Understanding the nature of Language. In *Directions in Corpus Linguistics: Proceedings from a 1991 Nobel Symposium on Corpus Linguistics*. Stockholm: Mouton de Gruyter, 79–97.
16. Comrie, Bernard (1989). *Language Universals and Linguistic Typology*. Chicago: The University of Chicago Press.
17. Condamines, Anne (2013). Quand la passion autorise la transitivation d'un circonstanciel de lieu. *Journal of French Language Studies*. 23–3. str.335–356.
18. Corre, Eric (2009). *De l'aspect semantique à la structure de l'événement. Les verbes anglais et russes*. Paris: Presses Sorbonne Nouvelle.
19. Croft, William (1990). Possible verbs and event structure. In Savas. L. Tsohatzidis (ed.), *Meanings and Prototypes: Studies on Linguistic Categorization* (pp. 48–73). London: Routledge.
20. Croft, William (1991). *Syntactic Categories and Grammatical Relations: The Cognitive Organization of Information*. Chicago: University of Chicago Press.
21. Croft, William (1998). The structure of events and the structure of language. In Michael Tomasello (ed.), *The new psychology of language: cognitive and functional approaches to language structure vol. I* (pp. 67-92). Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.

22. Croft, William & Allan D. Cruse (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
23. Croft, William (2009). Aspectual and causal structure in event representations. In Virginia Gathercole (ed.), *Routes to language development: in honor of Melissa Bowerman* (pp.139–66). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
24. Croft, William (2015). Force dynamics and directed change in event lexicalization and argument realization. In Roberto G. de Almeida & Christina Manouilidou (eds.), *Cognitive science perspectives on verb representation and processing* (pp.103–30). New York: Springer.
25. Cruse, David Allan (1973). Some Thoughts on Agentivity. *Journal of Linguistics* 9: 11–29.
26. De Swart, Peter (2007). *Cross-linguistic Variation in Object Marking*. Utrecht: LOT.
27. De Swart, Peter, Monique Lamers & Sander Lestrade (2008). Animacy, Argument Structure, and Argument Encoding. *Lingua* 118 (2), 131–140.
28. Dehe, Nicole (2015). Particle verbs in Germanic. In Peter O. Müller, Ingeborg Ohnheiser, Susan Olsen, Franz Rainer (eds.), *Word-Formation. An International Handbook of the Languages of Europe* (pp. 611–626). Berlin: De Gruyter Mouton.
29. Dekova, Rositsa (2011). *Lexical Encoding of Verbs in English and Bulgarian*. LAP LAMBERT Academic Publishing. Dostupno na: <http://ntnu.diva-portal.org/smash/get/diva2:124394/FULLTEXT01.pdf>
30. DeLancey, Scott (1984). Agentivity in Syntax. *Chicago Linguistic Society Parasession on Agentivity and Causation*.
31. DeLancey, Scott (1985). On active typology and the nature of agentivity. In Franck Plank (ed.), *Relational Typology*. Berlin/New York: Mouton.
32. DeLancey, Scott (1987). Transitivity in grammar and cognition. In R. Tomlin (ed.), *Discourse Relations and Cognitive Units* (pp. 53–68). Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
33. DeLancey, Scott (1991). Event Construal and Case Role Assignment. In *Proceedings of the Seventeenth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics*

- Society: General Session and Parasession on The Grammar of Event Structure*, pp. 338–353.
34. Desclés, Jean-Pierre, Valérie Flageul, Christiane Kekenbosch, Jean-Marc Meunier & Jean-François Richard (1998). Sémantique cognitive de l'action:1. Contexte théorique. *Langages*, 32e année, n°132, pp. 28–47.
 35. Dixon, R.M.W (2005). *A Semantic Approach to English Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
 36. Dowty, David (1991). Thematic Proto-Roles and Argument Selection. *Language* 67(3), 547–619.
 37. Dragičević, Rajna (2007). *Leksikologija srpskog jezika*. Beograd: Zavod za udžbenike.
 38. Dragičević, Rajna (1998). O onomatopejskim imenicama sa elementom -t u sufiksu“. U: *Južnoslovenski filolog*, LIV, 121-130.
 39. Du Bois, John W. (2003). Argument Structure: Grammar in Use. In Du Bois et al. (eds.) *Preferred Argument Structure: Grammar As Architecture for Function* (pp. 11–60). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
 40. Enger, Hans-Olav & Kristian Emil Kristoffersen (2000). *Innføring i norsk grammatikk. Morfologi og syntaks*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
 41. Erteschik-Shir, Nomi & Tova Rapoport (2007). Projecting argument structure: The grammar of hitting and breaking revisited. In Eric Reuland, Tanmoy Bhattacharya & Giorgos Spathas (eds.), *Argument Structure* (pp. 17–35). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
 42. Erteschik-Shir, Nomi. & T. Rapoport (2010.) Contact and other Results. In Malka Rappaport-Hovav, Edit Doron and Ivy Sichel (eds.), *Syntax, Lexical Semantics, and Event Structure* (pp. 59–76). Oxford: Oxford University Press.
 43. Falk, Hjalmar & Alf Torp (1900). *Dansk-norskens syntax i historisk fremstilling*. Kristiania: H. Aschehoug & co.
 44. Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo (1997). *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
 45. Falk, Hjalmar i Alf Torp (1903-1906). *Etymologisk ordbog over det norske og det danske sprog*. Kristiania: Bjørn Ringstrøms Antikvariat. Dostupno na: <http://www.edd.uio.no/perl/search/search.cgi?appid=208&tabid=2320>

46. Fillmore, Charles (2006.) Frame Semantics. In Dirk Geeraerts (ed.), *Cognitive Linguistics. Basic Readings*. Mouton de Gruyter. Berlin/New York
47. Fillmore, Charles (1970). The Grammar of Hitting and Breaking. In Roderick A. Jacobs and Peter S. Rosenbaum (eds.), *Readings in English Transformational Grammar* (pp. 120–133). Waltham, Mass: Ginn & Co.
48. Fillmore, Charles (1992). "Corpus linguistics" or "Computer-aided armchair linguistics". *Directions in Corpus Linguistics: Proceedings from a 1991 Nobel Symposium on Corpus Linguistics*. Stockholm: Mouton de Gruyter, 35–66.
49. Folli, Raffaella & Heidi Harley (2008). Teleology and animacy in external arguments. *Lingua*, 118: 190–202.
50. Geeraerts, Dirk (2006). *Words and other wonders*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
51. Gerzić, Borivoj & Nataša Gerzić (2002). *Rečnik savremenog beogradskog žargona*. Beograd: Istar.
52. Givon, Talmy (1995). *Functionalism and Grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
53. Givón, Talmy (2001). *Syntax. An Introduction vol II*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
54. Glassersfeld, Ernst von (1972). Semantic analysis of verbs in terms of conceptual situations. *Linguistics* 94: 90–106.
55. Goddard, Cliff & Anna Wierzbicka (2007). Semantic primes and cultural scripts in language learning and intercultural communication. In Farzad Sharifian & Gary B. Palmer (eds.), *Applied Cultural Linguistics: Implications for second language learning and intercultural communication* (pp. 105–124). Amsterdam, The Netherlands and Philadelphia, USA: John Benjamins Publishing Company.
56. Goldberg, Adele (1995). *Constructions. A construction grammar approach to argument structure*. Chicago: University of Chicago Press.
57. Grickat, Irena (1966/67). Prefiksacija kao sredstvo gramatičke (čiste) prefiksacije. *Južnoslovenski Filolog XX- VII/1–2*: 185–223.
58. Grickat, Irena (1955). Deminutivni glagoli u srpskohrvatskom jeziku. *Južnoslovenski filolog LI*: 45-96.

59. Hong Gao, Helena (2001). *The Physical Foundation of the Patterning of Physical Action Verbs. A Study of Chinese Verbs*. Lund: Lund University..
60. Hopper, Paul J. & Sandra A. Thompson (1980). Transitivity in Grammar and Discourse. *Language* 56, no.2: 251–299.
61. Hopper, Paul J. & Sandra A. Thompson (1985) „The Iconicity of „noun“ and „verb“ u *Iconicity in Syntax: Proceedings of a Symposium on Iconicity in Syntax*, Stanford, June 24–6, 1983. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam/Philadelphia.
62. Ivić, Milka (2002). O modifikatoru „uloge“ agens. U *Red reči* (str. 45–50). Beograd: Biblioteka XX vek.
63. Ivić, M. (2002). O pojmu 'odgovornost' i 'agentivnoj' ulozi oruđa za vršenje radnje. U *Red reči* (str. 51–61). Beograd: Biblioteka XX vek.
64. Ивић, Милка (2005). *Значења српског инструментала и њихов развој. Синтаксичко-семантичка студија*. Фототипско издање, Београд: Београдска књига.
65. Janda, Laura & Olga Ljashevskaya (2012). Semantic Profiles of Five Russian Prefixes: po-, s-, za-, na-, pro-*. *Journal of Slavic Linguistics* 20(2).
66. Fritzner, Johan. *Ordbog over Det gamle norske Sprog*. Dostupno na: <https://www.hf.uio.no/iln/tjenester/kunnskap/ordboker/norron/>
67. Kamp, Hans & Antje Rossdeutscher (1994). Remarks on lexical structure and DRS construction. *Theoretical linguistics*, 20:97–164.
68. Kemmerer, David, Javier Gonzales Castillo, Thomas Talavage, Stephanie Patterson & Cynthia Wiley (2008). Neuroanatomical distribution of five semantic components: Evidence from fMRI. *Brain and Language*, 107:16–43.
69. Kemmerer, David (2003). Why can you *hit someone on the arm* but not *break someone on the arm*? – a neuropsychological investigation of the English body-part possessor ascension construction. *Journal of Neurolinguistics* 16: 13–36.
70. Kittilä, Seppo (2002a). Remarks on the basic transitive sentence. U: *Language Sciences*, 24: 107–130.
71. Kittilä, Seppo (2002b). *Transitivity: towards a comprehensive typology*. University of Turku: Publications in General Linguistics.

72. Kittilä, Seppo (2006). Object-, animacy- and role-based strategies: A typology of object marking. *Studies in Language* 30: 1–32.
73. Kittilä, Seppo & Fernando Zúñiga (2014). Introduction: Recent developments and open questions in the field of semantic roles. *Studies in Language* 38(3) (special issue, Advances in research on semantic roles): 437–462.
74. Клајн, Иван (2002). *Творба речи у савременом српском језику. I: Слагање и префиксација*. Београд, Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства, Институт за српски језик САНУ, Матица српска.
75. Клајн, Иван (2003). *Творба речи у савременом српском језику. II: Суфиксација и конверзија*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
76. Klikovac, Duška (2004). О значењу глаголског префикса *raz-*. U Duška Klikovac, *Metafore u mišljenju i jeziku* (str. 167–188). Београд: Библиотека XX век.
77. Klikovac, Duška (2006). *Semantika predloga – Studija iz kognitivne lingvistike*. Београд: Филолошки факултет.
78. Koenig, Jean-Pierre, Gail Mauner, Breton Bienvenue & Kathy Conklin (2008). What with? The Anatomy of a (Proto)-Role. *Journal of Semantics* 25 (2): 175–220.
79. Kristoffersen, Kristian Emil, Hanne Gram Simonsen & Andreas Sveen (2005.) *Språk. En grunnbok*. Oslo: Universitetsforlaget.
80. Lakoff, George (1977). Linguistic Gestalts. *Papers from the Thirteenth Regional Meeting of the Chicago Linguistics Society*, 13: 236–287.
81. Lakoff, George (1992). The Contemporary Theory of Metaphor. In Andrew Ortony (ed.), *Metaphor and Thought*, Cambridge: Cambridge University Press.
82. Lakoff, George & Mark Johnson (1999). *Philosophy in the Flesh: The embodied mind and its challenge to Western thought*. New York: Basic Books
83. Langacker, Ronald (1990). *Concept, Image, and Symbol: The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
84. Langacker, Ronald (1999). *Foundations of Cognitive Grammar vol. II*. Stanford: Stanford University Press.
85. Langacker, Ronald (2008). *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

86. Laureys, Godelieve (1991). Partikelverb. En fallgrop för lexikografer. *Tijdschrift voor skandinavistiek*, Vol 12, Nr 1-2: 215–225.
87. Levin, Beth (1993). *English Verb Classes and Alternations*. Chicago/London: The University of Chicago Press.
88. Levin, Beth & Malka Rappaport Hovav (2005). *Argument Realization*, Research Surveys in Linguistics Series, Cambridge: Cambridge University Press.
89. Levin, Beth & Malka Rappaport Hovav (2010). Lexicalized Scales and Verbs of Scalar Change. 46th Annual Meeting of the Chicago Linguistic Society, University of Chicago, Chicago, IL, April 8–10, 2010.
90. Levin, Beth (2012a). Manner and Result: Implications for Argument Realization Across Languages, Heinrich-Heine Universität, Düsseldorf, Germany, July 5, 2012.
91. Levin, Beth (2012b). *Slap, Give a Slap, Slap a Slap*: Crosslinguistic Diversity in Hitting Event Descriptions, Tenth Biennial Conference of the High Desert Linguistics Society, University of New Mexico, Albuquerque, NM, November 1–3, 2012.
92. Lundquist, Björn & Gillian Ramchand (2012). Contact, animacy and affectedness. U *Comparative Germanic Syntax: The State of the Art* (pp. 223–248). Amsterdam/New York: John Benjamins Publishing.
93. Łuszczńska, Daria (2013). *Svenska partikelverb med upp och ner: en semantisk analys och tillämpning av föreställningsscheman*. Studentuppsats, Lunds Universitet.
94. Malt, Barbara & Phillip Wolff (2010). *Words and the Mind: How words capture human experience*. Oxford: Oxford University Press.
95. Милошевић, Јованка (2012). Глаголи са значењем ударања у савременом српском језику (лексичко-семантичка анализа) у М. Ковачевић и др. (ур.), Савремена проучавања језика и књижевности III/1, Крагујевац: ФИЛУМ, 153–164.
96. Милошевић, Јованка (2013). Још о глаголима са значењем ударања у савременом српском језику (лексичко-семантичка анализа) 2 у М. Ковачевић и др. (ур.), Савремена проучавања језика и књижевности IV/1, Крагујевац: ФИЛУМ, 241–248.

97. Næss, Åshild (2007). *Prototypical Transitivity*. Typological Studies in Language. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
98. Nessel, Tore, Anna Baydimirova, Laura Janda Alexis (2009). Getting out: A preliminary analysis of vy- and iz-. *Poljarnyj Vestnik* 12: 72 – 85.
99. Novak Milić, Jasna (2008). *Kategorija aspekta dvočlanih švedskih glagola u odnosu prema vidu hrvatskih glagola*. Doktorska disertacija. Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
100. Paducheva, Elena (1998). Paradigms of Semantic Derivation for Russian Verbs of sounding. Papers submitted to the Eight EURALEX International Congress on Lexicography in Liege, EURALEX, Belgium, pp. 231–238
101. Paducheva, E.V. (2008.) The Semantic-Syntactical Interface: Incorporated Actants and Excorporation. *Automatic Documentation and Mathematical Linguistics*, Vol. 42, No. 4, pp. 232–238.
102. Palancar, Enrique (1999). What do we give in Spanish when we hit? A constructionist account of hitting expressions. *Cognitive Linguistics* 10 (1): 57–91.
103. Pašić Ismael (2007). Tijelo i njegovi dijelovi između dativa i akuzativa. *Pismo* 5: 125–138.
104. Pinker, Steven (1989). *Learnability and cognition*. Cambridge/MA: MIT Press.
105. Piper, Predrag (1997). *Jezik i prostor*. Beograd: Biblioteka XX vek.
106. Ramchand, Gillian & Peter Svenonius (2002). The Lexical Syntax and Lexical Semantics of the Verb-Particle Construction. In Line Mikkelsen & Christopher Potts (eds.), *WCCFL 21 Proceedings*, pp.101–114.
107. Rappaport Hovav, Malka, Edith Doron & Ivy Sichel (eds.) (2010). *Lexical Semantics, Syntax, and Event Structure*. Oxford: Oxford University Press.
108. Richardson, John F. (1983). Smash Bang. *Proceedings of the Ninth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, pp. 211–222.
109. Rissman Lilia (2013). Event participant representations and the instrumental role: a cross-linguistic study. Doctoral dissertation. Baltimore: John Hopkins University.
110. Sandøy, Helge (1976). *Laust samansette verb i vestnordisk: ein samanliknande*

- leddstillingsanalyse for islandsk, færøysk og romsdalsmål*. Oslo: Universitetet i Oslo.
111. Schlesinger, Izchak (1989). Instruments as Agents: On the Nature of Semantic Relations. U: *Journal of Linguistics*, Vol. 25 (1): 189–210.
 112. Schlesinger, Izchak (1995). *Cognitive space and Linguistic Case. Semantic and Syntactic Categories in English*. Cambridge/New York/Melbourne: CUP.
 113. Skok, Petar (1971-1974). *Etimologijski rečnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti.
 114. Strzelecka, Elżbieta (2003). *Svenska partikelverb med in, ut, upp och ner: En semantisk studie ur kognitivt perspektiv*, Doktoravhandling. Uppsala: Uppsala Universitet.
 115. Svenonius, Peter (2004a). Slavic Prefixes and Morphology, *Nordlyd* 32.2:177–204
 116. Svenonius, Peter (2004b). Slavic Prefixes Inside and Outside VP. *Nordlyd* 32.2:205–253.
 117. Svenonius, Peter (2003). Swedish Particles and Directional Prepositions. In Lars-Olof Delsing, Cecilia Falk, Gunlög Josefsson & Halldór Ármann Sigurdsson (eds.), *Grammar in Focus: Festschrift for Christer Platzack* (pp. 343–351). Lund: Dept. of Scandinavian, LundUniversity.
 118. Svenonius, Peter (1996). *The verb-particle alternation in the Scandinavian languages*. Ms. University of Tromsø.
 119. Svenonius, Peter. 1994. *Dependent Nexus: Subordinate Predication Structures in English and the Scandinavian Languages*. Ph.D. thesis, University of California at Santa Cruz.
 120. Šarić Ljiljana (2002). On the semantics of the “dative of possession” in the Slavic languages: An analysis on the basis of Russian, Polish, Croatian/Serbian and Slovenian examples. *Glossos*, 3. Dostupno na: <http://seelrc.org/glossos/>
 121. Šarić, Ljiljana (2008.) *Spatial Concepts in Slavic. A Cognitive Linguistic Study of Prepositions and Cases*. Wiesbaden: Harrasowitz Verlag.
 122. Šarić, Ljiljana (2014). *Prostor u jeziku i metafora. Kognitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
 123. Tabakowska, Elżbieta (2003). Space and Time in Polish. The Preposition *za* and the Verbal Prefix *za-*. In Hubert Cuyckens, Thomas Berg, René Dirven and

- Klaus-Uwe Panther (eds.), *Motivation in Language: Studies in honor of Günter Radden* (pp. 153–177). Amsterdam/New York: John Benjamins Publishing Company.
124. Talmy, Leonard (1976). Semantic causative types. In Masayoshi Shibatani (ed.), *Syntax and semantics* (vol 6) : *The grammar of causative constructions* (pp. 43– 116). New York: Academic Press.
125. Talmy, Leonard. 2000a. *Toward a Cognitive Semantics I: Concept Structuring Systems*. Cambridge: The MIT Press.
126. Talmy, Leonard. 2000b. *Toward a Cognitive Semantics II: Volume in Typology and Process in Concept Structuring*. Cambridge: The MIT Press.
127. Talmy, Leonard (2003). Concept Structuring Systems in Language. U Michael Tomasello (ed.), *The new psychology of language: cognitive and functional approaches to language structure vol. II* (pp. 15–46). Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
128. Talmy, Leonard (1985). Lexicalization patterns: semantic structure in lexical forms. In Timothy Shopen (ed.), *Language typology and syntactic description, vol. III: grammatical categories and the lexicon* (pp. 57–149). Cambridge: Cambridge University Press.
129. Taylor John (2003). Cognitive Models of Polysemy. In Brigitte Nerlich, Zazie Todd, Vimala Herman & David D. Clarke (eds.), *Polysemy: Flexible Patterns of Meaning in Mind and Language* (pp. 31–47). Berlin: Mouton de Gruyter.
130. Tenny, Carol (1992). The Aspectual Interface Hypothesis. In Ivan Sag and Anna Szabolsci (eds.), *Lexical Matters* (pp. 1–27). Stanford: Center for the Study of Language and Information.
131. Tijus, Charles Albert & Elisabetta Zibetti (2001). Le rôle du but et de l'objet dans la détermination sémantique du verbe d'action. *Journal des anthropologues*, vol.85– 86: 157–182. Dostupno na <https://jda.revues.org/3486>
132. Toivonen, Ida (2001). *The Phrase Structure of Non-Projecting Words*. Ph.D. thesis, Stanford University.
133. Toivonen, Ida (2002). Swedish Particles and Syntactic Projections. In Nicole Dehé, Ray Jackendoff, Andrew McIntyre & Silke Urban (eds.), *Verb-Particle Explorations* (pp. 191–209). Berlin/New York: Mouton de Gruyter.
134. Tsunoda, Tasaku (1985). Remarks on Transitivity. *Journal of Linguistics*, 21(2): 385–396.

135. Tuđman-Vuković, Nina (2009.). Značenje u kognitivnoj lingvistici. *SL* 67:125–150.
136. Tungseth, Mai Ellin (2006.) *Verbal Prepositions and Argument Structure: Path, place and possession in Norwegian*. Doctoral dissertation. University of Tromsø.
- Dostupno na:
<http://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/248/thesis.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
137. Van de Velde, Danièle (2012). Le rôle « instrument » en question . *Travaux de linguistique*, 2010/2 n°61: 7–30.
138. Van Valin, Robert & Randy La Polla (1997). *Syntax. Structure, meaning and function*. Cambridge: Cambridge University Press.
139. Vandeloise, Claude (1993). Espace et motivation. *Faits de langues* n°1: 181–188.
140. Vandeloise, Claude (1996). Touching: a minimal transmission of energy. In Eugene Casad (ed.), *Cognitive linguistics in the redwoods: the expansion of a new paradigm in linguistics* (541–566). Berlin: Mouton de Gruyter (Cognitive Linguistic Research 6).
141. Veacock, Candace (2012). *Agentivité, modalités de contrôle et subjectivité*. Thèse de doctorat, Université de Bordeaux.
142. Ven, Christine (1999). *En syntaktisk analyse av verbpartikler i norsk*. Masteroppgave, Universitetet i Trondheim.
143. Viberg, Å. (1983), The Verbs of perception: A typological study. In: B. Butterworth, B. Comrie, Ö. Dahl (eds.), *Explanations of language universals*. Berlin: Mouton de Gruyter, 123–162.
144. Viberg, Å. (1985), 'Hel och trasig. En skiss av några verbala semantiska fält i svenskan', in: *Svenskans beskrivning 15*: 529–554. Göteborg: Göteborgs universitet.
145. Viberg, Åke (1994). Polysemi hos svenska verb. Exemplet *slå* och andra fysiska kontaktverb. I Anna Garde & Pia Jarvad (eds.), *Nordiske studier i leksikografi II : rapport fra Konference om Leksikografi i Norden 11–14 maj 1993* (pp. 279–290). København : Nordisk forening for leksikografi.
146. Viberg, Åke (1999.). Polysemy and differentiation in the lexicon. Verbs of

- physical contact in Swedish. In Jens Allwood & Peter Gärdenfors (eds.), *Cognitive semantics. Meaning and cognition* (pp. 87–129). Amsterdam/New York: John Benjamins Publishing Company.
147. Viberg, Åke (2004). Physical contact verbs in English and Swedish from the perspective of crosslinguistic lexicology. In Karin Aijmer & Bengt Altenberg (eds.) *Advances in corpus linguistics* (pp. 327–352). Amsterdam/New York: Rodopi.
148. Влајић-Поповић, Јасна (2002). Историјска семантика глагола ударања у српском језику (преко етимологије до модела семасиолошког речника), Библиотека Јужнословенског филолога, нова серија, књ. 21. Београд: Институт за српски језик Српске академије наука и уметности.
149. Žic-Fuchs, Milena (1991). *Znanje o jeziku i znanje o svijetu. Semantička analiza glagola kretanja u engleskom jeziku*. Zagreb: Filozofski fakultet, Odsjek za opću lingvistiku i orijentalne studije.

BIOGRAFIJA AUTORA

Nataša Ristivojević-Rajković rođena je 1975. godine. Filološku gimnaziju u Beogradu završava 1994. godine i započinje studije francuskog jezika na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Naredne godine upisuje paralelne studije norveškog jezika na Grupi za skandinavistiku Filološkog fakulteta. Diplomira 1999. godine (francuski jezik) i 2001. godine (skandinavski jezici i književnosti). Postdiplomske studije upisuje 1999. godine, a 2005. godine brani magistarski rad pod nazivom „Metafore o muškarcima i ženama u norveškom i srpskom jeziku.“ Doktorske studije upisuje 2006. godine. Od 2000. godine radi na Grupi za skandinavistiku Filološkog fakulteta, prvo kao bibliotekar, a od 2003. godine kao lektor za norveški jezik. Više puta je boravila u Norveškoj na stručnom usavršavanju. Učestvuje u više projekata, domaćih i međunarodnih: (LEXIN švedsko–srpski rečnik 2003. i 2005, TEMPUS REFLESS projekat harmonizacije silabusa 2013, projekat „Prevodilački portal“ 2008-2012, „Wiki-student“ 2014.). Učestvuje na domaćim i međunarodnim konferencijama i objavljuje radove iz oblasti semantike i kognitivne lingvistike. Bavi se i književnim prevođenjem i objavila je više prevoda sa danskog i norveškog jezika. Za prevod knjige *Filozofija zla* Laša Svendsena nagrađena je priznanjem *Aleksandar Spasić* za najbolji prevod stručne književnosti 2006. godine.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а НАТАША РИСТИВОЈЕВИЋ - РАЈКОВИЋ
број уписа _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

„ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ГЛАГОЛА СА
ОСНОВНИМ ЗНАЧЕЊЕМ 'УДАРТИ' У НОРВЕШКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ;
КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА”

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 13.3.2017.

Наташа Ристивојевић - Рајковић

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора НАТАША РИСТИВОЈЕВИЋ-РАЈКОВИЋ

Број уписа _____

Студијски програм _____

Наслов рада ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ГЛАГОЛА СА ОСНОВНИМ ЗНАЧЕЊЕМ 'УДАРИТИ' У НОРВЕШКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ: КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА

Ментор ДОЦ. ДР ЗОРИЦА КОВАЧЕВИЋ

Потписани НАТАША РИСТИВОЈЕВИЋ-РАЈКОВИЋ

изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 13.3.2017.

Наташа Ристивојевић-Рајковић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

„ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА ГЛАГОЛА СА ОСНОВНИМ ЗНАЧЕЊЕМ
'УДАРИТИ' У НОРВЕШКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ: КОНТРАСТИВНА АНАЛИЗА“

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 13.3.2017.

Наташа Приспелит Рајсковић